

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СЕДМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

1. СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Сврха програма образовања

- Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.

- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учешће у економском, друштвеном и културном животу и доприноси демократском, економском и културном развоју друштва.

Циљеви и задаци програма образовања су:

- стицање знања о језику, књижевности и медијима релевантним за будуће образовање и професионални развој;

- оспособљавање ученика да користи стандардни матерњи језик, ефикасно комуницира у усменом и писаном облику у различите сврхе;

- оспособљавање ученика да комуницирају у усменом и писаном облику на теме из свакодневног живота на страном језику;

- развијање свести о значају вишејезичности у савременој вишекултурној заједници;

- разумевање повезаности различитих научних дисциплина;

- разумевање и сналажење у садашњости и повезаности друштвених појава и процеса у простору и времену (Србија, Европа, свет);

- прихватање и уважавање другог/друге без обзира на националну, верску, родну и друге разлике;

- разумевање појава, процеса и односа у природи на основу знања физичких, хемијских и биолошких закона, модела и теорија;

- правилно формирање математичких појмова и стицање основних математичких знања и вештина;

- стицање способности за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема;

- овладавање информационо-комуникационим технологијама;

- развијање вештина и техника уметничког изражавања;

- познавање различитих техника, стилова и медија уметничког изражавања;

- познавање вредности сопственог културног наслеђа и повезаности са другим културама и традицијама;

- развијање одговорног односа према сопственом здрављу и здрављу других.

2. ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задаци наставе српског језика:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе српског језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе српског језика буду у пуној мери реализовани
- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује
- описмењавање ученика на темељима ортопеских и ортографских стандарда српског књижевног језика
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика
- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца)
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза
- увежбавање и усавршавање гласног читања (правилног, логичког и изражајног) и читања у себи (доживљајног, усмереног, истраживачког)
- оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу
- поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста
- развијање потребе за књигом, способности да се њоме самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне), поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм)
- усвајање основних теоријских и функционалних појмова из књижевности, позоришне и филмске уметности
- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења

- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање емисија за децу на радију и телевизији
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво
- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.)
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

Оперативни задаци:

- систематизација и проширивање знања о врстама речи и граматичким категоријама променљивих речи о значењу и употреби падежа, о врстама глагола
- систематизација и проширивање знања реченичним члановима
- напоредни односи међу реченичним члановима
- појам синтагме и састав именичке синтагме
- појам актива и пасива
- систем независних предикатских реченица
- напоредни односи међу независним предикатским реченицама у оквиру
- комуникативне реченице
- конгруенција
- разликовање кратких акцената и реченични акценат
- основни појмови о старословенском језику
- осамостаљивање за анализу лирских, епских и драмских дела
- усвајање књижевних и функционалних појмова према захтевима програма
- излагање (експозиција), опис и приповедање
- технички и сугестивни опис, техничко и сугестивно приповедање
- рад на некњижевном тексту
- информативно читање и упућивање ученика у читање "с оловком у руци" (подвлачење, обележавање, записивање).

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

Грамматика

Врсте речи: променљиве и непроменљиве (систематизација и проширивање постојећих знања); подврсте речи. Грамматичке категорије променљивих речи (код именица: род; број и падеж; код придева: род, број, падеж, вид, степен поређења; код променљивих прилога: степен поређења; код глагола: глаголски вид; глаголски облик, лице, број, род, стање, потврдност/одричност. Гласовне промене у промени облика речи (нормативна решења).

Значења и употребе падежа (систематизација и проширивање постојећих знања). Падежи за означавање места завршетка кретања и места налажења. Падежна синонимија.

Врсте глагола: безлични (имперсонални) и лични (персонални); прелазни, непрелазни и повратни. Безличне реченице. Састав реченице у вези са врстама глагола (обнављање и проширивање);(грамматички) субјекат, предикат (глаголски и именски), прави и неправи објекат, логички субјекат. Прилошке одредбе за место, време, начин, узрок, меру и количину. Реченични чланови исказани речју и синтагмом. Напоредни односи међу реченичним члановима - саставни, раставни и супротни.

Појам синтагме. Састав именичке синтагме: главна реч и атрибути. Апозиција. Апозитив.

Појам актива и пасива. Пасив саграђен са речцом се и пасив саграђен са трпним придевом.

Независне предикатске реченице - појам комуникативне функције; подела на обавештајне, упитне, заповедне, жељне, узвичне.

Комуникативна реченица као синтаксичка јединица састављена од најмање једне независне предикатске реченице. Комуникативне реченице састављене од двеју (или више) независних предикатских реченица у напоредном односу: саставном (укључујући и закључни), раставном, супротном (укључујући и искључни).

Конгруенција - основни појмови. Слагање придева и глагола са именицом у реченици. Конгруентне категорије придева (род, број, падеж) и глагола (лице, број, евентуално род).

Уочавање разлике између кратких акцената. Реченични акценат.

Језик Словена у прапостојбини. Сеобе Словена и стварање словенских језика. Стварање старословенског језика: мисија Тирила и Методија. Примање писмености код Срба. Старословенска писма: глагољица и ћирилица. Старословенски споменици са српског тла.

Пример старословенског текста и уочавање његових карактеристичних особина.

Правопис

Проверавање, понављање и увежбавање садржаја из претходних разреда различитим облицима диктата и других писмених вежби.

Интерпункција у сложеној реченици (запета, тачка и запета).

Црта. Заграда. Запета у набрајању скраћеница.

Навикавање ученика на коришћење правописа (школско издање).

Ортоепија

Проверавање и увежбавање садржаја из претходних разреда (разликовање дугих и кратких акцената, дугоузлазних и дугосилазних акцената). Вежбање у изговарању краткоузлазног и краткосилазног акцента.

КЊИЖЕВНОСТ

ЛЕКТИРА

Лирика

Народна песма: *Кујунџија и хитропреља*

Посленичке народне песме (избор)

Народна песма: *Љубавни растанак*

Јован Дучић: *Подне*

Милан Ракић: *Симонида*

Владислав Петковић Дис: *Међу својима*

Сима Пандуровић: *Бисерне очи*

Милутин Бојић: *Плава гробница*

Десанка Максимовић: *Крвава бајка, Стрепња*

Стеван Раичковић: *Небо*

Мирослав Антић: *Плави чуперак* (избор)

Добрица Ерић: *Песник и Месећ*

Васко Попа: *Манасија*

Иван В. Лалић: *Ветар*

Миодраг Павловић: *Светогорски дани и ноћи* (избор)

Александар Сергејевич Пушкин: *Волео сам вас*

Епика

Кратке фолклорне форме (пословице, питалице, загонетке)

Народна песма: *Диоба Јакшића*

Епске народне песме покосовског тематског круга (избор)

Народна песма: *Мали Радојица*

Народна песма: *Иво Сенковић и ага од Рибника*

Епске народне песме о хајдуцима и ускоцима (избор)

Народна приповетка: *Златна јабука и девет пауница*

Свети Сава: *Писмо игуману Спиридону*

Свети Сава у књижевности (избор из Савиних списка, народних прича и предања; народне и ауторске поезије о Св. Сави)

Доситеј Обрадовић: *Живот и прикљученија* (одломак)

Стефан Митров Љубиша: *Кањош Мацедоновић* (одломак)

Јанко Веселиновић: *Хајдук Станко*

Стеван Сремац: *Поп Ђира и поп Спира*

Радоје Домановић: *Мртво море* (одломак)

Вељко Петровић: *Јабука на друму*

Павле Угринов: *Стара породична кућа*

Пеђа Милосављевић: *Потера за пејзажима* (одломак)

Иво Андрић: *Прича о кмету Симану* (одломак)

Антон Павлович Чехов: *Чиновникова смрт*

Антоан де Сент Егзипери: *Мали принц*

Ана Франк: *Дневник* (одломак)

Драма

Јован Стерија Поповић: *Покондирена тиква*

Бранислав Нушић: *Власт* (одломак)

Љубомир Симовић: *Бој на Косову* (одломак)

Допунски избор

Борисав Станковић: *Наш Божјић* (одломак)

Бранко Ћопић: *Доживљаји Николетине Бурсаћа*

Иво Андрић: *Панорама, Немири* (избор)

Антоније Исаковић: *Кашика*

Гроздана Олујић: *Звезда у чијим је грудима нешто куцало*

Данило Киш: *Ливада у јесен*

Милорад Павић: *Руски хрт* (одломак)

Тургењев: *Шума и степа*

Алфонс Доде: *Писма из моје ветрењаче*

Исак Башевис Сингер: *Приповедач Нафтали и његов коњ Сус* (одломак)

Корнелија Функе: *Срце од мастила* (одломак)

Са предложеног списка, или слободно, наставник бира најмање три, а највише пет дела за обраду.

Научнопопуларни и информативни текстови

Вук Стефановић Караџић: *Живот и обичаји народа српског - Обичаји о различнијем празницима*

Павле Софрић Нишевљанин: *Главније биље у веровању Срба* (јабука)

Уметнички и научнопопуларни текстови о природним лепотама и културноисторијским споменицима Србије (избор)

Giorgio Vasari: *Портрети великих сликара и архитеката* (поглавље о Леонарду да Винчију)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Са наведеног списка обавезан је избор најмање два дела за обраду.

Тумачење текста

Оспособљавање ученика за што самосталнији приступ књижевном тексту: истраживање одређених вредности са становишта ученог проблема, доказивање утисака и тврдњи, запажања и закључака подацима из текста.

Тумачење епских дела: уочавање узрочно-последичних веза поетских мотива и њихове функције (логичко и естетско условљавање сваке појединости).

Уочавање одлика фабуле (миран и динамичан ток радње) и композиције (увод, заплет, врхунац, расплет - без књижевнотеоријских дефиниција). Однос сижеа и фабуле. Уоквирена фабула. Увођење ученика у потпунију анализу ликова (дијалог, унутрашњи монолог, физичке и карактерне особине, поступци), тематике (тематска грађа, главна тема; друге теме), мотива и песничких слика (психичка стања, драматичне ситуације, атмосфера, пејзажи). Тумачење идејног слоја текста.

Упућивање ученика у друштвено-историјску условљеност уметничког дела и однос писца према друштвеној стварности.

Анализа лирских дела: упућивање ученика у анализу мотива (међусобни однос и повезивање, удруживање у поетске слике). Уочавање међусобне условљености исказаних осећања, поетске слике, песничког језика и стила и тумачење песничких порука.

Проучавање драмских дела: упућивање ученика у анализу битних одлика драмских дела (дијалог, монолог, ремарке, драмска радња, ликови); сличности и разлике у односу на лирска и епска дела.

Књижевнотеоријски појмови

Лирика

Функција мотива у композицији лирске песме.

Језичко стилска изражајна средства: симбол, метафора, алегорија; словенска антитеза.

Слободни стих.

Основне лирске врсте; однос народне и ауторске лирике. Љубавна, елегична и рефлексивна песма. Посленичке народне лирске песме.

Песма у прози.

Епика

Фабула и сиже. Уоквирена фабула. Статички и динамички мотиви.

Композиција и мотивација. Епизода.

Идејни слој књижевног текста. Хумор, иронија и сатира у епском делу.

Врсте карактеризације књижевног лика.

Унутрашњи монолог.

Дневник. Легендарне приче. Врсте романа.

Драма

Драмска радња; етапе драмске радње: увод, заплет, врхунац, перипетија, расплет. Драмска ситуација.

Дидаскалије (ремарке) у драмском делу.

Врсте комедије: комедија карактера и комедија ситуације.

Драма у ужем смислу.

Функционални појмови

Подстицати ученика на схватање и усвајање функционалних појмова: естетско, морално, психолошко, социјално, елегично, вишезначно, релативно, аналитичко, синтетичко, аргументовано.

Читање

Усавршавање изражајног читања у складу са природом уметничког и неуметничког текста; вођење ученика у самосталном припремању за изражајно читање проучавањем обрађеног и необрађеног уметничког текста (условљеност ритма и темпа, јачине гласа, логичких и психолошких пауза, реченичног акцента). Читање и казивање по улогама.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Подела текстова (и облика изражавања) према основној сврси: излагање (експозиција), опис (дескрипција) и приповедање (нарација) као три од пет главних врста текстова. Технички опис (давање објективних обавештења о томе како нешто изгледа) и сугестивни опис (у уметничком делу). Техничка нарација (упутства, објашњења како нешто функционише) и сугестивна нарација (у уметничком делу).

Експозиција: писање обавештења из текућег школског живота; најава догађаја; интервју.

Технички и сугестивни опис: описивање неког предмета/објекта из околине, из ентеријера и екстеријера (по сопственом избору) - најпре објективно (технички опис), а затим изражавајући сопствене утиске (сугестивни опис). Бирање појединости у зависности од сврхе описа. Опис лика из околине или књижевног дела - технички или сугестивни опис (по избору), уз вођење рачуна о стилским вредностима описивања.

Техничка нарација: сачињавање упутства за обављање неког посла (по сопственом избору).

Писање честитке, позивнице, захвалнице, и-мејл порука.

Препричавање текста са променом редоследа догађаја (ретроспектива) - по самостално сачињеном плану. Увежбавање сажетог препричавања уз замењивање граматичког лица (у првом и трећем лицу).

Причање о стварном или измишљеном догађају уз коришћење приповедања, описивања и дијалога. Анализа одабраних текстова у којима преовлађује говор ликова ради бољег схватања дијалога као облика казивања, преиначавање управног говора у неуправни.

Усмена и писмена вежбања

Вежбе на некњижевном тексту: проналажење и издвајање основних информација у тексту. Повезивање информација и идеја изнетих у тексту. Извођење закључка заснованог на тексту. Проналажење, издвајање и упоређивање информација из два краћа текста или више њих.

Сажимање текста. Писање резиме (сажетка).

Развијање флексибилне брзине читања у себи у зависности од текста. Увођење ученика у информативно читање ради налажења одређених информација (у уџбеницима других предмета, у новинским чланцима, у књизи из лектире, у дописима, огласима, обавештењима и сл.) и упућивање ученика у читање с оловком у руци (подвлачење, обележавање, записивање и друго).

Синтаксичке вежбе: вежбе у употреби различитих падежа (предлошко-падежних конструкција) за исто значење (падежна синонимија). Вежбе у употреби одговарајућих падежних облика (с обзиром на различите дијалекатске основе). Отклањање грешака у конгруенцији.

Лексичке вежбе: исказивање особина предмета (у оквиру описивања), односно исказивање радњи (у оквиру приповедања) одговарајућим придевима и прилозима, односно глаголима. Коришћење стилски неутралних и експресивних речи. Коришћење речника српског језика.

Читање и разумевање нелинеарних елемената текста: легенде, табеле.

Осам домаћих писмених задатака и њихова анализа на часу.

Четири школска писмена задатка, писана ћирилицом (један час за израду и два часа за анализу задатака и писање побољшане верзије састава).

ДОДАТНИ РАД

(Оријентациони садржаји програма)

Језик и језичка култура

Вежбе у правилном акцентовању. Коришћење речника да би се проверио акценат.

Анализа реченица и синтагми. Претварање активних реченица у пасивне и обрнуто. Анализа случајева у којима то није могуће (нпр. у правом презенту могућан је само повратни пасив, и то не од свих глагола; пасивну реченицу није могуће претворити у активну ако не знамо вршиоца радње, итд.).

Вежбе на тежим експозиторним текстовима: уочавање основних информација, извођење закључака, упоређивање информација из више дужих текстова, резимирање.

Прављење легенди и табела.

Књижевност

Анализа лирске и епске песме - језичко-стилска средства као интеграциони чиниоци интерпретације.

Анализа драмског књижевног дела - уочавање битних одлика. Разлика између драмског књижевног дела и позоришне представе.

Анализа савременог књижевног дела по слободном избору ученика. Коришћење основне литературе о делима и писцима. Формирање властитог мишљења о књижевном делу.

Анализа домаћег филма са посебним акцентом на визуелним и акустичким ефектима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортоепија)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте *да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.*

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптерете* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују

правилно акцентовану реч, а у местима где се одступа од акценатске нормe, да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Настава **ортоепије** обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе.

Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: - **ч**, - **ћ**, - **ц**, - **џ**, - **х**, као и - **е** (често отворено). Ученици с неправилним изговором -**р**, -**с**, -**з** упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту.

Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава
- уважавање ситуационе условљености језичких појава
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава
- неговање примењеног знања и умења
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним

својствима, комуникативним и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост* и *стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних* и *стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научнопопуларни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика

- коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*

- подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима

- утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)

- упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања

- најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*

- сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...)

- сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање

- илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа

- *дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности

- препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање)

- утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на овом ступњу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је непотребна подела на домаћу и школску *лектиру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то. Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Наставнику је дата могућност и *допунског избора* дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на некњижевне текстове и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања, јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се интегрише са свим видовима усмених и писмених облика изражавања.

У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду **заједнички основни циљ**: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама.

Неопходно је да ученици уоче разлику између говореног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица.

Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудиоснимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика.

Лексичке и морфолошке вежбе треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само конјугација и деklinација, него и систем грађења речи (изведене, сложене и сложено-изведене). Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника.

У старијим разредима лексичко-семантичке вежбе се односе на сложеније садржаје: право и пренесено значење речи, синонимију, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме, дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење реченицама: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развију ученикову свест о одређеној моћи значења речи, на основу чега се једино и може развијати способност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривање семантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима (Сунце је село за село хајдмо, селе, на село, итд.).

Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свим разредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могу изводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вежбе у обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу просте реченице. Кад се

стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије. Рад на стилистици реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела обеју лектира и говорног језика.

Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора.

Знатан део говорних вежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе учеников говор књижевном изговору. С обзиром на велико шаренило и веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције него и да убрза процес приближавања књижевном изговору.

У свим облицима неговања језике културе **образац или узор** треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никако потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу).

Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узорка и израде одговарајућег писменог задатка треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектири, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања. У анализи узорака треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмираних часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена.

Богаћењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални рад ученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележе вредне примере: успеле описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова) тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго - у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита.

Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежно образовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно опредељење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања

конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требало повремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво у додатном раду и литерарној секцији има богатије садржаје и облике и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења.

Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поплави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично гонити из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретной прилици, кад се наиђе на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са ученицима ваља смишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима (штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

ДОПУНСКА НАСТАВА

Допунски рад се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчијим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

(3 часа недељно, 108 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да активно овладају српским језиком у оквиру предвиђене језичке и лексичке грађе, да упознају елементе културе народа који говоре тим језиком и оспособе се за споразумевање, дружење и зближавање са припадницима већинског народа и других националности.

Задаци наставе српског језика јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе српског језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе српског језика буду у пуној мери реализовани

- да ученици разумеју саговорника и усмена излагања о темама из свакодневног живота

- да ученици усвајају правилан изговор и интонацију при усменом изражавању и читању

- да се ученици оспособљавају за разговор о темама из свакодневног живота

- да ученици савладају основе правописа ради коректног писменог изражавања у границама усвојених језичких структура и лексике и буду оспособљени да користе ћирилично писмо, основе правописа

- да ученици упознају елементарне законитости српског језика

- да ученици разумеју текстове различитог жанра у оквиру предвиђене тематике

- да се ученици упознају са основним карактеристикама културе народа чији језик уче

- да ученици стичу навике самосталног коришћења речника и језичких приручника и оспособе се за информисање, образовање и самообразовање на српском језику

- да ученици развију интересовања и мотивацију за учење српског језика и тако стекну већу комуникативну компетенцију и способност размишљања на њему.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стичу језичку и комуникативну компетенцију усвајањем нових знања о српском језику путем наставе граматике и богаћењем речника од око 250/400/ нових речи и израза

- разумеју на слух нови текст у оквиру тематике

- коригују грешке које се јављају на свим језичким нивоима

- самостално читају текстове различитог жанра са упознавањем културног контекста текстова

- оспособе се за коректно писмено изражавање у оквиру језичке и лексичке грађе

- оспособе се за анализу текстова /анализа тежих текстова/

- оспособе се да користе језичке приручнике и речнике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ТЕМАТИКА

Школа: активности у школским објектима; сарадња с школама које носе исто име или су места збратимљена.

Свакодневни живот: Посета музеју, изложбама, концертима, библиотеци, "Градској кући", сајму;

Друштво и природа: главне привредне гране; велики грађевински објекти; природне лепоте, туризам, туристичке агенције (ред вожње, председање, аеродром); спортски центар.

Актуелне теме: проблеми савременог света (храна, вода за пиће, глад); заштита човекове околине, савремена средства комуникације.

Комуникативне функције: изражавање незадовољства, чуђења, изненађења, негодовања, радости, забринутости, упозорења, наредбе, претпоставке или сумње у нешто, предлагање, образлагање, обавештење.

ЈЕЗИЧКА МАТЕРИЈА

Обрасце, које су ученици аутоматизовали до VII разреда треба допуњавати другостепеним елементима (са више атрибута који се слажу са именицама у роду, броју и падежу, као и атрибутима где нема овог формалног слагања) и комбиновати их са елементима других савладаних структурних типова. Рад на лексичком богатству унутар структура.

Ради проширивања говорних способности ученика у овом разреду треба увежбавати типове исказа.

Исказивање безличности

Увежбавати безличне реченице типа:

Смрква се.

Грми.

Загушљиво је.

Било је (биће) хладно.

Овде се не пуши.

Шета ми се.

Драго ми је.

Страх ме је.

/Зуји ми у ушима/.

Прецизирање или сужавање значења именице из главне реченице зависном реченицом

Обрасци: Идемо на излет који смо планирали.

Купила сам мараму која је била на сајму.

Умири дете које пева у ходнику.

Купио је шешир какав је желео.

/Одговори на питање што сам ти поставио.

Прихватили смо задатак што није лако урадити./

Исказивање корелативне допуне

Увежбавање само најчешћих корелативних веза неопходних за природан ток говора (**онај који, такав какав, оно што, колико толико, тада када, тамо где, туда куда**).

Образац:

Срели смо се тамо где смо се договорили.

Био је такав друг какав се може пожелети.

Потрошио је оно што је зарадио.

ГРАМАТИКА

Именице: род и број именица; властите, заједничке, збирне, преглед промене именица усвојених у оквиру образаца.

Придеви: род, придевски вид, поређење придева, промена (заменичко - придевска).

Личне заменице: род, број, промена (наглашени и ненаглашени облици).

Придевске заменице: род, број, промена (заменичко - придевска).

Бројеви: основни, збирни, редни; промена (заменичко - придевска редних бројева).

У промени речи указивати на пратеће гласове и прозодијске промене.

Падежи српског језика: номинатив (субјект и именски део предиката); генитив (припадање, део нечега, време, место); датив (намена, правац); акузатив (објект, место); вокатив (дозивање); инструментал (друштво, оруђе /место начин, време/, локатив (место, даљи објект /начин/.

Синтагма и реченица.

ТВОРБА РЕЧИ

Творба етника (називи становника насељеног места, краја, држава, континената); Београд - Београђанин, Београђанка, Нови Сад - Новосађанин, Новосађанка, Сента - Сенћанин, Сенћанка, Приштина - Приштевац, Приштевка, Марибор - Мариборчанин, Мариборчанка, Србија - Србијанац, Србијанка, Банат - Банаћанин, Банаћанка, Срем - Сремац, Сремица, Војводина - Војвођанин, Војвођанка, Европа - Европљанин, Европљанка, Америка - Американац, Американка.

Творба хипокористика: - а (Јела, Станислава - Стана, Матија - Мата, Јован - Јова, Владимир - Влада); - е (Марија - Маре, Катица - Кате, Матија - Мате, Антун - Анте, Данило -

Дане); - о (Јован - Јово, Иван - Иво, Владимир - Владо); - ица (Јелена - Јелица, Марија - Марица, Ружа - Ружица, Јован - Јовица); - ко (Владимир - Влатко, Златан - Златко, Желимир - Жељко).

Творба збирних именица: - ад (јуне - јунад, дугме - дугмад, момче - момчад, ждребе - ждребад, унуче - унучад, јагње - јагњад, јаре - јарад; - је/е (цвет - цвеће, лист - лишће, грм - грмље, сноп - снопље, клас - класје, перо - перје).

Творба прилога: леп - лепо, гласан - гласно, паметан - паметно, први - прво.

ПРАВОПИС

Употреба запете у сложеној реченици.

Писање речи страног порекла.

ГОВОРНЕ ВЕЖБЕ

Препричавање: слушаног текста, РТВ - емисија.

Разговор о самостално прочитаном тексту, на дату тему.

Анализе текстова /анализа тежих текстова/.

Анализа ученичких излагања.

ПИСМЕНЕ ВЕЖБЕ

Писање састава на основу датог почетка, са измењеним завршетком, на дату тему.

Писање личних и заједничких доживљаја.

Писање извештаја (о раду у секцији, слободних активности и др.).

Бележење ученичких излагања (добро - погрешно).

Четири писмена задатка у току школске године.

ЧИТАЊЕ

Самостално читање текстова различитог жанра са упознавањем културног контекста.

ЛЕКТИРА

Народна песма: *Љубавни растанак*

Владислав Петковић Дис: *Међу својима*

Десанка Максимовић: *Стрепња*

Мирослав Антић: *Плави чуперак* (избор)

Добрица Ерић: *Песник и месец*

Народна песма: *Диоба Јакишића*

Епске народне песме о хајдуцима и ускоцима (избор)

Јанко Веселиновић: *Хајдук Станко* (одломак)

Стеван Сремац: *Поп Ђира и поп Спира* (одломак)

Вељко Петровић: *Јабука на друму*

Иво Андрић: *Прича о кмету Симану* (одломак)

Гроздана Олујић: *Звезда у чијим је грудима нешто куцало*

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену научног у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Програм садржи: циљ, васпитно-образовне задатке, оперативне задатке, тематику са основним облицима комуникације, језичку материју, говорне вежбе, читање (од II разреда). Сви елементи програма су међусобно повезани и тако их треба реализовати.

Задаци наставе садрже: опште захтеве који се односе на квалитет знања, посебне захтеве за развијање и стицање језичких умења и васпитне задатке. Сви делови програма су у складу са задацима наставе и треба да допринесу њиховој реализацији.

Оперативним задацима формулисани су захтеви у погледу обима програмске грађе коју ученици треба да савладају у сваком разреду.

Тематика је дата по разредима са темама и ситуацијама у којима се усваја језик. Она садржи неколико тематских области: **школа, породица и дом, ближе и шире окружење, природа и друштво, актуелне теме, слободно време ученика, из живота младих** и др. Тематика је дата оквирно да би у извесној мери усмеравала наставнике и писце уџбеника приликом избора најфреквентније лексике у оквиру датих подручја.

Уз тематику су дате форме опхођења (поздрављање, обраћање, представљање, молба, захваљивање) почев од најједноставнијих до сложенијих које су потребне за учење аутентичног језика, односно остваривање природне комуникације.

Језичка материја дата је у виду реченичних модела који су конкретизовани. У њима је издвојена она језичка материја која покрива већи део говорног језика. Она је кумулативна јер се нова грађа увек наслања на претходну. Језички модели се из разреда у разред исказују другим језичким и лексичким средствима. Једноставни искази постепено се шире и међусобно комбинују.

У одељку **Граматика** издвојена је језичка грађа која је у функцији бржег савладавања језика на продуктивном нивоу. У граматички се пошло од синтаксе, затим морфологије да би у завршним разредима (VII и VIII) дошло до систематизације знања о језичком систему.

Правопис садржи оне правописне норме које се, мање или више, разликују од оних у правопису матерњег језика ученика.

У програму је дат и **проширени део** који се превасходно тиче садржаја у одељку *Језичка материја*, а у зависности од карактеристика појединих категорија. За његову реализацију у целини или фрагментарно, опредељују се школе на предлог предметног наставника. Обим реализације овог дела програма може да варира од школе до школе, од генерације до генерације, од одељења у истој школи, у зависности од нивоа предзнања ученика на који утиче:

- национални састав средине у којој ученици живе,
- сродност нематерњег језика и језика ученика,
- услови рада у школи и др.

Организација васпитно-образовног рада

У настави српског као нематерњег језика тежиште рада преноси се на ученика: он активно учествује у раду, постаје субјект наставе, а својим залагањем и радом треба да стиче и развија језичка умења, да усваја језик и усвојено знање примењује у комуникацији.

Наставник планира, води и организује наставни процес (одабира садржину рада, лексику, наставне методе, облике рада, типове и број вежби итд.), координира радом ученика да би се што успешније остваривали постављени задаци.

Настава мора бити постављена тако да се сваком ученику омогући што чешће вербалне активности јер се само говорењем може продуктивно овладати језиком. Необично је важно да се поштује принцип индивидуализације у раду, с обзиром на то да је знање језика веома хетерогено и међу ученицима једног одељења.

Програм је јединствен за све националности. То, међутим, не значи да при његовом остваривању наставник не треба да води рачуна о односу српског језика и језика ученика. Мада не увек, тешкоће ће бити веће уколико су и структурне разлике између два језика веће. Пожељно је да наставник познаје структуру језика ученика, како би тежиште рада

(интензивнијим вежбама) усмерио на оне елементе који не постоје у језику ученика, а при чијем усвајању ученици највише греше. Наиме, при учењу српског језика јавља се интерференција матерњег језика јер формирани механизам матерњег језика ученика "тежи да готово неприметно натура шаблоне акцента, изговора и реченичне структуре својствене матерњем језику укорењене још у најранијем детињству". Да би се утицај матерњег језика искључио, настава српског језика организује се без учешћа матерњег језика, **директном методом**, што значи да је језик комуникације на часовима српски.

У реализацији свих задатака наставник треба максимално да мотивише ученике користећи одговарајућа АВ - наставна средства, компакт-дисккове, магнетофонске траке и касете, апликације за фланелограф, илустрације у уџбенику, слајдове, дијафилм, филм, слике, фотографије, графофолије, слојевите фолије, ТВ - емисије и др. Наставник мора подстицати ученике да се и они ангажују на прикупљању наставних средстава везаних за тему која се обрађује (разгледнице, кеширане слике, чланци из дневне и недељне штампе и сл.).

Наставу нематерњег језика треба повезивати са наставом језика ученика, познавањем природе и друштва, историје, географије, музичке и ликовне културе, техничког образовања и других наставних предмета. Успостављање корелације међу овим предметима неопходно је јер омогућује остваривање обострано ефикаснијих резултата. Наставник, наравно, мора водити рачуна о томе да нове појмове ученик најпре треба да усвоји у настави предмета на свом матерњем језику.

VII и VIII разред су завршни разреди за ученике који не продужују школовање, али је истовремено и основа за успешно изучавање језика у оквиру средње школе. У овој етапи треба да се формирају комуникативне способности ученика. У том циљу наставља се рад на стицању језичке и комуникативне компетенције ученика, усвајају се компликованији језички модели (VII разред), систематизује се језичка грађа и упоређује са матерњим језиком ученика, интензивније се коригују грешке интралингвалног (у оквиру истог језичког система) и интерлингвалног карактера (под утицајем језика ученика) на свим језичким нивоима, усваја се нова лексика и фразеолошки изрази карактеристични за српски језик; развија се писмено изражавање ученика, оспособљава се за анализу текста и систематизује се правописна грађа (VIII).

Увежбавање језичких модела. Да би се ученици оспособили за правилну комуникацију потребно је да савладају предвиђене језичке моделе. Ученик треба да препозна звучну слику предоченог исказа који илуструје језички модел, да га разуме, имитира, репродукује, да га дуготрајним разноврсним вежбама са различитим садржајем аутоматизује. Након аутоматизације језичког модела, ученик ће моћи самостално да састави сопствене исказе, односно у нормалном говорном темпу моћи ће да гради аналогне структуре са новим конкретним садржајем, стећи ће комуникативну компетенцију, што је и циљ учења језика.

Процес увежбавања језичких модела треба спроводити плански уз доследно поштовање принципа поступности. Језички модели се најпре увежбавају у чистом облику јер ученици треба да усвоје основне моделе у оквиру ограниченог вокабулара.

Модел се усвајају на познатој лексици. У одређени језички модел уноси се само један нови елемент јер би истовремено уношење два непозната елемента (нпр. футур глагола и намену исказану дативом именице и заменице) стварало непотребне тешкоће и успорило би усвајање одређеног језичког модела. Касније се језички модели проширују, комбинују и уводе се у рад нови, сложенији.

Илустроваћемо то на језичком моделу **именовање предмета и бића**. На пример, у обрасцу **Петар је ученик**, који је један од конкретних реализација наведеног модела, може се предикатив **ученик** заменити другом именицом у номинативу - **дечак, младић, фудбалер, столар** и сл, већ према стварној ситуацији. У нормалном исказу те врсте акценат је на предикативу јер се њиме открива оно што је ново, њиме се именује лице, а то значи да

субјект и глаголска копула морају бити познати ученицима од раније да би схватили ову констатацију, односно да би схватили информацију у целини. У практичном раду предикатив ће се веома често мењати јер се на почетном ступњу учења веома често врши именовање бића и предмета кад год је потребно савладати неку нову именицу (нпр. **Ово је столица, ово је књига, а то је оловка** и сл.).

Ако се у том језичком моделу жели савладати нова (лексички и морфолошки) копула, субјект и предикатив треба да су познати нпр.:

**је био,
ће бити,
...Петар жели постати ученик,
мора бити.**

Субјекат је такође променљив елемент у обрасцу. Место имена **Петар** може се употребити свако друго име или заменица у номинативу, већ према објективној ситуацији. Ако субјект у обрасцу промени род, по правилу мења род и предикатив и зато овај образац може послужити не само за увежбавање нових именица, заменица и помоћних глагола, него и за увежбавање слагања родова.

Непосредни циљ увежбавања овог обрасца јесте усвајање нових речи (именица, помоћни глагол) и нових облика (презент, перфект и футур помоћних глагола) и неких глаголских конструкција у служби глаголске копуле (**жели постати, мора бити, хоће да буде** и сл.).

Коначни циљ увежбавања овог обрасца јесте да ученици стекну способности да у новој говорној ситуацији од нових речи створе исказ аналоган увежбаном обрасцу.

Кад год се појави потреба да се именује неко биће или предмет, ученици ће аутоматски активирати у свести језички модел именовања предмета и бића, који се може изразити формулом $C = П$, где је П глаголска копула + именица дакле условном формулом.

$C = П / = к + им.$

Субјект, копула и предикатив су обавезни елементи овог језичког модела. Они морају бити исказани да би исказ био потпун.

Али овакав исказ може имати и необавезне елементе, нпр. атрибут. Пошто се у обрасцу могу јавити две именице, обе могу имати атрибут или чак свака и по више атрибута. Тако се почетни образац попуњава новим елементима како би исказ био потпунији, прецизнији.

Атрибут уз именице у служби предикатива има ту особину да повлачи на себе логички акценат (нпр. **Петар је добар ученик** - у свести и говорног лица и саговорника има у првом реду квалитативну оцену коју даје придев **добар**) и зато не треба журити са додавањем атрибута предикативу ако није аутоматизовано исказивање почетног обрасца.

У томе и јесте предност оваквог рада што се почетна структура која је синтаксичко-семантички и лексичко-морфолошки одређена, обележена, после аутоматизовања навике грађења основног обрасца "отвара" и прима "необавезне" елементе, то се на тај начин проширује, засићује се потребним семантичким квантитетом и улази у говорни процес, заузима место у механизму језика.

Реч је о најпростијој реченичкој структури која служи за именовање бића и предмета, али треба имати на уму да се њоме не савлађује само синтаксичка структура $C = П / = к + п /$, нити се њоме савлађује само нова лексика (именице, показне и личне заменице, помоћни глаголи са непотпуним значењем), него се савлађују и морфолошке категорије (номинатив именица и заменица, три основна глаголска времена и императив, бројна конструкција у служби субјекта и предиката, категорија рода и категорија броја и неки изузеци од општих морфолошких и синтаксичких правила).

Дакле, схематизовање, упрошћавање и укалупљивање израза само је привидно јер се образац у почетном облику јавља само на почетку вежбања, док се не постигне аутоматизација, а касније се попуњава другим елементима, док се не постигне богатство

потпуног исказа. За усвајање језичке материје користе се разноврсни **типови вежби манипулативног карактера**. Функција тих вежби је увежбавање, учвршћивање и аутоматизација језичких модела да би се ученици оспособљавали да их самостално користе са различитим садржајем у свакодневной комуникацији.

Манипулативне вежбе су строго контролисане, што значи да при увежбавању појединих језичких елемената, наставник исправља ученика ако греша и поново увежбава несавладану језичку материју док је ученик не усвоји.

У I етапи то су, на пример, вежбе разумевања на слух, орално понављање, одговори на питања, постављање питања, вежбе супституције, вежбе допуњавања, вежбе трансформације реченица (време, лице, број, род), вежбе састављања реченица од датих елемената и датих речи према моделу, вежбе повезивања реченица и др.

Вежбе одговора на питања и постављања питања заузимају централно место при увежбавању језичког модела и доприносе стицању комуникативне компетенције. Од ових вежби треба разликовати питања и одговоре који се користе за проверу разумевања текста, разумевања ситуације и лексичких јединица.

Код ових првих вежби свако питање и одговор садржи образац језичког модела који се увежбава. Због тога одговори ученика морају бити потпуни, целовити, што се при провери разумевања текста не захтева увек.

У складу са обимнијим језичким градивом и предзнањем ученика у II етапи, поред наведених, користе се сложенији типови говорних вежби. На пример, варирање модела (додавање синтагматских веза) претварање у други модел, трансформација низа реченица (време, лице, род, број), интеграција реченица и њихово проширивање (скраћивање и др.).

Колико ће се времена посветити увежбавању једног језичког модела зависи, пре свега, од тога да ли постоји велика разлика у одређеној језичкој конструкцији у односу на матерњи језик. Оним језичким моделима који представљају проблем због интерференције матерњег језика, посвећује се више пажње и више времена да би и они прешли у аутоматизовану навику. Неоправдано је прећи на увежбавање новог језичког модела ако није усвојен претходни.

Тематика и лексика. Сви делови програма: тематика, језичка материја, говорне и писмене вежбе и др. не чине посебан део наставе, него су саставни делови целокупног рада коме је основни циљ формирање и развијање говорних способности ученика.

Јединство ових области, које су у програму издвојене само због прегледности, огледа се у томе што се одређена синтаксичка конструкција - језички модел увежбава на тематски најпогоднијој материји, а у раду се користе облици говорних и писмених вежби. Према томе, предвиђена тематика треба да обезбеди усвајање језичких модела, као и усвајање одређене лексике. Исте тематске области јављају се у више разреда, али се остварују другом садржином, која је примерена познавању језика и интересовању ученика. Тема о породици, на пример, у I разреду може се ограничити на пет основних језичких структура: именовање предмета и бића, исказивање особине, исказивање радње, исказивање објекта и исказивање просторних односа.

Задатак све три етапе јесте и савлађивање одређеног фонда речи. Међутим, број речи у почетној настави није тако битан. Минимални продуктивни фонд много ће успешније допринети савлађивању механизма на нематерњем језику, него лексичка резерва у којој се ученик (и учитељ) на крају изгуби, па у каснијим годинама зна само речи, а не зна да их употреби. У првој етапи је основни циљ користити лексички минимум који ће омогућити да се савлађују битни елементи језика, а када се они савладају, природно је и тако савладати потребан фонд речи јер богаћење речника иде упоредо са општим развојем, као и са развојем изражавања на матерњем језику. И речи свога језика уче се до краја живота, али је механизам језика савладан на почетку. У детињству су аутоматизоване навике склапања реченица ради постизања одређеног циља у процесу комуникације.

Усвајање лексичких јединица обухвата семантизацију и асимилацију речи. Семантизација се врши коришћењем предмета или предмета на слици, односно визуелних средстава. Асимилација речи врши се у контексту, у реченици и везује се за одређене говорне ситуације. Поред продуктивног лексичког фонда ученици треба да савладају и рецептивно извесне речи, реченице и изразе.

Говорне и писмене вежбе. Основни циљ у току целокупне наставе од I до VIII разреда јесте да се изађе изван оквира рецептивно-репродуктивне наставе и да се не остане на неразвијеном, стешњеном и сиромашном одговарању на питања, него да ученици стекну способност и развијају навику дужег излагања повезаних мисли, што је могуће само ако мисле на српском језику.

Говорне способности се стичу и развијају говорењем. Због тога треба одабрати методичке поступке који ће ученике ставити у ситуацију да **питају, одговарају**, изражавају неслагање или слагање са одређеном акцијом или појавом, казују могућност или немогућност извршења одређене радње, итд.

Треба створити ситуацију која стварно одговара реалној говорној комуникацији.

Да би се ученици оспособили да продуктивно усвоје предвиђене елементе говорног и писаног језика, поред наведених манипулативних вежби, користе се и комуникативне вежбе. **Комуникативне (говорне) вежбе** обухватају оне типове вежби у којима се језик користи самостално, функционално у одређеној говорној ситуацији. У ситуационим вежбама ученици треба да усвајају и правилно користе комуникативне функције које су дате уз тематику. **Типови комуникативних писмених вежби** дати су по разредима у програму у одељку писмене вежбе.

Са ученицима који реализују проширени део програма, наставник користи, осим наведених, и различите облике усменог и писменог изражавања који су претходно увежбани на часовима језика ученика.

У одељку **Правопис** издвојене су само оне категорије где постоје мање или веће разлике у односу на правописну норму матерњег језика. Стога се, на пример, не истичу као посебни захтеви: велико слово на почетку реченице, тачка на крају реченице, упитник, узвичник, писање управног и неуправног говора, писање двеју тачака, тачка и запета итд.

Паралелно са усвајањем језичке грађе, ученици морају стицати навике примене, принципа фонолошког правописа.

Издвојене су првенствено оне категорије у којима постоје друкчија решења у два правописна узуса (правопису језика ученика и правопису српског језика), што не искључује и понека идентична решења у њима. Међутим, и њих треба увежбавати јер ће се само тако уклонити многобројне грешке које су евидентирани у писменим задацима ученика.

За обраду правописне грађе потребно је издвојити 2-3 часа годишње, али се препоручује да се предвиђено време развије на 10-12 вежби које ће се уклапати у друге часове граматике и писмене вежбе.

Усвојеност сваког елемента правописних норми може се повремено проверавати кратким диктатима који су састављени од познате структуре и лексике. Када ученици савладају писма, могу се проверавати појединачни елементи. На пример, употреба великих слова може се проверавати на тај начин што се ученицима дају наставни листићи са кратким текстом који је написан малим словима. За писање негације глагола ученицима се дају наставни листићи са текстом у коме се изостављени глаголи. Наставник чита полако цео текст, укључујући и испуштене глаголе. Ученици прате текст и уписују глаголе.

Домаћи задаци представљају важну компоненту наставног процеса. Њима се не проверава само колико су ученици савладали одређено градиво и њихова оспособљеност да то знање примене, него су погодни за развијање језичких умења (информативно читање и писање) и за писмено увођење ученика у самостални рад и самообразовање. Они се дају ученицима редовно са осмишљеним циљем. Задаци треба да буду разноврсни, а по тежини

треба да су одмерени, у складу са знањем и способностима ученика. Наставник на часу прегледа 2-3 домаћа задатка детаљније, а по одређеном плану прегледа и оцењује домаће задатке свих ученика.

Школски писмени задаци су облик провере усвојености програмске материје, тј. синтезе веће етапе (тримесечја, полугодишта или године). За сваки школски писмени задатак у годишњем плану наставник треба да одвоји три часа. На једном часу ученици пишу, на другом наставник образлаже сваком ученику оцене, анализира са ученицима најчешће грешке и заједно са ученицима их исправља, а на трећем часу ученици исправљају своје задатке.

Граматика. Искуства су показала да увежбавање одређене језичке материје без граматичких објашњења и упутстава, без функционалне систематизације, не обезбеђује продуктивно знање одређеног језика. Стога граматика мора наћи своје место у наставном процесу и у складу са психофизичким могућностима ученика датог узраста. Имајући у виду овај моменат оправдано је да се са наставом граматике отпочне у IV разреду да би њен удео из разреда у разред бивао све већи. Други моменат који оправдава увођење граматике од IV разреда јесте и то што је језички систем у одређеном обиму глобално савладан.

У учењу другог језика немогуће је ослонити се искључиво на интуитивно усвајање његове граматике. Када је у питању ова настава, мора се говорити о дидактичкој граматици којом се изграђују способности које се уопштено могу назвати језичким способностима. Оваква настава граматике подразумева нужно поједностављивање правила, дефиниције (дефиниције је могуће дати ученицима који су боље савладали језик). Крајњи циљ дидактичке граматике јесте да изгради поимање о функционисању језичких појава у систем и развијање способности да ученик сам исправља грешке.

Настава граматике је средство да се учи језик, а не да се стичу знања о језику. Од ученика не треба захтевати да научи напамет различита граматичка правила и парадигме, да их илуструје одговарајућим примерима, већ да се оспособе за њихову употребу у комуникацији.

Настава граматике не представља изоловану наставну област овог предмета, већ њен чврсти интегрални део и претпоставља неколико фаза:

а) давање већег броја примера везаних за говорну ситуацију и обрађени текст који илуструје језичку појаву;

б) навођење ученика, индивидуалним путем, да схвате језичку појаву, да уоче њене карактеристике, да дођу до језичке законитости и правила по којима она функционише у систему, односно да дође до закључака властитом мисаоном делатношћу;

в) давање објашњења - кратких упутстава о томе чему служи одређена граматичка грађа, шта се њоме изражава, када и у којим околностима се употребљава, односно функционише и принцип по којем функционише у систему и

г) вежбање.

Редослед усвајања одређених језичких категорија одређује контрастивни однос између језика ученика и нематерњег језика. У настави, дакле, треба обезбедити контрастивни приступ.

За грађу која не постоји у језику ученика, него само у нематерњем језику, наставник прецизније објашњава особину и функцију тих појава примерено узрасту ученика.

Језичка грађа систематизује се фронтално, док се у увежбавању примењује и групни и индивидуални рад са ученицима.

За реализацију граматичке грађе, где год за то постоје услови користе се шеме и табеле да би се језичке појаве боље разумеле.

Избор, број, врста вежби зависи од језичке грађе и њеног односа према језику ученика. Где су разлике израженије, користи се већи број различитих вежби.

И у граматици предвиђен је проширени део за ученике који брже напредују у савладавању српског језика.

Лектира је, такође, домаћи рад. Она је предвиђена у наставном програму од V до VIII разреда. Функција лектире је да се ученици оспособљавају и навикавају за читање у себи, да самостално долазе до сазнања која их интересују, на српском језику.

У току школске године, за лектуру у сваком разреду, ученици треба да прочитају одређени број текстова по сопственом избору или по избору наставника. Избор се врши из литерарних текстова и листова за децу, односно омладину (у VII и VIII разреду), из научно популарних текстова.

Наставник може да зада исти текст по свом избору свим ученицима: дужи текст може да подели на делове, исте или различите који чине целину; да зада групи ученика или се за различите текстове индивидуално опредељују ученици. Било да текстове бира наставник или ученик, наставник даје потребна упутства ученицима.

Приликом одређивања часа лектире потребно је мотивисати ученике. Читањем, на пример, одабраног одломка подстицаће се радозналост и мотивисаност ученика да прочитају лектуру. За боље разумевање текста ученицима се могу поделити припремљени наставни листићи са задацима који ће их усмеравати да боље разумеју текст и да се припреме за разговор.

Провера прочитане лектире врши се дијалогском методом. Ученици који не савладавају проширени део програма одговараће на питања наставника, самостално ће препричавати текст и сл; ученицима који боље знају језик и који савладавају проширени део програма постављају се већи захтеви: да прочитају цео текст, на пример, да дају више одговора на постављено питање, самостално препричају и коментаришу текст и др. Ови ученици се поступно, из разреда у разред, уводе у анализу текста лектире као и на часовима језика ученика.

МАТЕРЊИ ЈЕЗИЦИ ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

АЛБАНСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

GJUNA SHQIPE

QËLLIMET DHE DETYRAT

Nëpërmes të lëndës së gjuhës amtare nxënësit pasurojnë fjalorin, fitojnë shprehje për përdorimin e drejtë të gjuhës, mësojnë si të hartojnë tregime, përshkrime, shpjegime, argumente, zhvillojnë imagjinatën dhe kreativitetin si dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar e vlerësuar. Gjithashu nxënësit do të aftësohen të shprehin mendimet, qëndrimet, kërkesat dhe përvojat e tyre.

Programi i klasës së shtatë është pjesë e programit të shkollës fillore. Kërkesë themelore e gjuhës në këtë nivel është aftësimi i nxënësve për zhvillimin e dijenijeve dhe shkathtësive të komunikimit si dhe përdorimi i drejtë i gjuhës në situata përkatëse. Gjithashtu në këtë klasë synohet formimi i personalitetit, duke përfshirë këtu edhe kulturën e sjelljes dhe të komunikimit. Vëmendje e veçantë i është kushtuar rritjes së shkathtësive të përdorimit të gjuhës amtare si dhe nivelit të përgjithshëm të formimit kulturor të nxënësit. Në këtë klasë nxënësi do të zhvillojë kulturën e të dëgjuarit dhe të folurit, kulturën e të lexuarit dhe kulturën e të shkruarit, do të bëjë analiza dhe përgjithësime të teksteve të ndryshme letrare dhe jo letrare dhe do të fitojnë njohuri gjuhësore të mjetueshme për moshën e tyre.

Programi i gjuhës shqipe për klasën e pestë dhe të gjashtë është konceptuar, jo vetëm si vazhdimësi e programeve të klasave paraprahe, por kryesisht si konceptim e lidhje me programin e klasës së shtatë të shkollës fillore.

Programi i gjuhës për këtë klasë është organizuar përmes këtyre shkathtësive të komunikimit : dëgjimit, të folurit, leximit dhe shkrimit brenda të cilave janë vendosur tërësitë tematike e në kuadër të tyre përmbajtjet programore dhe rezultatet e pritura.

Nëpërmjet kësaj lënde, nxënësit pasurojnë fjalorin, mësojnë përdorimin e kategorive gramatikore nëpërmjet shkathtësive gjuhësore, rregullat kryesore të saj dhe drejtshkrimin, mësojnë si të vlerësojnë, të ndërtojnë dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar. Ajo i vë nxënësit në kontakt me veprat madhore të letërsisë kombëtare dhe botërore që janë në pajtueshmëri me dëshirën, kërkesën dhe moshën e tyre. Duke lexuar, nxënësit fitojnë një përfytyrim fillestar për krijimtarinë letrare dhe periudhën kohore të caktuar.

Detyrat operative

Lënda e gjuhës shqipe, në klasën e shtatë, mësohet me qëllim që nxënësi:

Të përvetësojë dhe zgjerojë kulturën dhe mënyrën e përdorimit të shkathtësive të komunikimit;

Të aftësohet për të bërë analiza dhe përgjithësime për tekste letrare dhe jo letrare;

Të thellojë dhe zgjerojë njohuritë e sistemit gjuhësor;

Të zhvillojë shkathtësitë e të folurit aktiv individual e në grup, në funksion të përvetësimit të gjuhës standarde dhe të thellojë njohuritë themelore gjuhësore;

Të zhvillojë shkathtësitë e të shkruarit funksional dhe të shkruarit subjektiv (vetjak);

Të zhvillojë, të kuptojë dhe të dallojë të lexuarit e teksteve letrare dhe joletrare e të përvetësoj teknikat e leximit;

Të përvetësojë të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës, të leksikut;

Të përvetësoj të shkruarit në funksion të drejtshkrimit dhe të pikësimit.

OBJEKTIVAT PROGRAMORE

Nxënësi duhet të jetë në gjendje:

Të identifikojë:

Tekste të ndryshme;

Elemente gjuhësore.

Të kuptojë:

Tekste të ndryshme letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme dhe të pandryshueshme.

Të zbatojë:

Njohuritë e fituara gjuhësore: fonetike, gramatikore dhe leksikore;

Njohuritë e fituara mbi modelet e teksteve letrare dhe joletrare.

Të analizojë:

Fjali të thjeshta dhe të përbëra;

Tekste të ndryshme.

Të vlerësojë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Situata parktike nga jeta e përditshme.

Të zhvillojë qëndrimet dhe vlerat:

Të mendojë në mënyrë kritike dhe të pavarur për atë që flet, lexon apo shkruan;

Të rrisë shkallën e zhvillimit emocional, krijues, estetik, moral dhe shoqëror;

Të fitojë shprehje për sjellje njerëzore në shoqëri.

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

Shkathtësitë e komunikimit

TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

TËRËSITË TEMATIKE

I. 1. *Kulturë e të dëgjuarit dhe të folurit;*

II. 2. *Tekstet letrare dhe joletrare;*

III. 3. *Njohuritë gjuhësore.*

TË LEXUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

II. 1. *Kulturë e të lexuarit;*

- II. 2. *Tekstet letrare dhe joletrare;*
- II. 3. *Njohuritë gjuhësore.*

TË SHKRUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

- III. 1. *Kulturë e të shkruarit;*
- III. 2. *Tekstet letrare dhe joletrare;*
- III. 3. *Njohuritë gjuhësore.*

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

1. Kulturë e të dëgjuarit dhe të folurit

- Dokumentet e para të skrimimit shqip;
- Subjekti (fabula) ideja kryesore, detaji;
- Argumentimi, paraqitja, përshkrimi, rrëfimi;
- Teknikat e të folurit - modulimet e zërit;
- Format e ndryshme të komunikimit: dialogu, monologu;
- Figurshmëria dhe jofigurshmëria;

2. Tekstet letrare dhe joletrare

- Teksti i figurshëm dhe jo i figurshëm;
- Teksti dhe konteksti;
- Tregimi i shkurtër;
- Llojet e poezisë lirike;
- Teksti dramatik;
- Teksti narrativ, deskriptiv, argumentues dhe paraqitës;
- Kulturë tradicionale;
- Përshkrimi dhe analiza e pamjeve;
- Gjuha letrare dhe gjuha e letërsisë,
- Eseja dhe llojet e saj;
- Romani, tema, subjekti, personazhi, kompozicioni, gjuha;
- Teksti joletrar: teksti gazetaresk, informata, reportazhi, intervista etj.

3. Njohuri gjuhësore

- Lakimi i emrit, mbiemrit, i përemrave vetorë, dëftorë dhe lidhorë;
- Numërori;
- Mënyra dëftore dhe lidhore e foljes dhe kohët e tyre, zgjedhimi, diatezat;
- Ndajfolja;
- Rrethanori;
- Lidhëzat dhe llojet e tyre;
- Fjalitë e përbëra me bashkërenditje;
- Fjalitë e përbëra me nënrenditje;
- Nyjëtimi i drejtë, intonacioni, theksi, ritmi;

TË LEXUARIT

1. Kulturë e të lexuarit

- Leximi me zë- artistik (pjesëmarrja në role, recitim, komedi);
- Ideja kryesore dhe detajet (lidhjet asociative, krahasimet, kontrastet), zhanret dhe kategoritë letrare;
- Subjekti, kompozicioni, tema, komedia, tragjedia, komentim i teksteve;

II. 2. Tekstet letrare dhe joletrare

- Regjistrat e gjuhës;
- Analizë e teksteve me karakter edukativ dhe shëndetësor;
- Identifikimi i formave tekstuale;
- Poezi, prozë, tekst dramatik;

II. 3. Njohuri gjuhësore

Intonacioni në përputhje me shenjat e pikësimit;

Fjalja e thjeshtë dhe fjalja e përbërë;

Parashtesat, prapashtesat dhe mbaresat;

Kohët e thjeshta dhe të përbëra të foljeve dhe kategoritë e tjera të saj- analizë gjuhësore;

TË SHKRUARIT

III. 1. Kulturë e të shkruarit

Figurshmëria dhe jofigurshmëria;

Ese kreative dhe analitike për tekste letrare dhe joletrare;

Tekste praktike: prezantime, përshëndetje, urime, falenderime, ftesa, letra, kërkesa, lajmërimë;

III. 2. Tekstet letrare dhe jo letrare

Ese kreative dhe analitike për tekste letrare dhe joletrare;

Tekste praktike: prezantime, përshëndetje, urime, falenderime, ftesa, letra, kërkesa, lajmërimë;

III. 3. Njohuri gjuhësore

Ndërtimi i fjalisë dhe analiza gramatikore e saj;

Shenjat e pikësimit brenda dhe në fund të fjalisë;

Përshtatja e teksteve të vjetra dialektore në gjuhën standarde;

Fjalëformimi: fjala dhe përbërësit e saj, kompozitat;

Sinonimet, antonimet, homonimet - identifikimi dhe përdorimi i tyre në tekste të ndryshme

LITERATURA

- Tekstet që do të hartohen mbi bazë të programit të ri;
- Tekstet ekzistuese që i plotësojnë kërkesat e këtij programi;
- Tekste të tjera alternative për realizimin e këtij programi.
- Libër leximi 7, Mazllum Kumnova dhe Munish Hyseni
- Gjuha shqipe 7, Bahri Beci

GJUHA SHQIPE

Gjuhë shqipe dhe letërsi

(36 Javë x4 ore = 144 ore në vit)

Gjuhë shqipe = 65 orë në vit

1. Njohuri të përgjithshme= 4 orë
2. Gramatikë = 45 orë
3. Të flasim = 8 orë
4. Të hartojmë = 8 orë

II. Letërsi shqipe = 67 orë në vit

1. Letërsi shqipe = 33 orë
2. Letërsi botërore = 10 orë
3. Letërsi popullore = 10 orë
4. Lektyrë = 10 orë
5. Teknikë recitimi = 4 orë

III. Hartime dhe korigjime = 12 orë në vit

GRAMATIKA

Përmbajtja e programore

Tema I: Probleme të drejtëshqiptimit

Probleme të drejtëshqiptimit, intonacioni, theksi, ritmi

Fjala dhe përbërësit e saj

fjalët e përbëra dhe kompozitat

Fjalë me shumë kuptime

Sinonimet, antonimet dhe homonimet

Si të paraqitemi ose prezentoheми
Si të ftojmë, falenderojmë, urojmë

Tema II: Ndërtimi i fjalisë

Ndërtimi i fjalisë: fjalia dëftore, pyetëse, nxitëse dhe dëshirore

Ndërtimi i fjalisë: forma pohore dhe mohore, veprorre dhe joveprorre

Ndërtimi i fjalisë: foljore dhe emërore

Analiza gramatikore e fjalisë (folja, bërthama e fjalisë, kryefjala, kallëzuesori, kundrinorët, rrethorët)

Rrethorë të mënyrës, sasisë, dhe të qëllimit

Analiza gramatikore e fjalisë (grupi emëror)

Format e ligjëritimit, tregimi, përshkrimi, shpjegimi dhe argumentimi

Si të dëgjojmë

Si të shkruajmë

Tema III: Fjalët e ndryshueshme - Lakimi i emrave

Lakimi i emrave

Lakimi i mbiemrave

Numërori

Lakimi i përemrave vetorë

Lakimi i përemrave dëftorë dhe lidhorë

Diateza e foljeve (forma veprorre dhe joveprorre)

Zgjedhimi i foljeve

Mënyrat e foljes, mënyra dëftore

Mënyra lidhore

Fjalët e pandryshueshme

Ndajfolja

Lidhëzat dhe llojet e tyre

Si të përshtatim tekste të vjetra në gjuhën standarde

Si të përshtatim tekste dialektore në gjuhën standarde

Tema IV: Fjalia e përbërë

Fjalitë e përbëra me bashkërenditje shtuese, veçuese, kundërshtore dhe përmbyllëse

Fjalia e përbërë me pjesë të nënrenditura

Fjalia e përbërë me pjesë të nënrenditura qëllimore

Fjalia e përbërë me pjesë të nënrenditura mënyrore dhe sasiore

Si të shkruajmë

Si të bëjmë intervista

Si të hartojmë një raport

Bahri Beci "Gjuha shqipe 7"

TRAJTIM NDËRLËNDOR DHE NDËRPROGRAMOR

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët, mirëpo lidhje të drejtpërdrejta vihen me historiografinë, veçanërisht me historinë e kulturës, edukatën qytetare, me artet etj. Disa tema nga këto lëndë do të ndikojnë në zhvillimin e shkathtësive të komunikimit, në formimin kulturor dhe krijimin e individualitetit të pavarur. Përveç çështjeve ndërprogramore, përmes gjuhës shqipe do të mund të zhvillohen edhe disa çështje ndërprogramore si: tema për shëndetësi, të drejtat e njeriut, çështjet gjinore, varësisht prej rëndësisë dhe aktualitetit që kanë (nga televizioni, revistat, gazetat apo nga rrethi dhe ambienti i tyre).

UDHËZIME METODOLOGJIKE NË REALIZIMIN E PROGRAMIT

Vendin kryesor në realizimin e përmbajtjes programore e zë metodologjia e mësimdhënies. Mësimdhënësi, gjatë realizimit të procesit mësimor duhet të ketë parasysh strategjitë më efektive, të cilat e mundësojnë mësimin efektiv. Për nxënësit, mësimdhënësi duhet të jetë model në mënyrën e përdorimit të shkathtësive gjuhësore dhe njëherës vëmendja e tij duhet të përqëndrohet në disa parime bazë:

I. Përqëndrimi në komunikimin (shkathtësitë e komunikimit) dhe përqëndrimi në gjuhën e gramatizuar;

II. Përqëndrimi në nxënësin dhe të nxënit e tij. Në qendër të vëmendjes duhet të jetë nxënësi. Mësuesi duhet të bëjë përpjekje që t'i njohë mirë karakterin, përparësitë dhe dobësitë e nxënësit mësuesi, ta verifikojë a është tip i mbyllur a i hapur, frikacak apo guximtar, a merr vetë iniciativa apo duhet të nxitet nga mësuesi etj.

Roli i mësimdhënësit është rol vendimtar që do të ndihmonte në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies. Kjo do të varet nga planifikimi i orës mësimore: përdorimi i hapësirës në klasë, d.m.th. mënyra e vendosjes së bankave si dhe aktivitetet që zhvillohen në klasë: mënyra e komunikimit, luajtja e roleve, puna në grupe etj.

Vlerësimi ka për qëllim verifikimin se në ç'shikallë nxënësit i kanë zotëruar objektivat e përcaktuara, të identifikojë vështirësitë me të cilat ballafaqohen, t'u mundësohet atyre që t'i identifikojnë përparësitë dhe pengesat, si dhe t'u ndihmohet nxënësëve në përmirësimin e pikave të dobëta.

Mësimdhënësi në vazhdimësi duhet të vlerësojë:

Njohuritë që kanë fituar nxënësit: në ç'shikallë kanë zotëruar nxënësit fjalorin dhe sa është i aftë nxënësi t'i përdorë shkathtësitë gjuhësore;

Pengesat e nxënësëve: vlerësohet shkalla e zotërimit të njohurive me qëllim të eliminimit të pengesave dhe të ndihmës së nxënësëve për eliminimin e vështirësive;

Integrimin e njohurive të fituara: vlerësohen aktivitete apo projektet e ndryshme që nxënësit realizojnë jashtë programit shkollor dhe inetgrimin e këtyre njohurive në situata brenda shkollës.

Gjatë procesit mësimor rëndësi të veçantë do të kenë mënyrat e ndryshme të vlerësimit si:

Vlerësimi nga mësimdhënësi; vlerësimi i drejtëpërdrejtë dhe i pandërprerë, përcjellja e vazhdueshme e rezultateve të nxënësëve si dhe vlerësimi indirekt me anë të testeve;

Vlerësimi nga nxënësi; gjatë punës në grupe ose gjatë përgjigjeve që japin, nxënësit mund të plotësojnë njëri-tjetrin dhe njëkohësisht vlerësojnë mbi bazën e argumenteve;

Vetëvlerësimi; vlerësimi i vetë nxënësit.

Rëndësi të veçantë gjatë vlerësimit duhet t'i kushtojmë të shprehurit me gojë në vazhdimësi, të shprehurit gojor përmes ndërveprimit si dhe të shprehurit me shkrim:

Përdorimit të fjalorit;

Pyetjeve dhe përgjigjeve;

Iniciativave dhe mendimeve të pavarura;

Përshkrimeve dhe shpjegimeve;

Radhitjes së fjalëve në fjali;

Aktivitete brenda punës në grup;

Aktiviteteve individuale dhe grupore;

Fjalorit (leksikut).

БУГАРСКИ ЈЕЗИК

(4 часа неделно, 144 часа годишње)

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Цели и задачи

Целта на изучаване на български език е учениците да усвојт основните закономерности на български книжовен език с помощта на който ще можат да общуват в

устна и писмена форма; да се запознајт с художествено-литературните и други художествени произведения от българското и световно наследство.

Образователни задачи на обучението по български език са:

- овладяване тихниката на бързо четене наум и оспособяване за бегло четене с разбирање

- овладяване на видове сложно изречение
- въвеждане на диспуа като форма на устното и писменото изразяване
- овладяване на неизменяемите части на течта
- овладяване на различните видове стилове и практическото им прилагане
- самостоятелно тълкуване на лирични, лиро-епични, епични и драматични произведения
- подтикване към самостоятелно литературно творчество
- усвояване на понятията, специфични за филмовото и сценичното изкуство.

Е З И К

Граматика

Преговор и затвърдяване на учебния материал, който се разширява и задълбочава в този клас, чието естество изисква определен континуитет, упражнения до равнището на неговото приложение в изговора и писането в съответствие с литературно-езиковата норма.

Граматически единици за изразяване на частите на изречението: дума, словосъчетание /синтагма/. Видове словосъчетания.

Изречение. Видове изречения по цел на общуване. Видове изречения по състав.

Просто изречение. Видове прости изречения. Главни части на простото изречение. Подлог. Сказуемо. Второстепенни части на простото изречение: допълнение, определение, обстоятелствено пояснение, приложение. Обособени части на изречението. Еднородни части на простото изречение. Словоред на простото изречение. Съгласуване на частите на изречението.

Сложно изречение. Видове сложни изречения. Сложно съчинено изречение. Видове: съединително, разделително, противоположно. Съюзно и безсъюзно свързване на простите изречения.

Сложно съставно изречение. Видове сложно подчинени изречения: определително, допълнително, обстоятелствено, подложно. Начини на свързване на главното с подчиненото изречение- ролята на съединителния съюз. Словоред на изреченията и пунктуация на сложното изречение.

Сложно смесено изречение.

Неизменяеми части на речта: наречия, предлози, съюзи, частици, междуметия. Лексикално и граматическо значение на неизменяемите части на речта.

Стилистика. Видове функционални стилове: поетичен, разговорен, административно-делови, журналистическо-популярен и научен.

Правопис

Проверка, преговор и упражнение на материала от предходните класове чрез различните видове диктовка и други писмени упражнения.

Правилно членуване на подлога и допълнението в изречението. Пунктуация на сложното изречение - запетая, точка и запетая, тире, скоби.

Правопис и правоговор на неизменяемите части на речта.

ЛИТЕРАТУРА

Класно четене

Христо Ботев: Патриот

Николай Лилиев: Съмна в сънните градини

Елисавета Багрияна: Синеоката/Младост

Миле Присойски: Щурчо е чудна птица

Йордан Радичков: Млади години
Елин Пелин: Пижо, Пендо и куца Гана
Димчо Дебелянов: Скрити вопли
Станислав Стратиев: Римска баня
Пею Яворов: Градушка
Николай Хайтов: Детските очи

Елин Пелин: Косачи

Гео Милев: Септември

Пенчо Славейков: Неразделни

Йордан Радичков: Разкази по избор

Извънкласно четене

Иван Вазов: Немили-Недраги

Любен Каравелов: Маминото детенце

Елин Пелин: Земя

Литература от автори на българите в Р Сърбия - по избор.

Работа върху текста

Откриване на хумористичното и сатиричното представяне на действителността.

Тема, фабула, сюжети композиция в епическото произведение.

Откриване на сходности и разлики между лирическите и епически произведения.

Анализ на поетичните картини и поетичния език и стил в лирическата поезия.

Откриване на лирически картини, създадени чрез метафора, алегория и символ.

Функция на диалога и монолога в композицията на драматичното действие.

Подтикване на учениците да разберат и усвоят следните функционални понятия: социално, морално, психологическо; сценично, декоративно, естетическо, елегично; възхищение, равнодушие, предчувствие; анализ, синтез.

При обработка на литературните произведения се усвояват понятията: хумор, сатира, ирония, сюжет, дневник, метафора, алегория, символ, любовно стихотворение, елегия.

Четене

Трябва да се развива бързината на четене наум в зависимост от вида на текста.

Въвеждане на ученика в беглото четене с цел намиране на определена информация / в учебниците по другите предмети, вестници, книги и др. / Четене и говорене по роли. Четене на част от текста с цел: обрисовка на литературен герой, стилистична окраска, езикова индивидуалност / колоритно очертаване - типизиране/.

ГОВОРНА И ПИСМЕНА КУЛТУРА

Говорна култура

Разказване на истинска или измислена случка с описания и диалози / тематична насоченост, динамичност, приспособяване на диалога към характера/. Анализ на избрани текстове, в които преобладава речта на героя с цел да бъдат усвоени елементите на диалога.

Описание на:

- сложно трудово действие / работа в предприятие, фабрика и пр.;

- екстериор / сграда, мост, стара къща, панорама/;

- интериор / сцена, картинна галерия/; изтъкване особените характеристики на пространството;

- портретиране - на образ от художествената литература въз основа на фабулата, диалога и авторския коментар; литературно-художествено описание и техническо описание.

Съобщение с елементите на репортаж. Интервю.

Разказване с промяна на реда на събитията /ретроспективно/.

Дискусия за прочетена книга, театрално представление, филм, радио-телевизионна емисия, картина с определяне на темата за дискусия /заедно с преподавателя/.

Откриване на разликата между стиловете; анализ на текстове, писани в различен стил.

Писмена култура

Описание на вњшна и вњтрешна среда - по план.

Портретиране на образи от художествената литература /вњз основа на фабулата, диалога и авторовата реч/ - по план.

Дискусија на актуални проблеми вњз основа на текстове от печата.

Рецензија. Синтакично-стилови и лексикални упражнения.

Подтикване на ученика књм самостојателно творчество:

/четене на ученически работи иразоворвјрутя./

Писане на дневник.

Лично и служебно писмо. Междуучилищна кореспонденција.

Молба, жалба, поздравителна телеграма.

Шест домашни писмени упражнения и техен анализ по време на час.

Четири класни писмени упражнения / един час за изработка и два часа за поправка/.

НАЧИН НА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОГРАМАТА

Език: граматика и правопис

В езиковото обучение учениците са подготвят за правилна устна и писмена комуникација на стандартен бљлгарски език. Затова изискванията в тази програма не са насочени само на езикови правила и граматични норми, но и на функцията им. Например, изречението не се запознава само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точка на функцията му в комуникацията).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е учениците да се запознаят с езика и да го тљкуват като система. *Нито едно езиково явление не би требало да се изучава изолирано, вњн от контекста в којто се реализира неговата функција.* От трети до осми клас концентрично и континуирано ще се изучават граматичните сљдржания последователно и селективно, имајќи впредвид вјзраста на учениците.

Последователноста се осигурува сље самия избор и разпределението на учебните сљдржания, а конкретизирането на степената за обработка, като напљтствия научебната практика в одделни класове, посочена е с јасно формулирани изисквания: забеляване, сљглеждане, усвојване, понятие, разнознавање, различавање, информативно, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степената на програмните изискванията на учителите се помага в тяхната настойчивост да не обременяват учениците с обем и задљбочена обработка на езиковия материал.

Селективноста се провежда с избора на нај-основните езикови закономерности и информации, којто се односят књн тях.

С такова односяне књм езиковия материал в програмата учителите се насочват тљкуването на граматичните категории да обосновават на тяхната функција, којто са учениците запазили и научили да ползват на практика в предишните класове. Последователноста и селективноста в граматиката нај-добре се сљглеждат в сљдржанията по синтаксис и морфологија од I до VIII клас. Сљщите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернацијата на сљгласните к, г, х, ју, ја, учениците нај-напред ще забеляват в строжеа на думите в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове ще придобиват наивци за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните сљгласни ще придобият в шести клас, а придобитите знания за значителните звукови особености в бљлгарскиј език ще се систематизират в VIII клас. По този начин учениците ще придобият основни информации за звуковите промени, ще научат на езикова практика, а няма да бљдат натоварени с описанията и историјата на посочените явления.

Елементарни информации по морфологија учениците ще от II клас и последователно от клас в клас ще се разширяват и задълбочават. От самото начално учениците ще придобиват навици да забеляват основните морфологични категории, например: във II клас освен забелязване на думи, които назовават предмети и същества включва се и разпознаването на род и число на тези думи, а в III клас разпознаване: лицето на глагола. По този начин учениците ще се въвеждат последователно и логически не само в морфологичните, но и в синтактичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - лични глаголни форми - сказуемо - изречение). Думите винаги трябва да забелязвам и обработвам в рамките на изречението, в което се забелязват техните функции, значения и форми.

Програмните съдържания, които се отнасят до ударението не трябва да се обработват като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се учат на книжовната норма, а с постоянни упражнения (по възможност ползване на аудио-визуални записи) учениците трябва да придобиват навици, да слушат правилното произношение на думите.

За овладяване на *правописа* нужно е да се организират системни писмени упражнения, различни по съдържание. Покрай това, на учениците от ранна възраст трябва да се дават напътствия да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдяване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речеви ситуации произлизат от програмните изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отстъпки от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанията за упражнения по езиково обучение трябва да се определени въз основа на систематичното напредване в говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ще има подготвителна функция в правилното комунициране на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се прилагат, следните постъпки, които на практика са се показали със своята функционалност:

Насърчване на съзнателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.

Премахване на мисловната инерция и ученически склонности за имитация.

Обосноваване обучението на съществени ценности, т.е. на значителни свойства и стилистичните функции на езиковите явления.

Уважаване на ситуационното обуславяне на езиковите явления.

Свързване на езиковото обучение с приключения от художествения текст.

Откриване на стилистичните функции, т.е. изразителността на езиковите явления.

Използване на художествените приключения като насърчване за учене на майчиния език.

Системни и осмислени упражнения в говора и писането.

По-ефикасно преодпяване на етапите за разпознаване на езиковите явления.

Свързване знанията за езика в континуитет с непосредствената говорна практика.

Осъществяване континуитета в системата на правописни и стилистични упражнения.

Подбуждане на езиковата изразителност на ученика в ежедневието.

Указване на граматична съставност от стилистични граматични средства.

Използване на съответни илюстрации за подходящи езикови явления.

В обучението по граматика функционални са онези постъпки, които успешно премахват мисловна инерция на ученика, а развиват интерес и самостоятелност у учениците, което подтиква тяхното изследователско и творческо отношение към езика. Посочените указания в обучението подразбират неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т.е. с подходящи текстове и речеви ситуации. Затова указанието за съответни езикови явления на изолирани изречения извадени от контекста е означено като нежелано и нефункционално постъпване в обучението по граматика. Самотните изречения

лишени от контекста биват мъртви модели добри формално да се преписват, да се учат наизуст и да се възпроизведат, а всичко това пречи на съзнателната дейност на учениците и създава съответна основа за тяхната мисловна инерция.

Съвременната методика в обучението по граматика се залага центъра на тежестта при обработка на езиковите явления да бъде обоснована на съществени особености, а това означава техните значителни свойства и стилистични функции, което подразбира изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение нужно е да се съглеждат езиковите явления в ежедневието и езиковите околности, които обуславят тяхното значение. Учениците трябва да се насочват да използват изгодни текстове и речеве ситуации, в които дадено езиково явление естествено се явява и изказва. Текстовете трябва да са познати на учениците, а доколкото неса трябва да се прочетат и да се разговаря върху тях.

Учителят трябва да има в предвид, че запознаването на същността на езиковите явления често води чрез преживелици и разбиране на художествен текст, което ще бъде допълнително насърчване за учителя при даване на напътствия на учениците да откриват стилистичните функции на езиковите явления. Това ще допринесе развитието на ученижеския интерес към езика, понеже художествените приключения съчиняват граматичното съдържание по-конкретно, по-леко за прилагане.

Нужно е учителят да има в предвид значителната роля на систематичните упражнения, т.е. учебния материал не е овладян добре ако не е добре упражнен.

Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част при обработка на учебните съдържания, повторението и затвърдяването на знанията.

Методика по езиково обучение теоретично и практически указва, че в обучението по майчин език трябва по - скоро да се преодолите степените на препознаването и възпроизвеждането, а с търпеливо и упорито старание да възприемат знания и навици - *приложимост* и *творчество*. За да се на практика удовлетвори на тези изисквания, функционално е във всеки момент знанията по граматика да бъдат във функция на тълкуването на текста, с което се издига от препознаването и възпроизвеждането до степен на практическо приложение.

Прилагането на знанията за езика на практика и неговото преминаване в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците трябва континуирано да се подтикват към свързването на знанията си с комуникативния говор. Една от по-функционалните постъпки в обучението по граматика е упражняването обосновано в използването на примери от непосредствената говорна практика, което обучението по граматика доближава од ежедневиите потребности, в които се езика явява като мисловна човешка дейност. Обучението по този начин бива по-практично интересно, което на ученика прави удовлетворение и дава възможности за неговите творчески прояви.

Съвременната методика на обучение изтъква поредица от методически похвати, които трябва да се прилагат в програмните съдържания по езикознание и които дават възможност да всеки съзнателен път, започвайки от този, който е в рамките на учебния час, получи своята структура.

Обработката на нови програмни съдържания подразбира прилагане на следните методически похвати:

- Използване на подходящ текст върху който се съглежда и обяснява дадено езиково явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популяни и публицистични текстове като и примери от писмените упражнения на учениците.

- Използване на изкази (примери от подходящи, текущи или запоменени) в речевите ситуации.

- Насърчване на учениците да подходящия текст разберат цялостно и подробно.

- Затврдњавање и повторение на знанијата за научените езикови јавления и поњатија, които непосредствено допринасят за по-леко разбирање на ученијата материјал (ползват се примери од учен текст).

- Насърчване на учениците да забележават в текста примери од езикови јавления, които са предмет на опознаването.

- Съобщавање и записвање на новијат узор и насърчване на учениците да забележаните езикови јавления изследователски съгеждат.

- Осъзнавање важните својства на езиковите јавления (форми, значенија, функции, промени, изразителни вџможности...).

- Разглеждане на езиковите факти од различна гледна точка, тяхната компарација, описвање и класификација.

- Илюстрирање и графическо представяње на езиковите поњатија и техните одношения.

- Дефинирање на езиковото поњатие; изтџкване својствата на езиковите јавления и забележаните закономерности и правилности.

- Разпознавање, обяснение и прилагање на овладянијат учебен материјал в нови ситуации и од примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукција).

- Затврдњавање, повторение и прилагање на усвоените знанија и умения (поредни упражњенија в училището и у дома).

Посочените методически постџпки помежду си се допџлват и реализират се в непрекъснато и синхронно предположение. Някои од тях могат да бџдат реализирани преди започването на часа в който се разглежда даденото езиково јавление, а някои след завършването на часа. Така например текст, който се използва за усвоявање на знанија по граматика трябва да бџде запознат предаварително, а някои езикови упражњенија са задача за домашна работа. Илюстрирањето, например, не трябва да бџде обездателен етап в учебната работа, но се прилага когато му е функционалноста безспорна.

Паралелно и сдружено в посоченијат съзнателен пџт протичат всички важни логически операции: набљудение, съпоставка, закључение, доказателство, дефинирање и давање на нови примери. Това означава, че часовете в които изучава съдържанието по граматика нямат отделни етапи, т.е. јасно забележими преходи помежду тях. Виден е прехода помежду индуктивнијат и дедуктивнијат метод на работа, като и осъзнавањето на езиковите јавления и упражњявање.

Литература

Вџвеждане на нај-малките ученици в света на литературата, и в останалите, така нар. Нелитературни текстове (популарни, информативни) представлява изкључително отговорна преподавателска задача. Имено на този степен образование получават се основни и не помалко значителни знанија, умения и навици, од които до голяма степен ще зависи ученицеската литературна култура, но и неговата обџа култура, върху която се изгражда цялото образование на всеки образован човек.

Премахната е неестествената граница между областите *литературе* и *извџнкласно четене*. Така всички видове текстове за обработка получават еднаква тежест. Литературата, предначинана за даден клас е пазпределаена на литературни родове: лирика, епос, драма. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влијат на определени методически решенија (приспособявање на четенето към вида на текста, тџлкување на текста в зависимость од неговата вџтрешна структура, връзката и групировката с определени съдържанија по други предметни области - граматика, правопис и езикова култура и др.

Текстовете по литература представляват програмна основа. Учителят има начална вџзможност предложените текстове да приспособи към учебните нужди в своя клас, но задџжително трябва да има свободен избор од нашето народно устно творчество и т. Нар. Литературни текстове - към програмните изисквания.

Четене и тълкуване на текст

Особеностите и деликатностите на този предметен сегмент не са толкова в програмирините съдържания, колкото са във възрастовите възможности на наймалките ученици, дадените съдържания добре да се приемат, за да може получените знания и умения функционално да си служат във всички останали учебни обстоятелства. Въз основа на това, четенето и тълкуването на текста в началните класове е във функция на по-нататъшното усъвършенстване на гласно четене, а след това последователно и систематично въвеждане в техниката на четене наум, както и усвояване на основни понятия, отношения и реалации, която съдържа в себе си прочетения текст.

Четене на текст, преди всичко, на най-малките възрастови групи имат всички белези на първо и основно овладяване на тези умения като знания, предимно в първи клас. Особено е важно учениците постепенно и функционално добре да овладеят четенето на глас, което в себе си съдържа някои от важните особености на логическото четене (изговор, височина на гласа, пауза, интонационно приспособяване и др.), и което естествено ще се стреми към все по-голяма изразителност във втори клас (нагласяване, емоционално приспособяване, темп и др.), с което се по-лесно усвоява техниката на изразителното четене (трети клас). След това, от особена важност е всяко четене на глас и на всеки ученик поотделно, след като е прочел някой текст, трябва от своите другари в класа и учителя да разбере какво е било добро в тога четене, какво трябва да се промени, за да бъде още по-добро.

Последователността и систематичността могат да се използват при оспособяването на ученика за четене наум. Този начин в низшите класове представлява сложен учебен процес, от гледна точка на изкусен оформен читател това не изглежда така. Четенето наум, всъщност съдържа редица сложени мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т. Нар. Вътрешен говор. Затова при повечето ученици в първи клас това четене най-напред се изразява във вид на тихо четене (тихо мрънкане), за да поне по-късно или чрез упорити упражнения получи необходимите белези. Несъмнено между тях трябва да се изтъкнат различните видове мотивация, подтикване и насоченост, с които по-лесно се доживява и разбира текста, който се чете, та четенето наум, от методическо становище съвременното обучение по литература, става необходимо условие за добро тълкуване на текста.

Тълкуването на текст в долните класове представлява изънредно сложен и деликатен програмен процес. Текстът е основно програмно съдържание, който има водеща и интеграционна роля в обучението, защото около себе си събира определени съдържания и от други предметни области. Но, заради възрастовите ограничения в тълкуването и усвояването на основните структури, а особено художествени фактори на текста необходимо е да се изразят много инвентивности, систематичности и упоритости при оспособяването на учениците за постепенно забелязване, разпознаване, а след това образложение и спонтанно усвояване на неговите основни предметности.

В първи клас тълкуването на текста има изразителни белези на спонтанен и свободен разговор с учениците за относителни подробности - пространствени, временни, акционни - с цел да се провери дали прочетеното е разбрано, т.е. дали е във функция на активни упражнения, добро четене на глас и наум. Чрез инвентивна мотивация, подтик и насърчване (кой, къде, кога, защо, как, с какво, заради какво, какво е радостно, тъжно, смешно, интересно, обикновено и пр.) - на учениците се дава възможност да видят, запомнят, открият, съпоставка, обяснят и анализират дадени неща, които представляват предметност на прочетения текст.

Във втори клас подходът при тълкуване на текста почти е еднакъв као и в първи клас, само че изискванията по своя природа са повече, а програмните съдържания адекватно допълнени (самостоятелно съобщаване на впечатления за прочетения текст, завземане на собствени становища за важни неща в текста и устно образложение, защита на такива

становища, откриване и разбирање на посланието в текста, препознавање на отквса, забележување на карактерни езикови стилни појави и пр.).

Учениците треба систематично и на добар начин да се подтикват кон вклучување во библиотеката (училишна, месна) формирање на класова библиотека, подготвување на книги за изложба, слушање и гледање на видео записи со художествено изразување (говорење, рецитирање) на текстот, организирање на среќи и разговори со писатели, литературни игри и натпревари, водене на дневник за прочетени книги (заглавие, писател, впечатление, главни херои, избрани изреченија, необични и интересни мисли и пр.) - формирање на лична библиотека, видеотека и тн.

Такав и на него подобен методички пристап на четене и тлумачење на текстот, при кој особено внимание треба да се обрати на улогата на ученикот како значителен учебен фактор (колкото се може по-голема самостојност, слободно проучување и изразување, да се даде можност за лично мислење) остваруваат се некои од основните почетоци на современиот учење по литература, меѓу кои на нај-веројатно постепениот и осмислениот воведување на ученикот во сложниот свет на литературното художествено производство и планово обогатување, совршување и зачувување на неговата езикова култура.

Четене

Тлумачење на текстот заснова се на четенето му, преживувањето и разбирањето. При тоа квалитетот на овладување со зборовите е направо обусловено со квалитетот на четене. Затоа различните форми на нареденото четене се основно предусловие учениците по време на учењето да добиваат знаења и со успех да се наредат во светот на литературното производство.

Изразителното четене се поддржува систематично со постојано заголемување на изисквањата при кој колкото се може повеќе да се користат способностите на учениците за да се добие високо квалитет во уметноста на четенето. Тези активности се по план со предвремени подготвка од страна и на учителот и на учениците. Во својата подготвка учителот предварително избира одговарачки текст и детално разгледа онези негови страни, коишто ќе соодветствуваат на изразителното четене. Во зависност од мисловно-емоционалното содржина на текстот, учителот зазема дадено становиште и приспособува силата, темпо, ритам, темпото, интонацијата, паузите, логичкото ударение и звуковите трансформации според обстановката. Од време на време си служи со фоно записи на образецово четене. Понеже изразителното четене се практикува врху предварително анализиран и добро разбран текст, по процесот на успешно овладување и разбирање на текстот е неопходна постапка во подготвка на учениците за изразително четене. Во рамките на наредните подготвки во VI, VII и VIII клас периодички и одделно се анализираат психичките и езиково-стилистички фактори коишто изискваат дадена говорна реализација. При одделни случаи учителот заедно со учениците подготвува текст за изразително четене со предварително забележување на ударението, паузите, темпото и звуковите модулатии.

Изразително четене се практикува врху различни видови текстове по форма и содржина; користат се лирички, прозаични, драматични текстове; во стихотворна и прозаична форма во раскажателна описателна форма, во форма на дијалог и монолог. Особено внимание се обрта на емоционалната динамичност на текстот, на неговата драматичност, на писателската реч и речта на хероите.

Во класата треба да се обезбедат дадени услови за изразително четене и кажување, во класата да се создаде добра слушателска публика, заинтересована и способна критички и објективно да преценува квалитетот на изразителното четене и кажување. Со помошта на аудио записи на учениците треба да се даде можност да чујат своето четене и критички да се однесат на него. На часови за разработка на литературно производство ќе се применат опитите по изразително четене.

Четенето наум е нај-продуктивна форма за получаване на знања, затоа в обучението му се обрѓа особено внимание. То винаги е насочено и иследователско; чрез него учениците се оспособуваат за секидневно получаване на нови знања и за учење. Упражњенијата по четене направо се вклучуваат в останалите форми на работа и винаги са във функција на получаване на знања и разбирање не само на литеретурен текст, а на всички добре обмислени текстове. Прилагането на текст-метод в обучението подразбира тврде ефективни упражњения за овладување на брзо-то четене нау с разбирање и допринася за развивање на способностите на учениците да четат флексибилно, да хармонизираат брзината на четенето с целта на четенето и характеристиките на текста който читат.

Качественото четене наум се подтиква с предварително насочување на учениците към текст и с давање на съответни задачи, а след това задължителна проверка върху разбирање и прочетения текст. Информативното, продуктивното и аналитичното четене нај-добре се насрѓуваат със самостојателни иследователски задачи, които на учениците се дават в подготвителниј етап за обработка на текст или за обработка на материал по граматика и правопис. По този начин се подобруваат логиката и темпото на четене, а особено брзината на разбирање на прочетения текст, с което учениците се оспособуваат за самостојателно учење. Учениците от по-горните класове се насочуваат към бегло четене, което е обусловено от брзината и истински прочетен текст. То се состои от брзо трсење на информации и значења в текста, при което не се прочете всяка дума, с поглед се преминава през текста и чете се с прескачање (междузаглавја, подзаглавја, првите редове в частите, увод, заклучение. При упражњување на учениците в бегло четене, предварително се поставјат дадени задачи (трсят се дадени информации, сведенја и под.), а след това се проверуваат качеството на тјхното осъществување и мери се времето за което задачите са реализирани. Учениците с бегло четене за да си припомнат, преговорјат и запомнат се оспособуваат да четат подчертани и по друг начин предварително обозначени части в текста "с молив в рќа."

Изразително казване на запомнени текстове и откџи в прозаична и о стихотворна форма е значителна форма на работа в развивање на говорната култура на ученика. Убедителното говорене на текст е предусловие за природно и изразително казване на стихове. Затоа е желателно от време на време на един и същ час да се упражњуваат и сревнуваат казване на текстове в проза и стих.

Наизуст ще учат кџи прозаични текстове (разказване, описание, диалог, монолог), различни видове лирични стихотворенја. Успехът на изразителното казване значително зависи от начина на учење и логичкото усвоување на текста. Ако се учи механически, както бива понякога, усвоенијат автоматизъм се пренася и на начина за казване. Затоа отделна задача на учителя е учениците да привикне на осмислено и интерпретативно учење низуст. По време на упражњенијата треба да се създадат условия казването да вџде "очи в очи", говорителя да наблюдава лицето на слушателя и със публиката да сврѓе емоционален контакт. Максимално внимание се посвещува на говоримия език с неговите стойности и изразителни възможности и особено на природното поведение на говорителя.

Тълкување на текста

С обработка на текста се започва след успешно интерпретативно четене на глас и четене наум. Литературното произведение се чете според необходимостите и повеќе пџти, все докато не предизвика дадени преживувања и впечатленја, които са необходими за понататџшно запознавање и пручвање на текста. Различни форми на наповторно и насочено четене на цџлото произведение или от откџс, задължително се прилага при обработка на лирични произведения и кџи епични текстове.

При обработка на текста ще се прилагаат в повеќето случаи комбинирани - аналитични и синтетични подходи и становища. Към литературното произведение се подхожда като към сложен и неповторим организъм в който всичко е обусловено от причинно-следствени врџзки, подтикнуто от жизнен опит и оформено с творческо вџображение.

Учениците треба да свикват своите впечатления, становища и сјуждения за литературното произведение ревностно и подробно да исказват с доказателства от самия текст и така да се оспособяват за самостоятелен исказ, изследователска дейност и завзимане на критически становища към произволни оценки и заключения.

Учителят ще има напредвид, че тълкуване на литературното произведение в основното училище, особено в долните класове, е по начало предтеоретическо и не е обусловено от познаване на професионална терминологија. Тоа обаче, не пречи да и обикновен разговор за четиво в долните класове бје професионално заснован и реализиран с многу инвентивност и изследователска лкобопитност. По-качествено е проектиране на учениците по дадена художествена картинка и какви впечатления и преживявания тя предизвиква във вјображението им. Затоа още от први клас учениците свикват да исказват своите впечатления, чувства, асоциации и мисли предизвикани о картинното и фигуративното прилагане на поетическия език.

Во в сички класове обработката на литературното произведение треба да бје пропита с решавање на проблемни вјпроси, които са подтикнати от текста и художественото преживявање. По този начин ще се стимулира любопитството у учениците, сјзнателната активност и изследователската дейност; всестранно ще се опознае произведението и ще се даде възможност на учениците за афирмација втрудовиј процес. Многу текстове, а особено откјси от произведения, в образователниј процес изискват уместна *локализација*, понякога и многопластова. Приспособявање на текста във временни, пространствени и общество-исторически рамки, давање на необходимите сведения за писателя и възниквање на произведението, както и характерни информации, които предходят на откјса - в сичко тоа са условия без които в повечето случаи текстът не може да бје интензивно преживян и правилно разбран. Затоа психологическата реалност от която произлизат тематичниј материал, мотивите, героите треба да се представяат в подходяща форма и в инзи обем, който е необходим за пълноценно преживявање и сериозно тълкување.

Методика на обучението по литература вече неколку десетилетија теоретически и практички развива и постоянно усвјвршенствува учителското и ученичкото *изследователско, изобретателско и творческо* отношение към литературно-художественото произведение. Литературата в училище *не се преподава и не се учи, а се чете, усвоява*, с неј *се наслаждава* и за неј *се говори*. Тоа са начините та обучението по литература разширява ученичките духовни хоризонти, да развива изследователските и творческите способности на учениците, тяхното критическо мислене и художествен усет; засилва и култивира литературниј, езиковиј и живниј санзибилитет.

Модерната и сјвремена организација на обучение по мајчин език и литература подразбира *активна роля на учениците* в образователниј процес. В сјвременното обучение по литература ученикът не треба да бје пасивен слушател, кото в дадени моменти ще препредаде "научениј материал", односно преподаването на учителя, а деен субект, който *изследователски, изобретателски и творчески* участва в проучвање на литературно-художествените произведения.

Ученичкската дейност треба всекидневно да минава през три работни етапи; преди часа, по време на часа и след часа. През в сички етапи ученикът треба систематично да свиква да по време на четенето и проучването на произведението самостоятелно да решава многобројни вјпроси и задачи, които до голяма степен емоционално и мисловно ще го ангажират, ще му предоставят удоволствие и ще му подбудят изследователското любопитство. Такива задачи ще бјдат силна мотивација за работа, които са предусловие да се осъществят предвидените интерпретативни цели. Учителят треба да постави задачи, които ученика ще подтикват за *забелязава, открива, изследва, прецентява и прави заклюоченице*. Ролята на учителя е в тоа да обмислено помогне на ученика, така че ще развива неговите

индивидуални способности, като и адекватно да оценява на ученика и неговите резултати във всички форма дейност.

Проучване на литературно-художественото произведение в обучението е сложен процес, който започва с *подготовки* на учителя и ученика (мотивиране на ученика за четене, пречитяване и проучване на художествения текст, четене, локализация на художествения текст, изследователски подготвителни задачи) за тълкуване на произведението. Централни етапи в *процеса на проучаване* на литературно-художественото произведение в обучението са методологическо и методично засноваване на интерпретацията и нейно развитие по време на часа.

В засноваването и развиването на интерпретацията на литературно-художественото произведение основно методологическо определение трябва да бъде превъзходна *насоченост на интерпретацията към художествения текст*. Съвременната методика на обучение по литература, следователно се определя за вътрешно (именентно) изучаване на художествения текст, обаче тя никак не пренебрегва необходимата нужност за прилагане и на извънтекстови становища за да литературно-художественото произведение бъде качествено и сериозно разтълкувано. Покрай посочените методологически определения, интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва да удовлетвори и на изискванията, които ѝ поставя и методиката на обучение по литература: да бъде оригинална, естетически мотивирана, всестранно хармонизирана с целите на обучението и познатите дидактически начала, да има естествена кохерентност и последователност, а методологическите и методичните постъпки на всяка отделна част при интерпретация осъществяват единството между анализ и синтез.

Рамковите определения на основите на методологическата ориентация при интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва до голяма степен да бъде насочена към художествения текст. Едно от най-важните начала при интерпретацията на литературно-художественото произведение е да се удовлетвори на изискването-с изясняването на приметите стойности да се обхване произведението изцяло. При интерпретацията на литературно-художественото произведение обединителни и синтетични фактори биват: художествено преживяване, текстови цялости, характерни структурни елементи (тема, мотиви, художествени картински, фабула, сюжет, литературни образи, поръки, мотивационни постъпки, композиция) форми на казване, езиково-стилистични постъпки и литературни проблеми.

Във всеки конкретен случай, следователно, на добри естетически, методологически и методични причини трябва да се засновава подбора на онези стойностни фактори към бъде насочвана динамиката на интерпретиране на литературно-художественото произведение. Няма известни и завинаги открити начини чрез които се навлиза в света на всяко литературно-художественото произведение, а тези начини понякога са различни в подхода на всяко литературно-художественото произведение - до такава степен доколкото то е автономно, самотно и неповторимо.

Литературни понятия

С литературните понятия учениците ще се запознаят при обработка на дадени текстове и с помощта на текстове и с помощта на ретроспективния преглед в опита на четенето. Така например при обработка на патриотично стихотворение, при което ще се направи към поглед върху две-три стихотворения от същия вид, обработени по-рано, ще се обработи понятието патриотично стихотворение и ще се усвояват знания на този вид лирика. Запознаване с метафората ще бъде изгодно тогава, когато учениците в предварителни и предтеоретически постъпки са откривали изразителността на даден брой метафорични картини.

Функционални понятия

Функционалните понятия не се обработват отделно, а в процеса на обучението се посочва на тяхната приложимост. Учениците ги спонтанно усвояват в процеса на работа в

текущите информмаии по реме на час и с паралелно присъствие на думата и с нея обозначеното понятие. Необходимо е само учениците да се подтикват да приведените думи (както и други сходни на тях) разберат, схванат и да ги приложат в дадени ситуации. Ако, например се изисква да се забележат обстоятелствата, които влияят на поведението на някой литературен герой, ученикът приведе тези обстоятелства, тогава това е знак, че това понятие съответната дума е разбрал в пълното ѝ значение.

При устното и писменото изразяване, между другото ще се проверява дали учениците са добре разбрали и правилно употребяват думите: причина, условие, обстановка, поръка, отношение и под. По време на обработка на литературното произведение, както и в рамките на говорните и писмени упражнения ще се изисква учениците да откриват колкото се може повече особености, чувства, духовни състояния на оделни герои, при което тези думи се записват и така спонтанно се обогатява речника с функционални понятия.

Функционалните понятия не трябва да се ограничават на дадени класове. Всички ученици от един клас няма да могат да усвоят всички по Програмата предвидени понятия на този клас, но затова пък спонтанно ще усвоят значително количество понятия, които са по Програмата в горните класове. Усвояването на функционалните понятия е непрекъснат процес във възпитателно-образователната дейност, а осъществява се и проверката в течение на реализацията на съдържанията по всички програмно-тематични области.

Езикова култура

Оперативните задачи за реализиране на учебните съдържания на тази области ясно показват, че последователността във всекидневната работа за развиване на ученическата езикова култура е една от най-важните методически задачи; трябва да се изпитат способностите на всяко дете за говорна комуникация, чрез проверки когато се записват в училище. В първи клас децата започват да упражняват езиковата култура, чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат за самостоятелно изразяване на мислите, чувствата в обучението, но и във всички области в училището и извън него където има условие за добра комуникация с дялостно разбиране. Правилна артикулация на гласовете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говора, четенето и писането; свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Разновидните устни и писмени упражнения, които имат за цел обогатяване на речника, овладяване на изречението като основна говорна категория и посочване на стилистичните стойности на употреба на езика при говорене и писане и пр. - са основни учебни задачи при осъществяването на програмните съдържания за езикова култура.

Тази предметна област е малко по-различно усторена в отношение на предишните програми. Преди всичко изградено е друго, по-подходящо заглавие, което същевременно е по-просто и по-всеобхватно от преди ползваните термини. Също така, преуредена е структурата на програмните съдържания, които сега са по-прегледни, систематични и познати, без повторения и объркване. Въз основа на съвкупното начално обучение, съществуват езикови названия, които ученикът на тази възраст трябва систематично и трайно да усвои, затова са замислени като програмни съдържания (изисквания). До тяхното трайно и функционално усвояване пътят води чрез много разнообразни форми на устни и писмени езикови изказвания на учениците, а това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т.н. Например най-малките ученици трябва да се оспособят самостоятелно и убедително добре да описват онези жизнени явления, които с помощта на езиковото описване (дескрипцията) ще бъдат по-познати (предмети, растения, животни, хора, пейзаж, интериор и пр.). Поради това, описването като програмно изискване (съдържание) явява се във всички четири класа. Осъществява се като знание и умение, чрез употреба на такива форми на работа, които чрез ефикасни, икономични и функционални постъпки в учебната среда, ученическата и езикова култура ще я направят по-трайна и по-достоверлива. Това се

говорни упражнения, писмени упражнения, (или умела комбинација на говорене и писане), писмени работи, изразително изказване на художествени текстове, аудидиктовка и под. А това важи в по-малка или в по-голема степен за всички останали видове на ученичкото езиково изразяване.

Основни форми на устното и писмено изразяване в началниот курс представляват програмните съдржания за получаване, усъвършенстване и тачене на правилна и доверна езикова култура на малкиот ученик. Някои от тези форми (преразказване) съществуват в предварителните изследвания на децата когао се записват в први клас, което означават, че на тях трябва да се гледа катo на езиков опит, когао првокласниците в известна степен вече имат. Оттук и нуждата, чрез усъвършенстване и опазване на основните форми на говорната комуникација да започне още преди формалното описменяване на учениците.

Преразказването на разнообразни съдржания представляват нај-елементарен начин на езиковото изказване на ученика в обучението. И докато в споменатите предварителни изследвания, както и в подготовките за усвојаване на началното четене и репродукција на определени съдржания пристъпват свободно, вече до крај на трн. Букварно четене, дори и по-нататк трябва да се постъпи по план, осмислено и последователно. Преди всичко, това означават предварително да се знае (а това се посочват в оперативните разпределни на учителя) кои съдржания ученикът ще преразказват по време на обучението. Техният подбор трябва да обхваща не само текстове, и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театар, филм, радио и телевизия и под.). След това учениците трябва навреме да бдат мотивирани, подтиквани и насочвани на този вид езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за преразказване, но в което същевремено ще бдат интегрирани и дадени програмни изисквания. След това, трябва се внимават да се преразказват само тези съдржания, когао са анализирани и за когао вече е говорено с учениците. Накрај, и преразказването, и всички видове на ученичкото изразяване, трябва да се оценяват (нај-добре в паралелката и с учасие на всички ученици и с подкрепа на учителя.)

Говоренето в сравнение с преразказването е по-сложна форма на езиково изразяване на ученика понеже докато преразказването е преди всичко репродукција на прочетеното, изслушаното и видяното съдржание, говоренето представляват особен вид творчество, което се крепи на онова което ученикът е преживял или произвел в својата творческа фантазия. Затова говоренето търси особен интелектуален труд и езиково устройство. Поради което ученикът е всестранно ангажиран: в подбора на темите и техните подробности, в композирането на подбрани детали и в начина на езиковото изобразяване на всички структурни елементи на разказа. Така например в стъпителните разговори за домашните и дивите животни, при обработване на басня, когао се чете и тълкуват няма да даде желаните резултати на ниво на уводни говорни дейности, ако тези животни се самокласифицират по познати признаци, именуваат или самообројават. Обаче свободното разказване на някои необикновенни, интересни, но реални и индивидуални среци на ученика с животни, при когао е испитан страх, радост, изненада, вдушевление и тн. - ще създаде същинска изследователска атмосфера в часа. Говоренето пк, колкото и да се предизвикателно във всички свои сегменти за езиково изказване на малките ученици првоначално трябва да се реализира катo част от широк учебен контекст, в когао съотносително и функционално ще се намерат и други форми на езиково изразяване, а особено описването.

Описването е нај-сложниот вид на езиковото изказване за учениците от началните класове. То е в по-малка или в по-голема степен застъпено в всекидневниот говор, затова зашто е необходимо за јасна представа на съществени отношения между предметите, съществата и нещата и другите явления във всекидневниот живот. За преразказването в основата е определено съдржание, за говоренето е някое събитие, преживяване, докато за описването не са необходими някои отделни условия, но те се исползват когао има достъп с

явленията, които във всекидневната езикова комуникация могат да обърнат внимание на себе си. Но поради бройните възрастови ограничения в работата с малките ученици за този вид езикова комуникация трябва да се пристъпи особено отговорно и особено да се спазват принципите на обучението и етапността при изискванията: учениците да се оспособят да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подреждат, а след това тази дадена предметност мисловно и езиково да оформят. Също така, учениците от това възрастово равнище трябва да се подтикват и насърчават от сложения процес на описването хай-напред да овладеят няколко общи места, с които могат да си служат докато не се оспособят за самостоятелен и индивидуален достъп на тази изисквателна езикова форма. В този смисъл трябва да свикват да локализируют онова, което описват (във времето, в пространството, с причина), да забелязват, да отделят и оформят характерни свойства и да заемат свое становище към наблюдаваната предметност (първи опити за оформяне на лично становище/отношение към дадено явление). Също така необходима е достоверна преценка на планираните упражнения при описването с насоченост подтикване в отношение на онези упражнения, в които може да дойде до изражение самостоятелността и индивидуалността на ученика. Понеже описването много често се свързва с четене и тълкуване на текст (особено литературно художествен текст), необходимо е постоянно да се насочва вниманието на ученика върху онези места в такива текстове, които изобилстват с елементи на описание, а особено когато се описват предмети, интериер, растения и животни, литературни образи, пейзаж и под., понеже това са най-добри образци за спонтанно усвояване на описването като трайно умение в езиковото общуване. Понеже за описването с необходим по-голям и мисловен труд и повече време за осъществяване на повече замисли - предимство трябва да се даде на писмената пред устната форма на описване. Останалите общи методични подходи на тази важна форма на езиково изразяване същи са или сходни както и при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражнения, както и името говори замислени са като допълнение на основните форми на езиковото изразяване, като се започне от най-простите (изговор на гласове и преписване на думи) през по-сложни (лексикални, семантични, синтактични упражнения, други упражнения за овладяване на правилен говор и писане), до най-сложните (домашни писмени задачи и тяхното четене и всестранно оценяване в час). Всяко от тези програмирани упражнения запланува се и осъществява в онзи учебен контекст, в който е нужно функционално усвояване на дадени езикови явления или затвърдявания, систематизация на знания и проложения на тези знания в дадена езикова ситуация. Това означава по принцип, че всички тези и на тях подобни упражнения не се реализират на отделни учебни часове, но се заплануват заедно с основните форми на езиковото изразяване (преразказване, говорне, описване) или с дадени програмни съдържания на останалите предметни области (четене и тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четене и писане).

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК

(4 часа неделно, 144 часа годишно)

MAGYAR NYELV

A tantárgy tanításának céljai és feladatai

A magyar nyelv tanításának feladata 7. osztályban (elsőben) a mondatfajták és a mondatrészek megtanítása. A tanuló az eddig szerzett hangtani és szófaji ismereteire alapozva a mondatok elemzésével jut el a szöveg teljes nyelvtani áttekintéséig, ezzel elősegítve a szabatos, nyelvtanilag helyes mondatok konstruálását. Habár a tananyag a mondatokra fókuszál, ez nem azt jelenti, hogy az előzőlegtanultakra nem térünk ki; ellenkezőleg: arra kell törekedni, hogy minden anyagrész felelevenítse az előzőeket, ezzel is elősegítve a nyelvtani ismeretek elmélyítését. Arra kell tehát törekedni, hogy minél gyakrabban összekapcsoljuk a régi és új ismereteket, együttesen

alkalmazzuk és gyakoroljuk űket. A szövegösszefüggések felismerésével a többi tárgy korrelációjában is eredményeket érhetünk el, utat mutatva az értű olvasóvá nevelésben.

Célunk, hogy a tanuló a tanult nyelvtani ismereteket tudatosan alkalmazza szóban és írásban.

A tanterv anyaga lehetővé teszi, hogy gyakoroltassuk az írásjelek helyes használatát, s esetenként kitérjünk az egybe- és különírás szabályaira is.

Az (írásbeli) szövegalkotás leggyakoribb módja a fogalmazásírás az iskolában. A szövegfajták megismerése elűsegíti különféle helyzetekben a helyes megnyilatkozást.

Az irodalom oktatása révén a tanulók tegyenek szert a korosztályuknak megfelelő irodalmi tájékozottságra és műveltségre.

Az irodalom oktatásának fontos feladata az értű és kreatív olvasóvá nevelés. Az olvasóvá nevelés folyamata (esztétikai és szórakoztató) élményszerzésre irányuljon; tartalmazza ugyanakkor az igényesség aspektusait. A tanulók ismerjék meg a népszerű (bestseller) irodalom alkotásait is, ne zárjuk el tűlük a tömegkultúra bizonyos jelenségeit (az internet közvetítette tartalmakat, a népszerű játékok és a szórakoztató elektronika nyújtotta lehetűségeket), ugyanakkor legyen betekintésük e folyamatokba; pl. a cirkusz, a futball, a médiák, a számítógépes játékok stb. működési mechanizmusaiiba; ne csak használják, értsék is meg ezeket a jelenségeket.

Az irodalom tanítása az élményszerzés mellett tartalmazza a tájékozottság, az információszerzés iránti igény elmélyítését, az önálló ismeretszerzés lehetűségeinek megismerését. A tanulók irodalmi ismereteik gyarapításában használják ki a korszerű info-kommunikációs eszközök kínálatát. Érdeklűdjenek a korosztályuknak megfelelő sajtótermékek, rádió-, illetve televízióműsorok iránt. Nyerjenek betekintést a folyóiratkultúra jelenségeibe. Nyerjenek jártasságot a könyvtárhasználatban.

Tudatosodjék a tanulóknban, hogy az irodalom nem önmagában álló jelenségrendszer. Az irodalom oktatása mutasson rá a különböző szövegeközi és interdiszciplináris kapcsolatokra. Az irodalmi anyag elsajátítása e korrelatív viszonyrendszerekben történjen. A tanulók ismerjék fel maguk is ezeket az összefüggéseket (az irodalom és a nyelvtan, az irodalom és a történelem, az irodalom és a különböző társművészetek, az irodalom és a természettudományok stb. kapcsolódásait).

Az irodalmi műveltséganyag a nyelvi lehetűségek és a kulturális perspektíva tágítását szolgálja. Ismerjék meg a tanulók a különböző nyelvek és nemzeti irodalmak összefüggéseit, egymásra történű ráhatását. Legyenek érdeklűdűk és toleránsak más nyelvek, kultúrák iránt. Tudatosodjon bennük a multikulturalizmus fontossága és mérhetetlen elűnye.

Az irodalmi oktatás fontos részfeladatai közé tartozik a hagyomány és az irodalmi folytonosság fontosságának érzékeltetése; ugyanakkor a modern irodalom iránti érdeklűdés elmélyítése.

Operatív feladatok

A tanuló legyen képes:

- a mondatfajták felismerésére;
- az egyszerű mondatok önálló elemzésére (fű mondatrészek és bűvítmények felismerése, jelölése, megnevezése);
- az eddig megszerzett helyesírás ismeretek elmélyítésére és új nyelvtani ismeretek alkalmazására;
- az írásjelek helyes használatára mondatvégen és az összetett mondat tagmondatainak határán;
- a szöveg különböző fajáinak alkalmazására;
- a koordinált, de lényegében önálló irodalmi szövegértelmezésre;
- az elsajátított műfaj- és stilisztikai fogalmak szövegben való felismerésére és jelentéseik feltárására;
- értelmezésének és véleményének szabatos írásbeli és szóbeli kifejezésére;

- az irodalmi műformák és alakzatok, témák, tartalmak tehetségéhez mért egyéni alkalmazására, újraalkotására, megformálására, kreatív elképzeléseinek kifejtésére;
- az önálló szótár- és lexikonhasználatra, az interneten történő ismeretszerzésre.

A TANTERV TARTALMA

NYELVTAN

A 6. osztályban tanult nyelvtani tananyag ismétlése.

A kommunikáció

A kommunikáció fogalma és fajtái.

Az írásbeli és a szóbeli közlésmód.

A kommunikációs célok. Alkalmazkodás a kommunikáció tényezőihez: cél, alkalom, partnerek, a köztük lévő viszony stb. előre tervezett és spontán helyzetekben.

A kommunikáció nem nyelvi eszközei.

A szöveg és a mondat

A szöveg fogalma és hangzása.

A mondatról tanultak ismétlése:

– A mondatok fajtái a kifejezett tartalom és a beszélő szándéka szerint. A kijelentő, a felkiáltó, a kérdő, az óhajtó és a felszólító mondat.

– A mondatok logikai minősége. Az állító és a tagadó mondat.

– A mondatok osztályozása szerkezetük szerint. Az egyszerű és az összetett mondat.

Az egyszerű mondat szerkezete

1. A mondatrész és a szószerkezet (szintagma) fogalma. A halmozott mondatrészek. A szószerkezetek fajtái: a hozzárendelő (alany-állítmányi), az alárendelő és a mellérendelő szószerkezet.

2. A mondat fő részei: az állítmány és az alany. Az állítmány fogalma, fajtái és szófaja.

Az alany fogalma, fajtái és szófaja. Az állítmány egyeztetése az alannyal.

3. A bővítmények: a tárgy, a határozó és a jelző. A tárgy fogalma, fajtái és kifejezőeszközei. A tárgy alakja: a ragos és a ragtalan tárgy. A tárgyas szószerkezet. A határozók fogalma és rendszere. A határozók leggyakoribb kifejezőeszközei: ragtalan névszó, ragos névszó, ragos névszó, névutós névszó és határozószó. A határozós szószerkezet. A határozók fajtái: helyhatározó, időhatározó, módhatározó, állapothatározó, eszközhatározó, társhatározó, okhatározó, célhatározó, részeshatározó, állandó határozó mint vonzat (vonzathatározó). A jelzők fogalma és fajtái. A jelzők kifejezőeszközei. A jelzős szószerkezetek. A minőségjelző. Fajtái: a minősítő és a kijelölő jelző. A mennyiségjelző. A birtokos jelző. Az értelmező jelző.

Helyesírás és nyelvhelyesség

A helyesírás megfelelő szintjének a kialakítása elsősorban a nyelvtani ismeretek átadásával történik. Ebben az évben a hangsúly a mondatalkotáshoz kapcsolódó helyesírási és nyelvhelyességi ismeretek biztonságos alkalmazásán van. Fontos feladat továbbá az egyszerű mondat központozása, az írásjelek begyakoroltatása; a gondolatjel, a zárójel, a kettőspont szerepének részletesebb megismerése és használata.

Az igeötlet ige helyesírásának, a -t végű igékkel kapcsolatos nyelvhelyességi tudnivalóknak és az ige teljes hasonulásának, toldalékolásának gyakorlása a mondaton belül.

A tulajdonnevek helyesírási szabályainak felelevenítése és alkalmazása.

A tanult helyesírási szabályok alkalmazása a határozós szószerkezetek körében; pl.: *a -ba, -be, -ban, -ben* ragok használata; *a -val, -vel, -vá, -vé* ragok hasonulása stb.

A földrajzi nevekből intézmény- és személynevekből alkotott jelzők helyesírása.

A sorszámmal kifejezett jelzők helyesírása.

Az értelmező jelző és a vesszőhasználat.

IRODALOM

A feldolgozásra szánt szövegek kötelezőek. Emellett kiegészítő (az ismeretek megerősítését szolgáló), illetve ajánlott (az irodalmi műveltség és a kulturális perspektíva tágítását célzó) olvasmányok szerepelnek a jegyzékben. A nagyobb terjedelmű elbeszélő szövegekből részlet(ek) kiemelése ajánlatos. Az irodalomjegyzék mellett zárójeles megjegyzés utal az egyes szövegekhez kapcsolódó - elsajátítandó, kialakításra váró - ismeretekre és fogalmakra. (A zárójelben felsorolt névelők fogalmak az elsajátításra, míg a névelő nélküliek a megerősítésre vonatkoznak.)

1.

Feldolgozásra szánt szövegek

William Shakespeare: Ahogy tetszik - II. felvonás, 7. jelenet (a drámai beszédmódok)

Nick Hornby: Csak egy újabb szombat - részlet (az esszényelv)

Kiegészítő szövegek

Madách Imre: Az ember tragédiája - Római szín, gladiátor-jelenet (dráma, cirkusz, mutatvány)

Beregi Tamás: Gladiátorok a számítógépen - részletek (esszényelv, a kibernetikus tér)

Ajánlott szövegek

Szigligeti Ede: Liliomfi (színmű)

Esterházy Péter: Bevezetés a tizenhatos mélyére (futballregény)

Darvasi László: A titokzatos világválogatott (futballregény)

2.

Feldolgozásra szánt szövegek

Móricz Zsigmond: Hét krajcár (a novella)

’nszi harmat után... (a líra nyelve)

Johann Wolfgang Goethe: Vándor éji dala (a dal, a hangulatkép)

Jung Károly: Dal a hazáról (a szonett)

Fehér Ferenc: Daru-ballada (a ballada)

Németh István: Az utolsó nomád pulijai (a riport)

Juhász Gyula: Milyen volt... (az elégia)

József Attila: Mikor az uccán átment a kedves (az idill, az életkép)

Radnóti Miklós: Tétova óda (a klasszikus óda)

Radnóti Miklós: Himnusz a békérő (a himnusz)

Petőfi Sándor: Föltámadott a tenger (az allegória)

Ady Endre: Magyar jakobinus dala (a szimbólum)

Jókai Mór: A kőszívű ember fiai (Részlet) (a regény)

Déry Tibor: Szerelem (Részlet) (a film és az irodalom)

Mándy Iván: A kavics (a filmnovella)

Kiegészítő szövegek

Mikszáth Kálmán: Az a fekete folt (novella)

Balassi Bálint: [Áldott szép Pünkösdek....] (ének és himnusz)

Nemes Nagy Ágnes: Fák (kép és elégia)

Francesco Petrarca: Sebes folyó, ki indulsz alpi tájról.... (a klasszikus szonett)

Tóth Árpád: ’nszi kérdés (szonett és elégia)

Publius Ovidius Naso: Levél Tomisból (az ovidiusi elégia)

Kölcsey Ferenc: Hymnus (a nemzeti himnusz)

József Attila: Tél (fohász és elégia)

Tóth Árpád: Lélektől lélekig (jelkép és elégia)

Babits Mihály: Mozgófénykép (film és irodalom)

Petri György: Karácsony 1956 (történelem és irónia)

Majtényi Mihály: Császár csatornája (a történelmi regény)

Ajánlott szövegek

William Shakespeare szonettjei (a Shakespeare-szonett)

Arany János: Tengeri-hántás (az Arany-ballada)
Orbán Ottó: Hallod-e te sötét árnyék... (a modern műballada)
Németh István: A fehér ház (rajz és riport)
Babits Mihály: Levél Tomiból (elégia)
Vörösmarty Mihály: Szózat (az ódai műfajok változatai)
Gion Nándor: Virágos Katona (történelmi regény)
Márton László: Minerva bűvőhelye (regény és irónia)

3.

Feldozásra szánt szövegek

Csáth Géza: Egy vidéki gimnazista naplójából (az irodalmi napló)
Janikovszky Éva: A tükör előtt (az önarckép)
Gelléri Andor Endre: Egy fillér (novella és társadalomkép)
Kafka Margit: Színek és évek (Részlet) (memoár) ???
Babits Mihály: Vasárnapi impresszió, autón (látvány és impresszió)
Kosztolányi Dezső: Negyven pillanatkép (a pillanatkép, a metafora)
Tolnai Ottó: Nem hangzott hasonló édes hang (a metaforikus beszéd)
Pap József: Léghajósok (a költői hitvallás)

Kiegészítő szövegek

Ottlik Géza: Iskola a határon (regény)
Kármán József: Fanni hagyományai (napló- és levélregény)
Jovan Sterija Popoviš: A felfuvalkodott tökfő (vígjáték)
Nagy Lajos: Pesti gyermek egy napja (humor és irónia)
Gion Nándor: Engem nem úgy hívnak (az elbeszélés formái)
Jovan Dujiš: Dél (vers és impresszió)
Vajda János: Nádas tavon (látzat és valóság)
Áprily Lajos: Vallomás (vallomás, hitvallás)

Ajánlott szövegek

Szenteleky Kornél: Isola Bella (regény és impresszió)
Rakovszky Zsuzsa: A kígyó árnyéka (a mai történelmi regény)
József Attila: Karóval jöttél... (vallomás, öníronia)
Tandori Dezső: A 65. mező (költői hitvallás és irónia)
Böndör Pál: "Ahol nevemet..." (ironikus költői önarckép)

HÁZI OLVASMÁNY

Kötelező házi olvasmányok

Tamási Áron: Ábel a rengetegben
Gárdonyi Géza: Egri csillagok
Charles Dickens: Coperfield Dávid
Fekete István: Tüskevár

Ajánlott házi olvasmányok

Mikszáth Kálmán: Jó palócok
Miroslav Antiš: Egy szőke hajtincs
Böndör Pál: Örökhatbé és/vagy Pap József: Nyárutó
Németh István: Házioltár
Fekete István: Téli berek
Mark Twain: Tom Sawyer kalandjai
Jules Verne: Kétévi vakáció

J. K. Rowling: Harry Potter (6. kötet: Harry Potter és a FőnixRendje ill. 7. kötet Harry Potter és a halál ereklyéi)

Szabó Magda: Abigél

Olvasás

A korábbi évek eredményeire építkezve fejlesztjük a szabatos, kifejező, hangos olvasást. Gyakoroljuk a néma olvasást. Mindkét olvasásfajtaéhoz elengedhetetlenül kapcsolódik a megértés aspektusa. Emellett bevezetjük a tanulókat az információkereső (szelektív) olvasás gyakorlatába: pl. szótári kutatás.

Szövegértelmezés

Az új anyagot feldolgozó órákon a szövegfeldolgozás tanári irányítással történik, célja a tartalmi és formai összefüggésekből kibontakozó jelentés feltárása. A tanulók szövegszerző eljárások (pl. a lírai én megnyilatkozása, a történet elbeszélésének sajátosságai, a cselekmény és a dialógus térbeli/színpadi manifesztálódása) feltárása révén alakítsanak ki műnemi/műfaji fogalmakat. A stilisztikai eszközök szerzőjét és funkcióját a szövegértelmezés során tárják fel és értsék meg.

A lírai alkotások értelmezése

Nem definiatív tanítjuk a fogalmakat. Szövegértelmezésen keresztül ismerkedjenek meg a tanulók a lírai én (lírai beszéd) fogalmával, értsék meg szerepét és megszólalásmódjának lehetőségeit. Különböztessék meg a költő mindennapi személyiségétől. Ismerjék meg az egyes lírai műfajok/kifejezésformák és a lírai én beszédmódja/hangvétele közötti összefüggéseket. Válgjanak érthetővé a *motívum, a tematika, a hangvétel, a többértelműség, a múzsa, a ciklus, a léthelyzet, a metafizikai, a felidézés/emlékezés, a vallomás/hitvallás, az elégikusság, az ünnepélyesség/emelkedettség, a toposz, a reális/irreális, a benyomás (impresszió), a lelki tartalom, a látszat/valóság* etc. fogalmak, fogalompárok, jelentésegyüttesek.

Ki kell alakítani az irodalom oktatása során a *dal (hangulatkép, helyzetdal stb.), az elégia, az ódai műfajok (klaszikus óda, himnusz, szózat, zsoltár stb.), az idill műfajok, illetve a szonett (szonettkoszorú)* versforma jelentését; felismerhetővé kell tenni sajátosságaikat, átélhetővé, élményszerűvé hatásukat az olvasás folyamán.

Kerüljük szövegértelmezés során az olyan *elavult nyelvi/módszertani formákat*, mint a *vers mondanivalója (ennek megállapítása)*, illetve a *költő versével azt akarta mondani* közhelyeket; helyette *jelentést, jelentéslehetőségeket* értelmezzünk, a *költői kifejezést, megjelenítést* vizsgáljuk. Az irodalmi alkotást és műfaját rugalmas imperatívusként, változékonyságában, sokszínűségében szemléljük.

Az epikai alkotások értelmezése

Az irodalom értelmezése során határozzuk meg az *epikai beszédmód* lényegjegyeit. Világosan különítsük el az *elbeszélő (narrátor)* fogalmát az író személyétől. Vizsgáljuk szövegértelmezés során az *elbeszélői pozíciókat, az elbeszélőnek az elbeszélő történethez való viszonyát (az elbeszélő változatait)*.

A tanulók fedezzék fel és vázolják fel az egyes *epikai műfajok (novella, rajz, regény, napló, memoár stb.)* karakterjegyeit, konstruktív elemeit, az elbeszélésformák szerkezeti elemeit (szerzőjét)

Világítsunk rá a *közteség, a köztes formák* (pl. a *ballada*) mibenlétére. Vizsgáljuk a *komikum* változatait (humor, ironia, gúny, szarkazmus etc.), az *emlékezés* formáit (*memoár, napló stb.*)

Különböztessük meg a szépirodalmi alkotásokat a *publicisztikai* kifejezésformáktól.

A dráma változatainak értelmezése

Drámai művek elemzése révén a tanulók megismerik a műnemkonstituáló elemeket, azaz a *cselekmény, a párbeszéd (dialógus, monológ) színpadi formáit, a dráma alpműfajait (tragédia, komédia)* és alkotó elveiket. A drámai alkotások értelmezése során mutassunk rá a műnem társzművészeti kapcsolataira.

Történeti szempontok

Az általános iskola 7. osztályában az irodalom oktatásának folyamatában *nem az irodalomtörténeti szempont a lényeges*. Elimináljuk az irodalom megközelítésének anyagelvű ("az irodalom története művek egymásutánja") és életrajzközpontú (a szövegértés helyett az író életrajza kerül előtérbe) elveit! Ugyanakkor a tanulóknak legyen képük az irodalmi folytonosságról, a

hagyomány szerepéről, az alakulástörténeti sajátosságokról, a művelődéstörténeti és kultúrközi kapcsolatokról, a szövegköziségről. Sajátítsanak el olyan korszakfogalmakat, amelyek nélkül bizonyos szövegek értelmezhetetlenek (pl. reneszánsz, kuruc kor stb.). Tudatosodjon bennük, hogy az irodalmi műfajok alakulástörténeti sorokat képeznek (pl. a drámai vagy az ódai műfajok alakulása).

Stilisztika és retorika

A tanulók szövegértelmezési tevékenységének egyik legfontosabb feladata a stilisztikai eszközök és szerepük megismerése. Különüljön el tudatukban *a szókép* és *az alakzat* fogalomgyűjtése. Ismerjék meg a jelentésátvitel különböző formáit; mi *a metafora*, *a szinesztézia*, *a szimbólum*, *az allegória*. Figyeljenek a nyelvi eszközök elrendezettségére (*hasonlat*, *fokozás*, *túlzás*, *anafora*, *betűrím*, *ellentét* stb.).

Az előző osztályokban tanultakra alapozva erdősítsék meg, újítsák fel, illetve bódítsék ki a különböző verselési formákról (*ütemhangsúly*, *időmérték*) tanultakat.

A kifejezőkészség fejlesztése

A tanulók az irodalmi beszédmódokról tanultakat szóbeli és írásbeli gyakorlatok során alkalmazzák. E gyakorlatoknak a kreativitás fejlesztése és a tehetség kibontása egyaránt fontos eleme.

Rendezzünk szónok- és szavalóversenyeket. A memoriter része (de nem elsődleges feladata) az irodalomoktatásnak.

A tanulók tehetségükhöz mérten szonettet, betűrímes költeményt írnak, és nyolcasban, felező tizenkettesben formált verset alkotnak.

Az írásbeli gyakorlatok kiterjednek a történetelbeszélés, a leírás, a párbeszédírás, a dramatizálás formáira; kisebb kutatások eredményeinek összegezésében az esszényelv alakzataival próbálkoznak.

A publicisztikai műfajok közül riportot (interjút) készítenek.

Naplót és könyvismertetőt írnak.

Tréfás (gagy) verset, nonszensz szöveget, pillanatképet és képverset alkotnak.

Meghatározott irodalmi művek alapján védő- és vádbeszédet formálnak.

Feladat: forgatókönyv olvasása, irodalmi alkotás illusztrálása, irodalmi hasonlat, szinonimasor, szinesztézia- és metafora-alkotás.

Folyamatosan alkalmazzuk a tanulói szóbeli értékelés, véleményalkotás, bírálat módszerét.

Megjegyzés:

Nyolc írásbeli feladat és azok órán történő megbeszélése, értékelése.

Négy iskolai dolgozat.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA - TANTERVI UTASÍTÁS

A 7. osztályos *nyelvtani tananyag* nagyobb részét a mondat (a mondatok fajtái, a mondatrészek) alkotja, egy-egy fejezet tárgyalja a kommunikáció, a szöveg, az írásjelek, a különírás és egybeírás és a szövegalkotás problematikáját. A mondatrészek közül néhányal már az alsó osztályokban, illetve az 5. osztályban megismertek a tanulók. Hetedikben a még nem tanult, kérdéseik és szófajuk tekintetében hasonló és az ugyanolyan raggal végződő határozók megkülönböztetésére helyezhetjük a hangsúlyt. A szövegfajtákat feldolgozó részt az olvasókönyvi szövegek feldolgozásához is köthetjük (riport, napló, interjú stb.). A nevelés, személyiségformálás szempontjából is fontos *A kommunikáció* c. fejezet, amellyel a kommunikációs kultúrát fejleszthetjük, olyan képességeket, amelyek lehetővé teszik a különféle kommunikációs helyzetekben való kulturált viselkedést. A tanárnak az a feladata, hogy olyan gyakorlatokat, szerepjátékokat alkalmazzon, és olyan helyzeteket teremtsen, amelyek felkészítik a diákokat a társas-társadalmi érintkezésre, együttműködésre, segítenek a gátlások legyőzésében, korrigálják a téves kommunikációs szokásokat, és elmélyítik a nonverbális kommunikáció eszköztárának

(tekintet, mimika, vokális kód, proxemika, gesztusok, kulturális szignálok stb.) alkalmazását és értelmezését is.

Az *irodalmi* szöveganyag feldolgozásra szánt szövegekből, kiegészítő és ajánlott olvasmányokból áll. A tanár a kiegészítő szövegekből válogathat a tanulók befogadási szintjét, érdeklődési körét és motiválhatóságát figyelembe véve. A tanulók befogadóképességét, szókinésük gyarapodását az ajánlott olvasmányokkal fejlesztjük. A tanuló szabadon választhat a felkínált ajánlott és házi olvasmányra szánt szövegekből, ezek az olvasási kedv felébresztését, az olvasás iránti igény felkeltését és fenntartását szolgálják.

A tanulók sajátítsák el az irodalmi szövegértéshez szükséges műfajelméleti és stilisztikai fogalmakat. Tegyenek szert megfelelő jártasságra a szövegértelmezésben: tudatosodjék bennük, hogy az irodalmi mű "folyamatosan történésemény", azaz olvasások és értelmezések sorozatában létezik. Ismerjék meg a szövegértelmezés aktuális módszereit és eljárásait; az irodalomról szóló megváltozott beszédmódokat. A régi és új nyelvek/módszerek szemléltetése révén tudatosodjék bennük, hogy az irodalom és a róla szóló beszéd folyamatosan változó jelentésrendszer. Legyenek nyitottak az új és változó irodalomértékek, a szövegértelmezés új módszerei iránt.

Az irodalmi anyag a szöveg és a kép viszonyának megfigyelésére, képzőművészeti alkotások, illusztrációk értelmezésére, az irodalom és a film jelrendszerének összehasonlítására, azaz az irodalom és a társművészetek kapcsolatának kihasználására ad alkalmat, s ezáltal az esztétikai érzéket és a kultúrtörténeti ismereteket fejleszti.

A különböző nyomtatott és audiovizuális források, információhordozók (kézikönyvek, szótárak, lexikonok, enciklopédiák, CD-ROM, internet) használata az önálló ismeretszerzést és a tanulás képességét fejlesztik. A könyvtárhasználat gyakorlatának (könyvtárhasználati szakórák, az iskolai könyvtár folyamatos használata) elmélyítésével lehetővé tesszük a diákoknál a segédeszközök magabiztos használatát.

Az irodalomtanítás legyen élményközpontú, a tanuló aktívan vegyen részt a szövegek értelmezésében, alakuljon ki valódi dialógus a szöveg és a befogadó között.

A pedagógus szabadon kezelje a tantervet, olyan tanítási módszereket, stratégiákat, munkaformát válasszon ki a nyelvtani és irodalmi tananyag tanításához, amelyekkel a szociális készségeket és együttműködési szokásokat is fejleszti.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

РУСИНСКИ ЈЕЗИК

Циљ воспитно-образовней работи то овладованє з руским литературним језиком; преучованє кнїжовносци на тим језику; оспособйоване школярох за усне и писмене висловйованє, комуникацију и творене, а тиж так доживйованє, спознаванє обачованє вредносних кнїжовних, уметнїцких и других витвореньох култури; здобуванє основних поняцох о језикох кнїжовносцох и културох народох и народносцох; упознаванє репрезентативних дїлох шветовой кнїжовносци примераних возросту школярох; будованє свидомосци о улоги језика и кнїжовносци у повязованю народох и їх културох; розвиванє и пестованє позитивног становиска школярох гу језиком, културному скарбу, шлебодолубивим традицијом својого и других народох, розвиванє свидомосци о повязаносци, сотруднїцтву и заеднїцким животу рижних народох и народносцох; розвиванє свидомосци о језику и јзичней толеранциї; ширене духовних горизонтох и розвиванє критицког думаня и творчих способносцох; розвиванє тирвацог интересованя за језик и кнїжовносц; воспитованє школярох за живот, роботу и медзилюдски одношеня у духу гуманизма, солидарносци и толеранциї.

Задатки настави руског језика то:

- поступне и систематичне упознаванє руског литературног језика у розличних видох њого усног и писаног хаснованя;

- пестоване култури усног и писаног висловљивања;
- оспособљиване шкољарох же би ше успишно служели з руским јазиком у рижних комуникацијних ситуацијох (у улоги приповедача, слухача, собешедника и читателя);
- уводзене шкољарох до самостойног читаня и анализовања текста;
- розвиване интересовања и тирвацких навикнуцох на читане кнїжовних дїлох;
- пестоване уметничког сензибилитету и любви гу уметности;
- оспособљиване шкољарох за самостойне хасноване библиотекох и жридох информацијох;
- усвойване основних теорийних поняцох зох подруча јазика и кнїжовности, уводзене до розумења кнїжовног дїла, порушоване шкољарох на самостойне творене.

Оперативни задатки:

- меноване, прегляд, подзелене, розумење функциј файтох словох и виреченьох;
- подзелене знука файти словох, критериум подзеленя, функция;
- подзелене виреченьох, критериум, функция;
- правописни правила засновани на синтаксичних одношеньох;
- замерковљиване техники формовања подобох;
- одкриване основног чувства и других емоцијох у лирскеј писни;
- обачоване структури мотивох у писни;
- усвойване кнїжовно-теорийних и других поняцох котри наведзени.

ЗМИСТИ ПРОГРАМА

ЈАЗИК

Синтакса

Просте и преширене виречене (повторљоване з пиятей класи). Модални слова и допoлњујуци толкованя.

Зложене виречене. Зависне и независне одношене у зложеним виреченю.

Независно-зложени виреченя: составни, закључни, противни, викључни, роздзелни; сербски упљив у независно-зложених виреченьох.

Зависно-зложени виреченя: субектово, атрибутово, обектово; додатково виреченя: местово, часово, причиново, пошлїдково, намирни, условни, допусни, способово, поровњујуци виреченя; сербски упљив у зависно-зложених виреченьох. Инверзия.

Основни значеня припадкох. Номинатив; генитив без применовниках и з применовниками; датив без применовниках и з применовниками; акузатив без применовниках и з применовниками; инструментал, локатив. Конструкциј (при шицких припадкох) карактеристични за народни јазик. Сербски упљив у хасновању припадкох.

Правопис

Превејоване, повторљоване и вежбане змистох зох предходних класох.

Смуга, смужка, точка зох запяту, заградзене, наводники, апостроф.

Интерпункция у зложеним виреченю.

Робота зох правописом и правописним словником.

КНЉЖОВНОСЦ

Школска лектира

Иво Андрич, Приповедка о кметови Симанови

Андри Гуздер Биљански, Ноцни дубонь на небе

Агнета Бучко, Кед розквитли кайси

Степан Гостиняк, Виступ клошна

Штефан Гудак, Приказане

Владимир Кирда Болхорвес, Врачане до завичаю

Михал Ковач, Не будзце птицу вечар

Ирина Г. Ковачевич, Уж зме не дзеци
Гавриїл Костельник, Идилски венец; Агафия, старого попа дзивка
Мирон Колошњяї, Нам вше тельо зродзи
Владимир Кочиш, Иштванова драга; Чи щешлїви видумани особи скрити у тирваню
Андрий Лаврик, Флаута
Гавриїл Надь, Преходза ми ровно думки; Летнї вечар у полю
Борис Олїйник, Мац шала сон
Дюра Папгаргаї, Ту, такой при шерцу; Бимбора, бимбора
Йован С. Попович, Покондирена тиква
Михал Рамач, Врацим ше на Селище
Ромска народна писня, Колїсанка
Руска народна приповедка, Чаловка Петро
Руска народна приповедка, Чия робота чешша
Звонко Сабо, Косидба
Силвестер Саламон, Сторочни дубе при драги
Єлена Солонар, Желени гори
Любомир Сопка, Рядошлїд часу; Против непознатого терора
Юлиян Тамаш, Хусточка; О ровнїни
Любка Фалц, Осаменосц
Микола Шанта, Красни дзень

Домашня лектура

Мирослав Антич, Била канджурка
Марк Твен, Том Соєр
П.Ф.Распе, Перипетїї Барона Минхаузена
Антология поезїї за дзеци, Хмара на верху тополї
Зборнїк, Руски народни писнї

Обробок лектури

Гумористичне и сатиричне описованє дїйсносци.
Тема дїла, фабула, мотиви, зжати змист.
Кнїжовне дїло як попатрунок на швет и живот.
Психологийна и социологийна характеристизация подобох.
Подобносци и розлики медзи епским и лирским дїлом.
Анализа поетичних сликох, поетского языка и индивидуалного стила у лирскей писнї.
Поетична слика витворена з метафору, алегорию, символом.
Функция монологу и диялогу у композициї драмскей дїї. Єдинство часу, места и дїї (роботи) у драмским дїлу. Файти драмскей творчосци.

Оспособйованє школярох за самостойни приступ кнїжовному дїлу: вигледованє одредзених вредносцох зоз становиска задатого проблему и доказованє свойого становиска з прикладами на тексту.

Читанє

Розвиванє флексибилней швидкосци читаня у себе у зависносци од природи текста. Диягоналне читанє з цильом находзенья одредзених информацийох и легкого находзенья у учебнїкох, енциклопедийох, фаховей литератури и других публикацийох и текстох кратїе практичнеї природи - упутства за хаснованє апаратох и рижних средствох за каждодньове хаснованє, драгових информацийох, рецептох и под. (функционална писменосц).

Поняца

Усвоюю ше шлїдуюци поняца: Зложене виречене (подзелене и файти); основни значеня припадкох (на уровню препознаваня). Ирония, сатира, гумор, дньовнїк, поетски язык, лирска слика, метафора, алегория, символ, любовна писня, сонет, идила, элегия. Попатрунок на швет.

КУЛТУРА ВИСЛОВЊОВАНЈА

Усне висловјоване

Приповедане о правдивих и задуманих подјих зоз описами и диялогами (тематска унапряменосц, динамичносц и примераносц диялога гу характеру подоби и контексту). Анализа вибраних текстох у котрих преважно бешеда подоби же би ше цо лепше похопели елементи и функция диялогу.

Описоване:

- зложеншого роботного поступка,
- вонкашнього и нукашнього простору з наглашованьом виразних характеристик простору,
- портретоване (подоба з кнјижовного дїла на основи фабули, диялогах и коментара писателя),
- кнјижовно-уметнїцки опис и технїчни опис,
- наукови и административни стил у комуникациї и сообцованю.

Информоване и елементи репортажи. Интервью.

Приповедане з пременку рядошлїду, интервенциї у композициї.

Розправяне о пречитаней кнјижки, теат. представи, филму, РТВ емисии, концерту, спорт. змаганю - з одредзованьом тезох за розправу.

Розправяне на самостойно з боку школярох вибрану тему - полемика, аргументация, едностраносц, всестраносц.

Дискусия на актуалну тему у школи, фамилии, дружтве - по вибору школярох.

Комуникация: Праве и пренешене значене словох. Символи. Пременка значеня и порученя виражена зоз иронию и интонацию.

Схопносц згваряня:

Обачоване и препознаване прикметох и одношеньох (доброта, любов, скромносц, товариштво, брига, зависц, лукавство). Препознаване и виражоване пригварки, нагваряня, прешвечованя, подозривосци.

Виражоване прикметох, їх ниянсох и розликох (щиросц, лукавосц, сцерпезлївосц, твардоглавосц, упартосц, витирвалосц, ленївосц, вредносц, роботносц).

Анализа текстох розличних стилох.

Писане висловјоване

Описоване природного зявеня (по плану).

Портретоване подоби з кнјижовного дїла (на основи фабули, характеристик з боку писателя, писательового коментара, свойого дожица и розуменя).

Розправяне о актуалних дружтвених проблемох на основи текстох з новинох и других медийох - по вибору школярох дзе ше напредок одредзи опонентох.

Приказ, критика.

Синтаксично-семантични вежби, лексични вежби.

Писане дньовнїка, приватне и урядово писмо.

Писане молби, жалби, телеграми, винчованки, плакати, протесту, подзекованя.

Стандарди и култура електронскей комуникациї.

Пополньоване рижних формуларох (анкети, тести, питалнїки, поштански, банковни и подобни образци, формулари и подобне).

Осем домашнї писани задатки и їх анализа на годзинох.

Штири писмени задатки (єдна godzина за писане, два за виправок).

СПОСОБ ВИТВОРЊОВАНЈА ПРОГРАМА

Зоз седму класу ше заокружуе здобуване основних знаньох о елементох языка зоз синтаксу односно зложеним виреченьом. З тим ше конституе конечне спознане о языку як

систему. У синтакси зложеног ви́реченя обединени предходни знања о функционовању словох и доводза ше до уровня же ви́речене то тота обдумана целосц котра основна єдинка спорозумйованя и же аж у синтакси зложеног ви́реченя постава очиглядни подполни круг у котрим функционує язык як систем. Потераз школяр здобул не лем основну писменосц на мацеринским языку але требал здобуц и основни спознаня о языку як систему на таки способ же прешол цалу вертикалу граматичних знаньох од фонетики по синтаксу на уровню препознаваня по програмских целосцох. Програм пре потреби преглядносци структуовани по програмских целосцох - граматика, правопис, школска и домашня лектира и култура усного и писменого висловйованя - але ше подрозумює же ше языку приступа як интегралному и целосному систему и множеству знаньох. Програм затримал добри елементи конципованя по концентричних кругох як и добри елементи конципованя по вертикали та их обединени тримаме за ткв. спирални систем або структуру програма. Програм каждой, та и седмей класи, составени на принципу спирали. Седма класа, гоч кельо нам ше видзи же основна школа то континуитет осем класох, то заш лем перша гарадича отвераня новей спирали. Преробени програм седмей класи предвидзує лем преширене концентричного круга ученя синтакси дзе ше уча и утвердзую елементи синтакси, од простого ви́реченя по зложене, без дефиницийох але утемелено у реалних знаньох школярох як препознаване елементох. Конститує ше спознанє о ви́реченю як найменшей єдинки комуникації. Обачую ше состојни елементи преширеног ви́реченя на котри треба обрациц окремну увагу праве прето же тоти елементи постаню або буду прерастац до зависних ви́реченьох у зложеним ви́реченю. У реалней наставней пракси скорейших рокох у програму у истей класи була и морфология на уровню препознаваня и менованя файтох словох и порядне приходзело до замєнованя поняцох напр. меновніка и субекта, дієслова и предиката. З тима ви́менками препознаване файтох словох зохабене у питей класи, шеста класа у целосци охабена учєню морфології, а седма класа обединює шицки предходни здобути знања у синтакси зложеног ви́реченя.

Вибор кнїжовних ділох направени по принципу функцийох, цо значи же треба же би одвитовал погледованьом за здобуване поняцох и кнїжовного искуства, же би бул у систему вредносцох розумлївих и инспируюцих за одредзени возраст, як и же би одвитовал на першенствену а то значи естетичну функцию кнїжовного діла. Шицки наслови кнїжовних ділох виберани спрам наведзених функцийох а зоз репрезентативних антологийох кнїжовносци за дзеци и одроснутих. Зоз становиска можлївого дожица кнїжовного діла, змисти ви́браних ділох упутюю на потримовку розуменю лиричного, на потримовку сензибилитету школяра, на розумене емоционалней страни школярового розуменя швета. Источасно ше зоз ви́бором змистох жада вимкнуц скорей присутней страдалносци у вельким чишле текстох, тє. жада ше змоцніц лепша слика швета без насилніцтва, страдалніцтва и непрерывного змєнованя рижних нещесцох. У целосци, ви́бор кнїжовних текстом вецей обрацени на красши и цеплейши бок швета и живота.

Култура усного и писменого висловйованя на уж узвичаєним уровню розуменя и комуникативней функциї языка, а подрозумює ше работа наставніка з хаснованьом таких методох котри звекшую комуникативни компетенції школяра. У околносцох кед ше руски язык находза у позиції меншинского языка числово малочисленей заєдніци, окружени зоз засицим медийским и комуникативним простором других языкох, а першенствено сербского языка, настава руского языка максимално обрацена на комуникативни компетенції школяра на руским языку. З тим ше жада, першенствено, преїг култури усного и писаного висловйованя змоцніц компетенції школяра у каждодньовой комуникації зоз окруженьом на руским языку.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

LIMBA ROMÂNĂ

Scopul activităţii instructive

În clasa a VII-a elevii trebuie să însușească în continuare limba română literară, noțiunile de gramatică și teorie literară și să-și dezvolte capacitatea de exprimare în scris și oral. În această clasă scopul activității instructive este:

- ridicarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea interesului pentru lectură;
- înțelegerea mesajului oral și scris;
- însușirea corectă a exprimării scrise și orale;
- dezvoltarea și îmbogățirea vocabularului cu expresii și cuvinte noi;
- înțelegerea contextului global al unui mesaj dialogat;
- semnalarea înțelegerii mesajului în comunicarea cotidiană;
- deducerea sensului unor cuvinte necunoscute într-un mesaj;
- dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română;
- receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și scris în limba română

literară;

dezvoltarea creativității prin activitățile de atelier și activitățile individuale.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a VII-a elevii trebuie:

- să-și îmbogățească vocabularul cu cuvinte și expresii noi;
- să înțeleagă semnificația unui mesaj;
- să însușească sistematic diferite forme de exprimare orală și în scris;
- să însușească valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar;
- să sesizeze modalitățile de organizare a secvențelor textuale ale unui mesaj oral;
- să însușească raportul dintre propoziții în frază;
- să deducă sensul cuvintelor necunoscute dintr-un mesaj ascultat;
- să însușească citirea expresivă, citirea pe roluri și dramatizarea textelor literare;
- să-și exprime clar și precis gândurile, ideile și sentimentele;
- să folosească și aplice corect izvoarele de informație (reviste, manuale, dicționare, enciclopedii, alte medii);
- să utilizeze corect limba română literară în diferite situații.

LITERATURA

Lectură școlară

1. Vasile Alecsandri, **Miezul iernii**
2. Anton Pann, **Povestea vorbii**
3. Tudor Arghezi, **Cuvânt**
4. Mircea Cărtărescu, **Florin scrie un roman (fragment)**
5. George Călinescu, **În tren (fragment)**
6. Geo Bogza, **Munții Apuseni**
7. Mircea Eliade, **Jurnalul unui adolescent**
8. Constantin Chiriță, **Cireșarii (fragment)**
9. Octavian Goga, **Noi**
10. Gheorghe Brăescu, **Un scos din pepeni**
11. Alecu Russo, **Piatra corbului**
12. Ion Pillat, **Mărțișor**
13. **Povestea drumului** - mit african
14. **Literatura română din Voivodina**
15. Jovan Sterija Popoviš, **Tigva fandosită**
16. I. Al. Brătescu-Voinești, **Privighetoarea**
17. I. L. Caragiale, **Un pedagog de școală nouă**
18. I. Creangă, **Ion Roată și Vodă Cuza**
19. **Mănăstirea Argeșului**
20. **Zidirea cetății Skadar**

21. George Coșbuc, **Colindătorii**
22. Mihai Eminescu, **Floare albastră**
23. Jules Verne, **Castelul din Carpați**
24. J.K. Rowling, **Harry Potter**
25. R.F. Raspe, **Peripețiile uimitoare ale Baronului Munchausen**
26. Lucian Blaga, **9 mai 1895**

Lectură

- Ioan Slavici, **Moara cu noroc**
Barbu Ștefănescu Delavrancea, **Schițe și nuvele**
Ion Creangă, **Amintiri din copilărie**

Selecție din literatura română contemporană

- Antoine de Saint-Exupery, **Micul prinț**

Analiza textului

Stabilirea contactului direct cu operele literare și descoperirea mijloacelor de limbă și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice.

Aprecierea expresiilor idiomatice, sensului propriu și figurat al cuvântului.

Formarea unor opinii personale despre opera analizată.

Identificarea noțiunilor de teorie literară.

Pregătirea elevilor pentru analiza independentă a textului literar: cercetarea valorilor determinate, argumentarea impresiilor, observarea și concluzia datelor.

Redarea textelor epice: observarea cauzei consecutive a legăturii motivelor poetice și funcția lor, desfășurarea lentă sau dinamică a acțiunii și compoziția. Introducerea în analiza completă a operei literare: personajele (dialogul, monologul, trăsături de caracter, procedee), tematica (compoziția tematicii, tema principală, teme secundare), ideea și descrierea (starea psihologică, situații dramatice, atmosfera, peisajul).

Abordarea poeziilor lirice: analiza motivelor (relațiile reciproce și contopirea în imagini poetice).

Imaginile poetice, elementele de limbaj și stilul poetic.

Abordarea operelor dramatice: îndrumarea elevilor în analiza elementelor esențiale (dialog, monolog, acțiune dramatică, personaje). Asemănările și deosebirile dintre operele lirice și epice.

Noțiuni literare

Actualizarea noțiunilor literare din anii precedenți.

Specii literare: Pastelul. Legenda. Balada. Schița. Povestirea. Nuvela. Comedia. Romanul.

Antiteza. Metafora.

Piciorul metric. Versul liber.

Folclorul literar.

LIMBA

Repetarea și consolidarea materiei din clasa precedentă.

Noțiuni de fonetică (actualizare).

Vocabularul limbii române. Sinonimele (actualizare). Neologismele. Inovații lexicale. Importanța neologismelor și inovațiilor lexicale. Procedeele interne de îmbogățire a vocabularului. Compunerea.

Părțile de vorbire flexibile (actualizare).

Pronumele (actualizare). Pronumele și adjectivul interogativ-relativ. Acordul pronomului relativ care în genitiv precedat de articol genitival. Pronumele și adjectivul nehotărât.

Verbul. Diatezele, modurile și timpurile (actualizare). Verbele auxiliare (actualizare). Locuțiunea verbală.

Părțile de vorbire neflexibile, cu accentul pe **conjunții și locuțiunile conjuncționale**.

Sintaxa propoziției

Subiectul. Subiectul inclus. Subiectul subînțeles. Propoziții defective de subiect.

Predicatul. Predicatul verbal. Predicatul nominal. Verbe copulative. Nume predicativ. Acordul predicatului cu subiectul.

Părțile secundare ale propoziției. Atributul adjectival, substantival, pronominal (actualizare), atributul verbal și adverbial. Apoziția. Exerciții aplicative referitoare la atribut.

Complementul (actualizare). Complementele circumstanțiale de cauză și de scop. Ordinea cuvintelor în propoziție.

Sintaxa frazei

Propoziția principală și propoziția secundară. Propoziția regentă. Coordonarea (prin juxtapunere și cu ajutorul conjuncțiilor). Propoziții coordonate copulative, adversative, disjunctive și conclusive. Subordonarea. Propoziții subordonate atributive, complete directe.

Vorbirea directă și vorbirea indirectă.

Noțiuni de ortografie

Scrierea corectă a substantivelor, pronomelor și numeralelor (actualizare).

Punctuația în frază.

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Exprimarea în mod original, într-o formă accesibilă, a propriilor idei și opinii.

Stabilirea principalelor modalități de înțelegere și interpretare a unor texte scrise în diverse situații de comunicare.

Înțelegerea textului literar și comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale.

Exerciții de însușire și definire a noțiunilor și cuvintelor - prin activități în ateliere.

Observarea mijloacelor de limbă și stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv (în versuri și proză).

Determinarea sensului unor cuvinte și explicarea orală a semnificației acestora în diferite contexte.

Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unități gramaticale (propoziție sau frază), precum și folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părților de vorbire.

Exerciții de rostire corectă a cuvintelor cu probleme de accentuare.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, a textului narativ în text dramatic.

Transformarea monologului în dialog, exersarea dialogului (adaptarea tematicii, dinamismului, caracterului).

Dezbateri pe marginea unor cărți citite, prezentării teatrale, film, emisiuni RTV, tablouri, sculptură; determinarea temei, ideii, particularităților personajelor.

Analiza fragmentelor narative selectate în care predomină vorbirea personajelor.

Elementele de reportaj.

Exprimarea în scris

Dictări libere și de control.

Exprimarea în scris a unui punct de vedere personal. Comentarea textelor literare citite, rezumatul, caracterizarea personajelor, transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă

Scrierea argumentată a impresiilor provocate de textele literare și interpretarea unor aspecte din operă.

Interpretarea liberă ale unor aspecte structurale ale unei opere literare.

Stabilirea valorilor estetice și stilistice în toate tipurile de texte și de situații de comunicare.

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere și dialog) în compunerile elevilor pe teme libere și teme date.

Modalitățile de exprimare a ideilor, atitudinilor și opiniilor față de anumite situații de comunicare.

Exerciții de înțelegere și explicare a noțiunilor de teorie literară.

Exerciții pentru dezvoltarea creativității elevilor.

Scrierea corectă a frazelor în text folosind corect regulile ortografice și semnele de punctuație.

Аprecierea și evaluarea cărților citite, a emisiunilor, filmelor, CD-urilor audiate și vizionate. Jurnalul.

Șase teme pentru acasă și analiza lor la oră.

Patru lucrări scrise (o oră pentru scriere și o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru *Limba română ca limbă maternă* pentru clasa a *VII-a* se realizează prin metode tradiționale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activități: stabilirea contactului direct cu operele literare și descoperirea mijloacelor de limbă și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice. Identificarea noțiunilor de teorie literară. Redarea textelor epice. Abordarea poeziilor lirice. Abordarea operelor dramatice. Asemănările și deosebiriile dintre operele lirice și epice.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin expresii și cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor și sesizarea sensului inovațiilor lexicale în funcție de context. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris, să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile și părțile de propoziție. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical, exprimarea în mod original a propriilor idei și opinii. Stabilirea principalelor modalități de înțelegere și interpretare a unor texte scrise în diverse situații de comunicare - prin activități în ateliere. Observarea mijloacelor de limbă și stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv. Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unități gramaticale, precum și folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părților de vorbire și părților de propoziție și frază. Aprecierea și evaluarea cărților citite, a emisiunilor, filmelor, CD-urilor audiate și vizionate. Elevii trebuie să manifeste interes pentru creațiile literare în limba română, să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

SLOVENSKÝ JAZYK

Ciel' a úlohy

Ciel'om vyučovani a slovenského jazyka a literatúry je, aby žiaci zvládli a poznali materinský jazyk jednak kvôli posilneniu svojho jazykového vedomia, jednak aby sa prostredníctvom jazyka dostali aj k prameňom slovenskej literatúry a celkovej slovenskej kultúry a vedy.

Pri vyučova ní slovenského jazyka sa v našich podmienkach musí prihliadať nielen na vzťah spisovnej podoby slovenského jazyka a našich nárečí, ale tiež na vzťah slovenský jazyk a srbský jazyk, ktorý poučiva me na mimoetnické dorozumievanie.

Úlohy vyučovania slovenského jazyka sú:

viest' žiakov k poznávaniu jazyka ako štruktúrovaného a uceleného systému;
rozvíjať komunikačné schopnosti žiakov, aby získali kvalitnú jazykovú kompetenciu;
pestovať u žiakov lásku k materinskému jazyku a vedomie jazykovej príslušnosti k istému etniku, pocit jazykovej príbuznosti a spolupatričnosti s inými etnikami;
prostredníctvom jazyka viesť žiakov k poznávaniu histórie a kultúry vlastného národa a k získavaniu iných poznatkov;
prehlbovať estetické čítanie žiakov;
rozvíjať etické čítanie žiakov;
naučiť žiakov v uplatňovať získané vedomosti v praxi.

Čiastkové úlohy

- naučít' ťiakov vhodne, výstižne a správne sa vyjadrovať v konkrétnych spoločenských komunikačných situáciách, a to ústne aj písomne
- ústne aj písomne tvoriť základné slohové útvary informačné, rozprávacie, opisné a výkladovo-úvahové
- skvalitniť rečovú kultúru ťiakov a pravopisnú správnosť ich písomných prejavov, vypestovať zručnosť a návyk v používaní výkladových a synonymických slovníkov, jazykových príručiek a rozličných encyklopédií
- skvalitniť výrazné čítanie a čítanie s porozumením a upevniť kladný vzťah ťiakov k literatúre
- estetickým a výchovným pôsobením literatúry formovať charakter ťiakov: rozširovať vedomosti a poznatky ťiakov o živote, ľuďoch, prírode a spoločnosti.

NÁPLŇ UČEBNÝCH OSNOV

JAZYK

Slovenčina a jej miesto medzi slovanskými jazykmi. Pôvod slovenčiny.

Slovanské jazyky. Srbský aslovenský jazyk. Slovenčina v Srbsku.

Lexikológia

Tvorenie slov. Slovná zásoba slovenského jazyka. Spôsoby obohacovania slovnej zásoby. Rozširovanie vedomostí o slovách podľa zloženia: ustálené spojenia, združené pomenovania, frazeologické jednotky. Prenášanie a rozširovanie významu slov. Prevzaté slová.

Morfológia

Opakovanie učiva o slovných druhoch. Slovesá. Prítomníkové a neurčitkové slovesné tvary - tvorenie a význam.

Základné významy slovesných časov a spôsobov. Štylistické využitie slovesných časov a spôsobov.

Predložky (systematizácia učiva). Predložky v slovenskom a srbskom jazyku s dôrazom na rozdiely v používaní predložiek rovnako znejúcich v oboch jazykoch.

Syntax

Opakovanie učiva o vete a vetných členoch. Vetný základ. Syntagma. Prisudzovanie, priradovanie a určovanie. Základné druhy priradovacieho a podradovacieho súvetia; určovanie vedľajšej vety v podradovacím súvetí.

Pravopis

Systematizácia pravopisných poučiek opísaní y/ý ai/í. Práca s *Pravidlami slovenského pravopisu*, *Slovníkom cudzích slov*, *Krátkym slovníkom slovenského jazyka*, *Synonymickým slovníkom slovenčiny* (na hodinách).

KULTÚRA VYJADROVANIA - SLOH

Ústne vyjadrovanie

Rozprávanie s prvkami opisu. Rozbor vybraných textov.

Dynamický opis (opis pracovnej činnosti, postupu). Jeho hlavné znaky a porovnanie so statickým opisom.

Charakteristika osoby (vnútorná a vonkajšia).

Cielený rozhovor (interview). Simulovanie rolového dialógu (nadviazanie kontaktu, oslovenie, formulácia a spôsob kladenia otázok, usmerňovanie rozhovoru, poďakovanie). Diskusia o aktuálnych problémoch v škole a v prostredí. Pokus o vyjadrenie vlastného názoru. Výber jazykových prostriedkov. Používanie primeraných slov a frazeologizmov v súvislosti so spracovanou témou. Nárečové slová a slangové slová. Používanie historického prázenta.

Poukazovanie na časté štylistické nedostatky rozborom konkrétnych textov a na možnosti, ako sa tomu vyhnúť.

Písomné vyjadrovanie

Korektorské (opravné) značky (r ozborom a ukátkou konk rétnego textu).

Praktické písomnosti: tlaživá , dotazníky, poštová poukátk a, zápisnica, potvrdenie a pod.

Rozbor slohových prác zaslaných na súťaž, do novín a pod.

Nácvičné a kontrolné diktáty.

Osem domácich slohových prác (rozsahovo nevel'kých) a ich rozbor na hodine.

Štyri školské slohové práce (písanie na jednej a rozbor s opravou na dvoch hodinách).

Školské čítanie

Poézia

Andrej Sládkovič: Det van (úryvok)

Ján Botto: Smrť Jánošíkova (úryvok)

Janko Kráľ: Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Samo Chalupka: Výber z diela

Martin Rázus: Matka

Ivan Krasko: Otcova roľa

Milan Rúfus: Príhody

Pavel Muťaji: Dva sonety o jednom stretnutí

Miroslav Nastasijevič: Láska

Desanka Maksimovišová: Výber z diela

Jozef Urban: Voda, čo ma drží na d vodou

Próza

Božena Slančíková: Ti mrava: Ďapákovci (úryvok)

Ján Ĥajak: Suchoty (úryvok)

Jozef Gregor Tajovský: Prvé hodinky

Martin Kukučín: Adam Krt (úryvok)

Milan Ferko: Vel'komoravské záhady (úryvok)

Klára Jarunková: Potopa

Juraj Tušiak: Obrat Samka Zlocha

Ľudo Zúbek: Jar Adely Ostrolúckej (úryvok)

Jack London: Z lásky k ťloveku

Ján Ĥajak ml.: Zypa Cupák (úryvok)

Andrej Ĥipkár: V Calacalí sa deti nemusia báť užit eľov (cestopis z knihy Banánový kvet, deti a svet)

Zo súčasnej slovenskej a slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti a mládeť (dievčenská a chlapčenská próza)

Náučná literatúra - encyklopédie, heslá z Encyklopédie slovenských spisovateľov

Dráma

VHV: Zem

Súčasná slovenská divadelná a rozhlasová hra

Domáce čítanie

Ľudo Ondrejov: Zbojnická mladosť

VHV: Zem

Výber zo súčasnej slovenskej tvorby

Výber z prózy vojvodinských Slovákov

Miroslav Antiš: Plavé kuřery

Vejú vetry, povievajú

Literárna teória

Poézia

- lyrické dielo,

- básnická skladba,

- balada,
- texty populárnej piesne.

Próza

- epické dielo,
- poviedka,
- poviedky a romány zo život a detí,
- dievčenský román,
- chlaptenská próza,
- životopisný román,
- cestopis.

Náučná literatúra

- encyklopédie slávnych osobností.

Dráma

- divadelná hra pre deti,
- filmová a rozhlasová hra pre deti.

Literárnovedné pojmy

Poviedka, román, rozprávač - autor, autorská reč, žitateľ - divák, poslucháč, rým, verš, strofa, metafora, personifikácia, prirovnanie, epiteton.

POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU

JAZYK

Gramatika

Využovanie gramatiky a pravopisu v 7. ročníku má za cieľ umožniť žiakom komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe, používajúc spisovný slovenský jazyk. Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky, ako sú: pravopisné pravidlá písania *i, í, y, ý* po mäkkých, tvrdých a obojakých spoluhláskach, vo vybraných slovách, rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami a príponami; predpony *s-, z-, zo-, nad-, od-, ob-, roz-* a ich spisovná výslovnosť a pravopis. Systematizovať učivo z predošlých ročníkov. Učivo o slovesách treba rozšíriť a spracovať učivo o slovesných tvaroch. Odporúča sa zopakovať a upevniť klasifikáciu viet (podľa zloženia, podľa obsahu, podľa ťle nitosti). Nacvičovať treba vetné sklady (syntagmy) ako významové a gramatické celky, vetné ťle ny a ťlenenie vetných ťle nov na holé, rozvíte a viacnásobné. Osobitne treba spracovať druhy priradovacieho a podradovacieho súvetia a ťiar ky v súvetí. Na preverku vedomostí písať kontrolné práce. Tieto práce sa píšu v škole, a to po prebratí daného učiva, na ktoré je práca zameraná.

Pravopis

Pravopis treba vždy nacvičovať s odôvodneným paralelne so spracovaním učiva z jazyka používajúc literárne texty z učebnice, ako východiskové texty pre analýzu pravopisných javov. Treba prihliadať na písanie *i, í, y, ý* po tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach, na písanie koncoviek pri slovesných ťas och, pri jednotlivých pádoch podstatných mien, pri množnom nominatíve prídavných mien a ťis loviek. Žiakov treba nacvičovať písať správne interpunkčné znamienka. Diktáty odporúča me: nacvičné: s dopĺňaním, s upozornením, zrkový, sluchový; kontrolný diktát a autodiktát. Odporúča sa so žiakmi diktáty nacvičovať s odôvodňovaním pravopisných javov a len potom písať kontrolné diktáty. Diktáty sa píšu podľa potreby. Nemúsi ísť o súvislé texty. Môžu to byť slová, slovné spojenia, samostatné vety. Kontrolné diktáty sa píšu po prebratí daného učiva, na ktoré je diktát zameraný.

LITERATÚRA

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakom diferencované úlohy (podľa stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov môžeme ponúkať žiakom texty podľa vlastného výberu z ťitanky, detských a mládežníckych ťasopisov, novín, encyklopédií a iných

foriem literatúry, ktorá im je vekove primeraná. Poskytnúť im základy literárneho vzdelania, utvárať ich estetické názory a vkus, viesť ich k tomu, aby rozumeli a obľúbili si hodnoty pravej literárnej tvorby a aby mohli rozlišovať hodnoty (ozajstné) literatúry od tendenčných a propagačných. V tomto veku sa odporúča a odpozeráť najmenej dve divadelné predstavenia pre deti a film pre deti, ako aj televízne vysielanie pre deti. Podľa možnosti čiakov treba dať počúvať aj detské rozhlasové hry a umelecké prednesy básní. S cieľom podnecovania kreativity u detí treba vypracovať spoločne s deťmi aspoň jedno divadelné predstavenie na úrovni triedy (odporúča sa samostatné vypracovanie scény a kostýmov). U čiakov treba pestovať záujem o čítanie kníh, odporúčať im literatúru vhodnú pre ich vek a formovať čitateľskú kultúru u detí.

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu učiteľa a čiakov. Čiakov treba zaučať analyzovať literárne dielo: názov, autora, miesto a čas deja, hlavná postava a jej vlastnosti, vedľajšie postavy, odkaz, téma, idea diela. Treba ich zvykať podať stručnú reprodukciu.

Literárnoteoretické pojmy (poézia a próza): Plánované literárnoteoretické pojmy v tomto veku deťom treba podať informatívne a nacvičovať do tej miery, aby ich v danom texte líšili.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

U čiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka v ústnom a v písomnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Viesť ich k tomu, aby dokázali samostatne skomponovať príležiťostný príhovor (prednes pripraveného i nepripraveného rečníckeho útvaru) a jeho tón prispôbili poslucháčom a príležiťosti a osvojili si pravidlá verejného vystupovania. Od čiakov sa očakáva výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednoduchých textov z čiítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmu, divadelnej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti tohto veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba poučovať vo funkcii zveľaďovania slovnej zásoby a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie čiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehlbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení, ako aj s významom slov v srbskom jazyku. Líšiť monológ od dialógu.

Dramatizácia

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety, uvádzanie pohybu v priestore. V dramatických dielach (v dramatickom čiánri) majú pochopiť a zvládnuť pomer textu a prednesu, hodnotia kompozíciu, dej, postavy, charaktery, dialógy, monológy, konflikt. Vedia rozoznať drámu od rozhlasovej hry.

Formy spoločenského styku

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú ujaté v našom spoločenskom systéme. Čiakom treba pravidelne tľmočiť ujaté frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijateľnú formu komunikácie a kódex správania.

Čítanie

V prvom rade treba v tomto veku čiakov učiť správne, s porozumením čítať. Čiak má vedieť plynule čiítať prozaický text. Tempo čiítania musí byť podobné hovorovej reči. Musí mať schopnosť rozlišovať v textoch dôležité veci od menej dôležitých. Má vedieť reprodukovat' prečítaný text vlastnými slovami. Musí mať schopnosť vytvorit' si vlastný názor a postoj k prečítanému dielu, k postavám a situáciám a hodnotit' ho na základe vlastných a čiitateľských skúseností. Pri zreprodukovaní básne alebo prózy uplatňuje doteraz určené teoretické vedomosti. Má spoznať a chápať kompozičnú ucelenosť diela. Pri čiítaní nových textov musí spoznať doteraz určené literárnoteoretické poznatky. Čiaci si upevňujú dosiaľ osvojené čiitateľské zručnosti na náročnejších umeleckých textoch.

Písomné vyjadrovanie

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých znakov písania s čiastotným formovaním vlastného čiitateľného rukopisu u čiakov s prihľadnutím na pravopis. Od čiakov treba čiadať dodržiavanie formy pri písaní (úvod, hlavná čiast', záver). Školské slohové práce sa môžu robiť

podľa danej osnovy, ale aj po rozборе a spoločnej analýze, ako má práca vyzerat' a čo má obsahovat'. Ťiak vie samostatne zostavovat' stružnú dejovú osnovu z prečítaných diel, pritom poučiva básnické výrazy a prostriedky. Musí byt' schopný pokračovat', doplnit', poprípade pozmenit', zúžit' alebo rozšírit' poču tý text. Z pomocných kníh a učebníc ako aj z iných zdrojov zhromaždiť materiály na danú tému (odpoveď, riešenie úloh v skupine ap.). Odporúča sa analýza 8 domácich slohových prác na hodine a štyroch školských slohových prác - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Také práce si vyžadujú jednu alebo dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. V referáte má vedieť vyjadrovat' svoje city, myšlienky, ktoré v ňom vyvolala prečítaná kniha. Samostatne hovorit' o zvláštnostiach epických diel, o kompozícii dramatických diel a v referáte o lyrických žánroch poučivať ťím viac citátov. Tiež dokáže samostatne vysvetliť odlišnosti alebo podobnosti medzi literárnymi textami

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК

(4 часа недељно, 144 годишње)

HRVATSKI JEZIK

Cilj i zadatci:

- osposobljavanje učenika za uporabu hrvatskoga standardnoga jezika u svim tekstovnim vrstama, funkcionalnim stilovima i sredstvima priopšavanja
- stjecanje ljubavi za hrvatski jezik i književnost te spoznaje o bitu i posebnim značajkama hrvatskoga jezika kao sredstva priopšavanja i umjetničkog i zračavanja
- stjecanje svijesti o potrebi upoznavanja, učenja i njegovanja hrvatskoga jezika
- razvijanje jezične i književne sposobnosti
- razvijanje osjetljivosti za književnu riječ i njezine vrijednosti
- razvijanje kulture čitanja književnih i neknjiževnih tekstova
- razvijanje kulture slušanja i gledanja
- usvajanje znanja o hrvatskom jeziku kao sredstvu komunikacije

Operativni zadaci:

Učeni ci trebaju:

- biti osposobljeni za samostalno čitanje, razumijevanje i tumačenje književnih tekstova
- biti osposobljeni za jezično izražavanje i stvaranje
- spoznati povijest hrvatskoga jezika od prvih pisanih spomenika i njegovu ulogu u razvoju i njegovu ulogu u održanju nacionalne samobitnosti
- razvijati svijet o pripadnosti hrvatskoj nacionalnoj zajednici
- usvojiti naviku aktivnog slušanja i razvijati opšu kulture govorenja
- steći sposobnost pisanja svih vrsta tekstova na temelju pravopisnih normi
- steći sposobnost samostalnog čitanja, tumačenja i vrednovanja književnih djela
- razvijati umiješe svrhovite uporabe Interneta u nastavi hrvatskoga jezika

SADRŽAJ PROGRAMA

JEZIK

TEME:

1. Povijest hrvatskoga književnog a jezika

Ključni pojmovi: prvi tiskani rječnik i prva tiskana slovnica (gramatika).

2. Riječ i istoga i sličnoga značenja

Ključni pojmovi: istoznačnice, bliskoznačnice.

3. Riječ i suprotnoga značenja

Ključni pojmovi: suprotnice (antonimi).

4. Riječ i jednakoga oblika, a različitoga značenja

Ključni pojmovi: istozvučnice, istopisnice, istoobljučnice.

5. Razlikovanje riječi s glasovima č, š, đ i Ć.

Ključni pojmovi: pravilan izgovor i pisanje riječi s tim glasovima; svijest o vezi navedenih glasova u izvedenicama prema osnovnom k, t, c.

6. Riječi u kojima se smjenjuju glasovi

ije/je/e/i

Ključni pojmovi: dvoglasnik ie, staroslavenski glas jat, kratki i dugi jat.

7. Veliko početno slovo u imenima društava, organizacija, udruga, pokreta i javnih skupova

Ključni pojmovi: veliko početno slovo u imenima društava, organizacija, udruga, pokreta i javnih skupova.

8. Imenički dodatci: atribut i apozicija

Ključni pojmovi: atribut: pridjevni atribut i imenički atribut, atributni skup, apozicija, apozicijski skup.

9. Objekt

Ključni pojmovi: objekt, izravni objekt i neizravni objekt.

10. Priložne oznake

Ključni pojmovi: priložne oznake, priložna oznaka (mjesto, vremena, načina, uzroka, namjere).

11. Složena rečenica

Ključni pojmovi: nizanje, povezivanje i uvrštavanje rečenica, vezniki i skupovi.

12. Nezavisno složena rečenica

Ključni pojmovi: veznike i neveznike rečenice, surečenice.

13. Vrste nezavisno složene rečenice

Ključni pojmovi: nezavisno složena rečenica: sastavna, rastavna i suprotna rečenica, isključna i zaključna rečenica.

14. Zavisno složena rečenica

Ključni pojmovi: zavisno složena rečenica, glavna i zavisna surečenica, inverzija, umetnuta rečenica.

15. Izricanje predikata rečenicom

Ključni pojmovi: predikatna rečenica.

16. Izricanje subjekta rečenicom

Ključni pojmovi: subjektna rečenica.

17. Izricanje objekta rečenicom

Ključni pojmovi: objektna rečenica.

18. Izricanje atributa rečenicom

Ključni pojmovi: atributna rečenica.

19. Izricanje priložnih oznaka rečenicom

Ključni pojmovi: priložna rečenica.

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

TEME:

1. Obavijest

Ključni pojmovi: obavijest.

2. Nejezična sredstva komunikacije

Ključni pojmovi: nejezična sredstva komunikacije, komunikacija, mimika, gesta (kretnja).

3. Izražavanje obavijesti vrjednotama govorenoga jezika

Ključni pojmovi: izražavanje obavijesti vrjednotama govorenoga jezika.

4. Pisanje priče (kompozicija teksta)

Ključni pojmovi: kompozicija teksta, opis i dijalog u priči.

5. Vijest

Ključni pojmovi: vijest, novinarski stil.

6. Izvješće

Ključni pojmovi: izvješšivanje, izvješše.

7. Izražajno ȓitanje u razliēitim medijima
(radio, televizija, kazalište)

Ključni pojmovi: uloga reēeniēnih znakova i stanke u izražajnom ȓitanju.

8. ȓitanje dijalektalnih tekstova

Ključni pojmovi: razlikovanje knjiŹevnoga teksta na narjeēju i na knjiŹevnome jeziku.

9. Stvaralaēko pisanje

Ključni pojmovi: stvaralaēko pisanje.

10. Opis zatvorenoga prostora

Ključni pojmovi: zatvoreni prostor, opis zatvorenoga prostora u knjiŹevnom jetniēkom u tekstu.

Tijekom Źkolske godine predviēene su Źetiri Źkolske zadaše s ispravicima.

KNJIŹEVNOST

TEME

1. Odnosi meēu likovima

Ključni pojmovi: glavni lik, sporedni lik, vanjske osobine lika.

2. Uzroci postupaka lika

Ključni pojmovi: glavni lik, sporedni lik, uzroci postupaka lika, motivacija

3. Lik u zrcalu knjiŹevno ga teksta

Ključni pojmovi: lik u proznom djelu - portret, knjiŹevni portret vanjskih i unutrašnjih osobina lika.

4. Osješaji i misli lika

Ključni pojmovi: glavni lik, sporedni lik, karakterizacija, psihološka karakterizacija lika.

5. Kronološki (vremenski) slijed

Ključni pojmovi: radnja, kompozicija, kronologija, fabula.

6. Retrospekcija

Ključni pojmovi: fabula, kronološki slijed dogaēaja, kompozicija, retrospekcija (osvrtnje unatrag).

7. Glavna misao kojom je djelo proēeto

Ključni pojmovi: motiv, glavna misao u tekstu, ideja.

8. Lirska pjesma

Ključni pojmovi: lirska krajobrazna pjesma, lirska rodoljubna pjesma, balada, pjesniēka slika, motivi kao nositelji pjesniēkih slika i misli.

9. Pjesniēko izražajno sredstvo (simbol)

Ključni pojmovi: simbol.

10. Pjesniēko izražajno sredstvo - metafora

Ključni pojmovi: metafora kao stilsko sredstvo, skrašena usporedba.

11. Biografija, romansirana biografija, autobiografija

Ključni pojmovi: prozne vrste, biografija, romansirana biografija, autobiografija.

12. Dramska situacija

Ključni pojmovi: elementi dramske situacije: likovi, prostor i vrijeme.

MEDIJSKA KULTURA

TEME:

1. Scenografija, kostimografija i maska

Ključni pojmovi: filmska izražajna sredstva, scenografija, kostimografija, scenograf, kostimograf, maska (krinka).

2. Igrani film

Ključni pojmovi: Igrani film, vrste igranog filma:
drama, kriminalistiēki, znanstvenofantastiēni, horor.

3. TV serija, sapunica, reklamni spot

Ključni pojmovi: TV serija, epizoda, sapunica, idol, spot, reklama.

4. Tematske raznolikosti

Ključni pojmovi: Strip, tematska podjela stripa.

5. Knjižnica

Ključni pojmovi: knjižna građa, učenički fond, referentna zbirka.

IZBORNI SADRŽAJI:

1. Najstariji hrvatski rječnici (Jakov Mikalja, Juraj Habdeliš, Ivan Belosteneć)
 2. Stare hrvatske tiskane knjige (Lekcionar Bernardina Splišanina)
 3. Antonimi, djelomična i višestruka antonimija
 4. Oblični i leksički i homonimi, homonimija, homonimski parovi, homografi
 5. Pisanje velikoga početnoga slova u primjerima s kojima se učenicima rjeđe susreću
 6. Apozicije koje se ne slažu s imenicom u rodu i broju
 7. Prijedložni objekt
 8. Priložna o znaku mjesta u značenju mjesta radnje, cilja radnje i tijeka radnje
 9. Priložne o znaku količine, sredstva, društva
 10. Višestruko složena rečenica
 11. Značajsko razlikovanje priložnih rečenica
 12. Zvuk, boja i osvjetljenje u filmu
 13. Konkretni i apstraktni motivi, dinamički i statički motivi
 14. Alegorija
 15. Oda
 16. Sonet
 17. Romanca
 18. Refleksivna pjesma
 19. Uokvirena fabula
 20. Narodni običaji moga kraja
 21. Jezik i književno stvaranje Hrvata
- Popis lektire: (izaberi 9 djela, obavezna prva tri)
1. Božidar Prosenjak: Divlji konj
 2. Hrvoje Hitrec: Smogovci
 3. Vladimir Nazor: Pripovijetke
 4. Dobriša Cesariš: Pjesme
 5. Damir Miloš: Bijeli klaun
 6. Zoran Pongračić: Gu mi-gumi
 7. Branka Primorac: Maturalac
 8. Dubravko Jelčić -Butiški: Sportski život Letešeg Martina
 9. Charles Dickens: Oliver Twist
 10. Išan Ramljak: Povratnik ili San bez uzglavlja
 11. August Šenoa: Tuvaj se senjske ruke
 12. Dinko Šimunović: Duga
 13. Pero Zlatar: Otključani globus
 14. Zvonko Todorovski: Prozor zelenog bljeska ili Mirakul od mora
 15. Branka Kalauz: Tuj, Pigi, zaljubila sam se
 16. Jadranka Klepac: Miris knjige
 17. Bernard Jan: Potraži me ispod duge
 18. Daniel Defoe: Robinson Crusoe
 19. Pavao Pavličić: Dobri duh Zagreba
 20. Vjekoslav Majer: Dnevnik malog Perice
 21. Sue Townsend: Tajni dnevnik Adriana Molea ili Novi jati Adriana Molea
 22. Vjenceslav Novak: Iz velegradskog podzemlja

23. Scott O'Dell: Otok plavih dupina ili Caru carevo

24. Izbor iz zavičajne književnosti

Popis filmova:

U prvome su planu igrani filmovi

1. Što je film: Igrani film

2. Što je film: Gluma u filmu

3. Filmovi Ch. Chaplina

4. K. Golik: Tko pjeva, zlo ne misli

5. S. Daldry: Billy Elliot (ili neki drugi suvremeni film po izboru koji je dobio dobre kritike ili značajne nagrade)

6. TV-serija Smogovci (ili neka druga aktualna i kvalitetna serija po izboru)

NAČINI OSTVARIVANJA PROGRAMA

Jezik je jedan od najopsežnijih predmeta, a ujedno i osnovno sredstvo sporazumijevanja pa je stoga vrlo bitno ovladavanje ovim predmetom kako bi se što uspješnije ovladalo svim nastavnim predmetima.

Predmet se ostvaruje u nastavnim područjima: hrvatskom jeziku, književnosti i jezičnom izražavanju.

Sadržaji i zadaše svih nastavnih područja međusobno se proči maju i dopunjuju prema načelu unutarpredmetnog povezivanja, a prema načelu međupredmetnog povezivanja povezuju se s ostalim nastavnim predmetima.

Hrvatski jezik

U nastavnom području hrvatski jezik poučavaju se sadržaji rječnika, gramatike, pravopisa i pravogovora. Učenici se osposobljavaju za samostalnu uporabu glasovnog i pisanog sustava hrvatskoga jezika. Učeni i gramatiku učenici razvijaju sposobnost apstraktnog mišljenja i logičkog zaključivanja. Uvjet bavajuši pravilno pisanje, razvijaju osjećaj za točnost i urednost.

Književnost

U nastavnome području književnost razvijaju se literarne i jezične sposobnosti. Učenici sudjeluju u školskim interpretacijama reprezentativnih književnih tekstova različitih vrsta i tema. Razvijaju osjetljivost za književnu riječ, za njezine vrijednosti u životu čovjeka i za trajne ljudske vrijednosti. Za samostalan rad kod kuše preporučuje se razvijanje učenikova stvaralaštva u jezičnome izražavanju.

Učenici se osposobljavaju za samostalno čitanje književne lektire, za prosudbu i vrjednovanje pročitanih djela. U nastavi se treba koristiti različitim metodama rada, primjerice: metodom čitanja, metodom razgovora, metodom pisanja, metodom samostalnog rada na tekstu ili inserta, metodom obrade teme iz različitih perspektiva, metodom pisanja sastavaka na temelju zadanih pojmova...

Jezično izražavanje

Temeljna je zadaša jezičnog izražavanja razvijati učenikovu komunikacijsku sposobnost u svim funkcionalnim stilovima, učenikove jezične sposobnosti u govorenju i pisanju te njegovo jezično stvaralaštvo. Nastava jezičnog izražavanja upućuje učenika na kvalitetnu komunikaciju, u kojoj še poštivati pravila kulturnog razgovora, te mu omogućuje spoznaju da je sloboda govora osnovno ljudsko pravo svake osobe. Učenike treba osposobiti u područjima govorenja, slušanja, čitanja i pisanja. Nastava izražavanja uglavnom se obrađuje u sklopu sadržaja nastave jezika i književnosti. Tako se ostvaruje korelacija unutar svih nastavnih područja unutar predmet

U izvedbi nastavnik rabi različite metode i oblike rada, kao što su: analiza ključnih pojmova, čimbeni (sažimanje), komparativna tablica, metoda pisanja "za sebe", oluja mozgov, poučavanje u koracima, čitanje sa zadatkom bilježenja citata, pisanje dvostrukog dnevnika, rad u skupinama na ispravljanju jezičnih pogrešaka, semantička mapa (grozd), "T" tablica, recipročno učenje, obilazak galerije, stvaralačka di skusija, vrijednosna os i dr.

Korelacija

Predložene teme povezuju se s nastavom stranih i jezika, povijesti, geografije, prirode, likovne i glazbene kulture, vjeronauka.

СТРАНИ ЈЕЗИК

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

(седма година учења)

Заједнички део програма

Циљ наставе страног језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају комуникативним вештинама и развију способности и методе учења страног језика.

Задаци наставе страног језика у основном образовању стога јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе страног језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе страног језика буду у пуној мери реализовани

- развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова,

- стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији,

- стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика.

- ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља,

- ученик треба да усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или другог страног језика.

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на усмени текст у вези са темама¹, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем писане и илустроване текстове у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава ситуације и комуникативне функције у вези са темама предвиђеним наставним програмом.

Писано изражавање

Ученик се у писаној форми изражава у вези са темама и ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући правила писаног кода.

¹ Теме предвиђене наставним програмом обухватају и оне теме које су обрађене током претходних година учења страног језика.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорником размењује информације у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући социокултурне норме интеракције.

Медијација

У комуникативним контекстима, који укључују говорнике учениковог првог језика (Л1) и циљног језика (Л2), преноси и преводи кратке поруке (у усменој и писаној форми) у складу са потребама комуникације.

Знања о језик²²

Ученик препознаје принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај развијања личних стратегија учења страног језика.

Оперативни задаци по језичким вештинама

Оперативни задаци по језичким вештинама се постепено проширују и усложњавају. Истовремено се континуирано примењују и оперативни задаци из претходних разреда.

Разумевање говора

Ученик треба да:

- разуме краће дијалоге (до 15 реплика / питања и одговора), приче, друге врсте текстова и песме о темама предвиђеним наставним програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа

- разуме општи садржај и издвоји кључне информације из краћих аутентичних текстова из свакодневног живота после 1-2 слушања (обавештења са разгласа на станици, аеродрому, у супермаркету или у школи)

- разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на групну активност, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости, планови за блиску будућност, свакодневне активности, жеље и избори, итд.)

- разуме краће рекламе, радио и ТВ емисије о темама предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- разуме краће текстове (до 200 речи), који садрже већи проценат познатих језичких елемената, интернационализама, структуралних и лексичких, а чији садржај је у складу са развојним и сазнајним карактеристикама, искуством и интересовањима ученика

- разуме и адекватно интерпретира садржај илустрованих текстова (стрипове, ТВ програм, биоскопски програм, ред вожње, информације на јавним местима итд.) користећи језичке елементе предвиђене наставним програмом

- проналази и издваја предвидљиве информације у текстовима из свакодневног окружења (писма, краћи новински чланци, упутства о употреби, огласи, плакати, каталози)

- може да изведе закључак о могућем значењу непознатих речи ослањајући се на општи смисао текста са темом из свакодневног живота

- разуме краће текстове у вези са градивом других предмета, ослањајући се на општи смисао текста и претходно стечена знања.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

- поред информација о себи и свом окружењу описује или извештава у неколико реченица о догађајима и активностима (познату радњу или ситуацију) у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре)

- препричава и интерпретира у неколико реченица садржај писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом као и на теме из других наставних предмета користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре)

- у неколико реченица изражава своја осећања, мишљење и ставове аргуменујући их (допадање, недопадање, противљење, итд.), користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре)

- једноставним речима описује лица, догађаје, ситуације и предмете из окружења и упоређује их са другима из области свог интересовања као и из одређених садржаја других наставних предмета.

Интеракција

Ученик треба да:

- у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези с контекстом учионице, као и о свим осталим темама предвиђеним наставним програмом (укључујући и размену мишљења и ставова према стварима, појавама из домена њиховог интересовања, свакодневног живота и живота младих, користећи познате морфосинтаксичке структуре и лексику)

- учествује у комуникацији и поштује социокултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге, итд.)

- да одговори на ограничен број непосредних питања која се надовезују уз могућност да му се понове и пружи помоћ при формулисању одговора.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- пише реченице и краће текстове (до 100 речи) чију кохерентност и кохезију постиже користећи познате језичке елементе у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем

- записује кључне информације и препричава оно што је видео, доживео, чуо или прочитао

- користи писани код за изражавање сопствених потреба и интересовања (шаље личне поруке, честитке, користи електронску пошту, пише лична писма и сл.)

- у кратким формалним писмима (обавештење професорима, суседима, тренеру) примењује облике обраћања, молбе, поздрава и захваљивања

- записује планове, задатке и друге захтеве који му се усмено саопштавају.

Медијација

У ситуацији када посредује између особа (вршњака и одраслих) које не могу да се споразумеју, ученик треба да:

- усмено преноси суштину поруке са матерњег на циљни језик и са циљног на матерњи

- писмено преноси једноставне поруке и објашњења

- препричава садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције

- започиње краћи разговор о познатим темама, одржава континуитет и завршава га.

Доживљај и разумевање књижевног текста

- може да изрази утиске и осећања о кратком прилагођеном књижевном тексту (песма, скраћена верзија приче, музичка песма), користећи вербална и невербална средства изражавања (цртежи, моделирање, глума)

- препознаје у тексту елементе културе земаља чији језик учи.

Знања о језику и стратегије учења³

Ученик треба да:

- препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом (на пример: препознаје и користи глаголске облике који изражавају садашњост, прошлост и будућност, употребљава прилоге и придеве)

- поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине (на пример: познаје и употребљава везнике за координацију)

- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости)

- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима

- уочава сличности и разлике између матерњег и страног језика и страног језика који учи

- разуме значај употребе интернационализама

- примењује компензационе стратегије и то тако што:

1. усмерава пажњу, пре свега, на оно што разуме;

2. покушава да одгонетне значење на основу контекста и проверава питајући неког ко добро зна (друга, наставника, итд)

3. обраћа пажњу на речи / изразе који се више пута понављају, као и на наслове и поднаслове у писаним текстовима

4. обраћа пажњу на разне невербалне елементе (гестови, мимика, итд. у усменим текстовима; илустрације и други визуелни елементи у писменим текстовима)

5. размишља да ли одређена реч коју не разуме личи на неку која постоји у матерњем језику

6. тражи значење у речнику

7. покушава да употреби познату реч приближног значења уместо непознате (нпр. **аутомобил** уместо **возило**)

8. покушава да замени или допуни исказ или део исказа адекватним гестом / мимиком

9. уз помоћ наставника континуирано ради на усвајању и примени општих стратегија учења (генерализација, индукција, дедукција, инференција и позитивни трансфер).

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно

- заједничке активности и интересовања у школи и ван ње (изласци, договори, преузимање одговорности у договореној ситуацији)
- договор и узајамно поштовање међу члановима породице као и према другим особама
- изражавање обавезе, забране, недостатака
- врињачка комуникација и људска права (толеранција -

Јавно

- развијање позитивног односа према животnoj средини и другим живим бићима (описивање времена, прогноза, загађивање/заштита човекове околине)
- традиција и обичаји у културама земаља чији се језик учи (карневал...)
- оброци (савети о хигијени у кухињи, развијање свести о правилној исхрани)
- стамбена насеља - како

Образовно

- тематске целине и повезаност садржаја са другим предметима
- сналажење у раду с компјутером
- употреба информација из медија и јачање медијске писмености
- образовни систем у другим земљама

³ Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

*интеркултурна,
интеретничка и
интеррасна)*

*станујемо (предности
живота у селу и у граду)
- споменици и знаменитости
у великим градовима (у
земљама чији се језик учи)
- знаменити људи и њихова
дела (у земљама чији се језик
учи)*

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности
8. Изражавање допадања/недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа и величина (*Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње

19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања

20. Исказивање извињења и оправдања

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Енглески језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - рецептивно и продуктивно

а) Бројиве и небројиве именице: *rain, water, money, time, food,*

б) Сложенице: *make-up, tracksuit, sewatshirt*

в) Именице изведене од глагола, најчешћи суфикси: *-ation, -ment, -y*

- Бројиве и небројиве именице уз детерминаторе *some, any, no, a lot of*

- Именице уз постмодификаторе: *the man in / the woman with*

- Именице као директни и индиректни објекат: *He gave John the book. He gave the book to John.*

2. Члан

а) Разлика у употреби одређеног и неодређеног члана

- у ширем контексту: *My brother is a football player and he is the captain of the school football team.*

- првопоменути, други пут поменут *He lives in a big house. The house is new.*

- познат из контекста *This is a nice house - the garden is big.*

- у именичкој фрази са именицом коју прати постмодификатор *The man in a blue sweatshirt.*

б) Нулти члан:

- у изразима: *in hospital, in bed, at home, at school, by plane, by taxi, have breakfast, after lunch*

3. Придеви - рецептивно и продуктивно

а) Придеви са наставцима *-ed* и *-ing* (*interesting - interested*).

б) Описни придеви, придеви за исказивање става, мишљења и емоција

в) Суфикси за грађење придева од именица и глагола (*danger - dangerous, beauty - beautiful, west - western, comfort - comfortable, health - healthy, expense - expensive*)

г) Најчешћи негативни префикси (*known - unknown, happy - unhappy*)

д) Придеви као делови предиката, најфреквентије колокације: *good at, bad at, interested in*

ђ) Неправилно поређење *little, far - I get less money now. Is it much farther/further togo?*

4. Заменице - рецептивно и продуктивно

а) Неодређене заменице *somebody, something, somewhere, everybody, everything, everywhere, nobody, nothing, nowhere, anybody, anything, anywhere*

б) *one, ones, another, another one,*

в) Односне заменице: за лица - *who, whom, whose, that, what* за ствари - *which, whose, that, what* (*The man who is here is our teacher. Take the cup which is on the table.*)

5. Детерминатори *some, any, no, much, many, a lot of, a little /little, a few /few, a bit*

6. Предлози - рецептивно и продуктивно:

а) Различита значења најфреквентнијих предлога у контрасту: *from, in, of, to at, on, in*

б) правац кретања: *into, off, on, through, along, past, over, left, right, around, down,*

в) позиција у простору: *between, inside, in the middle of, next to, outside, around*

7. Глаголи:

а) разлика између The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense.

б) разлика између The Simple Past Tense и The Past Continuous Tense, употреба времена у прошлом наративу

в) Употреба *used to* - за прошлу навику, поступак *I used to play tennis when I was younger.*

г) разлика између The Present Perfect и The Simple Past Tense

д) Начини изражавања будућности (The Future Simple, BE GOING TO, The Present Continuous Tense)

ђ) Модални глаголи

- *can, can't, could*

- *have to, don't have to, had to*

- *should, shouldn't*

- *will* - понуда - *I'll do that for you.*

- *would* - значење жеље - *Would you like to go to the cinema tonight?*

- *needn't* - значење необавезности - *You needn't do it right now.*

- *must* - значење обавезе - *Must you go home now?*

е) Предвиђање и спекулације (*It can happen ... it will happen ... it could happen*)

ж) Први и други кондиционал

з) Изражавање допадања и недопадања (*like, hate, love, mind, prefer, I'd rather, I'd like, I can't stand*)

и) Пасив само the Present Simple и the Past Simple Tense

English is spoken here. He was elected president.

ј) Индиректни говор: наредбе, молбе и савети

к) Препозиционални глаголи *get together, get on, get into, get down*; фразални глаголи *put on, put off, dress up, take off*

л) Изрази и конструкције: *good to do, looks interesting, sounds OK, let /make somebody do something*

8. Прилози и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)

а) за време: *yesterday, last week/year, ago; tomorrow.*

б) за место и правац кретања: *beside, by, upstairs/ downstairs; to.*

в) за начин (*well*).

г) за учесталост, са посебним нагласком на позицију ове врсте прилога у реченици: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, often, usually.*

д) Поређење прилога (рецептивно): *I play basketball more often than football.*

Неправилно поређење прилога: *well/badly; little/much; far* *He can speak French better than German. I can work best in the morning. You must eat more. I'm dead tired. I can't walk any farther/further.*

ђ) Место прилога у реченици. *She goes to school by bus. Last night he played the piano at the school concert.*

9. Бројеви

Прости бројеви 10000, редни бројеви до 100.

10. Упитне реченице (и рецептивно и продуктивно):

а) *How + придев; How much -how many*

б) Грађење питања са препозиционим глаголима (*Who is she looking at? Who are you waiting for?*)

в) Question tags: *...isn't he? ...haven't we?*

11. Везници

a) *because, so, so that, too, for example, like, while, although, either ... or, neither ... nor, both ... and, not only ... but also*

б) Везници и везнички изрази у прошлом наративу: *one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when*

в) Конективи *actually, luckily, however, also, as well*

Италијански језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - властите и заједничке, одговарајући род, број, са детерминативом: *Signora/Signor Rossi, Maria, Anna, Federica, Giovanni, Riccardo, Belgrado, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, Il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa.*

Деривација именица и прављење сложених именица. Понављање градива из предходних година учења.

Алтернација именица (основни суфикси за аугментатив, пејоратив, деминутив и хипокористике *-ino, -one, -accio, -etto, -ello, -uccio, -otto*).

Лажна алтерација (*focaccia, fioretto, montone...*)

2. Одређени члан испред датума: *Oggi è il 31 gennaio*; испред имена дана: *La domenica non studio.*

Употреба члана уз властита имена, географске појмове, имена градова и држава, презимена.

Употреба члана уз присвојни придев и хипокористике и уз лична имена (*La mia cara sorellina; Dov'è la Lisa?*).

3. Изражавање тачног времена: *Che ore sono? Sono le tre e mezzo. A che ora inizia lo spettacolo? Alle venti. I negozi sono aperti dalle 9 alle 20.*

4. Партитивни члан: *Ho comprato un'etto di prosciutto. Voglio delle mele. Non mangio pane.*

5. Заменице за директни и индиректни објекат: *Marco e Ana sono tuoi amici? Non, non li conosco. Il libro? Scusi, lo porto domani. E tu Marco, hai scritto a tua sorella? No, non le ho scritto, non ho avuto tempo.*

Заменице за директни и индиректни објекат, у пару, слагање са императивом, инфинитивом и *ecco*: *Che bel libro! Me lo compri? Sì, te lo compro per il compleanno. Devo comprarti anche l'orologio, arrivi sempre in ritardo! Dove ho messo il biglietto per il cinema? Me l'ha portato Maria ieri sera. Eccolo, l'ho messo in tasca. Gerundio presente + ненаглашене личне заменице, рефлексивне заменице и речце *ci, ne*.*

6. Релативне заменице, *che* и *dove*: *Ho incontrato il professore di matematica che mi ha detto di portare i compiti domani. Siamo andati a casa in montagna dove abbiamo passato le vacanze l'anno scorso.* Релативна заменица *cui*. *E' il ragazzo di cui ti ho parlato. E' l'amica con cui vado al cinema spesso.*

Придеве - одговарајући род, број, место, поређење: *un ragazzo grande, una ragazza grande, le persone simpatiche, un piore rosso, Giovanna è più alta della sua sorella, noi siamo meno veloci di voi. Giorgio è il più grande chiacchierone di noi tutti.* Алтерација придева. Најчешћи фразеолошки изрази са придевима (*sano come un pesce, lento come una lumaca, matto da legare, ubriaco fradicio...*). Компарација придева, компаратив изједначавања *Marco è alto come Paolo*, компаратив увећавања *Marco è più alto di Pietro*, компаратив умањивања *Marco è meno bravo di Anna.*

7. Присвојне придеве и заменице: *Dove sono le tue scarpe? Ecco le mie!* Употреба члана уз присвојне придеве: *Mia madre parla l'italiano. La mia sorellina non va ancora a scuola. Il loro fratello fa la sesta.*

8. Бројеве: основне преко 1000, редне до 20: *E' un libro di cento pagine! Abito al settimo piano. Faccio la sesta.*

9. Питања: *Puoi venire a casa mia domani? Conosci la mia cugina? Che cosa aspettate? Dove andate? A che ora tornate a casa? E quando torni? Abiti qui? C'è qui il tuo indirizzo? Perché? Chi torna domani?*

10. Негацију: *Io non mangio frutta. Tu non lo vedi domani.*

11. Заповедни начин, за сва лица: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore!* Императив са ненаглашеним личним заменицама: *Guardalo! Portami il libro!*

12. Модалне глаголе: *dovere, potere, volere* и *sapere*, са модалном вредношћу, у свим временима. *Devi partire subito. Sai nuotare?* Употреба помоћних глагола са модалним глаголима у сложеним временима: *Ho dovuto comprare l'aspirina. Sono dovuto andare a letto tardi.* Слагање ненаглашених заменица са партиципом: *Hai il nuovo quaderno? Ho dovuto comprarlo per le ore di matematica.*

13. Кондиционал глагола *potere, volere, dovere*: *Vorrei un gelato alla frutta, per piacere. Potresti portarmi domani il tuo quaderno di matematica? Dovresti tornare a casa in tempo.*

14. Глаголска времена:

- Presente Indicativo фреквентних глагола, рачунајући и повратне;

- Congiuntivo Presente фреквентних глагола, везана за медијацију: *Penso che Maria non capisca bene. Penso che non possa venire alle sei.*

- Passato prossimo и Imperfetto - грађење и контрастирање употребе: *Dormivo quando è tornato Marco. L'ho conosciuto al mare, tanti anni fa, quando avevo appena cinque anni!*

- Futuro: *Ragazzi, domani andremo tutti insieme a teatro. Giulia tornerà fra quattro mesi.*

- Gerundio presente. Грађење и употреба у временским и начинским реченицама *Ho incontrato Marco tornando a casa. Maria andava a scuola mangiando il gelato.*

- Фразеолошки изрази са глаголима (*fumare come un turco, ridere come un matto, bere come una spugna...*).

- Хипотетички период: Реална погодбена реченица *Se fa bel tempo vado in gita. Se farà bel tempo andrò in gita* Иреална хипотетичка реченица са имперфектом: *Se faceva bel tempo andavo al mare.*

15. Предлоге и сажете чланове: *Vivo a Kragujevac, in Serbia; in luglio andiamo in vacanza a Belgrado; ieri siamo andati allo Zoo; ritorni dalla scuola a quest'ora? E' in macchina, arriva a casa fra poco. Non faremo tardi al cinema, lo spettacolo inizia alle otto, ci aspetteranno a casa di Marco, ci andiamo tutti a piedi.*

16. Прилоге за време, место, начин, количину: *prima, dopo, oggi, domani, sempre, qui, lì, là, davanti, dietro, bene, male, poco, molto, tanto, troppo, più, meno.* Положај прилога у односу на глагол. Положај прилога *mai, sempre, ancora, già* уз *passato prossimo*.

17. Речце: Прилошке вредности речца *ci* и *ne*: *Cu vado subito. Lui ci crede. Ci scherziamo tutti. Ne parlo spesso. Non ne penso nulla. Ne sono tornata ieru.*

18. Везнике *e, o, ma, se.*

Немачки језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - у номинативу, акузативу, дативу и генитиву (за изражавање посесивних односа: *das Haus meiner Eltern*).

Множина именица на *-en, -e, -er, -s, -ø* (са прегласом - умлаутом и без њега): *Freundinnen, Schuhe, Kinder, -Kinos, -Schüler.*

Суплетивну множину: *die Schneefälle, die Sportarten.*

а. властите именице, посебно имена људи и географски називи немачког говорног подручја: *Martin, Klaus, Jürgen, Maraike, Elke, Saskia etc.; Europa, Österreich, der Rhein, die Alpen.*

б. заједничке именице мушког, женског и средњег рода: *der Schüler, die Lehrerin, das Kind*

в. бројиве и небројиве именице: *die Rose, der Kakao*

2. Члан: одређени, неодређени и нулти

а) Одређени члан:

- разлика између неодређеног и одређеног члана у ширем контексту (неодређено и непознато : одређено и познато): *Klaus hat eine neue Jacke. Die Jacke ist gelb.*

- контраховани (сажети) члан:

- уз глаголе кретања: *ins Bett gehen, zur Schule gehen, ans Meer fahren, ins Gebirge fahren*

- уз годишња доба: *im Sommer*

- уз стране света: *im Norden*

- уз доба дана: *am Vormittag*

- уз датуме: *am 6. März*

- уз географске појмове (називи планина, мора, река, језера, држава које су мушког или женског рода или у множини) *Der Kopaonik, am Mittelmeer, die Save, Frankfurt am Main, in die Schweiz, aus den USA ...*

б) Неодређени члан у изразима: *einen Spaziergang machen, eine Frage stellen*

г) Нулти члан:

- уз називе спортова: *Fußball spielen, Gymnastik treiben*

- уз називе музичких инструмената: *Klavier spielen*

- у изразима: *zu Fuß gehen, zu Hause sein, nach Hause gehen*

- уз географске појмове *nach Italien, in Berlin*

- уз називе занимања и националности после глагола *sein* и *werden*: *Er ist Lehrer, Italiener, Sie wird blad Krankenschwester.*

3. Показне, присвојне, упитне и најфреквентније неодређене детерминативе у номинативу, генитиву, дативу и акузативу: *diese Stadt, mein Ball, welches Haus, einige Schüler, manche Lehrer.*

4. Придеве у слабој, јакој и мешовитој промени (*ein hübsches Kind, das hübsche Kind, hübsche Kinder*)

Придеве у компаративу и суперлативу:

- правилне поредбене облике: *billig, billiger, der (die, das) billigste*

- неправилне поредбене облике (*gut/besser/der (die, das) beste; lang/länger/der, die, das längste*).

а. Изведене придеве са наставцима *-bar, -lich* и *-ig*: *lesbar, sommerlich, windig* (рецензивно).

б. Придеве који изражавају националну припадност и то најфреквентније (*Serbisch, Österreichisch*)

в. Придеве изведене од имена града (*Belgrader, Hamburger*).

5. Личне заменице у номинативу, акузативу и дативу: *ich, mir, mich.*

Присвојне заменице: *meiner, deiner*

6. Фреквентне предлоге:

а) за означавање положаја у простору: *auf dem Tisch, unter dem Stuhl, zwischen den Bänken, hinter der Schule, vor dem Theater, dem Kino gegenüber.*

б) за правац кретања: *zum Arzt, nach Deutschland, in die Stadt*

в) за време: *vor dem Essen, nach der Schule, während der Stunde*

д) за порекло: *aus der Schweiz*

ђ) за средство: *mit dem Taxi*

е) за намену: *für Kinder*

ф) за узрок: *wegen des Regens, auf Grund meiner Zeugnisse*

7. Глаголе (потврдне, упитне и одричне облике) у следећим временима:

а) презент слабих и јаких глагола; презент најфреквентнијих глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима

б) претерит слабих и најфреквентнијих јаких глагола
в) перфект слабих и најфреквентнијих јаких глагола; перфект најфреквентнијих глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима

г) футур

д) конјунктив претерита за постављање учтивих питања и изражавање жеље (без граматичких објашњења):

Ich hätte gern einen Apfelstrudel. Ich würde dich gern mal am Sonntag besuchen.

- најфреквентнији глаголи са предложном допуном

- повратни глаголи: *sich waschen, sich die Hände waschen*

8. Прилоге и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)

а) за време: *gestern, vor einer Woche, letztes Jahr, morgen.*

б) за место и правац кретања: *da hinten, geradeaus, nach links.*

в) за начин: *zufällig.*

г) за учесталост: *oft, einmal, jeden Tag, zweimal im Monat, üblich.*

9. Бројеве

Просте бројеве преко 1000. Редне бројеве до 100. Године.

10. Упитне реченице:

а. које захтевају одговоре *Ja/Nein*;

б. са упитним речима на *w-*: *wer, was, wann, wo, warum, womit, wie oft, wie viel.*

11. Везнике за напоредне реченице (рецептивно и продуктивно): *und, aber, oder, denn.*

Везнике за зависно-сложене реченице; релативне заменице и прилоге (рецептивно и продуктивно): *weil, ob, dass, weil, wenn, als*

12. Редослед елемената у потврђивим, одричним, упитним и сложеним реченицама: *Ich fahre morgen nach Berlin. Ich fahre nicht nach Berlin. Fährst du auch nach Berlin? Wer fährt nach Berlin? Ich weiß nicht, ob ich nach Berlin fahre.*

Руски језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1) Изговор и бележење акценатованих и редукованих самогласника *о* и *а*. Изговор и бележење сугласничких група - асимилација сугласника по звучности. Појам фонетске речи.

Основни типови интонационих онструкција у оквиру сложене реченице.

2) Слагање субјекта (именица, заменица) и именског предиката: *Я уверена (уверен) в том, что... Я согласна (согласен). Это новое пальто.*

3) Основни појмови о значењу и употреби глаголског вида и система глаголских времена: *Анна(Вова) читает... вчера читала Вера (вчера читал Дима)... завтра будет читать Мила (Толя)...я прочитала (прочитал)...мы (вы, они) прочитали... я читаю...ты читаешь.*

4) Употреба садашњег и прошлог времена глагола *хотеть, бежать, бегать, ехать, ездить, идти, ходить, лететь, летать, плыть, плавать.*

5) Исказивање заповести: *Читай (читайте) вслух! Давайте повторим! Сядьте! Смотри не опоздай! По газонам не ходить!*

6) Исказивање негације: *Ученик пишет не карандашом, а ручкой. Нет, она не придет. Никого(ничего) не вижу. Ни о ком(чем) не думаю.*

7) Исказивање начина вршења радње: *хорошо учиться, писать по-русски...; рассказать своими словами, написать без ошибок.*

8) Исказивање временских односа: *сейчас, теперь, всегда, никогда; в среду, в сентябре, в 2008 году.*

9) Исказивање места и правца: *сидеть дома, идти домой; в чем, во что; за чем, за что; быть у врача, прийти от врача; идти по городу (по улице).*

10) Употреба глагола кретања *идти, ходить* у пренесеним значењима: *снег идет; часы идут; костюм тебе идет; идет!*

Француски језик

Ученици треба да разумеју и користе:⁴

1. Средства за наглашавање реченичних делова *c'est ... qui* и *c'est... que*: *C'est Pierre qui va le faire; c'est toi que j'aime.*

2. Средства која указују на лице:

а) наглашене личне заменице после предлога: *On peut aller chez moi; Je peux m'asseoir à côté de vous? Je n'ai jamais été chez eux;*

б) наглашене личне заменице после позитивног императива: *Regarde-moi! Ouvre-lui! Téléphonez-leur!*

3. Актуализаторе именице:

а) вредности одређеног члан - генерализација: *Les enfants aiment les jeux de société;* спецификација: *Le frère de Mia aime jouer au Scrabble;*

б) изостављање члана: натписи (*Pâtisserie*), врсте производа (*Chocolat, Savon de Marseille*), спискови (*lait, beurre, baguette, jambon, fromage blanc*); испред именици у позицији атрибута: *Elle est médecin; Il est boulanger;*

в) демонстративе (заменице): *celui-ci/là; celle-ci/là* (као одговор на питање *Lequel? / Laquelle?*); *Cette moto? C'est celle de mon grand frère;*

г) посесиве (заменице): *le mien/la mienne; le tien/la tienne; le sien/la sienne;*

д) квантификаторе *un peu de / beaucoup de; pas assez de / assez de / trop de.*

4. Модалитете реченице:

а) негацију (инфинитива): *Ne pas ouvrir les fenêtres; Ne pas se pencher;*

б) интерогацију : упитну морфему *n'est-ce pas?* инверзију (рецептивно): *Avez-vous compris? Voulez-vous essayer?*

5. Парцијално директно и индиректно питање: *Quand est-ce qu'on part? Il demande quand on part; Où sont mes affaires? Elle demande où sont ses affaires.* (Симултаност радњи).

6. Средства за исказивање просторних односа:

а) прилошки и други изрази: *par terre, au milieu, au centre, dehors, dedans;*

б) прилошке заменице *en* и *y*: *Tu vas à Nice? Non, j'en viens. Tu vas souvent à la campagne? J'y vais chaque été.*

7. Квалификацију:

а) место придева *petit, grand, jeune, vieux, gros, gentil, beau, joli, long, bon, mauvais;*

б) промена значења неких придева у зависности од места: *Un grand homme / un homme grand; un brave homme / un homme brave.*

8. Средства за исказивање временских односа:

а) предлози *dans, depuis* и израз *il y a*: *Je pars dans deux jours; On est ici depuis lundi; Nous sommes arrivés il y a trois jours;*

б) исказивање симултаности и будућности у прошлости: *Ce jour-là il est venu me dire qu'il partait; il m'a dit qu'il allait déménager; il a promis qu'il nous écrirait.*

9. Глаголске начине и времена:

- индикатив (утврђивање градива из шестог разреда): презент, сложени перфект, имперфект, футур први индикатива, као и перифрастичне конструкције: блиски футур, прогресивни презент, блиска прошлост;

- *il faut que, je veux que, j'aimerais que* праћени презентом субјунктива глагола прве групе (*Il faut que tu racontes ça à ton frère*), као и рецептивно: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- презент кондиционала : *Si mes parents me laissaient partir, je viendrais avec toi!*

⁴ **Напомена:** Дате категорије, углавном преузете из семантичких граматики конципираних за ученике француског као страног језика, намењене су ауторима уџбеника и наставницима и није потребно да их ученици знају; саветује се, стога, што мања употреба лингвистичких термина у наставним материјалима и у процесу наставе. Објашњења треба давати у што једноставнијој, по могућности схематизованој форми.

- императив (рецептивно): *aie un peu de patience, n'ayez pas peur;*
- рецептивно (ради разумевања прича и бајки): облици простог перфекта (треће лице једине и треће лице множине).

10. Средства за исказивање погодбе: *Si tu as le temps, viens à la maison; On ira voir le match si tu finis tes devoirs.*

Шпански језик

1. Именице - рецептивно и продуктивно
 - a. Властите именице, имена људи и географски називи хиспанског говорног подручја *Miguel, María, Pedro, Elena, Juan, etc.; España, América Hispánica/Latina, etc.*
 - б. Заједничке именице с променом у члану и другим детерминативима - (*el libro, este libro, mi libro, los libros, estos libros, mis libros*)
2. Придеви - рецептивно и продуктивно
 - a. Поређење придева: *comparativo y superlativo relativo: más bonito que, el más bonito*
 - б. Придеви са апокопом: *un gran actor, un buen amigo*
3. Личне заменице - рецептивно и продуктивно
 - a. у функцији субјекта: *yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, Usted, Ustedes*
 - б. у функцији објекта, ненаглашене: *me, te, le, la, lo, nos, os, les, las, los*
 - в. у функцији објекта, наглашене: *a mí, a ti, a él, a ella, a nosotros, a vosotros, a Usted, a Ustedes*
 - г. заменице: *se* (повратни глаголи и глаголи са "лексичким *se*"): *lavarse; tratarse de...*
4. Предлози - рецептивно и продуктивно
de, a, sin, con, conmigo, contigo, sobre/encima de, bajo/debajo de, cerca de, lejos de, etc.
5. Глаголи:
 - a. Садашње време правилних глагола *-ar, -er, -ir* и најфреквентнијих глагола са променом у основи: *decir, traer, poner, etc. Presente del indicativo* - и рецептивно и продуктивно у свим глаголским лицима
 - б. *Estar + gerundio* - и рецептивно и продуктивно у свим глаголским лицима (- *¿Qué estás haciendo? - Estoy leyendo el periódico.*)
 - в. *Imperativo* и *presente del subjuntivo* горе наведених глагола (у негираним императивним конструкцијама и у формалном стилу обраћања: *habla/hable/hablad/hablen/no hables/no hablen/no habléis*) - и рецептивно и продуктивно
 - г. Прошла времена (индикатив и субјунктив у доле наведеним конструкцијама): *Pretérito perfecto simple (pretérito indefinido); Pretérito imperfecto; Pretérito perfecto compuesto, Pretérito pluscuamperfecto*: - фреквентни правилни глаголи и одређени број најфреквентнијих неправилних глагола у свим глаголским лицима (*hablar, comer, beber, pensar, trabajar, escribir, leer, vivir, jugar, viajar, estudiar// ser, estar, tener, ir, traer, decir, venir, etc...*) - и рецептивно и продуктивно
 - El fin de semana pasado visité a mis abuelos.*
 - Lo siento, se me olvidó la tarea en casa.*
 - Cuando era pequeña, me gustaba jugar con las muñecas.*
 - ¿Has terminado la tarea?*
 - Me dijo que lo había hecho.*
 - д. Модални глаголи (у горе наведеним глаголским временима) - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе, у конструкцијама са инфинитивом и са именским додацима: *poder, querer, saber, tener que, gustar*
 - Me gusta este libro.*
 - ¿Puedo salir?*
 - Quiero viajar a México.*
 - Tengo que estudiar mucho.*

ђ. Безличне конструкције са субјунктивом - рецептивно и продуктивно

Es importante que estudies lenguas extranjeras.

Es necesario que duermas bien.

е. Личне конструкције са презентом субјунктива - рецептивно и продуктивно

Te recomiendo que viajes a España.

ж. Футур (и рецептивно и продуктивно) само правилних глагола и најфреквентнијих глагола са редукцијом основе

Este verano viajaré a España.

Te lo diré mañana.

з. Основни глаголски изрази - рецептивно и продуктивно

tener que + infinitivo/, deber + infinitivo, hay que + infinitivo, hay+ imenica (hay mucha gente aquí)

и. Основни глаголски изрази за увођење зависних реченица у процесу медијације:

Pienso que, Dice que, ...

Pienso que le gusta esta película.

Dice que te va a prestar el libro.

ј. Основни принципи слагања времена (превенствено рецептивно):

Me dijo que vendría.

Me dijo que lo había hecho.

к. Кондиционалне реченице (превенствено рецептивно):

Si tengo mucho dinero, viajaré a España.

Si tuviera mucho dinero, viajaría a España.

Si hubiera tenido mucho dinero, habría viajado a España.

6. Прилози - рецептивно и продуктивно

а. Формирање прилога помоћу суфикса - *mente* (из основног речника).

б. Прилози за време: *ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc...*

в. Прилози за количину: *mucho, poco, bastante, suficiente(mente).*

г. Прилози за начин: *bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente.*

д. Прилози и предлошки изрази за место и правац кретања: *aquí, allí, en la calle, en casa, a casa, a clase, etc.*

7. Бројеви: основни до 10000

8. Упитне реченице - рецептивно и продуктивно

а. са упитном речи (*¿Quién?, ¿Cuándo?, ¿Cómo?, ¿Dónde?, etc.*),

б. које захтевају одговора да/не (*sí/no*)

9. Негација - рецептивно и продуктивно

No trabaja hoy.

No quiero ir al cine esta tarde.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава за циљ има језик као средство комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;

- наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;

- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

- са циљем да унапреди квалитет и количину језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;

- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

- учбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;

- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто;

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)

3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)

4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

5. Игре примерене узрасту

6. Певање у групи

7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)

8. Решавање «текућих проблема» у разреду, тј. договори и мини-пројекти

9. Цртање по диктату, израда сликовног речника

10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ

11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова

12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)

13. Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)

a. препознавање везе између група слова и гласова

b. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор

c. извршавање прочитаних упутстава и наредби

14. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

15. Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова

- замењивање речи цртежом или сликом

- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)

- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама

- попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл., налепнице за кофер)

- писање честитки и разгледница

- писање краћих текстова

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама. Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора;

- разумевање краћег писаног текста;

- усмено изражавање;

- писмено изражавање;

- усвојеност лексичких садржаја;

- усвојеност граматичких структура;

- правопис;

- залагање на часу;

- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи).

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.

Граматички садржаји у седмом разреду

У претходним разредима основне школе ученици су усвајали страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено и писмено изразили у сличним контекстима.

У петом разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање на страном језику.

Од петог разреда, паралелно са усвајањем, почиње и учење страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и

размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у шестом и седмом разреду дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложенем систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

1. охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију граматичка правила;
2. откривена граматичка правила прикажу на схематизован начин;
3. у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;
4. примере и вежбања контекстуализују;
5. додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;
6. указују ученицима на неразумевање или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на овом узрасту граматичка знања проширују (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети пре свега у оквиру формативне евалуације, то јест кроз кратке усмене / писмене вежбе којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугођа и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе ликовне културе јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и уметничку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци

Задаци образовно-васпитног рада у настави ликовне културе састоје се у стварању разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе ликовне културе сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе предмета ликовна култура буду у пуној мери реализовани развијању ученикове способности за:

- коришћење свих ликовних елемената
- ликовни стваралачки рад
- коришћење различитих материјала и медијума
- усвајање естетских критеријума за креативно мишљење
- доживљавање ликовних уметничких дела у оквиру културне баштине за препознавање савремених кретања у уметности свог и другог народа
- визуелну перцепцију и аперцепцију
- критичко мишљење
- оплемењивање животног радног простора
- активно стваралачко деловање у културном и уметничком животу средине

- активно естетско унапређивање своје околине и очување природе и баштине завичаја и домовине

- неговање укупних људских достигнућа
- будућа занимања, професионалну оријентацију
- еманципацију личности ученика
- културу рада.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- проширују искуства у ликовном изражавању и развију ликовно-естетски сензибилитет за: арабеску, пропорције, композицију и простор, обједињавање покрета игре и звука и фотографију

- упознају основне елементе ликовне организације и припреме се за самостално и колективно преобликовање одређеног простора

- се оспособе да повезују ликовни рад са литерарним и сценским изразом, звуком и покретом

- упознају вредности споменика културе и своју културну баштину.

СТРУКТУРА:

1. Садржаји програма
2. Креативност
3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

АРАБЕСКА (1+3)

Арабеска.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Арабеска - вежбање, естетска анализа, итд.

ПРОПОРЦИЈЕ (1+3)

Пропорције.

Перцепција - аперцепција.

Цртање; природни угљени штапићи, оловке с меким графитним улошком, папири, итд.

Пропорције - вежбање и естетска анализа.

КОМПОЗИЦИЈА И ПРОСТОР (17+2+1)

Равнотежа облика и масе у простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Равнотежа боје у простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање; одговарајућа средства и материјали.

Компоновање величина у простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Компоновање више ритмичких целина различитог значања у простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Понављање и степеновање облика у простору.

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Контраст, светлина, површина и облика у одређеном простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Сродност ликовних вредности у одређеном простору.

Перцепција - аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Композиција и простор - вежбање.

Композиција и простор - естетска анализа.

ОБЈЕДИЊАВАЊЕ ПОКРЕТА, ИГРЕ И ЗВУКА (2+4)

Обједињавање покрета, игре и звука.

Постављање на сцену једноставне приче; припреме; скице, планови, идеје за детаље; одређивање главних и споредних личности, светлосни и звучни ефекти, декор, маске, костими, реализација. Ритам дешавања (успорен, убрзан, наизменичан) у интервалима одређеног трајања.

Груписање и преплитање различитих врста опажаја.

Комбиновани -одговарајућа средства и материјали.

Обједињавање покрета, игре и звука, естетска анализа.

ФОТОГРАФИЈА (2)

Фотографија.

Перцепција.

Одговарајућа средства и материјали.

ОРИЈЕНТАЦИОНИ ИЗБОР ЛИКОВНИХ ДЕЛА И СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

I ЦЕЛИНА: АРАБЕСКА

- Михраб маузолеја у Сангди Рукаци;
- Капител у џамији у Алхамбри;
- Михраб из Мејдан-џамије у Кашану, 1226. године;
- Станица метроа у Паризу, око 1900, Хектор Гимар.

II ЦЕЛИНА: ПРОПОРЦИЈЕ

- Партеон, детаљ, 448-438. године пре нове ере;
- Св. Донат, Задар, IX век;
- Сахрана грофа Оргаса, Доменико Теотокопулос Ел Греко (1541-1614);
- Катедрала св. Трипуна, Котор, 1166. година;
- Крштење Христово, Теодор Крачун (прва половина XVIII века - 1781);
- Врата пакла, 1880-1917, Огист Роден (1840-1917);
- Ефеб из Маратонског залива, IV век пре нове ере, Праксител;
- Ахил (Дорифор), бронзана копија према статуи из 445. године, Поликет;
- Света Ана, Богородица и дете, Леонардо да Винчи (1452-1519).

III ЦЕЛИНА: КОМПОЗИЦИЈА И ПРОСТОР

- Хиле Бабе, Гране Халс (1580/81-1661);
- Веридба св. Катарине, око 1628, Питер Паул Рубенс (1577-1640);
- Менине, Дијего Родригез де Силва Веласкез (1599-1660);
- Баханалије, Тицијан (1487-1576);
- Бар у Фоли-Бержеру, Едуар Мане (1832-1883);
- Брод с робљем, 1839, Вилијем Тернер (1773-1851);
- Добар дан, господине Курбе, 1854, Гистав Курбе (1819-1877);
- Орачи, 1923-25, Рихард Јакопич (1869-1943);
- Дама у црном, 1907, Јосип Рачић (1885-1908);
- Тетка Лујка у врту, 1911, Мирослав Краљевић (1885-1913);
- Сликар у атељеу, 1913, Иван Радовић (1894-1973);
- Новац краља Алфреда, IX век;
- Олтар у цркви Сан Амброђо у Милану, око 835. године;

- Чешаљ од слоноваче;
- Св. Јован Јеванђелист, око 1147. године;
- Ахил испраћа Брисејису, Помпеји, око 75. године;
- Наслон Тутанкамоновог престола, XIV век пре нове ере;
- Бронзани ибрик, VII век;
- Краљ помиче краљицу, 1944, Маркс Ернест (1891-1976);
- Распеће Христово, Студеница, 1209. година;
- Одрицање Петрово, Христ пред Пилатом, 1300. године црква св. Апостола у Пећи;
- Катедра у Вормсу;
- Нотр-Дам-ле-Гранд у Поатјеу, XII век;
- Катедра у Буржу, детаљ;
- Св. Наум у Охриду;
- Богородица канцелара Ролена, Јан ван Ајк (1390-1441);
- Путовање мудраца у Витлејем, 1459-1463. Бенцо Госоли (1420-1497);
- Екстаза св. Терезе, око 1647, Лоренцо Бернини (1598-1680);
- Композиција у црвеном, жутом, плавом, 1920, Пит Мондријан (1872-1944);
- Композиција А-XX, 1924, Ласло Мохољ Нађ (1895-1946);
- Црвени и црни квадрат, 1914-15, Казимир Маљевић (1878-1935).

IV ЦЕЛИНА: ОБЈЕДИЊАВАЊЕ ПОКРЕТА, ИГРЕ И ЗВУКА

- Кратер, борови доносе поклоне Пандори и игра Сатира;
- Комичан призор, рељеф, Напуљ;
- Балет Конфете, детаљ;
- Балет L'air d'esprit, детаљ;
- Фонтана испред аудиторијума у Портленду, Орегон;
- Два клоуна.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Концепција програма посебну важност придаје наставнику који методске поступке и облике рада конципира усаглашавајући образовно-васпитне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвате на нивоу самоиницијативе, односно у складу са властитом израженом потребом. Различитим примереним методама у раду с ученицима треба тумачити садржаје програма како би ученици поступно и спонтано усвајали нова сазнања. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, а избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. Стога је наставнику дата могућност да у складу са индивидуалним способностима буде слободан у избору дидактичке припреме. Осим *садржаја* и *креативности*, у структури програма предвиђени су и *медијуми*, резервисани за максималну слободу и коришћење свих могућности потенцијалне креативности наставника. У том контексту примерена је различита и непоновљива методичка

припрема. Садржаји програма за седми разред настављају континуирано решавање ликовних проблема у складу са психофизичким карактеристикама (индивидуалним способностима), уважавањем личних склоности ученика и неговањем *законитости дејчег ликовног стварања*. Програмом се такође наставља тежња да се захвате сви садржаји којима ће се постићи образовни карактер овог предмета.

Наставник треба да нуди адекватни методички приступ. При томе не треба занемарити ни могућности учења по моделу из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у циљу опште и ликовне културе. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према властитом уметничком наслеђу, што је основни разлог за увођење целине арабеска. У оквиру ове целине, неопходно је обратити пажњу на средњовековну уметност (исламска) као и на појам орнаменти (етнографско наслеђе). У том погледу, треба имати у виду да је пожељно понављати знање, али не на исти начин, већ у различитим облицима, другачијим речима, у другачијем контексту, другачијем жанру и другачијем симболичком медијуму од почетне верзије (речју, сликом, графички, шематски). У природи наставног предмета ликовна култура могуће је овај вид понављања знања често примењивати јер се садржаји прожимају. Таква структурална веза образовно-васпитно условљава разумевање структуре природе и света. Целином *арабеска* циљ је да се овом узрасту деце назначи утицај других култура (Сирије, Египта, Ирана и осталих исламских култура). На почетку се треба надовезати на орнаменте и указати на сличности, али и разлике, арабеске и орнаментна. По моделу из природе (цвет, грана, корење) ученике треба навести да откривају ликовни проблем и разумеју појам арабеске. Арабеску не треба схватити као уско културно-уметничко наслеђе, него као могућност за креативност и мотивисаност како ученика, тако и наставника. У реализацији овог садржаја треба успоставити корелацију са историјом и музичком културом.

Целином *пропорција* (размера, сразмера) ученицима треба у корелацији са математиком, физиком и биологијом указати да су односи величина и облика услов за квалитетно ликовно мишљење имајући у виду законитости у природи. Садржаји као основ имају теорију обликовања, а информативност се стиче у практичном, делимично и теоријском, раду анализом уметничких дела и ученичких радова. Селекцијом садржаја на принципу егземпларности морају се узети они сегменти модела који најадекватније представљају ликовни проблем. Наставник наводи ученика да врши селекцију (одваја битно од небитног) како би остварио могућност адекватног размишљања у правцу решавања задатка. Треба, међутим, имати у виду да уметничко дело није у функцији илустрације мотива, него је оно пример решења проблема. Ученику је ликовно-уметничко дело могућност сагледавања тековина и поимања постојећих остварења и могућност ослањања на светско и своје уметничко наслеђе. У тумачењу ове целине неопходно примерима из уметничког наслеђа указати на карактеристична решења (Поликлет и др.). Поред тога, дело из уметничког наслеђа је могућност сагледавања корелације, којом ученици имају и могућност интердисциплинарног приступа. Конкретна демонстрација уметничког дела има за циљ да подстиче визуелни доживљај, објашњава и разлаже ликовни проблем. Различитим приступом ученику се нуди разнолико виђење и доживљај. Поред тога, дело нуди референтан ниво ликовног мишљења омогућујући корелацију са садржајима других наставних предмета и утиче на мотивацију ученика. Од наставника се очекује да на истом часу тумачи дела из уметничког наслеђа и појмове теорије обликовања како би успешно на једном часу уводио ученике у реализацију процеса практичног рада. Стога треба начинити кратак осврт на уметничко наслеђе за седми разред:

- барок - стилске одлике архитектуре, вајарства и сликарства;

- опште одлике барока у Војводини;
- европска уметност XII и XIII века;
- одлике француског сликарства и правци: неокласицизам, романтизам, реализам, импресионизам и постимпресионизам.

Треба указати на значај целине *композиција и простор*, како би ученици у складу са узрастним могућностима проучили овај појам као организацију и однос разних елемената у одређеном простору. Примерено је успоставити корелацију са музичком културом, математиком и физиком. У том контексту, важно је ученицима илустровати проблем целине најтипичнијим делима уметничког наслеђа у којима је изведен различит и карактеристичан третман композиције. С обзиром да се елементи компоњују у простору, неопходно је да се композиција повеже на знања из целине *пропорције*, и да се ученицима предочи потпојам простор. Примерено је тумачење простора у византијском и ренесансном сликарству, али и на примерима сликарства модерне уметности треба указати на већу спонтаност и субјективност и индивидуално поимање композиције и простора. Такође је важно да се ученицима нуде иницијативе за новим материјалима и медијумима у савременој уметности како би разумели савремене уметничке појаве.

У целини композиција и простор, могући су и садржаји проширених медијума који имају подстицајни карактер за ученике и могућност за нова креативна методичка искуства за наставника. Уз минималне захвате у природном рељефу ученици се могу мотивисати за реализацију часа у природи (ленд арт). Такође треба имати у виду развијање еколошке свести и остваривање васпитног циља предмета. Овим садржајем, као везе између човека и земље, треба инсистирати на важности опажања природе.

Целина *обједињавање покрета, игре и звука* представља повезаност између древних цивилизација и савремене уметности у којој се бришу границе уметничких подручја и наглашавају савремени видови уметничког изражавања и нове концепције. Наставник треба да у складу са могућностима оствари атмосферу у којој уз помоћ савремених средстава дигиталне технологије, осмишљава садржаје у којима се уметничке дисциплине допуњују. Изражајна средства музичке културе, књижевности, ликовних уметности могу да побуде машту и радозналост код ученика и тако доведу до естетског доживљаја, при чему се међусобно допуњују не доминирајући једна у односу на другу. У складу са могућностима наставника могућа је реализација перформанса. У оквиру ове целине, перформансом треба указати на могућу представу са мултимедијалним обележјем, која има подстицајни карактер. Треба наглашавати да је савремена уметност у знаку експериментисања у новим вишедисциплинарним облицима, са нагласком на покрету, акцији. Иако је технологија фотографије увелико усавршена, неопходно је начинити кратак осврт на основе ове дисциплине и њене заступљености у свакодневном животу. Практични задаци су у складу са доступним средствима у реализацији лакших задатака.

Програмски садржаји подстичу визуелну радозналост, отвореност за нова сазнања на основама претходних. искустава. Истраживањем непосредне околине и уметничког дела, стваралачком прерадом информација, подстичу се сазнајни процеси. Садржаји дају могућност перманентне отворености за оригинално решавање проблема, коришћењем савремених ликовно-техничких средстава и савремених медијума. Њима се подстиче развој свих нивоа дивергентног мишљења у области ликовне културе. У циљу процеса апстраховања, издавајања битних и суштинских обележја објекта (феномена) важно је озбиљно појмовно и термилошко одређење. Треба, такође, придавати велику важност селективности, којом се инсистира на смислу неке вредности. Методом разговора треба наводити ученика да разуме зашто нешто треба да зна. Код ученика треба инсистирати на питању зашто се учи и који је смисао наставе ликовне културе. Треба, такође, тежити откривању суштине путем селекције и апстраховања. Циљ је одвајање битног од небитног како би се рационално користило време школског часа, које углавном није довољно за

велике захтеве, стога припрема (писмена, визуелна) наставника мора бити јасна и извесна како би се остварио постављени циљ. У оквиру постојећих наставних садржаја, а у вези са савременом технологијом у контексту визуелних информација у ликовној култури, треба инсистирати код деце на стицању утисака блискости са садржајима који се ослањају на њихова спонтана претходна знања, која се затим трансформишу у будућа знања. Од деце се не очекује да само буду пасивни посматрачи визуелних информација, већ се ликовном културом и њеном образовно-васпитном функцијом развијају и моторичке способности, естетско мишљење, критичка свест. Перманентан задатак треба да буде афирмација детета као актера ствараоца у складу са његовим склоностима.

Планирање садржаја:

Смисао планирања садржаја програма предмета ликовне културе је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућају стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

- виши ниво опажања;
- оспособљеност примања;
- одговарајући ниво разумевања;
- способност поступања.

Врсте плана:

- годишњи план,
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медијуме и примедбе у које се убележавају промене. Планирање наставе је неопходно како би наставници адекватно разматрали наставни програм и имали увид у могуће напредовање и подизање квалитета наставничке праксе. У погледу планирања треба имати у виду примерено припремање. Припрема подразумева основне вредности предвиђеног садржаја. Припремањем наставник осмишљава време од једног часа како би лакше и сигурније тумачио садржаје. Припремање наставника је неопходно (писмена, визуелна припрема) како би реализација часа била јасна и извесна.

Остваривање садржаја

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава савремених материјала и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;

2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености образовно-васпитног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом наглашена је усмереност образовно-васпитног процеса у свим његовим временским сегментима-поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то методом разговора са ученицима. У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених материјала и медијума (проширени медијуми), ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика те је од три елемента у структури програма, креативност, која у ствари значи способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза.

Структуру програма чине:

1. *наставни садржаји* који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. *креативност* - представља способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју је претпоставка за подстицање, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

- домен ученичких доживљаја
- домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. *медијуми и средства* - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу опредељења комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовниј и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

ДОДАТНИ РАД

За додатни рад од V до VIII разреда се опредељују даровити ученици и посебних интересовања за области из предмета ликовна култура, односно за продубљивање и проширивање знања и развијање стваралачког мишљења. То су ученици чија се даровитост

изразитије испољава већ у I, II и III разреду. Такве ученике прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до V разреда када се први пут организује додатни рад. Важно је да се додатни рад изводи током целе године, све док траје реализација утврђеног програма. Иако се повремено, из објективних разлога, не организује ова настава, важно је да се рад са даровитом децом не прекида. У том случају треба да се подстичу на самостални рад у другим формама (појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака и ангажовањем у слободним активностима).

Додатни рад је заснован на интересовањима ученика за проширивање и продубљивање умења и вештина, непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самосталност у трагању различитих извора сазнања. Под руководством наставника, ученици у додатном раду самостално бирају одговарајуће медијуме, средства за рад и непосредније излажу свој критичан став према вредностима. Ангажоване ученике стога треба стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање) и постепено их уводити у области професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности. Програмом рада убухваћени су сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од могућих интересовања). Битно је да садржаји буду у складу са интересовањима ученика.

Наставник у сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом-психологом) саставља програм додатног рада. У реализацији програма наставник води разговор, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које мотивишу ученике. Ученици се самостално опредељују за рад и неопходно је проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку. Наставник треба да прати конкурсе, смотре, такмичења, обавештава и мотивише у правцу одређеног ликовног проблема и афирмише дечје стваралаштво. Подржава их у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе води дневник и прати развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању, заједно са овладавањем материјалом (развој техничке спретности и сензибилитета), доприноси даљем ликовном образовању.

У том циљу предложене су области које ће се реализовати у додатној настави.

УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ

Барок - стилске одлике архитектуре, вајарства и сликарства. Опште одлике барока у Југославији. Европска уметност XII и XIII века. Одлике француског сликарства и правци: неокласицизам, романтизам, реализам, импресионизам и постимпресионизам.

ФИЛМ

Теорија филма

Специјалност филмског језика и начина филмског изражавања; начин снимања - кадар, гро-план, углови снимања, кретање камере; монтажа; технички проблеми филма; технологија развијања филма; идејна страна филма; кратка историја филма; практични задаци - лакши задаци у реализацији.

Практичан рад

Анимирање колаж-техником, анимирање помоћу цртежа, израда краћих документарних филмова.

АРХИТЕКТУРА

Теорија, потреба за обликовањем простора; намена зграда, материјали и технике градње, најосновнији облици у архитектури - стилови у архитектури; савремена архитектура и урбанизам у реализацији архитектонских идеја, упознавање са техничким цртањем - перспектива.

ОБЛИКОВАЊЕ И ЗАШТИТА СРЕДИНЕ

Човек радом мења природу ради задовољавања својих потреба. Коришћење енергије и обликовање материјала доводи до отпадака гасовите, течне и чврсте природе које загађују човекову средину. Ергономија, као наука о прилагођавању човека који ради и његовог рада,

има за циљ, путем пројектовања инжењеринга и технологије, узајамно прилагођавање човека и његовог рада. Разумевање законитости у екологији, у погледу биолошке равнотеже перманентан је циљ образовања деце. У складу са овим поимањем односно разумевањем природе један је од циљева ликовне културе да се ученици оспособе за стваралачко преношење визуелноликовних искустава у природно-друштвена научна подручја и тако развију интересовање за заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења.

ВАЈАЊЕ

Теоријске поруке

Волумен и простор су општа оријентација у вајарским областима, односно функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру. Садржаји и идеје у вајарским делима су незамењив дидактички материјал као пример решења ликовног проблема.

Практичан рад (могућности избора према варијантама).

Меки материјал - глина, гипс, припрема и израда конструкција и моделовање пуне пластике глином или гипсаном кашом.

Наношење глине или гипса.

Гипсана каша са успореним везивањем.

Финална обрада и сушење радова. Израда једноставних алата за рад.

Опремање и чување извајаних радова.

Печење глиненних предмета. Коришћење примерених тврдих матерјала који се обрађују поступком одузимања.

Дрво и вајарски радови од дрвета, пуна пластика у дрвету, рељеф, употреба разноврсних длета, ножева, струга и алата за глачање.

Избор дрвета и његова обрада.

Кување дрвета, сечење, стругање, глачање, лакирање и патинирање. Опремање и конзервирање вајарских радова.

Вајање у металу, ковачка обрада метала, вајање метала, обрада металних листића и лима.

Сечење метала, спајање (закивањем, лепљењем и варењем), бушење, извлачење и полирање.

Заштита од корозије и патинирање. Опремање вајарских радова.

Вајање у везаном гипсу, тврдој глини или одговарајућем камену.

Израда свих облика пластике који дозвољава крт материјал (глина, гипс, камен). Коришћење длета, секача, ножа и чекића, брушење, глачање и патинирање. Опрема и чување вајарских радова.

ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ

Одливци (гипс, пластика, метал) и умножавање вајарских радова. Припрема калуца, прављење масе за одливке и скидање калуца.

Обликовање у пешчаном калуци и обликовање у калуци за пластику. Финална обрада одливака, патинирање и опремање одливака.

КЕРАМИКА

Увод у керамику, својства керамичке глине. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике.

СТИЦАЊЕ ПРВОГ ИСКУСТВА У РАДУ СА ГЛИНОМ.

Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине.

Пластичне форме. Испупчење и удубљење форме, пуни и празни простор у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

Елементарно упознавање рељефа и разлика између рељефа и пуне пластике у простору.

Обрада површина, упознавање црта и утискивањем других облика или рељефним додацима.

Израда декоративних и функционалних предмета.

Процес сушења и контрола сушења, слагање - пуњење пећи предметима, надгледање печења, хлађење и пражњење пећи.

Сликање печених предмета. Печење и контролисање печења и сликање глазираних предмета.

Осликавање керамичких плочица емајлом и глазуром.

Израда калупа и ливење керамичких предмета (брошеви, медаљони, пепељаре и вазе за икебану).

ПРИМЕЊЕНА ГРАФИКА

Основи примењене графике.

Коришћење репродуктивне графике у индустрији.

Графика у једној боји - нацрт за етикету.

Графика у две боје - нацрт за плакат.

Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова).

Графика - скица за поштанску марку.

Графика и амбалажа (кутије - нацрт и финални рад).

Плакат - извођење високом штампом.

Плакат - нацрт - скица колажом.

ТАПИСЕРИЈА

Историја таписерије: таписерија у средњем веку.

Таписерија у 18. и 19. веку.

Савремена таписерија.

Изражајна средства таписерије.

Техника таписерија.

Материјали за ткање; начин ткања:

Боје (биљне и минералне) и начини бојења.

Практични рад-израда неколико мањих таписерија у разним техникама.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Цртање, сликање, вајање, примењена графика; сценографија; костим керамика; таписерија; зидно сликарство, визуелне комуникације; пантомима, перформанс, историја уметности и теоријско изучавање културног наслеђа народа и народности; праћење савременог ликовног живота (изложбе и друге ликовне манифестације).

Формирање и чување збирки (индивидуалних или заједничких колекција): цртежа, слика, графика, фигура (оригинала или репродукција), вредних ствари (делови ношње, старе пегле, стари сатови итд), интересантних облика из природе (корење, камен итд), уметничких фотографија (црно-белих и у боји).

У току школске године чланови ликовне секције учествују у естетском уређивању школе и њене околине и у припремању и опреми изложби и разних других манифестација у васпитно-образовној организацији у оквиру културне и јавне делатности. Улога наставника је веома значајна у подстицању, окупљању и ангажовању ученика.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе музичке културе јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и уметничку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да

- упознавају музичке културе кроз обраду тема повезаних са музиком различитих епоха
- развију музикалност и креативност

- негују смисао за заједничко и индивидуално музицирање у свим облицима васпитно-образовног рада са ученицима.

Задаци наставе музичке културе јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе музичке културе сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе музичке културе буду у пуној мери реализовани

- стицање знања о музици различитих епоха

- развијање способности извођења музике (певање/свирање)

- развијање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике

- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике)

- даље упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности;

- стварање одељенских ансамбала.

Оперативни задаци

Оперативни задаци су:

- певање и свирање, по слуху и из нотног текста; песме и теме из познатих композиција

- упознавање музике праисторије, античке епохе, средњег века, ренесансе, барока и класицизма кроз сагледавање друштвене функције музике, видова музицирања, карактеристичних жанрова, облика и инструмената епохе, као и најистакнутијих стваралачких личности

- утврђивање појмова из основа музичке писмености

- обрада мелодијског мола, обрада акорада на главним ступњевима, појам каденце

- обрада мешовитих тактова (7/8, 5/8 - на примерима народних песама)

- утврђивање и обрада појмова мелодија, ритам, метар, темпо, динамика, хармонија, полифонија, хомофонија, фактура.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Упознавање музике различитих епоха и извођење музике

Праисторија

Обрада следећих тема: порекло и улога музике у првобитном друштву; изражајна средства музике - примери мелодија и ритмова; настанак првих инструмената (ударалјки, дувачких, жичаних).

Певање и свирање примера у комбинацији са покретом. Обрада појма импровизација.

Античка епоха

Музика првих цивилизација - Месопотамија, Египат, Индија и Кина (појмови класног раслојавања и професионалне музике, функција музике у друштву). Упознавање пентатонике кроз извођење примера и упознавање специфичног инструментарија.

Античка Грчка - музика и мит, инструменти и видови музицирања (дителирамб и грчка трагедија, хорско певање, концертна надметања).

Средњи век

Музика и хришћанство. Музичка основа хришћанске музике. Појава осмогласника и грегоријанског корала. Њихова даља музичка надоградња и развој црквених музичких облика у уметничке. Видови извођења вокалне музике: солистичко, хорско, антифоно и респонзоријално певање, канон. Појава оргуља у Европи. Инструменти у световном музицирању: дувачки, жичани, ударалјке. Улога плеса.

Облици црквеног певања код православних народа: литургија и њени делови, врсте црквених песама: химна, тропар, стихира, ирмос. Развој средњовековне музике на Западу: рађање вишегласја. Миса.

Извођење примера.

Ренесанса

Световна и духовна музика. Појмови хомофоније и полифоније. Облици: мадригал, шансон, миса, мотет.

Барок

Развој инструмената (породица виолина, породице дрвених и лимених дувачких инструмената, инструменти с диркама). Рођење опере. Клаудио Монтеверди. Облици вокално-инструменталне музике (ораторијум, кантата, пасија). Инструментална музика: солистичко, камерно и оркестарско музицирање. Облици: свита, концерт, fuga. Антонио Вивалди, Јохан Себастијан Бах и Георг Фридрих Хендл.

Слушање и извођење једноставних музичких примера. Примери двогласног извођења.

Класицизам

Појам сонате и симфоније. Жанрови класичне музике: опера, црквени жанрови, симфонијска, концертантна, камерна (посебно гудачки квартет), солистичка музика. Клавир. Јозеф Хајдн, Волфганг Амадеус Моцарт и Лудвиг ван Бетовен.

Слушање и извођење једноставних музичких примера.

Музика на тлу Србије

Праисторијска налазишта и антички споменици на тлу Србије. Народна музика и обичаји. Развој црквене музике од XII до XVIII века (утицаји византијске музике и стварање српске црквене музике, духовни центри у турском периоду, развој музике после Велике сеобе).

Основе музичке писмености

- Обнављање и обрада нових појмова из музичке писмености: мелодијски мол, акорди на главним ступњевима (на примеру Це-дура), каденца, мешовити тактови.

Стварање музике

- Подстицање музичке креативности кроз импровизацију на доступним инструментима.
- Стварање дечјих композиција.

ДОДАТНИ РАД

ХОР И ОРКЕСТАР

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба да се оснује школски оркестар. Часови хора и оркестра се изводе континуирано од почетка до краја школске године. Часови хора и оркестра као континуирана настава улазе у фонд часова наставника музичке културе:

Часови рада са хором и оркестром (који су индентични са трајањем школског часа - 45 минута) уносе се у распоред школе и део су радне обавезе ученика које одабере наставник

Хор

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум итд.) или мешовитог састава према

распоживим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатна настава за даровите и заинтересоване ученика у свирању на појединим инструментима.

Задаци инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима
- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања
- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Програмом и садржајима додатне наставе обухватити одговарајуће уџбенике, приручнике и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика дотичне школе) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатне музичке наставе на школским и другим приредбама и такмичењима.

За додатну наставу се одређује 1 час недељно. Додатна настава је део радне обавезе наставника и изабраних ученика. Ученици који похађају музичку школу нису у обавези да се укључе у додатну наставу.

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

У свакој основној школи има музички обдарене деце, чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити само оним што им пружа настава у разреду. За такву децу која не похађају музичку или балетску школу може се организовати додатна настава и тако се могу укључити у разне групе или школски оркестар.

Могу се основати групе певача вокалних солиста и солиста инструменталиста са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети, мали камерни инструментални састави, секција љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.). Осим секција вокалних солиста, инструменталних солиста и љубитеља слушања музике могуће је организовати секцију младих композитора са којима се ради индивидуално на развоју музичке креативности. Могуће је, такође, основати секцију младих етномузиколога који ће прикупљати мало познате или готово заборављене песме средине у којој живе. Број и врста музичких секција које је могуће основати у основној школи у односу на способности и интересовања ученика одређени су само афинитетом наставника и његовим ентузијазмом.

Рад формираних секција одвија се континуирано током целе школске године.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све

програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

У програму музичке културе за седми разред истакнуто место има стицање знања о музици кроз различите епохе. Циљ није увођење садржаја наставе историје музике, већ обрада тема значајних за разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика, као и истакнутих стваралаца и извођача. Ови циљеви се остварују кроз слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоријски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циља и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу. При томе на једном часу треба обухватити различита подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава музичке културе остварује се кроз:

- стицање знања о музици
- певање, свирање и стицање основа музичке писмености;
- слушање музике
- дечје музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се интересовање ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Препоруке за остваривање програма у седмом разреду

Стицање знања

За усвајање и утврђивање знања из наставног предмета музичка култура у седмом разреду треба користити следеће наставне методе: дијалошку, демонстрацију и монолошку. Код обраде тема обавезно користити очигледна средства и увек их повезивати са слушним примерима и извођачком праксом.

Слушање музике

- усмеравање пажње ученика на аналитичко слушање музике стимулацијом активног праћења примера

- разликовање звучних боја музичких инструмената, упознавање њихових карактеристика (основне групе, грађа, техничко-извођачке могућности).

- подстицање различитих видова изражавања ученика у вези са слушањем музике и музичким доживљајем (ово се не сме сводити на пасивизацију улоге наставника и померање акцената са активног слушања на друге активности, обично ликовне или литерарне, за које наставник нема праву компетенцију тумачења и оцењивања)

- упознавање музичких дела, стваралаца и извођача.

Основе музичке писмености

- обнављање предзнака

- обнављање простих парних и непарних тактова са четвртинском и осминском јединицом бројања и ала бреве такта

- обрада мешовитих тактова (на примерима народних песама)

- обнављање ознака за динамику (p, mp, pp, f, mf, ff, crescendo, decrescendo) и темпо (adagio, andante, moderato, allegro, vivo, presto)

- понављање до сада научених лествица, појма тоналитет, упознавање акорда на главним ступњевима Це-дура, објашњење и увежбавање каденце, уваежбавање мелодијског мола.

Певање песама по слуху и из нотног текста

- неопходни су редовно указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце

- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената

- код учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални вид песме (у темпу, са динамиком), а затим ради једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста)

- код учења песама из нотног текста, прво се ради анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава парлато (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију

- осмишљавање почетне интонације песме најбоље је дати кроз инструментални увод

- песма се учи по деловима и фразама уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена)

- теже ритмичке фигуре и мелодијски скокови се обрађују кроз понављања

- током учења непрекидно се инсистира на изражајном и доживљеном певању.

Свирање

- свирање на инструменатима Орфовог инструментаријума

- свирање на фрулици, мелодици, тамбури,, гитари и другим доступним инструментима

- свирање примера из литературе.

Музичко стваралаштво

- импровизација мелодије на задати текст

- инструментална импровизација;

- коришћење плеса и импровизација покрета уз музику.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета ученицима треба да пруже знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију наставе музичке културе неопходно је остварити основни предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавира, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање DVD-а са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, квалитетне снимке примера.

Садржаји музичке културе треба да пруже ученицима довољно знања и обавештености која ће им омогућити да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја које не развијају њихов укус и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Наставник је равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са другим предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

Извођење музике

Песма коју ученик учи по слуху или из нотног текста има највише удела у развоју његовог слуха и музичких способности уопште. Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Кроз извођење музике ученик треба да савлада појмове из основа музичке писмености. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо, да помогне у свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња знања новим садржајима. Такође, потребно је да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и у којој је лествици написана. За упознавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености - завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник бира од предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене уметничке, народне, пригодне песме савремених децјих композитора, као и композиције са фестивала децјег музичког стваралаштва које су стварала деца. Ради актуелизације програма, наставник, такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Посебну пажњу треба посветити изражајности интерпретације - динамици, фразирању, доброј дикцији.

Свирање

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима треба дати могућност афирмације кроз свирање на децјим музичким инструментима да би учествовали у групном музицирању.

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати децје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Слушање музике

Слушање музике је активни психички процес који обухвата емоционално доживљавање и мисаону активност. Улога наставника у организовању правилног приступа слушању музике је од пресудне важности за естетски однос према музици и за тумачење музичког дела. Слушање музике се у седмом разреду ставља у функцију стицања знања о музици и део је обраде задатих тема.

Пре слушања треба обновити знања из области музичких изражајних средстава која се стављају у функцију изабраног примера. Треба избегавати утврђене методске поступке већ трагати за новим приступом у складу са делом које се обрађује. Личност ствараоца се представља најуопштеније, са основним хронолошким подацима, с мером одабраним

анегдотама и уз настојање да се ученикова знања из различитих области повежу и ставе у функцију разумевања слушаног дела.

Елементи музичког облика могу се усвајати графичким представљањем, али се мора инсистирати на звучној представи сваког облика као основи разумевања. Музички облици се усвајају у оквиру историјског контекста у којем су се појавили. Могуће је и пожељно користити паралеле са савременим стваралаштвом.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Ове активности треба вредновати према стваралачком ангажовању ученика, а не према квалитету насталог дела јер су и најскромније музичке импровизације педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави музичке културе, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Оцењивање ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати и прати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и да објективно процењује колико је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао оцењивања у настави музичке културе не треба да буде искључиво везан за оцену музичких способности, мада њих треба истаћи, већ и у функцији награде за залагање, интересовање, љубав према музици. Оцену треба користити као средство мотивације: она треба да ученике мотивише на музичке активности и на бављење музиком у складу с њиховим стварним способностима и потребама.

Домаћи писмени задаци или писани текстови, контролни задаци и слично не задају се за овај предмет ни у једном разреду. Целокупно наставно градиво остварује се само у школи.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне

Државна химна
Химна светом Сави
Школска химна

Народна музика

Наджњева се момче и девојче
Све тичице запјевале
Седи мома на пенџеру
Ти једина
Трескавица коло
Шано душо

Духовне песме

Божићу, наша радости
Исајија Србин - Алилуја
Помози нам драги Боже
К. Станковић - Многаја лета
Тропар за Божић
Тропар светом Сави
С. Мокрањац - одломак из литургије, Буди имја

Староградске песме

Ајде Като, ајде злато
Небо је тако ведро
Што се боре мисли моје
Ој, јесенске дуге ноћи
У тем Сомбору

Песме из балканских ратова и Првог светског рата

Капетан Коча путује
Креће се лађа француска
Тамо далеко

Канони

М. Преторијус - Живела музика
М. Преторијус - Освану дан
Ј. Хајдн - Интервали
Песме које су компоновала деца
Одабир песама награђен на Фестивалу дечјег музичког стваралаштва.

Песме националних мањина

Зека (мађарска)
Мала птица (албанска)
Родиле су трњине (русинска)
Тодоро, Тодорке (бугарска)
Црвена јабука (словачка)
Чобанчић (румунска)
Ђелем, ђелем (ромска)

Забавна и филмска музика

Избор савремених популарних песама.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА РАД ХОРА

Песме домаћих аутора

К. Бабић - Балада о два акрепа
И. Бајић - Српски звуци
З. Вауда - Мрави
З. Вауда - Пахуљице
С. Гајић - Тужна муха
Д. Деспић - Киша
Д. Деспић - Огласи
Д. Деспић - Смејалица
В. Ђорђевић - Веће врана
В. Илић - Воденица
Д. Јенко - Боже правде
Д. Јенко - песме из Ђида
Ј. Каплан - Жуна
П. Коњовић - Враголан
Ј. Маринковић - Љубимче пролећа
М. Милојевић - Ветар
М. Милојевић - Младост
М. Милојевић - Муха и комарац
С. Мокрањац - II руковет
С. Мокрањац - X руковет
С. Мокрањац - XI руковет
С. Мокрањац - На ранилу
С. Мокрањац - Пазар живине

С. Мокрањац - Славска
С. Мокрањац - Тебе појем
С. Мокрањац - Химна Вуку
Б. Симић - Пошла ми мома на вода
Т. Скаловски - Македонска хумореска
М. Тајчевић - Додолске песме
М. Тајчевић - I свита из Србије
Шистек-Бабић - Ој, Србијо

Страни композитори

Аутор непознат - Ла виолета
Ј. Брамс - Успаванка
К. М. Вебер - Јека
Г. Гусејнли - Моји пилићи
Г. Димитров - Ана мрзелана
З. Кодаљ - Каталинка
З. Кодаљ - Хидло Веген
О. ди Ласо - Ехо
Л. Маренцио - Ад уна фреска рива
В. А. Моцарт - Успаванка
Д. Ђовани - Ки ла гаљарда
С. Обретенов - Гајдар
Палестрина - Бенедиктус
Палестрина - Вигилате
Б. Сметана - Долетеле ласте
Ф. Супе - Проба за концерт
Ф. Шопен - Жеља
Ф. Шуберт - Пастрмка

Канони

Аутор непознат - Дона nobis пацем
Л. Керубини - На часу певања
В. А. Моцарт - Ноћ је мирна
Ј. Г. Ферари - Кукавица
В. Илић - Сине музика
Ј. Хајдн - Мир је свуда

Певање, свирање и основе музичке писмености

Са педагошког аспекта веома значајно место има певање песама којима се развијају музичке способности, а ученици оспособљавају за емоционално доживљавање музике. При учењу и усвајању песама у вокалном извођењу треба настојати да се што више активирају дечје музичке диспозиције и способности: слух, осећај ритма, музичко памћење.

Паралелно са радом на развијању способности ученика за певање по нотном тексту треба развијати способности за аудитивну анализу музике, али тако да сваки метрички, ритмички или мелодијски проблем прво доживи певањем песме по слуху, па тек онда обрадом са нотног текста.

Песме које се уче по нотама ученици треба, према својим могућностима, да свирају и на неким дечјим мелодијским инструментима. На тај начин активирају се и она деца са недовољно развијеним вокалним способностима или интересовањима за овакве начине музичког изражавања. Кад год је могуће певање ученика треба повезивати са инструменталном пратњом наставника или појединих ученика. На тај начин се развијају

способности ученика за схватање органске везаности и прожимање вокалне и инструменталне музике.

Пожељно је да песме или теме које певају или слушају ученици науче и да свирају на неком мелодијском инструменту.

ИСТОРИЈА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе историје јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и развијање историјске свести и хуманистичко образовање ученика. Настава историје треба да допринесе разумевању историјског простора и времена, историјских догађаја, појава и процеса, као и развијању националног и европског идентитета и духа толеранције код ученика.

Задаци наставе историје су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе историје сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе историје буду у пуној мери реализовани

- да ученици разумеју историјске догађаје, појаве и процесе, улогу истакнутих личности у развоју људског друштва и да познају националну и општу историју (политичку, економску, друштвену, културну...).

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- усвоје појам нови век и стекну знања о основним одликама тог историјског периода
- стекну знања о историји најзначајнијих европских држава у новом веку
- стекну знања о положају српског народа под турском, хабзбуршком и млетачком влашћу
- стекну знања о настанку и развоју модерних српских држава до међународног признања независности 1878. године
- упознају културна и научно-технолошка достигнућа Европе и света у новом веку
- упознају културна и научно-технолошка достигнућа Срба у новом веку
- стекну знања о знаменитим личностима новог века
- развијају истраживачку радозналост и критички однос према историјским изворима.
- стекну знања о развоју грађанских слобода и права током новог века

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УСПОН ЕВРОПЕ

(Европа од краја XV до краја XVIII века)

Основне одлике новог века (појам "нови век", хронолошки и просторни оквири).

Велика географска открића (научно-технолошка открића као предуслов - унапређивање бродоградње, усавршавање компаса, астролаба, дурбина и часовника; путовања Бартоломеа Дијаза, Васка да Гаме, Кристифора Колумба и Фернанда Магелана; индијанске цивилизације и колонизација Новог света).

Градови у новом веку (улога и значај великих европских градова у периоду од краја XV до краја XVIII века - Фиренце, Венеције, Ђенове, Париза, Лондона, Антверпена, Амстердама; мануфактура као нови начин производње, почеци грађанске класе, свакодневни живот у граду).

Хуманизам и ренесанса (књижевност, уметност и политичка мисао - Данте Алигијери, Франческо Петрарка, Ђовани Бокачо, Еразмо Ротердамски, Николо Макијавели, Микеланђело Буонароти, Леонардо да Винчи, Рафаело Санти, Тицијан Веничело, Албрехт Дирер...).

Реформација и противреформација (узроци, улога Мартина Лутера, протестантизам, католичка реакција - улога језуита; верски сукоби и ратови).

Апсолутистичке монархије (појам апсолутистичке монархије, сталешко друштво, примери Француске, Енглеске, Пруске, Аустрије, Русије, Шпаније).

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД XVI ДО XVIII ВЕКА

Турска освајања, држава и друштво од XVI до XVIII века (Сулејман Величанствени - врхунац османске моћи, Турска као апсолутистичка монархија, друштво - муслимани и хришћани; тимарски систем, култура).

Положај Срба у Турском царству (друштвене категорије - раја и власи, исламизација, хајдуци, свакодневни живот).

Српска православна црква (Пећка - српска патријаршија: верска, културна, национална и политичка установа).

Срби у ратовима Аустрије и Млетачке републике против Турског царства (Дуги - Сисачки, Кандијски, Велики бечки, ратови 1716-1718. и 1737-1739. године, Кочина крајина).

Сеобе Срба (Лика, Кордун, Хрватска, Славонија, Далмација, Банат, Бачка, Срем).

Срби под хабзбуршком и млетачком влашћу (статус и привилегије, Војна крајина, Карловачка митрополија, покатоличавање и унијаћење, ускоци, Дубровник између Млетачке републике и Турског царства, културни и привредни значај Дубровачке републике).

Почеци грађанске класе код Срба (школске реформе Марије Терезије и Јосифа II, настанак нове образоване елите - трговци, официри, свештеници, чиновници, учитељи, правници; Доситеј Обрадовић, Карловачка гимназија).

ДОБА РЕВОЛУЦИЈА

(Европа и свет од краја XVIII века до седамдесетих година XIX века)

Индустријска револуција (појам револуције; парна машина, текстилна индустрија, рударство, тешка индустрија, железница; друштво - јачање грађанске и појава радничке класе).

Политичке револуције (социјална, верска и национална обележја; примери низоземске, енглеске и америчке револуције; појмови уставности и поделе власти).

Француска револуција (повод и узроци, утицај просветитељских идеја Волтера, Монтескјеа и Русоа; личности Луја XVI и Марије Антоанете; вође - Лафајет, Мирабо, Дантон, Робеспјер; укидање феудализма; декларација о правима човека и грађанина, устав, идеје уставне монархије, републике, либерализма, демократије; терор, револуционарни ратови, национализам, романтизам).

Наполеоново доба (личност, војна и политичка каријера Наполеона Бонапарте; *Наполеонов кодекс*, Бечки конгрес).

Револуције 1848/49. године (повод и узроци, јачање идеја национализма, либерализма, демократије, социјализма; примери - Француска, Хабзбуршка монархија, италијанске и немачке земље).

Уједињење Италије и Немачке (улога Пијемонта у уједињењу Италије, истакнуте личности - Камило Кавур, Ђузепе Мацини и Ђузепе Гарибалди; ратови за уједињење Италије; улога Пруске и њеног канцелара Ота фон Бизмарка у уједињењу Немачке, ратови за уједињење, проглашење Другог немачког царства).

Грађански рат у САД (територијално ширење - излазак на Пацифик, индустријски успон, грађанска демократија, индијанско питање, положај робова, личност Абрахама Линколна, сукоб Севера и Југа и грађански рат).

Велике силе, Источно питање и балкански народи (појам велике силе, појам Источно питање; политика Русије, Хабзбуршке монархије, Велике Британије и Француске према Турској и балканским народима; Кримски рат, улога балканских народа - Српска револуција, Грчка револуција, национални покрети Румуна, Бугара, Албанаца; Велика источна криза и Берлински конгрес).

НОВОВЕКОВНЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ СРБИЈА И ЦРНА ГОРА

(до међународног признања 1878. године)

Српска револуција 1804-1835 (обележја - национална, социјална и културна; фазе - ратни период 1804-1815. и мирнодопски период 1815-1835; повод и узроци; вође: вожд Карађорђе Петровић и кнез Милош Обреновић; културни и просветни реформатори Доситеј Обрадовић и Вук Караџић).

Први српски устанак (Збор у Орашцу, битке на Иванковцу, Мишару, Делиграду, Чегру; заједничко ратовање Срба и Руса, Букурешки мир и пропаст устанка; организација устаничке државе, личности - Прота Матеја Ненадовић, Младен Миловановић, Божидар Грујовић, Стеван Синђелић, Хајдук Вељко Петровић...).

Други српски устанак (неуспех Хаџи Проданове буне, ток Другог устанка - сабор у Такову, битке на Љубићу, Палежу, Дубљу; споразум кнеза Милоша са Марашли Алипашом).

Прва владавина Милоша и Михаила Обреновића (територија и становништво, борба за аутономију, Хатишерифи из 1829, 1830. и 1833. године, Сретењски устав, укидање феудализма 1835, Турски устав; оснивање Гимназије и штампарије 1833, покретање Новина србских 1834, позоришта 1835, Лицеја 1838; унутрашња и спољна политика кнеза Милоша; личности - кнегиња Љубица, Димитрије Давидовић, Тома Вучић Перишић, Аврам Петронијевић...).

Уставобранитељски режим 1842-1858 (развој државних установа, Грађански законик 1844, Начертаније, Друштво српске словесности; личности кнеза Александра Карађорђевића, кнегиње Персиде, Илије Гарашанина, Мише Анастасијевића, Јована Хаџића...).

Друга владавина Милоша и Михаила Обреновића (Светоандрејска скупштина, унутрашња и спољна политика; национална политика кнеза Михаила и Илије Гарашанина и стварање Првог балканског савеза; либерална опозиција, Уједињена омладина српска, добијање градова; Београд као престоница, успон грађанске класе; културна и просветна политика - оснивање Велике школе, Српског ученог друштва, Народног позоришта; свакодневни живот; личности кнеза Михаила, кнегиње Јулије, Јеврема Грујића, Владимира Јовановића).

Србија на путу ка независности 1868-1878 (Друго намесништво, Устав из 1869. године, унутрашња и спољна политика, српски национални покрет и романтизам, ослободилачки ратови 1876-1878, Србија на Берлинском конгресу, територијално проширење и независност, личности кнеза Милана Обреновића, Јована Ристића, генерала Черњајева).

Црна Гора у доба владичанства (територија и становништво, друштвене категорије - племена и братства; теократски облик владавине, Цетињска митрополија, унутрашња и спољна политика Петра I и Петра II; личности владика Петра I и Петра II).

Кнежевина Црна Гора (појам световне државе; Законик Данила I, унутрашња и спољна политика књаза Данила и књаза Николе; национална политика, савез са Србијом и учешће у ослободилачким ратовима 1876-1878; Црна Гора на Берлинском конгресу - територијално проширење и независност; Цетиње - престони град Петровића Његоша; личности књаза Данила и књаза Николе Петровића Његоша).

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД КРАЈА ХВИИ ВЕКА ДО СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА ХИХ ВЕКА

Срби под хабзбуршком влашћу (Јужна Угарска, Хрватска и Славонија, Далмација и Бока Которска; Темишварски сабор, одједи Српске револуције, Матица српска, Револуција

1848/1849. године, Војводство Србија и Тамишки Банат, национални покрет, Аустро-угарска нагодба и Хрватско-угарска нагодба; личности - Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић, патријарх Јосиф Рајачић, Светозар Милетић).

Положај Срба у Турској (Босна и Херцеговина, Стара Србија и Македонија; криза турске државе и друштва и покушаји реформи; одједи Српске револуције; устанци Луке Вукаловића, Невесињска пушка; личности - Хусеин капетан Градашчевић, Омер-паша Латас, Мића Љубибратић).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Дужина и значај периода који се изучава у седмом разреду основног образовања и васпитања, а обухвата четири века људске историје, захтевају велику пажњу у избору наставних садржаја. Програм садржи најважније догађаје, појаве и процесе, као и знамените личности које су обележиле раздобље од краја XV века до седамдесетих година XIX века. Кључни садржаји у оквиру наставних тема дати су у заградама које се налазе иза назива наставних јединица. Оваква структура програма конципирана је с циљем да помогне наставнику у планирању непосредног рада са ученицима јер му олакшава одређивање обима и дубине обраде појединих садржаја. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему уважавајући циљеве и задатке предмета.

Пожељно је овако осмишљен програм допунити садржајима из локалне прошлости, чиме се код ученика постиже јаснија слика о томе шта од историјске и културне баштине њиховог краја потиче из овог периода (положај под турском или хабзбуршком влашћу, учешће у устанцима, револуцији 1848-49. или ослободилачким ратовима 1876-1878...).

У школама на наставном језику неке од националних мањина могу се обрадити и проширени наставни садржаји из прошлости тог народа. При томе, наставници ће настојати да коришћењем разноврсних извора и релевантне историографске и етнографске литературе ученицима пруже могућност да стекну јасну представу о прошлости народа коме припадају, али и окружења у коме живе: какав им је био начин живота и које су значајне личности обележиле то раздобље њихове историје.

Савлађујући наставни програм историје ученици седмог разреда, осим што стичу знања о догађајима, појавама и процесима из прошлости, добијају и подстицаје за свој интелектуални развој. Они се, учећи историју, вежбају у логичком закључивању и схватању узрочно-последичних веза. *Историја* је изузетно погодан наставни предмет за подстицање развоја критичког мишљења, односно за разликовање чињеница од претпоставки, података од њихове интерпретације и битног од небитног. Због тога је од посебног значаја којим ће методским приступом да се обрађују наставни садржаји.

Историја као наративни предмет, у коме су усмено излагање, опис, разговор, објашњења, тумачења, аргументовање наставника и ученика главна активност, пружа велике могућности за подстицање ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као "прича" богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били описани јасно, детаљно, живо и динамично. Настава не би смела бити статистичка збирка

података и извештај о томе шта се некада збило, већ треба да помогне ученицима у стварању што јасније слике не само о томе шта се тада десило, већ и зашто се то десило и какве су последице из тога проистекле.

Посебно место у настави *историје* имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. Прецизно постављена питања као позив на размишљање и трагање за одговором "како је уистину било", обезбеђују разумевање, а самим тим и успешно памћење и трајно усвајање знања и вештина код ученика. У зависности од тога шта наставник жели да постигне, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем, процена могућих последица...

Наставник, поред тога што креира своја предавања, осмишљава и планира на који начин ће се ученици укључити у образовно-васпитни процес. Није битно да ли је ученичка активност организована као индивидуални рад, рад у пару, малој или великој групи, као радионица или домаћи задатак, већ колико и како "уводи" у прошле догађаје, односно колико подстиче ученике да се дистанцирају од садашњости и сопственог угла гледања.

Да би схватио догађаје који су се збили у прошлости, ученик мора да их оживи у свом уму, у чему велику помоћ пружа употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације, као и обиласци културно-историјских споменика и посете установама културе). Коришћење историјских карата је од изузетне важности јер оне омогућавају ученицима не само да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, већ им и помажу да прате промене на одређеном простору кроз време.

Настава историје има утицаја и на развијање језичке и говорне културе јер историјски садржаји богате језички фонд ученика. Наравно, потребно је да се све речи и појмови који су непознати или недовољно добро познати ученицима прецизно објасне. Где год је могуће, треба избегавати појмове високог нивоа апстрактности. Како немају сви ученици једнак дар за вербално изражавање, наставник ће позитивно вредновати када се ученик добро сналази на историјској карти, поставља промишљена питања или вешто аргументује у дискусији, чак и онда када је његово изражавање, посматрано по броју речи, сиромашно.

У раду са ученицима треба имати у виду интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености биолошких, географских, економских и културних услова живота човека кроз простор и време. Треба се чувати фрагментарног, изолованог знања историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања. Постоји природна веза историје са другим обавезним и изборним наставним предметима (*географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, народна традиција, свакодневни живот у прошлости, верска настава, грађанско васпитање...*) и зато је пожељна сарадња између предметних наставника, која се може остваривати на различите начине (редовна настава, додатни рад, слободне активности, излети и екскурзије...).

ГЕОГРАФИЈА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе географије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних

постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да упознају и разумеју географске објекте, појаве, процесе и законитости у простору, њихове узрочно-последичне везе и односе, развију географску писменост и географски начин мишљења, свести и одговорног односа према свом завичају, држави, континенту и свету као целини и толерантног става према различитим народима, њиховим културама и начину живота.

Задаци наставе географије су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе географије сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе географије буду у пуној мери реализовани
- упознавање и разумевање појава и процеса у географском омотачу Земље и у непосредном окружењу
- картографско описмењавање за употребу географских карата у стицању знања и у свакодневном животу
- упознавање основних географских одлика Европе, осталих континената и развијених држава света
- упознавање основних географских одлика своје државе и држава у непосредном окружењу, њихових асоцијација и интеграција
- упознавање комплементарности и регионалних разлика савременог света
- развијање естетских опажања и осећања проучавањем и упознавањем природних и других феномена у геопростору
- изграђивање и развијање ставова о превентиви, заштити и унапређивању животне средине
- развијање националног, европског и светског идентитета
- развијање толеранције, постојања и припадности мултиетничком, мултијезичком, мултикултурном ... свету
- развијање опште културе и образовања
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну знања о битним природногеографским одликама ваневропских континената, њихових регија и појединих држава
- стекну знања о друштвеногеографским одликама ваневропских континената, њихових регија и појединих држава
- се оспособе за праћење и разумевање економских и друштвених активности и промена у савременом свету и њиховом доприносу општем развоју и напретку човечанства
- упознају регионалне разлике и комплементарност савременог света;
- разумеју проблеме у савременом свету (пренасељеност, неједнак привредни развој, недостатак хране, воде, енергије, минералних сировина, еколошки проблеми, болести, ратови и друго)
- развијају национални идентитет и упознају значај толеранције у мултиетничким, мултијезичким и мултикултуралним срединама у свету;
- упознају различите културе континената, њихових регија и држава и кроз то развијају општу културу
- развијају жељу и стичу потребу за даље образовање и самообразовање са циљем да се што успешније укључе у даље стручно оспособљавање
- кроз рад у настави географије проширују знања из картографије и оспособе се за самостално коришћење географске карте у стицању нових знања и у свакодневном животу

- оспособе за самостално коришћење географске литературе и различитог графичког и илустративног материјала у циљу лакшег савладавања наставног градива и оспособљавања за самостални рад.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (1)

Сврха, циљеви, задаци и програмски садржаји регионалне географије ваневропских континената.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АЗИЈЕ (21)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност азијског континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

ЈУГОЗАПАДНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Југозападне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Југозападне Азије: Турска, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ЈУЖНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Јужне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Јужне Азије: Индија, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ЈУГОИСТОЧНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Југоисточне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Југоисточне Азије: Индонезија, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

СРЕДЊА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Средње Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

ИСТОЧНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Источне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Источне Азије: Кина и Јапан, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АФРИКЕ (14)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност афричког континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

СЕВЕРНА АФРИКА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Северне Африке, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Северне Африке: Египат, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ИСТОЧНА АФРИКА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Источне Африке, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

ЗАПАДНА АФРИКА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Северне Африке, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

ЈУЖНА АФРИКА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Северне Африке, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Јужне Африке: Јужноафричка Република, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ (12)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност северно америчког континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

Државе Северне Америке: Сједињене Америчке Државе и Канада, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ СРЕДЊЕ АМЕРИКЕ (3)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност средњеамеричког континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

Државе Средње Америке: Мексико, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ (9)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност јужноамеричког континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

Државе Јужне Америке: Бразил и Аргентина, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ (6)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност аустралијског континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

Државе Аустралије и Океаније: Нови Зеланд, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АРКТИКА (2)

Основни географски подаци: откриће и истраживања Арктика, име, географски положај и величина. Природна и економска обележја.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ АНТАРКТИКА (2)

Основни географски подаци: откриће и истраживања Антарктика, име, географски положај и величина. Природна и економска обележја.

СВЕТ КАО ЦЕЛИНА (2)

Савремени политичкогеографски процеси у свету. Неоколонијализам, интеграције и глобализам.

Формирање политичке карте света.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Садржаји програма наставног предмета географија у седмом разреду основне школе обухватају систематско изучавање регионалне географије ваневропских континената, а програмску структуру чини осам наставних тема.

Кроз прву наставну тему потребно је ученике упознати са сврхом, циљем, задацима и наставним садржајима географије за седми разред, са планом рада, начином рада, начином коришћења дидактичког материјала, стручне и научнопопуларне литературе.

У оквиру регионалне географије ваневропских континената предвиђена је обрада континената у целини, што треба да пружи могућност сагледавања општих одлика континената да би се на основу њих могле јасније уочите особености њихових регија и појединих држава.

Регионална географија ваневропских континената значајна је у васпитном и у образовном погледу јер пружа широке могућности да ученици упознају различите регије и државе на Земљи, како у погледу њихових природних одлика, тако и у погледу становништва, природних богатстава, друштвено-економских односа и степена развијености привреде.

Наставни садржаји регионалне географије ваневропских континената одабрани су по егземпларном и функционалном дидактичком принципу што је омогућило линеарно-степенасто структурирање по Керовом систему. Наставни програм чине наставне целине и теме за које је предложен оријентациони број часова, а слобода и креативност наставника се огледа у самосталном планирању и распореду типова часова, избору наставних метода, техника, активности, дидактичких средстава и помагала.

Приликом обраде регија и појединих држава света потребно је истицати разноврсност природногеографских одлика (рељеф, клима, воде, биљни и животињски свет) којима се истичу поједине регије и указивати на разноврсност њиховог природног богатства. Природногеографске одлике односе се на опште одлике континената, регија и држава. Приликом обраде ових садржаја тежиште треба ставити на опште садржаје, као и на интерактивне везе и односе свих чинилаца географске средине. При обради ових географских садржаја посебну пажњу треба посветити проблемима заштите и унапређивања животне средине.

Потребно је такође истицати битне карактеристике становништва (број, размештај становништва, структуре, природни прираштај, културно-образовни ниво, миграције) што је значајно за друштвеноекономски положај држава у свету. Кроз друштвеногеографске

садржаје упознати ученике са демографским развојем и насељеношћу појединих делова света. Ово наставно градиво треба повезивати са сличним садржајима других наставних предмета, у циљу сагледавања популационих проблема и изграђивања свести о неопходности заједничког живота различитих народа. Кроз садржаје ове наставне теме ученици се упознају са популационом политиком и њеним значајем. С тим у вези, неопходно је објаснити и указати на факторе који су довели до крупних промена и трансформација током прошлог и почетком овог века, што се снажно одражава на становништво и насеља у свету.

Потребно је наглашавати и међуусловљеност природногеографских и друштвеногеографских појава, процеса и односа који истовремено утичу на развој привреде регије или државе о којој је реч. Треба, такође, посебно указати на постојеће разлике у степену демографске развијености континената, као и на противуречности које постоје између њихових природних богатстава и нивоа развијености њихове привреде.

При обради садржаја који се односе на развој привреде у целини и појединих привредних делатности, као и о природно-географској основи развоја, тежиште треба ставити на најважније карактеристике развоја, територијални размештај и неравномерност у нивоу развијености, а избегавати сувопарно набрајање обиља бројчаних података.

Кроз обраду савремених интеграцијских процеса треба омогућити да ученици схвате разгранатост и развојност међусобне политичке, економске, културнопросветне и научнотехнолошке сарадње међу државама и организацијама у свету. Важно је упознати ученике са актуелним интеграцијским процесима у Европи и свету и указати на значај и место наше земље у овој сфери.

Наставне садржаје из регионалне географије ваневропских континената треба максимално користити за васпитно деловање на ученике, развијање духа солидарности и толеранције према другим народима у свету и указати на неопходност сарадње земаља у региону, на континенту и на глобалном нивоу.

У раду са ученицима препоручује се наставнику да користи различите наставне методе, облике и средства рада да би наставне садржаје учинио приступачнијим ученицима, њиховом узрасту и способностима. Потребно је да се избегава вербализам, а да се код ученика подстиче радозналост, систематичност и креативност. Фонд часова треба рационално користити у складу са наставним садржајима.

Уз помоћ наставника, групно или у пару, ученици могу вршити мала истраживања, а потом презентацију географских одлика неког дела света, на основу чега наставник може да сагледа обим и квалитет самосталног рада сваког појединца.

У настави географије неопходно је коришћење географских карата на свим типовима часова и у свим облицима наставног рада. Поред географских карата неопходно је користити табеле, дијаграме, схеме и остале дидактичке материјале који доприносе очигледности и трајности знања и умења код ученика.

ФИЗИКА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе физике јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да упознају природне појаве и основне природне законе, да се оспособе за уочавање и распознавање физичких појава у свакодневном животу и за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање, да оформе основу научног метода и да се усмере према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.

Задаци наставе физике су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе физике сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе физике буду у пуној мери реализовани
- развијање функционалне писмености
- упознавање основних начина мишљења и расуђивања у физици
- разумевање појава, процеса и односа у природи на основу физичких закона
- развијање способности за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање
- развијање радозналости, способности рационалног расуђивања, самосталности у мишљењу и вештине јасног и прецизног изражавања
- развијање логичког и апстрактног мишљења
- схватање смисла и метода остваривања експеримента и значаја мерења
- решавање једноставних проблема и задатака у оквиру наставних садржаја
- развијање способности за примену знања из физике
- схватање повезаности физичких појава и екологије и развијање свести о потреби заштите, обнове и унапређивања животне средине
- развијање радних навика и склоности ка изучавању наука о природи
- развијање свести о сопственим знањима, способностима и даљој професионалној оријентацији.

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разликује физичке величине које су одређене само бројном вредношћу од оних које су дефинисане интензитетом, правцем и смером (време, маса, температура, рад, брзина, убрзање, сила...)
- користи, на нивоу примене, основне законе механике - Њутнове законе
- стекне појам о гравитацији и разликује силу теже од тежине тела (безтежинско стање)
- упозна силу трења
- разуме да је рад силе једнак промени енергије и на нивоу примене користи
- трансформацију енергије у рад и обрнуто
- на нивоу примене користи законе одржања (масе, енергије)
- прави разлику између температуре и топлоте
- уме да рукује мерним инструментима
- користи јединице Међународног система (SI) за одговарајуће физичке величине.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СИЛА И КРЕТАЊЕ (9+14+2)

Обнављање дела градива из шестог разреда које се односи на равномерно праволинијско кретање, силу као узрок промене стања тела и инертност тела. (0+2)

Сила као узрок промене брзине тела. Појам убрзања. (1+1)

Успостављање везе између силе, масе тела и убрзања. Други Њутнов закон. (1+2)

Динамичко мерење силе. (0+1)

Равномерно променљиво праволинијско кретање. Интензитет, правац и смер брзине и убрзања. (1+1)

Тренутна и средња брзина тела. (1+0)

Зависност брзине и пута од времена при равномерно променљивом праволинијском кретању. (2+2)

Графичко представљање зависности брзине и пута од времена код равномерно праволинијског кретања. Графичко представљање зависности брзине тела од времена код равномерно променљивог праволинијског кретања. (2+2)

Међусобно деловање два тела - силе акције и реакције. Трећи Њутнов закон. Примери. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Илустровање инерције тела помоћу папира и тега. Кретање куглице низ Галилејев жљеб. Кретање тела под дејством сталне силе. Мерење силе динамометром. Илустровање закона акције и реакције помоћу динамометара и колица, колица са опругом и других огледа (реактивно кретање балона и пластичне боце).

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање сталног убрзања при кретању куглице низ жљеб. (1)

2. Провера Другог Њутновог закона помоћу покретног тела (колица) или помоћу Атвудове машине. (1)

КРЕТАЊЕ ТЕЛА ПОД ДЕЈСТВОМ СИЛЕ ТЕЖЕ. СИЛЕ ТРЕЊА (4+6+2)

Убрзање при кретању тела под дејством силе теже. Галилејев оглед. (1+0)

Слободно падање тела, бестежинско стање. Хитац навише и хитац наниже. (1+2)

Силе трења и силе отпора средине (трење мировања, клизања и котрљања). Утицај ових сила на кретање тела. (2+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Слободно падање тела различитих облика и маса (Њутнова цев, слободан пад везаних новчића...). Падање тела у разним срединама. Бестежинско стање тела (огледи са динамометром, с два тега и папиром између њих, са пластичном чашом која има отвор на дну и напуњена је водом). Трење на столу, косој подлози и сл. Мерење силе трења помоћу динамометра.

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање убрзања тела које слободно пада. (1)

2. Одређивање коефицијента трења клизања. (1)

РАВНОТЕЖА ТЕЛА (5+5+1)

Деловање две силе на тело дуж истог правца. (1+0)

Појам и врсте равнотеже тела. Полууга, момент силе. Равнотежа полуге и њена примена. (2+2)

Сила потиска у течности и гасу. Архимедов закон и његова примена. Пливање и тоњење тела. (2+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+1)

Демонстрациони огледи: Врсте равнотеже помоћу лењира или штапа. Равнотежа полуге. Услови пливања тела (тегови и стаклена посуда на води, Картезијански гњурац, суво грожђе у минералној води, свеже јаје у води и воденом раствору соли, мандарина са кором и без коре у води, пливање коцке леда на води...).

Лабораторијска вежба

1. Одређивање густине чврстог тела применом Архимедовог закона. (1)

МЕХАНИЧКИ РАД И ЕНЕРГИЈА. СНАГА (6+7+2)

Механички рад. Рад силе. Рад силе теже и силе трења. (2+1)

Квалитативно увођење појма механичке енергије тела. Кинетичка енергија тела. Потенцијална енергија. Гравитациона потенцијална енергија тела. (2+2)

Веза између промене механичке енергије тела и извршеног рада. Закон о одржању механичке енергије. (1+1)

Снага. Коефицијент корисног дејства. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Илустровање рада утрошеног на савладавање силе трења при клизању тела по различитим подлогама, уз коришћење динамометра. Коришћење потенцијалне енергије воде или енергије надуваног балона за вршење механичког рада. Примери механичке енергије тела. Закон о одржању механичке енергије (Максвелов точак).

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање рада силе под чијим дејством се тело креће по различитим подлогама. (1)

2. Провера закона одржања механичке енергије помоћу колица. (1)

ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ (3+5+1)

Топлотно ширење тела. Појам и мерење температуре. (1+1)

Количина топлоте. Специфични топлотни капацитет. Топлотна равнотежа. (1+1)

Честични састав супстанције: молекули и њихово хаотично кретање. Унутрашња енергија и температура. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Дифузија и Брауново кретање. Ширење чврстих тела, течности и гасова (надувани балон на стакленој посуди - флаши и две посуде са хладном и топлим водом, Гравесандов прстен, издужење жице, капилара...).

Лабораторијска вежба

1. Мерење температуре мешавине топле и хладне воде после успостављања топлотне равнотеже. (1)

ДОДАТНИ РАД

(Оријентациони садржаји програма)

1. Решавање проблема везаних за слагање и разлагање сила и равнотежу тела.
2. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика слагања и разлагања сила, равнотеже тела и примене полуге.
3. Тела на стрмој равни.
4. Решавање проблема кретања тела с константним убрзањем.
5. Графичко решавање проблема код равномерно променљивог кретања и њихова примена.
6. Примери за примену Њутнових закона динамике.
7. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика механичког кретања под дејством силе теже.
8. Кеплерови закони. Кретање планета. Сунчев систем.
9. Занимљивости из астрономије.
10. Сила трења и коефицијент трења.
11. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика механичког рада у свакодневном животу.
12. Принцип рада простих машина.
13. Видеозапис или симулација на рачунару кинетичке и потенцијалне енергије тела, претварања потенцијалне енергије у кинетичку и обрнуто, закона одржања механичке енергије и др.
14. Решавање проблема везаних за рад, енергију тела и законе кретања.
15. Одређивање специфичног топлотног капацитета тела. Механизми преношења топлоте с једног тела на друго (примери). Топлотна равнотежа.
16. Решавање проблема у којима се користе притисак и потисак као физичке величине. Средња густина код нехомогених тела. Архимедов закон кроз примере.
17. Видеозапис или симулација на рачунару тела и супстанција на различитим температурама, термичког ширења тела, промене агрегатних стања и сл.

18. Вода на различитим температурама и њено другачије понашање у односу на остале течности.

19. Посета некој лабораторији (кабинету) за физику на факултету, научноистраживачком институту, опсерваторији, електрани, фабрици, кабинету у гимназији и др.

Поред понуђених садржаја могу се реализовати и теме за које ученици покажу посебно интересовање.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

При изради програма узете су у обзир примедбе и сугестије наставника физике основних школа изречене на стручним скуповима и семинарима у оквиру разговора о програмима и настави физике у основним и средњим школама. Оне се могу сажети у следећем:

- смањити укупну оптерећеност ученика
- растеретити важећи програм свих садржаја који нису примерени
- психофизичким могућностима ученика
- "вратити" експеримент у наставу физике
- методски унапредити излагање програмских садржаја и
- извршити бољу корелацију редоследа излагања садржаја физике са
- математиком и предметима осталих природних наука.

Нови програм је по садржају, обиму и методском презентовању прилагођен ученицима основне школе.

Полазна опредељења при конципирању програма физике

При изради програма физике доминантну улогу имале су следеће чињенице:

- основно образовање је обавезно за целокупну популацију ученика
- код ученика основне школе способност апстрактног мишљења још није довољно развијена
- физика је апстрактна, егзактна и разуђена научна дисциплина чији се закони често исказују у математичкој форми која је ученику основне школе потпуно неприступачна
- у настави физике је запостављен оглед (иако је физика експериментална наука), а лабораторијске вежбе ученици све ређе изводе.

Наведене чињенице утицале су на *избор програмских садржаја и метода логичког закључивања*, као и на увођење једноставних експеримената, тзв. "*малих огледа*", који не захтевају скупу и сложену опрему за демонстрирање физичких појава.

1. Избор програмских садржаја

Из физике као научне дисциплине одабрани су само они садржаји које на одређеном нивоу могу да усвоје сви ученици основне школе. То су, углавном, садржаји из основа класичне физике, док су у осмом разреду узети и неки садржаји атомске и нуклеарне физике. Обим одабраних програмских садржаја прилагођен је годишњем фонду часова физике у основној школи. Међутим, и на овако суженим садржајима ученици могу да упознају егзактност физичких закона и разноврсност физичких појава у макросвету, али и у

микросвету који није директно доступан нашим чулима. Пошто су макрофизичке појаве очигледније за проучавање, оне доминирају у наставним садржајима шестог и седмог разреда. У осмом разреду, поред њих, дате су и тематске целине у којима се обрађују и неки процеси у микросвету (омотач и језгро атома).

2. Избор метода логичког закључивања.

Од свих метода логичког закључивања које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији итд.), ученицима основне школе најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

На овако изабраним поглављима физике може се у потпуности илустровати суштина методологије која се и данас користи у физици и у свим природним наукама у *почетној етапи* научног истраживања, тј. у процесу сакупљања експерименталних чињеница и на основу њих формулисања основних закона о појавама које треба да се проуче. Ова етапа сазнајног процеса обухвата: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег формулисања физичких закона и сл. Са неким научним резултатима, до којих се дошло дедуктивним путем, треба да се упознају и ученици старијих разреда, али на информативном нивоу. Зато програм предвиђа да се нека знања до којих се дошло дедуктивним путем користе при објашњавању одређених физичких процеса у макро и микросвету.

3. Једноставни експерименти

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ "враћање" огледа у наставу физике, развијање радозналости и интереса за физику и истраживачки приступ природним наукама.

Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота.

Начин презентовања програма

Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:

Поступност (од простијег ка сложенијем) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину побројано је више демонстрационих огледа).

Индуктивни приступ (од појединачног ка општем) при увођењу основних физичких појмова и закона.

Повезаност наставних садржаја (хоризонтална и вертикална).

Стога, приликом остваривања овог програма било би пожељно да се свака тематска целина обрађује оним редоследом који је назначен у програму. Тиме се омогућује да ученик лакше усваја нове појмове и спонтано развија способност за логичко мишљење.

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних наставних садржаја, кроз систематизацију и обнављање изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју и трајно усвоје. Поред тога, програм предвиђа да свака тематска целина, на пример, у седмом разреду, почиње *обнављањем дела градива из шестог разреда које се односи на...* Тиме се постиже и вертикално повезивање наставних садржаја. Веома је важно да се кроз рад у разреду испоштује овај захтев Програма јер се тиме наглашава чињеница да су у физици све области међусобно повезане и омогућује се да ученик сагледа физику као кохерентну научну

дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве наслања на резултате проучавања неких претходних.

Уз наслов сваке тематске целине наведен је (у загради) збир три броја. На пример, Топлотне појаве (3+5+1). Прва цифра означава број часова предвиђених за непосредну обраду садржаја тематске целине и извођење демонстрационих огледа, друга цифра одређује број часова за утврђивање тог градива и оцењивање ученика, док трећа цифра означава број часова за извођење лабораторијских вежби.

Свака тематска целина разбијена је на више тема које би требало обрађивати оним редоследом који је дат у Програму. Иза текста сваке теме, у загради, наведен је збир две цифре: прва означава оптимални број часова за обраду теме и извођење демонстрационих огледа, а друга даје оптимални број часова за утврђивање садржаја теме. При томе, на пример, збир (1+1) не треба схватити буквално, тј. да се један час користи само за излагање новог садржаја, а следећи час, само за обнављање и пропитивање. Напротив, при обради садржаја скоро сваке теме, на сваком часу део времена посвећује се обнављању градива, а део времена се користи за излагање нових садржаја.

Иза назива сваке лабораторијске вежбе налази се, у загради, цифра која означава број часова предвиђених за њено остваривање.

Како програм математике за основну школу не обухвата садржаје из векторске алгебре, у оквиру програма физике није предвиђено да се физичке величине, које имају векторску природу (брзина, убрзање, сила итд.), експлицитно третирају као вектори, већ као величине које су једнозначно одређене са три податка: бројном вредношћу, правцем и смером.

Основни облици наставе и методска упутства за њихово извођење

Циљеви и задаци наставе физике остварују се кроз следеће основне облике:

1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе
2. решавање квалитативних и квантитативних задатака
3. лабораторијске вежбе
4. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, читање популарне литературе из историје физике и сл.)
5. систематско праћење рада сваког појединачног ученика.

Веома је важно да наставник при извођењу прва три облика наставе наглашава њихову обједињеност у јединственом циљу: откривање и формулисање закона и њихова примена. У противном, ученик ће стећи утисак да постоје три различите физике: једна се слуша на предавањима, друга се ради кроз рачунске задатке, а трећа се користи у лабораторији. Ако још наставник оцењује ученике само на основу писмених вежби, ученик ће с правом закључити: *У школи је важна само она физика која се ради кроз рачунске задатке.* Нажалост, често се дешава да ученици основне и средње школе о физици као наставној дисциплини стекну управо такав утисак.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

Методска упутства за предавања

Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Оваквим начином излагања садржаја теме наставник помаже ученику да потпуније разуме физичке појаве, трајније запамти усвојено

градиво и у други план потисне формализовање усвојеног знања. Ако се инсистира само на математичкој форми закона, долази се некада до бесмислених закључака.

На пример, други Њутнов закон механике $F = ma$ ученик може да напише и у облику $m = F/a$. С математичке тачке гледишта то је потпуно коректно. Међутим, ако се ова формула искаже речима: *Маса тела директно је сразмерна сили која делује на тело*, а обрнуто сразмерна убрзању тела, тврђење је с аспекта математике тачно, али је с аспекта физике потпуно погрешно.

Велики физичари, Ајнштајн на пример, наглашавали су да у макросвету који нас окружује свака новооткривена истина или закон прво су формулисани речима, па тек затим приказани у математичкој форми. Човек, наиме, своје мисли исказује речима а не формулама. Мајкл Фарадеј, један од највећих експерименталних физичара, у свом лабораторијском дневнику није записао ни једну једину формулу, али је зато сва своја открића формулисао прецизним језиком физике. Ти закони (закон електромагнетне индукције, закони електролизе) и данас се исказују у таквој форми иако их је Фарадеј открио још пре 180 година.

Методска упутства за решавање рачунских задатака

При решавању квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ако се, на пример, применом Џуловог закона издвоје различите количине топлоте на паралелно везаним отпорницима, треба протумачити зашто се на отпорнику мањег отпора ослобађа већа количина топлоте. Тек ако се од ученика добије коректан одговор, наставник може да буде сигуран да је са својим ученицима задатак решавао на прави начин.

Методска упутства за извођење лабораторијских вежби

Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за сваку лабораторијску вежбу умножена је у више комплекта, што омогућава да на једној вежби (радном месту) раде два до три ученика. Вежбе се раде фронтално.

Час експерименталних вежби састоји се из уводног дела, мерења и записивања резултата мерења.

У уводном делу часа наставник:

- обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила)

- обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе

- упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром

- указује ученицима на мере предострожности којих се морају придржавати ради сопствене сигурности, при руковању апаратима, електричним изворима, разним уређајима и сл.

Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава и помаже.

При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине (дужину, време, електричну струју, електрични напон и сл.), а не и за величине које се посредно одређују (електрични отпор одређен применом Омовог закона). Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе.

Ако наставник добро организује рад у лабораторији, ученици ће се овом облику наставе највише радовати.

Методска упутства за друге облике рада

Један од облика рада са ученицима су домаћи задаци. Наставник планира домаће задатке у својој редовној припреми за час. При одабиру задатака, наставник тежину задатка прилагођава могућностима просечног ученика и даје само оне задатке које ученици могу да реше без туђе помоћи. Домаћи задаци односе се на градиво које је обрађено непосредно на часу (1-2 задатка) и на повезивање овог градива са претходним (1 задатак).

О решењима домаћих задатака дискутује се на следећем часу, како би ученици добили повратну информацију о успешности свог самосталног рада.

Праћење рада ученика

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидну контролу његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака и лабораторијских вежби. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао на писменим вежбама непримерено је ученичком узрасту и физици као научној дисциплини. Недопустиво је да наставник од ученика, који се први пут среће с физиком, тражи само формално знање уместо да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију, развија способност да своје мисли јасно и течно формулише и не доживљава физику као научну дисциплину у којој су једино формуле важне.

Будући да је програм, како по садржају тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика основне школе, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност разних области физике. Истовремено се обезбеђује да ученик по завршетку основне школе овлада основним појмовима и законима физике, да познаје логику и методологију која се користи у физици при проучавању физичких појава у природи и да их примењује у свакодневном животу.

МАТЕМАТИКА

(4 часа недељно, 144 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у основној школи јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и математичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и законитости у природи и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, да представља основу за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање; као и да допринесе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе математике сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе математике буду у пуној мери реализовани

- стицање знања неопходних за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу

- стицање основне математичке културе потребне за сагледавање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад

- развијање ученикових способности посматрања, опажања и логичког, критичког, аналитичког и апстрактног мишљења

- развијање културних, радних, етичких и естетских навика ученика, као и побуђивање математичке радозналости

- стицање способности изражавања математичким језиком, јасност и прецизност изражавања у писменом и усменом облику

- усвајање основних чињеница о скуповима, релацијама и пресликавањима

- савлађивање основних операција с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и усвајање основних својстава тих операција

- упознавање најважнијих геометријских објеката: линија, фигура и тела, и разумевање њихових узајамних односа

- оспособљавање ученика за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама

- припрема ученика за разумевање одговарајућих садржаја природних и техничких наука

- изграђивање позитивних особина ученикове личности, као што су: систематичност, упорност, тачност, уредност, објективност, самоконтрола и смисао за самостални рад

- стицање навика и умешности у коришћењу разноврсних извора знања.

Оперативни задаци

Ученике треба оспособити да:

- схвате појам квадрата рационалног броја и квадратног корена

- умеју да одреде приближну вредност броја \sqrt{a} ($a \in \mathbb{Q}$, $a > 0$)

на бројевној правој одређене дужима које представљају такву меру

- упознају појам степена и операције са степенима (изложилац степена природан број)

- умеју да изводе основне рачунске операције с полиномима, као и друге идентичне трансформације ових израза (назначене у програму)

- упознају правоугли координатни систем и његову примену

- добро упознају директну и обрнуту пропорционалност и практичне примене

- знају Питагорину теорему и умеју да је примене код свих изучаваних геометријских фигура у којима се може уочити правоугли троугао

- познају најважнија својства многоугла и круга; умеју да конструишу поједине правилне многоуглове (са 3, 4, 6, 8 и 12 страница) и да цртају друге правилне многоуглове рачунајући централни угао и преносећи га угломером

- знају најважније обрасце у вези с многоуглом и кругом и да умеју да их примене у одговарајућим задацима

- схвате појам размере дужи и својства пропорције

- умеју да преведу на математички језик и реше једноставније текстуалне задатке

- користе елементе дедуктивног закључивања (и изводе једноставније доказе у оквиру изучаваних садржаја).

РЕАЛНИ БРОЈЕВИ

Квадрат рационалног броја.

Решавање једначине $x^2=a$, $a>0$; постојање ирационалних бројева (на пример решења једначине $x^2=2$). Реални бројеви и бројевна права.

Квадратни корен, једнакост $\sqrt{a^2}=|a|$.

Децимални запис реалног броја; приближна вредност реалног броја. Основна својства операција с реалним бројевима.

ПИТАГОРИНА ТЕОРЕМА

Питагорина теорема. Важније примене Питагорине теореме.

Конструкције тачака на бројевној правој које одговарају бројевима $\sqrt{2}$, $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$ итд.

ЦЕЛИ И РАЦИОНАЛНИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ

Степен чији је изложилац природан број; операције са степенима; степен производа, количника и степена.

Алгебарски изрази. Полиноми и операције (мономи, сређени облик, збир, разлика, производ полинома).

Операције с полиномима (трансформације збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома). Квадрат бинома и разлика квадрата и примене.

Растављање полинома на чиниоце.

МНОГОУГАО

Многоугао - појам и врсте. Збир углова многоугла. Број дијагонала многоугла. Правилни многоуглови (појам, својства, конструкције). Обим и површина многоугла.

ЗАВИСНЕ ВЕЛИЧИНЕ И ЊИХОВО ГРАФИЧКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ

Правоугли координатни систем у равни.

Пропорција. Примери практичне примене директне и обрнуте пропорционалности (пропорционална подела суме, проценти и др.).

КРУГ

Централни и периферијски угао у кругу.

Обим круга, број π . Дужина кружног лука.

Површина круга, кружног исечка и кружног прстена.

СЛИЧНОСТ

Пропорционалне величине. Троуглови са једнаким угловима - слични троуглови - и пропорционалност њихових страница. Примене сличности.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка годишње (са исправкама 8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама по моделу (укупан број часова за тему; број часова за обраду + број часова за понављање и увежбавање).

Реални бројеви (16; 7 + 9)

Питагорина теорема (16; 5 + 11)

Цели и рационални алгебарски изрази (46; 19 + 27)

Многоугао (13, 5 + 8)

Зависне величине и њихово графичко представљање (20; 7 + 13)

Круг (15; 6 + 9)

Сличност (10; 4 + 6)

Реални бројеви - Увести појам квадрата рационалног броја p/q и илустровати га површином квадрата. Инсистирати на томе да је $(p/q)^2 > 0$ и када је $(p/q) < 0$. Тема реални бројеви наставља се представљањем мерних бројева дужи на бројевној правој. Цртање дужи чији је мерни број дати рационалан број. Пример дужи чији мерни број није рационалан; нпр. отвара се питање колики је мерни број странице квадрата чија је површина 2 и доказује (Аристотелов доказ) да тај број није рационалан. За такве бројеве кажемо да су ирационални, а онда за рационалне и ирационалне користимо заједнички назив реални бројеви. Као резултат претходног, ученици долазе до сазнања о узајамно једнозначној вези између тачака на правој с једне, и реалних бројева с друге стране.

Саопштити ученицима да рационални бројеви имају коначан или периодичан децималан запис, и на основу тога видети да ирационални бројеви морају имати бесконачан и непериодичан децимални запис. На конкретном примеру показати како се долази до приближних рационалних вредности за нпр. $\sqrt{2}$, уобичајеним поступком: одговарајући одсечак бројевне праве с целобројним крајевима поделити на десет једнаких делова (дати геометријску конструкцију дељења дужи на једнаке делове) и тај поступак узастопно понављати. Тачка која представља тај ирационални број увек остаје унутар једног од добијених интервала. Крајеви интервала су означени децималним разломцима за које се каже да су приближне вредности тог ирационалног броја. За грешку која се тако чини треба говорити да је мања од једног целог, једног десетог, једног стотог итд. и никакву другу причу о грешкама при заокругљивању не треба укључивати. Кад се горњи поступак дељења интервала замисли да се неограничено наставља, настају децимални разломци са неограниченим бројем децимала који ће представљати изабрани ирационални број.

Напоменути да рачунање са реалним бројевима иде по истим правилима које ученици знају да важе у пољу рационалних бројева.

Питагорина теорема - Ова теорема изражава једну значајну везу страница правоуглог троугла и има широке примене у рачунским и конструктивним задацима, па јој треба посветити одговарајућу пажњу (познавање формулације, једноставнијег доказа и разумевање суштине Питагорине теореме). Треба постићи увежбаност у њеној примени код разних фигура у којима се појављује правоугли троугао. Такође треба ученике увежбати да неке троуглове с целобројним страницама (на пример 3,4,5 и 5,12,13) препознају као правоугле. Корисно је навести и неке примере практичне примене (рецимо да провере да ли су два суседна зида просторије ортогонална или да помоћу конопца са чворовима на 3. 7. и 12. метру исцртају на тлу прав угао). Ученици такође треба да науче да конструишу тачке бројевне праве које одговарају бројевима $\sqrt{2}$, $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$...

Цели и рационални алгебарски изрази - Основни циљ ове теме јесте да се код ученика изгради навика (на основу познавања својстава степена) да успешно врше идентичне трансформације полиномијалних израза (полинома). Реализација ове теме започиње се даљом изградњом појма степена: упознавање степена чији је изложилац конкретан природан број и операција са таквим степенима, с примерима примене у физици и другим областима. После тога се може прећи на упознавање појма алгебарског израза, уз израчунавање вредности једноставнијих израза. Међу алгебарским изразима посебно се обрађују полиноми (при чему се моном третира као посебан случај полинома).

Рачунске операције с полиномима (у срећеном облику), односно идентичне трансформације збира и производа полинома врше се на основу познатих закона рачунских операција с бројевима (а то је случај и с било којим изразима). Од осталих идентичних

трансформација полинома обрадити само растављање на чиниоце полинома типа $ax + bx$, $a^2 - b^2$, $a^2 + 2ab + b^2$; при томе је битно да се на конкретним примерима види сврха тих трансформација. Растављање на чиниоце може се искористити и за решавање једначина облика $ax^2 + bx = 0$ и $x^2 - c^2 = 0$.

Многоугао - Полазећи од раније стечених знања о појединим геометријским фигурама (област, изломљена линија, конвексна област, троугао, четвороугао), многоугао треба дефинисати као део равни ограничен многоугаоном линијом. Треба обрадити зависност збира углова и броја дијагонала ма ког многоугла од броја његових страница, па зависност међу елементима правилног многоугла, као и његову симетрију. Осим конструкција неких правилних многоуглова (са 3, 4, 6, 8, 12 страница), могу се цртати и други правилни многоуглови (са 7, 9, 10, ... страница) уз коришћење угломера. При томе треба јасно разликовати конструкцију од приближног цртања.

Зависне величине и њихово графичко представљање - Координатни систем, координате тачке и растојање две тачке изражено преко њихових координата. Примери зависних величина (време и температура, време пуњења базена водом и дубина воде, итд.) и њихово графичко представљање. Читање својстава с графика. За две променљиве величине x и y дефинисати директну (и обрнуту) пропорционалност везом $y = kx$ ($x:y = k$, $x \neq 0$ и $y \neq 0$). Пропорција - својство и решавање по једном непознатом члану. Представљање директне пропорционалности и график зависности величина x и y везаних условом $y = kx$. Не уводи се општи појам функције, али може се говорити о линеарној функцији (у поменутом посебном случају). Директну пропорционалност везивати за размере на географским картама и рачунање стварног растојања.

Круг - Осим увођења појмова централног и периферијског угла круга и уочавања и доказивања њиховог односа, централна тема треба да буде одређивање обима и површине круга. То треба започети кроз практичне аспекте проблема (пут који пређе тачак, ...). Добро је да се експерименталним путем осети, односно констатује, сталност односа обима и пречника круга, уз увођење броја π и информативно упознавање ученика с његовом (ирационалном) природом. По обради обима и површине круга извести обрасце за дужину кружног лука, површину кружног исечка и површину кружног прстена.

У практичним израчунавањима за π не треба увек узимати приближну вредност 3,14, него повремено радити и с другим приближним вредностима (3,142; 3,1427; 22/7 или мање тачним 3,1). Унети информацију о броју познатих децимала за број π и навести његову приближну вредност са, рецимо, 10 децимала.

Сличност - Два низа реалних бројева a, b, c, \dots и a', b', c', \dots су пропорционални ако је $a/a' = b/b' = c/c', \dots$ Троуглови са једнаким угловима се дефинишу као слични. Код сличних троуглова аналогне странице су пропорционалне (без доказа). Примене: сторија о Талесу и фараону, одређивање висине дрвета мерењем углова и дужине његове сенке, мерење растојања до неприступачних места, итд.

Ставови сличности и њихова примена остају за осми разред.

Додатни рад

Садржаји додатне наставе морају, пре свега, бити везани за садржаје овог разреда и на тај начин бити њихова интензивнија обрада. Уз то, могу да се изаберу и све друге занимљиве теме водећи рачуна да су битно садржајне. Препоручује се да руководиоци стручних већа контактирају добро афирмисане стручне институције, као што су Друштво математичара Србије, Математичка гимназија, КММ "Архимедес" итд.

БИОЛОГИЈА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе биологије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да усвајањем образовно-васпитних садржаја стекну основна знања о грађи и функционисању човечијег организма, развијају здравствену културу, хигијенске навике и схвате значај репродуктивног здравља.

Изучавањем биологије код ученика треба развијати одговарајуће квалитете живота, навике, запажања, способности критичког мишљења, објективно и логичко расуђивање као и хумане односе међу половима.

Задаци наставе биологије су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе биологије. сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе биологије буду у пуној мери реализовани

- разумевање улоге и значаја биологије за развој и напредак човечанства
- развијање свести о властитом пореклу и положају у природи
- разумевање еволутивног положаја човека
- упознавање грађе и функционисања организма, усвајање одређених хигијенских навика, стицање одговорности за лично здравље и здравље других људи
- схватање да је полност саставни део живота и да човекова полност подразумева поштовање норми понашања које обезбеђују хумане односе међу људима
- стицање радних навика и способности за самостално посматрање и истраживање.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- науче основне податке о развоју људске врсте, етапе у развоју савременог човека и еволутивни положај човека данас
- стекну знања о грађи ћелија и ткива и повезаности органа и органских система у организам као целину
- упознају основну грађу и улогу коже
- упознају облик и грађу костију и мишића
- упознају грађу и функцију нервног система и чула
- упознају грађу и функцију жлезда са унутрашњим лучењем и њихову повезаност са нервним системом
- упознају грађу и функцију система органа за варење
- упознају грађу и функцију система органа за дисање
- упознају грађу и функцију система органа за циркулацију
- упознају грађу и функцију система органа за излучивање и њихов значај за промет материја
- упознају грађу и функцију система органа за размножавање, фазе у полном сазревању човека и биолошку регулацију процеса везаних за пол
- упознају најчешћа обољења и повреде органских система човека
- науче основна правила пружања прве помоћи
- развијају неопходне хигијенске навике
- схвате значај здравствене културе и репродуктивног здравља
- схвате значај и улогу породице у развоју, опстанку, напретку људског друштва као и последице њеног нарушавања.

ПОРЕКЛО И РАЗВОЈ ЉУДСКЕ ВРСТЕ (4)

Наука о човеку - антропологија.

Порекло и историјски развој човека.

Преци данашњег човека.

Људи данас.

ГРАЂА ЧОВЕЧИЈЕГ ТЕЛА (59)

Нивои организације биолошких система. Човек - органски системи.

Ћелија: величина, облик, основна грађа (ћелијска мембрана, цитоплазма, органеле, једро, *DNK*, хромозоми). Деоба ћелија.

Вежба: Посматрање грађе ћелије на трајном микроскопском препарату.

Кратак преглед еволутивне разноврсности кожног система животиња.

Кожни систем човека

Грађа коже човека. Кожни органи. Слузокожа. Функција коже.

Обољења, повреде коже и прва помоћ. *UV* зрачење и заштита коже.

Вежба: Посматрање грађе коже на трајном микроскопском препарату.

Кратак преглед еволутивне разноврсности скелетног система животиња.

Скелетни систем човека

Коштана ћелија. Коштано ткиво. Грађа кости. Хрскавица.

Везе међу костима.

Скелет. Кости главе, трупа и удова.

Обољења, повреде костију и прва помоћ.

Деформације. Правилно држање тела.

Вежба: Посматрање костију, зглобова и шавова. Упоређивање са механичким зглобовима.

Кратак преглед еволутивне разноврсности мишићног система животиња.

Мишићни систем човека

Мишићне ћелије. Мишићно ткиво. Попречно-пругаста, глатка и срчана мускулатура.

Скелетни мишићи (облици). Физиолошке особине мишића.

Кретање.

Обољења и оштећења мишића. Физичка активност.

Вежба: Посматрање мишићног ткива на трајном микроскопском препарату.

Кратак преглед еволутивне разноврсности нервног система животиња.

Нервни систем човека

Нервна ћелија и нервно ткиво.

Физиолошке особине нервне ћелије. Нерви и ганглије.

Централни нервни систем: мозак и кичмена мождина.

Рефлекси и рефлексни лук.

Периферни нервни систем.

Аутономни (вегетативни) нервни систем.

Обољења нервног система.

Стрес. Одмор и сан.

Учење и памћење.

Вежба: Посматрање нервног ткива на пресеку мозга или кичмене мождине (на трајном микроскопском препарату). Испитивање рефлекса бутног мишића.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система жлезда са унутрашњим лучењем животиња.

Систем жлезда са унутрашњим лучењем човека

Жлезде са унутрашњим лучењем, грађа.

Повезаност жлезда са унутрашњим лучењем и нервног система.

Поремећаји у раду жлезда са унутрашњим лучењем.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система чулних органа животиња.

Систем чулних органа човека

Чулне ћелије.

Чуло мириса и укуса.

Грађа и функција чула вида.

Мане и обољења ока.

Чуло слуха и равнотеже.

Оштећења и обољења чула слуха и равнотеже.

Бука и чуло слуха.

Вежба: Одређивање оштрине вида и разликовање боја. Мариотов оглед.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за варење животиња.

Систем органа за варење човека

Грађа органа за варење. Варење хране. Јетра и панкреас.

Обољења органа за варење.

Правилна исхрана и последице неправилне исхране (гојазност, булимија, анорексија).

Хигијена усне дупље.

Вежба: Таблице правилне исхране.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за дисање животиња.

Систем органа за дисање човека

Грађа и функција органа за дисање. Покрети дисања.

Спољашње и ћелијско дисање.

Глас и говор.

Обољења органа за дисање. Дувански дим и здравље.

Вежба: Доказивање угљен-диоксида у издахнутом ваздуху.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за циркулацију животиња.

Систем органа за циркулацију човека

Крв и лимфа.

Крвне групе. Трансфузија. Наслеђивање крвних група.

Срце и крвни судови. Грађа и рад срца. Артерије, вене, капилари.

Лимфни судови. Крвоток и лимфоток.

Одбрамбене способности организма. Вакцине.

Обољења, повреде срца и крвних судова, прва помоћ. Реанимација.

Вежба: Посматрање крви на трајном микроскопском препарату.

Вежба: Мерење пулса и крвног притиска.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за излучивање животиња.

Систем органа за излучивање човека

Грађа и функција органа за излучивање.

Обољења органа за излучивање.

Вежба: Грађа бубрега - дисекција.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за размножавање животиња.

Систем органа за размножавање човека

Грађа и функција органа за размножавање.

Физиологија репродукције.

Наслеђивање пола код човека. Наследне болести везане за пол.

Обољења органа за размножавање. Хигијена полних органа.

РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЉЕ (9)

Дефиниција здравља.

Пубертет и адолесценција.

Проблеми везани за период одрастања (делинквенција, болести зависности).

Почетак полног живота. Хумани односи међу половима. Контрацепција.

Ризично понашање и сексуално преносиве болести - превенција и лечење.
Значај и планирање породице. Наталитет.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Избор и систематизација програмских садржаја биологије резултат су захтева времена и најновијих достигнућа у биологији, а примерени су узрасту ученика и њиховом психо-физичком развоју.

Наставне теме су логички распоређене, а обухватају садржаје науке о човеку, здравственој култури и репродуктивном здрављу.

Овако конципиран програм пружа ученицима основна знања, а ради лакшег разумевања и усвајања градива, наставник не треба да инсистира на детаљном опису грађе и функције, већ на обољењима и повредама појединих органа, пружању прве помоћи и стицању неопходних хигијенских навика, очувању личног здравља и здравља других људи, као и одговорном односу према репродуктивном здрављу.

Приликом израде планова рада (глобалног и оперативног) треба предвидети 60% часова за обраду новог градива и 40% за друге типове часова.

Концепција програма пружа широке могућности за примену различитих наставних метода и употребу расположивих наставних средстава и информационих технологија на часовима обраде, вежби и систематизације градива. Избор наставних метода зависи од циља и задатака наставног часа и опремљености кабинета. Избор облика рада препуштен је наставнику.

Наставник за припрему рада на часу треба да користи уџбеник одобрен од стране Министарства просвете, најновију стручну литературу и да примењује искуства стечена професионалним развојем на акредитованим семинарима из Каталога програма стручног усавршавања Завода за унапређивање образовања и васпитања.

ХЕМИЈА

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе хемије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и

- развијање функционалне хемијске писмености
- разумевање промена и појава у природи на основу знања хемијских појмова, теорија, модела и закона
- развијање способности комуницирања коришћењем хемијских термина, хемијских симбола, формула и једначина
- развијање способности за извођење једноставних хемијских истраживања
- развијање способности за решавање теоријских и експерименталних проблема
- развијање логичког и апстрактног мишљења и критичког става у мишљењу

- развијање способности за тражење и коришћење релевантних информација у различитим изворима (уџбеник, научно-популарни чланци, Интернет)
- развијање свести о важности одговорног односа према животној средини, одговарајућег и рационалног коришћења и одлагања различитих супстанци у свакодневном животу
- развијање радозналости, потребе за сазнавањем о својствима супстанци у окружењу и позитивног става према учењу хемије
- развијање свести о сопственим знањима и способностима и даљој професионалној оријентацији.

Задаци наставе хемије јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе хемије сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе хемије буду у пуној мери реализовани
- омогућавање ученицима да разумеју предмет изучавања хемије и научни метод којим се у хемији долази до сазнања
- омогућавање ученицима да сагледају значај хемије у свакодневном животу, за развој различитих технологија и развој друштва уопште
- оспособљавање ученика да се користе хемијским језиком: да знају хемијску терминологију и да разумеју квалитативно и квантитативно значење хемијских симбола, формула и једначина
- стварање наставних ситуација у којима ће ученици до сазнања о својствима супстанци и њиховим променама долазити на основу демонстрационих огледа или огледа које самостално изводе, развијати при том аналитичко мишљење и критички став у мишљењу
- стварање наставних ситуација у којима ће ученици развијати експерименталне вештине, правилно и безбедно, по себе и друге, руковати лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама
- оспособљавање ученика за извођење једноставних истраживања
- стварање ситуација у којима ће ученици примењивати теоријско знање и експериментално искуство за решавање теоријских и експерименталних проблема
- стварање ситуација у којима ће ученици примењивати знање хемије за тумачење појава и промена у реалном окружењу
- омогућавање ученицима да кроз једноставна израчунавања разумеју квантитативни аспект хемијских промена и његову практичну примену.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ХЕМИЈА И ЊЕН ЗНАЧАЈ (3)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

разуме шта је предмет изучавања хемије и како се у хемији долази до сазнања (научни метод)

схвати да је хемија једна од природних наука која објашњава појаве и промене у природи

оспособи се за коришћење уџбеника и радне свеске

овлада основним операцијама лабораторијске технике, мерама опрезности, заштите и прве помоћи како би самостално изводио једноставне експерименте

организује радно место, припрема и одлаже прибор и други материјал за рад.

Садржаји: (1+0+2)

Предмет изучавања хемије. Хемија у склопу природних наука и њена примена.

Вежба I: Увођење ученика у самосталан рад у хемијској лабораторији

Упознавање лабораторијског посуђа и прибора, намене и начина рада са њима:

- употреба практикума и писаних упутстава
- избор одговарајућег прибора и посуђа (одговарајуће намене и карактеристика, на пример, запремине)
- узорковање приближне запремине течности, пресипање воде из једног суда (на пример, реагенс боце) у други (на пример, епрувету) до задате приближне запремине (на пример, једна четвртина запремине епрувете, једна трећина...)
- загревање воде у епрувети
- одлагање супстанци
- обележавање реагенс боца и других посуда у којима се чувају супстанце
- правила понашања у лабораторији, мере опреза и прва помоћ.

Вежба II: Мерење

Одмеравање задате запремине воде помоћу мензуре и преношење у другу посуду, мерење масе чврстих и течних супстанци и мерење температуре. Грешке при мерењу. Бележење резултата, табеларни и графички приказ резултата и тумачење резултата.

Упутство

Хемија и њен значај је уводна тема у којој ученици сазнају о предмету изучавања хемије, како се у хемији долази до сазнања (научни метод) и месту хемије у склопу природних наука. Потребно је да ученици упознају значај хемије и хемијске производње за развој друштва (на пример, за производњу лекова, нових врста грађевинских и изолационих материјала, козметичких производа, средстава за хигијену, конзерванаса, боја и лакова...). У оквиру ове теме ученици би требало да науче основна правила понашања у учионици, кабинету, о мерама опреза при руковању супстанцама и лабораторијским посуђем и прибором, о мерама заштите себе и других, о заштити животне и радне средине, мерама прве помоћи у случају повреде у раду. У оквиру ове теме ученици започињу учење о правилима понашања и мерама опреза у раду, а она се даље разрађују на садржајима наредних тема. Знања и вештине које ученици стичу на овим часовима значајни су и за задовољавање свакодневних потреба.

Почев од ове теме, ученике треба упућивати у технике и начине учења хемије: посматрање, мерење, бележење, уочавање правилности међу прикупљеним подацима, формулисање објашњења, извођење закључака, коришћење уџбеника, различите литературе и других извора информација.

ОСНОВНИ ХЕМИЈСКИ ПОЈМОВИ (14)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разуме разлику између супстанце и физичког тела, супстанце и физичког поља (разликује примере од непримера)
- разуме разлику између физичких и хемијских својстава супстанце
- разуме разлику између физичке и хемијске промене супстанце
- препознаје примере физичких и хемијских промена у свакодневном окружењу
- зна шта су чисте супстанце
- разуме разлику између елемената и једињења
- препознаје примере елемената и једињења у свакодневном окружењу
- разуме разлику између чистих супстанци и смеша
- препознаје примере смеша у свакодневном окружењу
- уме да изабере и примени поступак за раздвајање састојака смеше на основу физичких својстава супстанци у смеси.

Садржаји: (6+5+3)

Материја и супстанца. Физичка и хемијска својства супстанци.

Физичке и хемијске промене супстанци.

Чисте супстанце: елементи и једињења.

Смеше. Раздвајање састојака смеше (декантовање, цеђење, дестилација, кристализација).

Демонстрациони огледи

Демонстрирање доказа да је дошло до хемијске реакције: издвајање гаса (реакција између цинка и хлороводоничне киселине, реакција између натријум-хидрогенкарбоната и етанске киселине), издвајање талога (реакција између раствора олово(II)-нитрата и калијум-јодида, бакар(II)-сулфата и натријум-хидроксида), промена боје реактаната (сагоревање хартије и сахарозе, разлагање амонијум-дихромата), појава светлости (сагоревање траке магнезијума).

Вежба III: Физичка својства супстанци

Испитивање физичких својстава натријум-хлорида, бакар(II)-сулфата пентахидрата, калцијум-карбоната, сахарозе, сумпора, гвожђа, магнезијума, алуминијума, бабра и воде (агрегатно стање, боја, растворљивост, магнетичност, тврдоћа).

Вежба IV: Физичке и хемијске промене

Испитивање физичких и хемијских промена супстанци (топљење леда, савијање магнезијумове траке, ситњење шећера, сагоревање магнезијумове траке и шећера, топљење и сагоревање парафина).

Вежба V: Смеше

Прављење смеша и раздвајање састојака смеша одливањем, цеђењем, кристализацијом и помоћу магнета.

Упутство

Тема има посебно место у градиву хемије, јер се у њој дефинишу основни појмови који се развијају у наредним темама у 7. и 8. разреду и у том смислу би је требало с посебном пажњом обрађивати. Кроз одговарајући избор примера потребно је омогућити ученицима разликовање појмова супстанца и физичко тело и на тај начин повезати ове садржаје са градивом физике 6. разреда. Одговарајућим избором примера и демонстрационих огледа треба омогућити ученицима да разликују појмове физичка и хемијска својства супстанце, чему доприноси и трећа лабораторијска вежба. Ученицима треба омогућити да на примерима разликују својства супстанци од промена супстанци, физичка својства супстанци од хемијских својстава, и физичке промене супстанци од хемијских промена.

Важно је да ученици разликују примере чистих супстанци од смеша, поготову примере једињења и смеша.

У оквиру теме ученици проширују знање о мерама опреза у раду са супстанцама приликом утврђивања њиховог мириса (како се безбедно испитује мирис супстанце). Треба нагласити ученицима да укус супстанце не проверавају.

Попут осталих појмова ове теме и појам раствора се уводи у најопштијем значењу као хомогена смеша, појам растворљивости као физичко својство и појам растварање као физичка промена. Детаљно учење о растворима, процесу растварања, растворљивости, квалитативном и квантитативном саставу раствора, обухваћено је посебном темом.

СТРУКТУРА СУПСТАНЦЕ (31)

a) АТОМ И СТРУКТУРА АТОМА (16)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна да је атом најмања честица хемијског елемента
- разуме квалитативно и квантитативно значење хемијских симбола
- зна структуру атома, да нуклеони (протони и неутрони) чине језгро, а електрони образују електронски омотач
- зна односе маса протона, неутрона и електрона
- зна релативна наелектрисања протона, неутрона и електрона

- зна да се електрони у атому разликују по енергији (енергетски нивои)
- разуме како су својства елемента и његов положај у периодном систему условљени атомским бројем (број протона), односно бројем и распоредом електрона у омотачу
- разуме да је маса атома мала и да се из практичних разлога уместо стварне масе атома користи релативна атомска маса
- зна шта је атомска јединица масе и да је повеже са појмом релативна атомска маса
- уме да користи податке дате у табlici периодног система елемената.

Садржаји: (7+8+1)

Атом.

Хемијски симболи.

Грађа атома. Језгро атома. Атомски и масени број. Изотопи.

Релативна атомска маса.

Електронски омотач. Периодни систем елемената.

Демонстрациони огледи

Демонстрирање огледа за постављање претпоставке о честичној структури супстанце: растварање калијум-перманганата у води и разблаживање раствора калијум-перманганата.

Вежба VI: Модел структуре атома

Прављење модела атома и распоређивање модела електрона по енергетским нивоима.

Упутство

Тему треба започети стварањем ситуације учења у којој ће ученици на основу одговарајућих аналогija формулисати претпоставке о честичној структури супстанце. На пример, када се помешају вода и калијум-перманганат, како се може објаснити чињеница да две супстанце заузимају исту запремину (" $1+1 \neq 2$ "). У следећем огледу, вишеструким разблаживањем раствора калијум-перманганата добија се све блеђи раствор, што указује да у њему и даље постоје "обојене" честице, али у мањем броју у односу на број честица друге супстанце. У оквиру ове теме ученици би требало да разумеју које честице изграђују атом, својства тих честица (наелектрисање, маса, величина) и својства атома у целини.

Ученици сада могу да дефинишу хемијски елемент из угла изграђивачких честица - сви атоми истог хемијског елемента имају исти број протона.

При обради појма изотоп, поред дефиниције, највише се пажње посвећује њиховој практичној примени, на пример, у археологији и медицини.

Б) ОСНОВНЕ ЧЕСТИЦЕ КОЈЕ ИЗГРАЂУЈУ СУПСТАНЦЕ: АТОМИ, МОЛЕКУЛИ, ЈОНИ (15)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разуме да су основне честице које изграђују супстанце атоми, молекули и јони
- зна шта је јонска и ковалентна веза
- разуме како од атома настају јони, како од атома настају молекули, односно разуме разлику између атома, јона и молекула
- разуме сличности и разлике између атома и јона у броју и врсти субатомских честица
- разуме значај валентних електрона и промене на последњем енергетском нивоу при стварању хемијске везе
- зна шта је валенца елемента и уме да на основу формуле једињења одреди валенцу елемената и обрнуто
- разуме да је стварна маса молекула мала и уме да на основу хемијске формуле израчуна релативну молекулску масу
- разуме да хемијска формула једињења са јонском везом представља најмањи целобројни однос јона у јонској кристалној решетки
- зна да се у хемији користе електронске, структурне и молекулске формуле и разуме њихово значење

- разуме да својства хемијских једињења зависе од типа хемијске везе
- разуме разлику између атомске, јонске и молекулске кристалне решетке.

Садржаји: (7+7+1)

Молекул. Хемијске формуле.

Ковалентна веза. Грађење молекула елемената и једињења.

Јонска веза.

Валенца елемената у ковалентним и јонским једињењима.

Релативна молекулска маса.

Атомске, молекулске и јонске кристалне решетке.

Демонстрација

Приказивање структуре ковалентних и јонских једињења моделима молекула и атома и моделима кристалних решетки.

Демонстрациони огледи

Демонстрирање разлике својстава једињења са поларном и неполарном ковалентном везом - скретање млаза поларне супстанце у електричном пољу. Утврђивање поларности воде и етанола. Демонстрирање својстава једињења са јонском и ковалентном везом: растворљивост, температура топљења, агрегатно стање.

Вежба VII: Модели молекула и хемијске формуле

Састављање модела молекула и писање хемијских формула.

Упутство

У оквиру теме од ученика се очекује да науче да су атоми, молекули и јони основне врсте честица које изграђују хемијске елементе и једињења. Треба указати на повезаност честичне структуре супстанце и њеног агрегатног стања под стандардним условима. Честице гасова су молекули (H_2 , N_2 , Cl_2 , CO_2 , SO_2), осим плементних гасова чије су изграђивачке честице атоми. Честице течности су увек молекули (H_2O , Br_2 , етанол, хексан, ацетон), осим живе, а честице чврстих супстанци могу бити атоми (графит, гвожђе), молекули (шећер, јод) и јони (натријум-хлорид). Ученици треба да разумеју да се кристалне и аморфне супстанце разликују по уређености честица које их изграђују. Кристалну решетку могу да изграђују атоми међусобно повезани ковалентним везама, или молекули међу којима делују међумолекулске привлачне силе. У јонским кристалним решеткама постоје јаке привлачне силе између јона - јонска веза. Са тог полазишта ученицима треба објаснити различита својства супстанци са јонском и ковалентном везом (температуре топљења и кључања). Ученици треба да разумеју зашто су јонска једињења под стандардним условима увек у чврстом агрегатном стању, док се ковалентна једињења појављују у сва три агрегатна стања у зависности од јачине међумолекулских интеракција. Касније, приликом обраде соли, ученицима треба објаснити да у сложеним јонима, на пример, SO_4^{2-} , CO_3^{2-} , PO_4^{3-} , постоји ковалентна веза.

ХОМОГЕНЕ СМЕШЕ - РАСТВОРИ (9)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разуме појам раствора и растворљивости
- разуме начин изражавања квантитативног састава раствора као незасићен, засићен и презасићен раствор
- разуме изражавање квантитативног састава раствора преко процентне концентрације
- уме да израчуна процентну концентрацију раствора
- уме да направи раствор одређене процентне концентрације
- разликује воду као једињење (чиста супстанца) од примера вода у природи које су смеше (изворска, морска, речна, језерска, подземна, минерална вода, атмосферска и отпадна вода)

- разуме да је вода растварач за супстанце са јонском и поларном ковалентном везом и зна значај воде за живот

- зна да је вода за пиће драгоцене и да је чува од загађења.

Садржаји: (4+3+2)

Раствори и растворљивост.

Процентни састав раствора.

Вода. Значај воде за живи свет.

Демонстрациони огледи

Припремање презасићеног раствора натријум-ацетата и демонстрирање изазивања кристализације растворене супстанце. Демонстрирање огледа којим се показује да у води има раствореног кисеоника. Растварање калијум-перманганата и јода у води и неполарним растварачима ("хемијски коктел"). Дестилација воде (изворске, минералне).

Вежба VII: Растворљивост супстанци и процентна концентрација раствора

Испитивање растворљивости супстанци у различитим растварачима. Прављење раствора одређене процентне концентрације.

Вежба VIII: Водени раствори у природи

Испаравање воде из различитих узорака вода: воде из водовода, флаширане воде, речне воде, итд.

Вежба IX: Испитивање растворљивости супстанци са јонском и ковалентном везом

Испитивање и упоређивање растворљивости различитих супстанци са јонском и ковалентном везом у води (калијум-хлорид, калијум-јодид, јод, сумпор, глукоза, скроб, ацетон).

Упутство

Почетак формирања појмова из ове теме треба да укључи примере раствора из свакодневног окружења (бистри сокови, сирће, пијаћа, речна вода, морска вода, сузе). Следећи корак у формирању појма *раствор* требало би да обухвати самостални ученички рад у припремању раствора њему познатих супстанци (сахарозе и натријум-хлорида), затим испитивање и упоређивање растворљивости различитих супстанци (поред поменутих, и натријум-хидрогенкарбоната, калцијум-карбоната, масти, уља, итд). Ученици треба да уоче да се у истој запремини воде може растворити различита маса различитих супстанци, што може да буде основа за формулисање дефиниције појма растворљивост. На основу сопственог експерименталног рада ученици треба да формирају појам засићеног и незасићеног раствора, а на основу демонстрационог огледа и појам презасићеног раствора. До формирања појма процентна концентрација раствора ученици могу доћи најпре кроз прављење раствора соли чији су катјони или анјони обојени и уочавање да интензитет боје раствора зависи од тога колико је соли растворено у истој запремини воде (на пример, један кристал калијум-перманганата или неколико кристала). Потом се може дефинисати како се квантитативни састав раствора изражава процентном концентрацијом, а затим ученици изводе израчунавања и припремају раствор задате масене процентне концентрације, што обухвата мерење масе супстанце и масе, односно запремине, воде. Или, ученици могу да припремају растворе исте масене процентне концентрације, али различите масе, на пример, растварањем 5 g шећера у 45 g воде и 10 g шећера у 90 g воде и да изведу закључак да оба раствора имају иста својства јер су исте концентрације.

Као доказ да је вода с којом су ученици у свакодневном контакту смеша, може послужити оглед у коме ученици загревају различите узорке вода: воду из водовода, минералну воду, речну воду, итд. Ученицима може бити демонстриран оглед којим се показује да у води има раствореног кисеоника из ваздуха. Кроз самостални експериментални рад ученици би могли да испитају и упореде растворљивост различитих супстанци са јонском и ковалентном везом у води. Самосталном експерименталном раду ученика може да

претходи демонстрирање различите растворљивости калијум-перманганата и јода у води и неполарним растварачима ("хемијски коктел").

ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ИЗРАЧУНАВАЊА (17)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна да се хемијским симболима и формулама представљају супстанце, а једначинама хемијске промене (реакције)
- разуме квалитативно и квантитативно значење симбола, формула и једначина хемијских реакција
- примењује знање о Закону одржања масе при писању једначина хемијских реакција
- разуме Закон сталних масених односа
- разликује два основна типа хемијских промена: реакције анализе и синтезе
- разликује појам масе од појма количине супстанце као и њихове основне јединице
- разуме однос масе и количине супстанце
- зна на основу формуле да израчуна моларну масу супстанце
- зна да хемијским једначинама прикаже једноставне хемијске реакције
- зна да на основу хемијске једначине објасни Закон о одржању масе
- изводи једноставна израчунавања на основу једначине хемијске реакције - стехиометријска израчунавања заснована на масеним и количинским односима
- зна да су све промене супстанци праћене променом енергије.

Садржаји: (7+9+1)

Хемијске једначине. Анализа и синтеза.

Закон о одржању масе.

Закон сталних односа маса.

Количина супстанце. Мол. Моларна маса.

Израчунавања у хемији.

Демонстрациони огледи

Синтеза гвожђе(II)-сулфида и анализа жива(II)-оксида. Сагоревање свеће.

Реакција између натријум-хлорида и сребро-нитрата у раствору и баријум-хлорида и натријум-сулфата у раствору.

Вежба X: Састављање једначина хемијских реакција

Састављање модела молекула реакционих производа од модела молекула реактаната и писање једначина хемијских реакција.

Упутство

У оквиру теме ученици треба да формирају разумевање квалитативног и квантитативног значења хемијске једначине којом се представља одређена хемијска промена. Законе по којима се хемијске промене одвијају ученици треба да разумеју са становишта честичне структуре супстанце, тј. да је маса супстанце пре и после хемијске реакције иста јер је број атома пре и после хемијске реакције исти, односно да супстанце међусобно реагују у тачно одређеним масеним односима јер увек одређени број атома једне супстанце реагује са одређеним бројем атома друге супстанце. Решавање стехиометријских задатака треба да омогући ученицима разумевање квантитативног аспекта хемијских реакција, односно важења основних хемијских закона. Ученици треба да уоче и разумеју везе између две основне величине: масе супстанце и њене количине, и њихових јединица.

ДОДАТНИ РАД

Програм додатне наставе обухвата проширивање и продубљивање садржаја редовне наставе хемије и планиран је према предвиђеним наставним темама редовне наставе са 36 часова годишње.

Оријентациони садржаји програма за седми разред:

Хемија и њен значај

Развој хемије као науке. Хемија у савременом животу.

Мерења у хемији: мерење масе, мерење запремине мензуром и пипетом.

Основни хемијски појмови

Методe раздвајања смеша. Раздвајање чврсто-чврсте смеше натријум-хлорида и јода сублимацијом и селективним растварањем. Хроматографија као метода раздвајања. Раздвајање зелене боје лишћа хроматографијом на колони од прах-шећера и раздвајање боје из фломастера кружном хроматографијом на папиру.

Хомогене смеше или раствори

Раствори - својства раствора: експериментална провера снижења температуре мржњења раствора натријум-хлорида у односу на воду. Растварање калијум-перманганата, никал(II)-сулфата, бакар(II)-сулфата и гвожђе(III)-хлорида у води и у раствору воденог стакла - "силикатни врт". Колоидни раствори - растварање желатина (сол и гел стање).

Израчунавање масеног процентног садржаја у поступку разблаживања раствора и у поступку мешања раствора различитог садржаја.

Хемијске реакције и израчунавања на основу хемијских једначина

Основни типови хемијских реакција - синтеза алуминијум-јодида или цинк-јодида из елемената, електролиза воде и електролиза калијум-јодида у електрохемијској ћелији од кромпира.

Израчунавања на основу хемијских једначина, на основу односа количине, масе и броја честица учесника у хемијској реакцији.

Израчунавања на основу релација количина супстанце, маса супстанце и бројност честица. Експериментално одређивање Авогадровог броја.

Израчунавање на основу хемијских формула - израчунавање масеног елементарног процентног састава једињења.

Топлотни ефекти при физичким и хемијским променама супстанци: егзотермне и ендотермне реакције. Растварање натријум-хидроксида и растварање амонијум-хлорида у води.

Програм слободних активности из хемије

У оквиру слободних активности окупљају се ученици који показују повећано интересовање за хемију. Циљ слободних активности је подстицање и проширивање интересовања ученика за хемију, као и развој њихових склоности и способности у функцији професионалног опредељивања. Групе за рад у оквиру слободних активности формирају се од десет до петнаест ученика, и могу се повећати при обради теоријских садржаја, или смањити код извођења неких хемијских експеримената. Значајна улога наставника у слободним активностима јесте да идентификује даровите ученике и да их усмери у даљем професионалном развоју ка избору занимања у подручју хемије.

Облици рада у оквиру слободних активности могу да буду разноврсни: израда и презентација ученичких пројеката, обрада интересантних тема кроз предавања и презентације наставника или предавача по позиву, колаборативни рад ученика при обради актуелних тема из хемијских аспеката угрожености и заштите животне средине, организоване кратке стручне екскурзије (посете хемијским фабрикама, постројењима за прераду воде и друго), неформална мини-такмичења кроз квизове знања, израда пригодних учила (збирке минерала, сировина, полупроизвода и финалних производа хемијске индустрије или израда једноставних модела и уређаја). Посебно место у слободним активностима заузимају самостални ученички хемијски експерименти, а важан задатак слободних активности је подстицање интересовања за хемијске експерименте као примарне изворе знања у хемији и развијање основних лабораторијских техника рада.

Теме које се обрађују у оквиру слободних активности могу да буду преузете из програма додатне наставе, уз могућност корекције према наставничковој процени ученичких интересовања.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену научног у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Градиво хемије у основној школи организовано је тако да се у седмом разреду уче основни појмови опште хемије, а у осмом разреду садржаји неорганске и органске хемије. У седмом разреду садржај је организован у оквиру пет тема. У првој теми ученици би требало да сазнају шта је предмет изучавања хемије, о научном методу како хемичари долазе до сазнања и о примени и значају хемије у свакодневном животу за развој технологије и друштва. У оквиру друге теме уводе се основни хемијски појмови који се кроз наредне теме даље развијају. Циљ учења треће теме јесте сазнавање о честицама које изграђују супстанцу, начину на који се оне међусобно удружују и уређују и условљености својстава структуром супстанце. У четвртој теми ученици детаљније уче о појму раствора, растворљивости и квантитативном изражавању састава раствора, уз стално повезивање ових појмова са свакодневним животом. Пета тема обухвата детаљније разматрање хемијских промена, закона по којима се оне одвијају и квантитативног аспекта хемијских реакција.

У осмом разреду ученици би у прегледу требало да сазнају и кроз експериментални рад открију или утврде својства неметала и метала и њихових једињења. Циљ учења друге теме у осмом разреду јесте систематизација знања о неорганским једињењима, оксидима, киселинама и хидроксидима, стеченим у оквиру претходне теме. Поред тога, уводи се нова класа једињења, соли. У оквиру четири наредне теме ученици би требало да сазнају о основним својствима органских једињења, по којима се разликују од неорганских, и да сазнају о физичким и хемијским својствима неких класа органских једињења (угљоводоници, алкохоли, алдехиди и кетони, карбоксилне киселине и естри), укључујући и биолошки важна једињења.

Специфичност учења хемије огледа се у потреби да се хемијски појмови разматрају на три нивоа: макро нивоу, микро нивоу и симболичком нивоу. Ученицима треба омогућавати ситуације у којима ће промене које макроскопски опажају у огледима тумачити на нивоу честица које изграђују супстанцу и записивати коришћењем хемијских симбола, формула и хемијских једначина.

Формирање хемијских појмова требало би да буде резултат истраживачког приступа који обухвата: прикупљање података посматрањем или мерењем, представљање података на структуриран начин (табеларно), уочавање правилности међу подацима, формулисање објашњења и извођење закључака. Формирање хемијских појмова требало би да започне увек позивањем на примере из свакодневног живота и повезивањем с претходним знањем и искуством ученика. Такође, због апстрактне природе хемијских појмова, неопходно је да се њихово формирање заснује на огледима које демонстрира наставник или их ученици самостално изводе. Ако у школи не постоје супстанце предложене у програму за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби ученика, оне се могу заменити супстанцама доступним у продавницама и апотекама. За многе вежбе ученици могу донети

различите материјале од куће. Да би ученици разумели својства супстанци, условљеност својстава структуром супстанце, промене којима супстанце подлежу и законе према којима се промене одвијају, њихове активности на часовима би требало да буду различите. Активности би требало планирати према оперативним задацима, наведеним уз сваку тему, имајући у виду која знања и способности ученици треба да развију. Те активности могу бити следеће:

- посматрање својстава супстанци и промена у огледу које наставник изводи
- анализирање резултата огледа и њихово повезивање са претходним експерименталним искуством и постојећим теоријским знањем
- формулисање претпоставки
- планирање огледа
- извођење огледа уз безбедно руковање лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама
- бележење резултата
- формулисање објашњења за правилности уочене међу прикупљеним подацима
- извођење закључака
- дискутовање
- претраживање и коришћење различите литературе
- претраживање Интернета ради прикупљања информација
- припремање извештаја о експерименталном раду
- извештавање
- сређивање радног места
- прављење наставних средстава
- решавање рачунских задатака, при чему се израчунавања могу повезати са експерименталним радом, итд.

Приликом планирања часа требало би поћи од оперативних задатака, према њима формулисати циљеве часа и изабрати методе које ће на датом садржају на најефикаснији начин омогућити ученицима да формирају знања или вештине. То укључује осмишљавање одговарајућих задатака, чијим ће испуњавањем, односно извођењем активности, највећи број ученика за расположиво време научити дати садржај.

Учење хемије у основној школи требало би да обезбеди сваком ученику формирање хемијске писмености. Хемијски писмена особа требало би да поседује такво знање хемије које јој обезбеђује сагледавање и разумевање животног окружења, функционисање на личном и будућем професионалном и друштвеном плану. Она би требало да познаје својства материјала којима је окружена и које користи, разуме да је употреба материјала условљена њиховим својствима и према томе бира одговарајући материјал и безбедно рукује њиме. Хемијска писменост требало би да омогући критичку процену информација из различитих извора и процену поузданости самих извора. Такво знање хемије требало би да омогући доношење различитих одлука, на пример, свакодневних, од ког произвођача купити одређени производ имајући у виду хемијски састав производа, уз критички однос према рекламним кампањама за производе итд.

Кроз обраду наставног садржаја требало би омогућавати ученицима разумевање како се применом научног метода долази до сазнања у хемији. Такође, веома је важно истицати практичан значај тих сазнања у свакодневном животу, за развој технологије и, уопште, за развој друштва.

Ученичка постигнућа требало би пратити на сваком часу и дати прилику ђацима да кроз различите начине проверавања покажу свој напредак у учењу хемије. При томе, треба имати у виду да начин проверавања и садржај обухваћен проверавањем одређују начин учења ученика, усмеравајући често њихову пажњу само на оне делове градива који су проверавањем обухваћени и на ниво знања који се од њих тражи. Зато је важно приликом

осмишљавања задатака за испитивање ученичких постигнућа утврдити да ли се тим задацима проверава ниво знања прецизиран у оперативним задацима и у којој се мери задацима подстиче формирање целовитог знања, односно формирање система појмова.

Кроз наставу хемије ученици би требало да развијају и комуникационе способности, способности да изнесу идеје, да наводе аргументе, требало би да се оспособљавају за доношење одлука и преузимање одговорности. Истраживање у школској лабораторији (хемијском кабинету) као начин учења хемије, омогућава и подстиче развој наведених вештина. Ученици у таквим ситуацијама развијају способности да формулишу идеју у виду питања/проблема који се може истражити, да планирају, да се договарају, размењују знања и искуства, да извештавају о урађеном на јасан и структуриран начин.

ТЕХНИЧКО И ИНФОРМАТИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе техничког и информатичког образовања у основној школи јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку, техничку и информатичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да се упознају са техничко-технолошки развијеним окружењем, развију техничко мишљење, техничку културу, радне вештине и културу рада.

Задаци наставе техничког и информатичког образовања су

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе техничког и информатичког образовања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе техничког и информатичког образовања буду у пуној мери реализовани
- стицање основног техничког и информатичког образовања и васпитања
- стицање основних техничко-технолошких знања, умења, вештина и оспособљавање ученика за њихову примену у учењу, раду и свакодневном животу
- схватање законитости природних и техничких наука
- сазнавање основног концепта информационо-комуникационих технологија (ICT), улоге ICT у различитим струкама и сферама живота,
- као и оспособљавање ученика да
- раде на једном од оперативних система и неколико најчешће коришћених корисничких програма и стицање навике да их ученик користи у свакодневним активностима
- науче употребу рачунара са готовим програмима за обраду текста, за графичке приказе, интерфејс и интернет
- развијају стваралачко и критичко мишљење
- развијају способност практичног стварања, односно да реализују сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмишу креативност и оригиналност
- развијају психомоторне способности
- усвоје претпоставке за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада
- савладавају основне принципе руковања различитим средствима рада, објектима технике и управљања технолошким процесима
- развијају прецизност у раду, упорност и истрајност приликом решавања задатака
- стичу радне навике и оспособљавају се за сарадњу и тимски рад
- комуницирају на језику технике (техничка терминологија, цртеж)
- стекну знања за коришћење мерних инструмената
- на основу физичких, хемијских, механичких и технолошких својстава одаберу одговарајући материјал за модел, макету или средство

- препознају елементе (компоненте) из области грађевинарства, машинства, електротехнике, електронике и да их компонују у једноставније функционалне целине (графички и кроз моделе, макете или предмете)

- разумеју технолошке процесе и производе различитих технологија
- препознају природне ресурсе и њихову ограниченост у коришћењу
- прилагоде динамичке конструкције (моделе) енергетском извору
- одаберу оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе)
- израде или примене једноставнији програм за управљање преко рачунара
- упознају економске, техничко-технолошке, еколошке и етичке аспекте рада и производње и њихов значај на развој друштва
- примењују мере и средства за личну заштиту при раду
- знају мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења
- на основу знања о врстама делатности и сагледавања својих интересовања правилно одаберу своју будућу професију и др.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- комуницирају на језику технике (користе стручну терминологију и израђују технички цртеж - основним прибором и рачунаром)
- користе рачунар у прикупљању информација као и у њиховој обради и презентацији
- служе мерним инструментима за мерење дужине, углова, масе, силе;
- на основу физичких, хемијских и технолошких својстава одаберу одговарајући материјал (метал, легуру, неметал и погонски материјал) за модел или употребно средство
- препознају елементе (компоненте) из области машинства и да их компонују у једноставније функционалне целине (графички и кроз моделе или употребне предмете)
- примењују одговарајуће поступке обраде материјала кроз алгоритам
- разумеју технолошке процесе и производе различитих технологија
- правилно употребљавају стандардни прибор, алат и машине при обликовању елемената за моделе и употребна средства
- одређују адекватне везе између елемената (завртањ, закивак, ...)
- препознају природне ресурсе, њихову ограниченост у коришћењу
- прилагоде динамичке конструкције (моделе) енергетском претварачу
- одаберу оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе)
- одаберу једноставнији програм за управљање рачунаром
- примењују мере и средства за личну заштиту при раду
- знају мере заштите и потребе за обнову и унапређивање животног окружења
- на основу знања о врстама делатности и сагледавања својих интересовања и знања, правилно одаберу своју будућу професију.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД У МАШИНСКУ ТЕХНИКУ (2)

Појам и задаци машина и механизма: трансформација материје и енергије, пренос и трансформација оптерећења и кретања.

ТЕХНИЧКО ЦРТАЊЕ У МАШИНСТВУ (8)

Техничка документација у машинству. Ортогонална пројекција. Котирање, пресеци и упрошћавање, просторно приказивање. Од идеје до реализације.

ИНФОРМАТИЧКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ (14)

Цртање коришћењем рачунара и израда презентације. Интерфејс - систем веза са рачунаром. Управљање моделима помоћу рачунара. Рад са конструкторима на бази интерфејс-технологије.

МАТЕРИЈАЛИ (2)

Машински материјали: метали, легуре, композити, неметали, погонски материјали. Својства метала и легура (испитивање тврдоће, чврстоће и др.).

МЕРЕЊЕ И КОНТРОЛА (2)

Мерење и мерна средства: дужине, угла, масе и момента. Размеравање и обележавање на металу. Појам контроле.

ТЕХНОЛОГИЈА ОБРАДЕ МАТЕРИЈАЛА (4)

Принципи обраде метала са и без скидања струготине. Спајање металних делова. Мере заштите на раду.

МАШИНЕ И МЕХАНИЗМИ (16)

Основни појмови и принципи рада машина и механизма. Елементи машина и механизма: елементи за везу, елементи за пренос снаге и кретања, специјални елементи. Производне машине: принцип рада, састав, коришћење. Машине спољашњег (бицикл, аутомобил, железничка возила, бродови, авиони и др.) и унутрашњег (транспортери, дизалице и др.) транспорта: принцип рада, састав, коришћење.

РОБОТИКА (2)

Појам робота. Врсте робота, намена, конструкција (механика, погон и управљање). Моделирање робота из конструкторских комплета и коришћење интерфејса.

ЕНЕРГЕТИКА (6)

Извори, коришћење и трансформација енергије. Погонске машине - мотори: хидраулични, пнеуматски, топлотни (цилиндри, турбине, парне машине и турбине, двотактни бензински мотори, четворотактни бензински мотори, дизел мотори и остали мотори).

КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ - МОДУЛИ (16)

Конструкторско моделовање - самосталан рад на сопственом пројекту према алгоритму: дефинисање задатка, решење извора енергије, избор кретних, преносних и извршних механизма, решење управљања, компоновања конструкције или модела, провера испуњености еколошких и ергономских захтева, израда техничке документације. Моделовање производних машина, саобраћајних средстава, транспортних машина и уређаја и др.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену научног у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Програм техничког и информатичког образовања у седмом разреду је иновирани у складу са дугорочном пројекцијом развоја овог предмета и у складу са извршеним променама у петом и шестом разреду. Извршено је уједначавање и сажимање наставних области као и у претходним разредима. Због тога су уведене нове теме под називом Увод у машинску технику и Машине и механизми. Следеће теме су преименоване због рационализације и то: уместо Технологија материјала уведена је тема Материјали; уместо Техничко комуницирање уведено је Техничко цртање у машинству; Мерење и контрола уместо Лабораторијске вежбе. Садржаји Саобраћајних система су убачени у област

Енергетике. Измене које су унете неће битније утицати на реализацију програма јер су оне и настале на основу сугестија предметних наставника.

Увод у машинску технику има задатак да уведе и заинтересује ученике за нову техничку област - машинство. Увођење у машинство остварити обрадом основних појмова из области машина и механизма и њихових задатака. На основу знања из претходних разреда о ресурсима увести ученике у основе трансформације материје и енергије, пренос и трансформација оптерећења и кретања.

Техничко цртање у машинству - у оквиру техничког цртања проширивати знања са ортогоналним пројектовањем и просторним приказивањем објеката, затим специфичностима у области машинства (техничка документација у машинству ортогонална пројекција, котирање, пресеци, и упрошћавање, просторно приказивање). Наставити са алгоритамским приступом у конструкторском моделовању посебно у приступу развоја техничког стваралаштва - **Од идеје до реализације**.

Информатичка технологија - област која остварује континуитет информатичке писмености с циљем да ученици науче да користе рачунар за цртање и израду презентација. Посебан аспект употребе рачунара и периферних уређаја је у функцији управљања техничким системима и процесима (интерфејс - систем веза са рачунаром). У ту сврху се са рачунаром повезује интерфејс а користе се готови програми (софтвер) за управљање. Ову наставну тему треба повезати са темом роботика. У практичним вежбама користити рад са конструкторима на бази интерфејс - технологије, односно моделе управљани рачунаром.

У оним школама у којима се реализује изборна настава из информатике и рачунарства треба остварити корелацију како се не би наставни садржаји преклапали.

Материјали - проширити знања о техничким материјалима које су ученици стекли у претходним разредима. Акцент је на машинским материјалима: метали, легуре, композити, неметали, погонски материјали. Упознати ученике са својствима метала и легура (испитивање тврдоће, чврстоће и др.) који се најчешће користе у машинству. Остварити везу са хемијом тако што треба ускладити време и обим реализације у оба наставна предмета.

Мерење и контрола - ова наставна јединица се надовезује на наставне садржаје из физике из претходног разреда. За техничко и информатичко образовање посебно је важно да упознају мерење и мерна средства: дужине, угла, масе, силе и момента, мерења и обележавање на металу. Ученици треба да науче да рукују помичним мерилом, микрометром, калибрима и угаоником.

Технологија обраде материјала - ова наставна тема се ослања на наставне садржаје из претходних разреда. У току реализације треба указати на принципе обраде метала са и без скидања струготине, разлике у обради метала у односу на друге материјале, као и спајање металних делова. Осим ручне обраде уз одговарајуће мултимедијалне софтвере обрадити производне машине - принцип рада, састав, коришћење.

Није предвиђено да ученици раде на обради тешко обрадивих материјала. Посебно обратити пажњу на мере заштите на раду.

Машине и механизми - представља комплексну област која обухвата: основне појмове и принципе рада машина и механизма, елементе машина и механизма, елементе за везу, елементе за пренос снаге и кретања, специјалне елементи. Обрада ових елементарних појмова представља основу за следеће садржаје у оквиру ове теме тј. подсистеме саобраћајних машина и уређаја: машине спољашњег (бицикл, аутомобил, железничка возила, бродови, авиони и др.) и унутрашњег (транспортери, дизалице и др.) транспорта - принцип рада, састав, коришћење. Повезати са садржајима из енергетике тако да ученици могу да схвате међусобне односе погонских и преносних елемената у саобраћајним средствима.

Роботика је област која треба да интегрише наставне садржаје других области као што су информатичка технологија, машине и механизме, енергетику, технологију обраде материјала. Ученици треба да упознају врсте робота, намену, конструкција (механика, погон

и управљање) итд. За реализацију ове теме треба користити адекватне мултимедијалне презентације. Посебно је погодно организовати моделовање робота из конструкторских комплекта и коришћење интерфејса.

Енергетика - ученици треба да упознају принципе рада енергетских преображајника, изворе, коришћење и трансформацију енергије. Упознати ученике са развојем погонских машина - мотора, као и врстама: хидраулични, пнеуматски, топлотни (цилиндри, турбине, парне машине и турбине, четворотактни бензински мотор, дизел мотор и остали мотори). Детаљније обрадити принципе рада и делове СУС мотора. При реализацији по могућности користити делове мотора, моделе и аудиовизуелне медије, односно мултимедију.

Конструкторско моделовање - Модули - реализација модула је заснована на примени конструкторских елемената и самосталној изради неких делова конструкције на основу пројекта. Ученици се могу одредити по сопственом избору за различите модуле: конструкција модела машина и механизма, интерфејс технологија, роботика, рад на рачунару и др. Реализацијом модула остварује се диференцијација и индивидуализација ученика према способностима, интересовању и полу. Ученици приступају реализацији модула израдом **пројекта** који садржи **алгоритам од идеје до реализације**. У изради техничке документације за пројекат могу се користити једноставни бесплатни програми за техничко цртање.

Програм техничког и информатичког образовања се ослања на досадашња искуства у наставној пракси и на постојећу реалност, а има за циљ, поред модернизације предмета рационализацију наставе и растерећење ученика, тако да је програм еволутивне природе. Промене у програму техничког и информатичког образовања ће се уводити по етапама. Реализација претходне етапе је услов за прелазак на следећу.

Наставни програм је **модуларног** типа. Модули представљају програмске целине који омогућују ученицима креативну слободу; омогућавају индивидуализацију наставе и диференцијацију према способностима, полу и интересовањима ученика, могућностима школе, наставника и потребама животне средине. У приступу је избегнута дистрибуција наставних садржаја према врсти материјала који се обрађују. **Тако, обрада материјала постаје средство а не циљ у настави техничког и информатичког образовања.**

Повезаност теорије и праксе постигнуто је кроз јединство теоријских садржаја, радионичких и лабораторијских вежби које у реализацији треба да се преплићу и допуњују, а функционално обезбеђују корелацију са сродним садржајима из наставних предмета: физике, математике, биологије, хемије и др.

За успешно остваривање садржаја програма, односно циља и задатака наставе, неопходно је организовати наставу у складу са следећим захтевима:

- уводити ученике у свет технике и савремене технологије на занимљив и атрактиван начин, чиме се подстиче њихово интересовање за техничко стваралаштво
- омогућити ученицима да исказују властите креативне способности, да траже и налазе сопствена техничка решења и да се доказују у раду
- наставне садржаје треба остваривати на спојеним часовима, блок од два часа,
- с обзиром да је настава техничког образовања (техничког и информатичког образовања) теоријско - практичног карактера, часове треба остваривати са одељењем подељеним на две групе, односно са највише 20 ученика
- ученицима треба обезбедити да на најефикаснији начин стичу трајна и применљива научно - технолошка знања и да се навикавају на правилну примену техничких средстава и технолошких поступака
- не инсистирати на учењу и запамћивању података, мање значајних чињеница и сличних теоријских садржаја
- ради што успешније корелације одговарајућих наставних садржаја, усклађивања терминологије, научног осмишљавања садржаја и рационалног стицања знања, умења и

навика неопходна је стална сарадња са наставницима физике, математике, хемије, биологије и ликовне културе и др.

- приликом конкретизације појединих садржаја програма, нарочито упознавања нових и савремених технологија, у обзир треба узимати специфичности средине и усклађивати их са њеним потребама.

Васпитно-образовни циљеви су идентични за све школе. Међутим, модули омогућавају различите начине за постизање тих циљева. За њихову реализацију потребно је поступно уводити ученике у **алгоритме конструкторског моделовања** при изради сопственог **пројекта** као израза слободног избора идеја, материјала, поступка и др. Алгоритмизовати наставу значи одредити прецизан систем правила и упутстава по којима ће се обављати све наставникове и ученикове активности, да би се најсигурније и најбрже дошло до постављених циљева.

За сваку програмску целину - **модул** постоји одређен оквир (циљ и задаци), а наставни садржаји се реализују као модули активности, реализацијом пројекта кога израђује сваки ученик према личном опредељењу и избору. **Пројекат** треба да садржи **идеју** (намену, изглед), **материјал** (избор), **скицу, технички цртеж, план редоследа и поступака обраде и потребног алата и прибора**. У пројект се може укључити и више ученика уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. На избор модула активности може утицати и опремљеност радионица - кабинета алатом и материјалом. Модули садржаја ће се примењивати у следећој етапи развоја наставе техничког и информатичког образовања, када се у потпуности испуне услови за њихову примену.

Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба приказивати наставне филмове односно видео секвенце, као и мултимедијалне програме у којима је заступљена ова проблематика.

Ученицима се не задају домаћи задаци, већ све садржаје програма - знање, умења и вештине треба да усвоје на часовима редовне наставе и коришћењем одобреног уџбеника, радне свеске и дидактичког материјала.

У складу са прихваћеном концепцијом пројектовати етапни развој и набавку наставних средстава и дидактичког материјала.

С обзиром на различитост функција и карактера појединих делова програмских садржаја, као и психофизичких могућности ученика у појединим фазама, у настави техничког и информатичког образовања се, по правилу користе сви постојећи облици рада, који су иначе заступљени у осталим наставним предметима: фронтални, групни, рад у паровима и индивидуални рад.

Фронтални облик рада примењује се најчешће зато што је економичан у припремању и одржавању часова и ученицима обезбеђује поступност, систематичност као и лакше праћење и контролисање рада и резултата рада ученика. Међутим, у настави техничког и информатичког образовања треба водити рачуна и о slabим странама фронталног облика рада као што је спутавање иницијативности и самосталности у раду, немогућност ангажовања свих ученика у раду, појединци не могу да задовоље своје склоности и развију своје способности темпом који им одговара.

Групни облик рада се чешће користи у настави техничког и информатичког образовања, а посебно у реализацији наставних садржаја као што су: упознавање принципа и начина функционисања појединих справа, уређаја, апарата, машина и сл. Приликом њиховог расклапања и склапања; проучавање појединих технолошких процеса; примена практичних знања, умења и вештина и др.

Индивидуални облик у настави техничког и информатичког образовања има посебну улогу у реализацији модула и конструкторског моделовања. Израда пројекта захтева од

наставника индивидуални рад са сваким учеником тако да им омогући рад у складу са својим способностима, склоностима и интересовањима. Овај облик рада се примењује када ученици постигну одређена знања, умења и вештине и извесно искуство које могу примењивати у самосталном раду при реализацији "пројекта".

Избор **метода** зависи од циља и задатака наставног часа, опремљености кабинета наставним средствима и изабраног облика рада.

Ученике **оцењивати** према резултатима које постижу у усвајању наставних садржаја, узимајући у обзир и све њихове активности значајне у овој настави (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.). Не треба одвојено оцењивати теоријска и практична знања, нити примењивати класично пропитивање ученика, већ изводити оцене на основу сталног праћења рада ученика.

Очекивани резултати који треба да се постигну наведеним начином реализације предмета су специфицирани у односу на сваки разред:

У VII разреду ученик треба да:

- уме да примењује техничке цртеже и да на цртежу представи једноставан предмет у ортогоналној пројекцији;
- зна називе основних елемената машина и њихову намену и примену;
- уме да прикаже своју идеју скицом и техничким цртежом;
- да познаје конвенционалне и алтернативне облике енергије, рационално је користи;
- уме да користи рачунар у решавању једноставнијих проблема у обради текста, цртежа, за управљање на бази интерфејса.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања јесте да разноврсним и систематским моторичким активностима, повезаним са осталим васпитно - образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Оперативни задаци

Општи оперативни задаци су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе физичког васпитања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе физичког васпитања буду у пуној мери реализовани

- подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела
- развој и усавршавање моторичких способности
- стицање моторичких умења, која су као садржаји утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање
- усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања
- дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја
- формирање морално-вољних квалитета личности
- оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада
- стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити природе и човекове средине.

Посебни оперативни задаци:

- усмерени развој основних моторичких способности: брзине, снаге, издржљивости, гипкости и координације
- стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом физичког васпитања

- примена стечених знања, умења и навика у сложенијим условима (кроз игру, такмичење и сл.)
- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем, групним поистовећивањем и сл
- естетско изражавање покретом и кретањима и доживљавање естетских вредности
- усвајање етичких вредности и подстицање вољних особина ученика.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Циљ физичког васпитања остварује се путем следећих организационих облика рада:

1. часови физичког васпитања;
2. корективно-педагошки рад;
3. слободне активности;
4. активности у природи (кросеви, логоровања и зимовања)
5. курсни облици рада
- 5.1. спортских активности од значаја за друштвену средину;
6. школских и других спортских такмичења;
7. приредби и других друштвених активности школе

1. ЧАСОВИ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји овог васпитно-образовног подручја усмерени су на:

- развијање физичких способности;
- усвајање моторичких знања, умења и навика;
- теоријско образовање.

I. РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посвећује се пажња:

- развијању физичких способности: брзине, снаге, издржљивости и гipкости - у припремном делу часа у оквиру вежби обликовања или у другим деловима часа путем оних облика и метода рада који полазе од индивидуалних могућности ученика и примерени су деци школског узраста и специфичним материјалним и просторним условима рада у којима се настава физичког васпитања изводи;
- учвршћивању правилног држања тела.

II. УСВАЈАЊЕ МОТОРИЧКИХ ЗНАЊА, УМЕЊА И НАВИКА

АТЛЕТИКА

1. Техника спринтерског трчања - полувисоки старт и трчање у кривини. Трчање деоница до 60 m. Штафетно трчање (4 x 60m).
 2. Трчање на средњим дистанцама (800 m). Припрема за крос.
 3. Скок у даљ - варијанта технике "увинуће".
 4. Скок у вис - прекорачна ("маказе") техника. Леђна техника "флоп" (под условом да постоје одговарајући услови).
 5. Бацање кугле: леђна техника; "кружна" варијанта технике (за напредније) .
- Организовати међудодељењска такмичења у атлетском вишебоју (четворобој: 60 m, скок увис).

ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

Тло (ученици и ученице)

- 1) Поновити вежбе и комбинације из шестог разреда; 2) став на шакама (став у упору); 3) мост из лежања на леђима (ученици и ученице) и мост заклоном и усклон (ученице); 4) предножењем прамет странце упором са окретом за 180° до става на једној ноzi, другом заножити.

Саставити комбинацију вежби из акробатике и ритмике (различити начини ходања и трчања, плесни кораци, поскоци и скокови, окрети на две и једној ноzi, равнотеже, замаси и таласи).

Програм за напредније (ученике и ученице)

1) Став на шакама, колут напред; 2) залетом прамет странце упором са окретом за 180° до става на једној ноzi и припремне вежбе за рондат.

Прескок (ученици и ученице)

1) Поновити садржаје прескока из шестог разреда; 2) коњ у ширину висине 110 cm (уз квалитетну даску висина коња 120 cm): згрчка и разношка - усавршавање фазе првог и фазе другог лета; 3) уколико школа има услове: скокови са трамбулине: пружени увис, предножно згрчени, предножно разножни.

За напредније (ученике и ученице)

Коњ у ширину, висина за ученице 120 cm, за ученике 125-130 cm: згрчка, разношка и сколонка, припремне вежбе за прескоке са заножењем.

Греда (ученице)

1) Поновити вежбе и комбинације из шестог разреда; 2) комбинација вежби (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 90° упор клечећи на одножној ноzi, заножити слободном ногом (вага у упору клечећем - "мала вага"); клек и спојено искоракот заножне усправ, одручити; лагано трчање на прстима, ходање докорацима; скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом за 90° или 180°.

За напредније (ученице)

1) Вежбе: наскоци (у упор чучећи; у упор предњи одножно; сед "амазон"), различити начини ходања, "галопа"; "дечији" поскоци, "мачији" скок, окрети за 180° на једној ноzi); саскоци (згрчено, предножно разножни, са окретом 360°). 2) Комбинација вежби најмање 2 дужине греде.

Вратило

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) вратило доскочно: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у зањиху саскок; 3) вратило дохватно: из упора предњег саскок подметно; 4) вратило дочелно: упор предњи премак одножно десно, премак одножно лево - нагласити упор стражњи.

За напредније (ученике)

Узмак из виси стојећег, коврљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом (зањихом) до става на тлу.

Двовисински разбој (или: вежбе извести на вратилу, посебно у упору и у вису (ученице))

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) комбинација: лицем према н/п - суножним одскоком наскок у упор предњи, премак одножно десном, премак одножно левом - нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху.

За напредније (ученице)

Двовисински разбој (вратило): узмак из виси стојећег, коврљај назад у упору, саскок замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу.

Паралелни разбој: (ученици)

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) комбинација (из положаја бочно): наскок у упор, предњих у зањих, предњихом предношка са окретом (1800) према притки до става на тлу.

За напредније (ученици)

Комбинација (из положаја бочно): наскок у упор и спојено предњих и задњих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама, прехват кроз узручење до упора седећег за

рукама, заножеем сножити; из потпора предњихом упор до седа разножно, њихање у потпору; саскок: предњихом предношка са окретом (1800) или зањихом заношка.

Коњ са хваталкама (ученици)

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) комбинација: из упора предњег на хваталкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хваталки саскок напред.

За напредније (ученици)

Метања: премаси одножно у сва три упора: предњи, јашући, стражњи, коло одножно, саскок: одбочка премахом одножно из упора јашућег, заношка (или одбочка) из упора јашућег ван.

Кругови

Дохватни кругови (ученици и ученице)

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) из виси стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ)

Доскочни кругови (ученици)

Комбинација: из замаха предњихом вис узнето, вис стрмоглави издржај, вис узнето, вис стражњи и сп. саскок (уз помоћ).

За напредније (ученици и ученице)

Предвиђене комбинације извести без помоћи.

На свим справама комбинације вежби из шестог разреда допунити вежбама из седмог разреда, диференцирано према способностима ученика.

Организовати међудодељењска такмичења према програму стручног већа.

ОДБОЈКА

Одигравање лопте прстима

- Основни положај тела, руку и шака при одигравању лопте прстима.
- Игра преко мреже у три контакта - прстима.

Одигравање лопте "чекићем".

- Основни положај тела, руку и шака при одигравању лопте "чекићем".
- Игра преко мреже у три контакта - прстима и "чекићем".

Сервис

Школски сервис

- Основни положај тела, руку и шака при извођењу доњег сервиса.
- Игра преко мреже у три контакта - прстима и "чекићем", с тим што надигравање почиње доњим сервисом.

"Лелујави" сервис.

- Основни положај тела, руку и шака при извођењу "лелујавог" сервиса.
- Игра преко мреже у три контакта - прстима и "чекићем", с тим што надигравање почиње "лелујавим" сервисом.

Смечирање

- Ударац по лопти за извођење смеча без мреже.
- Ударац по лопти за извођење смеча на мрежи, али без скока.
- Залет и наскок за смеч.
- Техника смеча у целини.
- Игра преко мреже у три контакта - прстима и "чекићем", с тим што надигравање почиње "лелујавим" сервисом, а у игри се користи и смечирање, као саставни део одбојкашке игре.

Блокирање

- Основни положај тела, руку и шака при извођењу блокирања.

- Учење корака у припремној фази блокирања (докорак, прекорак, укрштени корак и трчање поред мреже).

- Контакт шаке и лопте.

- Јединични блок.

- Групни блок (двојни и тројни).

- Игра преко мреже у три контакта - уз примену свих елемената одбојкашке игре.

Игра

- Елементи одбојкашке игре - фаза игре I (игра почиње сервисом, а наставља се блоком и одбраном и контранападом).

- Елементи одбојкашке игре - фаза игре II (игра почиње пријемом сервиса, а наставља се дизањем лопте за напад и нападом).

- Игра са задатком 1:1, 2:2, 3:3, 4:4 и комбинације 3:2, 4:2.

Организовати одељенска и међуодељенска такмичења са применом основних правила.

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА, ПЛЕС И НАРОДНЕ ИГРЕ

Естетско обликовање покрета трупа вежбама за кичмени стуб и карлицу. Даље усавршавати естетско обликовање покрета ногу и руку. Поновити елементе рада са вијачом; обавезни састав са вијачом.

Обруч: поновити вежбе и повезати бацања и хватања са издржајима у суножном успону, корацима у успону и истезањем тела, са поскоцима и скоковима, вртењем; котрљање по тлу повезати са окретом за време котрљања или галопом и скоком; вртење обруча на тлу око уздужне осе и за време вртења окрет или издржај.

Вијача: поновити елементе из предходних разреда и повезати у комбинације.

Плес: полка, врањанка и једна игра из краја у којој се школа налази.

Минимални образовни захтеви (провера)

Атлетика: четворобој: 60 m, скок увис, скок удаљ, бацање кугле.

Вежбе на справама и тлу

Вежбе на тлу: предножењем прамет странце упором са окретом за 180° до става на једној ноzi, другом заножити.

Прескок: згрчка (отварање у фази другом лета и сигурност доскок).

Вратило доскочно - виша притка разбоја: њихање у вису предњем са повећањем амплитуде, у зањиху саскок

Вратило дочелно - нижа притка разбоја: упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом - нагласити упор стражњи.

Греда (ученице): из места или залетом наскок у упор одножно; окрет за 90° - упор клечећи на одножној ноzi, заножити слободном ногом (вага у упору клечећем - "мала вага"); клек и спојено искоракотом заножне усправ.

Паралелни разбој (ученици): упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (180°) према притки до става на тлу.

Одбојка - игра са задатком.

Ритмичка гимнастика и плес:

- за ученице: обавезни састав са обручем,

- за ученике: комплекс вежби обликовања,

- за ученице и за ученике: једно коло уз музичку пратњу.

III. ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса вежбања, законитости развоја младог организма, стицање хигијенских навика као и потребу да брига о властитим физичким способностима буде саставни део живота у процесу одрастања и касније, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба остварити. Садржаји се реализују на редовним часовима и на

ванчасовним и ваншколским активностима уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови. Наставник одређује теме сходно узрасном и образовном нивоу ученика.

2. КОРЕКТИВНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима смањених физичких способности, ослабљеног здравља, са телесним деформитетима и лошим држањем тела и то:

- са ученицима смањених физичких способности ради се на савладавању програмских садржаја, у складу са прописаним програмом, али и њиховим индивидуалним могућностима, као и на развијању физичких способности, углавном гipкости, снаге, брзине и издржљивости;

- са ученицима ослабљеног здравља рад се организује у сарадњи са лекаром - специјалистом, који одређује врсту вежбе и степен оптерећења;

- са ученицима који имају лоше држање тела или деформитете рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром-физијатром који утврђује врсту и степен одступања од нормалног држања тела и лакших случајева телесних деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити; тежи случајеви телесних деформитета се третирају у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују на корективно-педагошки рад, према посебном програму вежбају на редовним часовима и најмање једанпут недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм, који је примерен здравственом стању ученика, сачињавају наставник и лекар-специјалиста. *На тај начин практично нема ученика који су ослобођени наставе физичког васпитања, већ се њихово вежбање прилагођава индивидуалним могућностима.*

3. СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Рад се одвија у спортским секцијама које се формирају према интересовању, способностима и полу ученика. Наставник сачињава посебан програм, узимајући при том у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика, као и такмичарски програм за школску популацију.

4. АКТИВНОСТИ У ПРИРОДИ

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује **активности у природи** и курсне облике рада:

Обавезни програм:

- два кроса - јесењи и пролећни (дужину стазе одређује стручно веће)

- зимовање - организује се за време зимског распуста: обука смучања, клизања, краћи излети на смучкама или санкама.

5. КУРСНИ ОБЛИЦИ РАДА

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи и **курсне облике рада**:

Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за њихову реализацију траже специфични материјални услови, ову наставу треба организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

5.1. СПОРТСКА АКТИВНОСТ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ДРУШТВЕНУ СРЕДИНУ

Из укупног фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да, као курсни облик рада, планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој школа ради има интересовања (стони тенис, борилачки спортови, веслање и кајакарење и друго).

6. ШКОЛСКА И ДРУГА ТАКМИЧЕЊА

Школа организује и спроводи спортска такмичења као интегрални део процеса физичког васпитања, према плану стручног већа обавезна унутаршколска и међуодељењска такмичења у:

- гимнастици (у зимском периоду)
- атлетици (у пролећном периоду)
- најмање у једној спортој игри (у току године).

Стручно веће сачињава план и програм унутар-школских и спортских такмичења ученика Србије, као могући део плана рада школе, на почетку школске године и спроводи га током целе године, у складу са материјалним и просторним условима рада.

План и програм ванчасовних и ваншколских активности се, на предлог стручног већа, усваја као део годишњег програма рада школе.

7. ПРИРЕДБЕ И ДРУГЕ ДРУШТВЕНЕ АКТИВНОСТИ ШКОЛЕ

Мноштво разноврсних садржаја, који се путем физичког васпитања реализују, могу бити изванредни део програма, који се припремају поводом обележавања важних догађаја у школи и окружењу.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.

Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су излет, крос, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.

Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критеријум у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика или групе ученика, усмеравати на смањене или проширене садржаје, који су предвиђени наставним планом и програмом, у часовној ванчасовној и ваншколској организацији рада.

Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим

наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

Ученицима који, услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета не могу да прате обавезни програм обезбеђен је и корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да их реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторичке активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интереса у школском физичком васпитању.

II. ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности
- усвајање моторичких знања, умења и навика
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

У циљу **развијања физичких способности** - гипкости, снаге, брзине, издржљивости, окретности и прецизности на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи путем вежби обликовања, фронтално, најчешће у припремном делу часа. У току рада наставник треба постепено да усмерава ученике на самостално извођење вежби како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака. У овом делу часа могу се, такође, користити и вежбе које, као делови биомеханичке структуре основног задатка на главном делу часа, служе за обуку и увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити место за вежбање у овом делу часа. Затим, програм треба да буде у функцији развијања, пре свега, гипкости, снаге, брзине и издржљивости. Најпогодније методе за школско физичко васпитање прилагођене из спортског тренинга су: метода екстензивног и интензивног рада и метода трајног рада. Наставник, за сваког ученика, сачињава радни картон, са програмом вежби и индивидуалним оптерећењем за сваку вежбу.

Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

Програмске садржаје спортско техничког образовања где је потребно, треба реализовати одвојено, према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне које су у нашој средини најразвијеније и за које има интересовања у појединим срединама.

У програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих треба да се остваре. То је учињено да би наставник физичког васпитања могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток

физичког вежбања да прилагођава индивидуалним могућностима ученика (диференцирани приступ) и просторним и материјалним условима рада.

Програмом се предвиђају активности које су од интереса за средину у којој школа живи и ради (стони тенис, веслање, борилачки спортови и друге). Ове активности се сматрају интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да су за њихову реализацију потребни специфични материјални услови, ова настава се организује на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе (стони тенис, борилачки спортови...) у другим објектима, али у супротној смени од редовне наставе.

Од осталих организационих облика рада који треба да допринесу усвајању умења и навика које су од значаја за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

- упућивање ученика на самостално вежбање
- корективно-педагошки рад
- слободне активности
- кросеви
- зимовања
- такмичења.

Предметни наставници треба да упућују ученике да, у слободно време, **самостално вежбају**. Иако се програмски садржаји, у највећој мери, савладавају на часовима физичког васпитања, за развој моторичких способности потребан је обим рада, који се не може постићи само на часовима физичког васпитања. Због тога се упутства на самосталан рад односе, како на ученике чије моторичке способности нису на потребном нивоу, тако и на остале ученике, како би стекли трајну навику за вежбање. У том смислу, током часова физичког васпитања, наставник треба да ученицима прикаже и објасни вежбе које они треба код својих кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају за одређено време. После извесног периода наставник на редовним часовима контролише резултате ученика

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима који имају лоше држање тела (постурални поремећаји). Рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста, и он треба да је примерен здравственом стању ученика.

Курсни облици рада. Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за њихову реализацију траже специфични материјални услови, ову наставу треба организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

Спортска активност од значаја за друштвену средину Из фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој школа живи и ради има интереса (стони тенис, борилачки спортови, веслање, кајак, ...). Ова активност планира се за ученике од трећег до осмог разреда, а програм сачињава и спроводи наставник физичког васпитања.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Актив наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компонентну процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Актив наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...). Обавезна су унутародељењска и међуодељењска такмичења из атлетике, вежби на тлу и справама и једне спортске игре. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у програму Министарства просвете и спорта.

Зимовање се организује од најмање седам дана. У оквиру ових облика рада организују се оне активности које се могу остварити за време редовних часова (скијање, клизање), а које доприносе активном одмору и јачању здравља и навикавању на колективни живот. Стручно веће сачињава конкретан план и програм активности, које се спроводе на зимовању. Сваки ученик за време основне школе треба да бар једном борави на зимовању.

Слободне активности - секције организују се најмање једном недељно према плану рада који сачињавају стручно веће и наставник физичког васпитања који води одређену секцију. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Часови слободних активности организују се за више спортских грана.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса вежбања и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика, знања о здрављу, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови.

ЧАСОВИ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА - ОРГАНИЗАЦИЈА И ОСНОВНИ ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКИ ПРИНЦИПИ

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа - моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

Часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четворделној подели треба да буду садржаји предвиђени наставним програмом. Затим, предметни наставник треба да прати ток рада и указује на грешке. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране наставника, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, предметни наставник, пригодним речима треба да да оцену рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем.

Приликом избора облика рада, предметни наставник треба да узму у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. **Фронтални рад** се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и број реквизита у односу на број ученика (трчање, вежбе на тлу, елементи тимских игара); **групни рад** са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја у односу на те индивидуалне способности. Радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе). Радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. **Индивидуалан рад** примењује се за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна уз коришћење савремених аудио-визуелних средстава.

III. ПЛАНИРАЊЕ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

Настава физичког васпитања се организује са по 2 часа недељно. Наставник треба да изради:

- **општи глобални план рада**, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу;

- **општи глобални план по разредима**, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима, овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима;

- **план рада по циклусима** садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса или у четири уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

- један циклус за атлетику;
- један циклус за вежбе на тлу и справама;
- један циклус за спортску игру;
- један циклус за курсни облик.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузимају од прва три циклуса.

Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном) или у два периода (нпр. трчање и скокови из атлетике у јесењем, а бацање у пролећном периоду).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева.

Праћење напретка ученика обавља се sukcesивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине:

- стање моторичких способности
- усвојене здравствено-хигијенске навике
- достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима
- однос према раду.

Праћење и вредновање **моторичких способности** врши се на основу савладаности програмских садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период, а због њихове позитивне трансформације под утицајем физичких активности - координација, гипкост, равнотежа, брзина, снага и издржљивост.

Усвојеност **здравствено-хигијенских навика** прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а такође и на основу усвојености и примене знања из области здравља.

Степен савладаности **моторичких знања и умења** спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу Правилника о оцењивању ученика основне школе "Службени гласник РС", број 93 од 17. VIII 2004. и на основу савременог дидактичко-методичких приступа.

V. ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА И ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада: структура и садржај утврђује се на републичком нивоу и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припреме наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: треба да има сваки ученик са програмом вежбаоног садржаја који сачињава учитељ или предметни наставник, а који је прилагођен конкретним условима рада.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: прикази на CD и видео касетама уз адекватне снимљене коментаре или коментаре наставника, цртежи, контурограми, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

Б. ОБАВЕЗНИ ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

ВЕРСКА НАСТАВА

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног

идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе су да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;

- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину божју и за себе;

- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом;

- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;

- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

Циљ и задаци

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православног поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки живот (будућу димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све то се остварује како на информативно-сазнајном, тако и на доживљајном и делатном плану, уз настојање да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота (однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом).

Задаци наставе православног катихизиса (веронауке) јесу да код ученика:

- развије способност уочавања да су грех и зло у свету последица погрешног изражавања човекове слободе;

- развије способност уочавања да Бог поштује човекову слободу, али да не одустаје да свет доведе у вечно постојање;

- изгради свест о томе да Бог воли човека и свет и да их никад не напушта, али вечни живот зависи и од слободе човека и његове заједнице с Богом;

- развије способност спознавања да Бог није одустао од првобитног циља због кога је створио свет, а то је да се свет сједини с Њим посредством човека и да тако живи вечно;

- развије способност уочавања сличности у структури старозаветне и новозаветне цркве.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- запазе да природа не постоји без личности;

- науче да личност у Богу претходи природи у онтолошком смислу;
- уоче да у стварном свету људска природа претходи човеку као личности у онтолошком смислу;
- запазе да се код створених бића, тј. код људи слобода може изразити и као негација, што није случај у Богу;
- запазе да је слобода Божија онтолошка, тј. да се изражава само као љубав према другој личности;
- запазе разлику између иконографског приказивања Св. Тројице у православној и римокатоличкој традицији.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Упознавање ученика са садржајима програма и начином рада.

БОГ У КОГА ХРИШЋАНИ ВЕРУЈУ ЈЕСТЕ СВ. ТРОЈИЦА: ОТАЦ, СИН И СВЕТИ ДУХ (БОГОСЛУЖБЕНА, БИБЛИЈСКА И СВЕТООТАЧКА СВЕДОЧАНСТВА)

Бог је Света Тројица.

Библијска и светоотачка сведочанства о Богу као Светој Тројици.

Богослужбена сведочанства о Богу као Светој Тројици (крштење, евхаристија).

Бог је Света Тројица (Отац, Син и Дух Свети су три вечне, конкретне личности).

Света Тројица је један Бог (неразделјивост Божанске природе и несливеност Божанских личности).

УЗРОК БОЖИЈЕГ ПОСТОЈАЊА ЈЕ ОТАЦ (БИБЛИЈСКА, ЕВХАРИСТИЈСКА, СВЕТООТАЧКА И ДРУГА СВЕДОЧАНСТВА)

Љубав као израз слободе.

Слобода се изражава као љубав.

Бог Отац изражава своје слободно постојање као љубав према Сину и Светоме Духу.

Личност може постојати само у слободном односу љубави према другој личности.

Имена Свете Тројице показују да су то имена за однос.

ХРИШЋАНСКА ОНТОЛОГИЈА (БИЋЕ КАО ЗАЈЕДНИЦА СЛОБОДЕ)

Постојање као заједница слободе.

АНТРОПОЛОШКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ВЕРЕ У СВ. ТРОЈИЦУ

Антрополошке последице вере у Свету Тројицу.

КРОЗ ЛИТУРГИЈУ СЕ ПРОЈАВЉУЈЕ СВ. ТРОЈИЦА (ОТАЦ ПРИМА ЛИТУРГИЈСКИ ПРИНОС, СИН, ИСУС ХРИСТОС ПРИНОСИ, А СВ. ДУХ САБИРА СВЕ ОКО ХРИСТА И СЈЕДИЊУЈЕ С ЊИМ)

Пројављивање Свете Тројице кроз Литургију.

Пројављивање нашег истинског постојања у будућности кроз Литургију.

Крштење и Литургија као практично исповедање вере у Свету Тројицу.

СВ. ТРОЈИЦА У ПРАВОСЛАВНОЈ ИКОНОГРАФИЈИ

Света Тројица у православној иконографији (са скретањем пажње ученицима и на погрешно приказивање).

Света Тројица у православној иконографији (са истицањем икона из српске баштине).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Реализацијом наставног програма за седми разред треба да се постигну следећи циљеви:

- да се код ученика изгради свест о томе да је носилац постојања природе личност;
- да је личност израз заједнице слободе с другом личношћу;

- да је Црква у својој литургијској пројави икона начина постојања Свете Тројице, односно постојања човека као личности - као иконе Божије.

Да би се ово постигло, потребно је најпре детаљно изложити православно учење о Богу као Св. Тројици, а затим и саму структуру Литургије.

Тема *Бог у кога хришћани верују јесте Св. Тројица...* треба да има следећу садржину: Бог у кога хришћани верују јесте Св. Тројица: Отац, Син и Свети Дух, односно Бог је конкретна личност, Отац, Син и Св. Дух, а не безлична виша сила, или пак, безлична природа. Божанска природа не постоји безлично, већ као конкретне личности: Отац, Син и Св. Дух. Да бисмо ово показали, треба се позвати на реалност нашег постојања, односно људске природе, која једино постоји као конкретна личност: Милан, Марко, Милица итд.

Међутим, кад говоримо о Божанским личностима, Оцу, Сину и Св. Духу, не говоримо о три Бога, о три Божанске индивидуе, које су међусобно раздвојене по природи, као што је то случај с нама људима, где кад говоримо о човеку, говоримо о многим људима. Божанске личности су нераздвојиве међу собом по природи. Зато што нису створене, односно зато што Божанска природа није створена, не постоји ни временско-просторна дистанца између постојања Оца и постојања Сина и Духа. (Примера ради, не постоји прво Отац као јединка, као индивидуа, који је касније родио Сина као јединку да би њихове природе биле раздвојене, као што је случај с нама људима, већ су обојица исте природе и савечни су). Једна Божанска природа постоји цела, нераздвојива, у свакој од три личности: у личности Оца, у личности Сина и у личности Св. Духа, односно то су три личности, три савечна конкретна бића.

Узрок Божијег постојања, односно постојања Св. Тројице, јесте Отац. То значи да у Богу не претходи природа у односу на личност, односно не постоји прво једна безлична заједничка природа из које се рађају Отац, Син и Свети Дух као конкретна бића, већ личност Оца чини божанску природу постојећом и Он рађа Сина и исходи Светог Духа. (Слично људима који се не рађају из једне безличне људске природе, већ од конкретних личности које су носиоци постојања те природе.)

Овим се подвлачи да је постојање божанске природе слободно постојање, због тога што је њено постојање израз слободе личности Оца. Јер, мимо личности Оца не постоји божанска природа. Отац слободно постоји, жели и постоји, и зато је Један Бог Отац, једна конкретна личност, а не безлична божанска природа.

Што се, пак, тиче личности, она не може да постоји сама, без заједнице с другом личношћу. Отац је Отац у заједници са Сином. Ако нема Сина, нема ни Оца. Божија слобода постојања као Оца изражава се као љубав према другој личности, односно изражава се на тај начин што Отац вечно рађа Сина и исходи Св. Духа. Један Бог је Отац који је истовремено и Света Тројица као заједница љубави Оца са Сином и Св. Духом. Постојање личности Оца, која је носилац постојања природе у Богу, претпоставља постојање Св. Тројице. То има за последицу да се у Богу личност поистовећује са слободом, односно с љубављу према другој личности, и стога је Бог љубав зато што је Св. Тројица, као и то да постојање једне конкретне личности не искључује многе, већ напротив, постојање многих је претпоставка постојања једне конкретне личности.

Теме *Антрополошке последице вере у Бога као Св. Тројицу и Кроз Литургију се пројављује Св. Тројица* треба реализовати тумачењем одељка Светог писма Старог завета који говори о стварању човека као иконе Божије и опис Литургије.

За Оце Цркве човек је икона (слика) Божија. По природи човек је створен и зато његова природа подлеже ограничењима и на крају смрти. Но, и поред тога, човек је створен слободан. То значи да је призван да постоји не на начин на који постоји његова природа, већ слободно у односу на своју природу, односно, човек је позван да своју слободу изрази као љубав према другој личности, односно према Богу, и да тако постоји слично Богу. На овај

начин човек би ослободио своју природу последица њене створености, односно детерминисаности постојања, и обожио би се. Слично Христовом начину постојања.

Литургија указује на то да се у литургијском искуству Бог открива као Отац, Син и Св. Дух, као три конкретне личности, које се познају и пројављују односом који имају једна према другој. Христос, Син Божији, јесте онај који приноси дарове. Он их приноси Богу Оцу, док је Дух Свети онај који сабира многе људе око Христа, односно, Дух се пројављује као онај који конституише Литургију кроз Крштење, Миропомазање и Рукоположење. Истовремено треба указати ученицима на то да се Св. Тројица овде пројављује преко људи и њихових служби које они пројављују у односу један према другом. Овим се показује да је човек икона Божија и да се Бог не среће другачије осим преко човека у литургијском догађају.

За остваривање овог програма треба користити: Св. писмо Старог и Новог завета, литургијско искуство откривења Бога, литургијски начин постојања човека, као и помоћну литературу: Св. Григорије Ниски: *О стварању човека*; Св. Максим Исповедник: *Тумачење 14. беседе Св. Григорија Богослова*; И. Мидић: *Сећање на будућност*, Београд, 1994; Ј. Зизијулас: *Допринос Кападокије хришћанској мисли*; А. Шмеман: *За живот света*, Београд, 1981. и др.

ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА (ИЛМУДИН)

Циљ и задаци

Циљ наставе исламска вјеронаука (илмудин) у основном образовању и васпитању је да пружи ученику основни вјернички поглед на свет, са посебним нагласком на вјернички практични део, а такође и будући вјечни живот.

Циљ наставе исламски вјеронаук у седмом разреду јесте да ученике упозна са основним постулатима (темељним дужностима) вјере ислама, те да ученике упозна са важношћу и садржајем намаза (молитве) и његовом улогом у животу сваког појединца и заједнице у цјелини.

То значи да дјеца на начин примјерен њиховом узрасту упознају властиту вјеру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама.

Излагање вјерског виђења и постојања света обавља се у отвореном и толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама.

Начин приступа је исламско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и вјерско образовање.

Задаци наставе исламске вјеронауке (илмудин)

- познавање основних принципа вјере ислама;
- познавање вриједности молитве;
- познавање саставних дијелова молитве;
- упознавање међусобних права и дужности појединца и заједнице;
- развијање свијести о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божјим створењима;

- развијање способности (на начин примјерен узрасту ученика) за постављање питања о цјелини и најдубљем смислу постојања човјека и свијета, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу с природом која нас окружује, као и за размишљање о тим питањима у свијетлу вјере ислама;

- развијање способности за одговорно обликовање заједничког живота са другима, за налажење равнотеже између властите личности и заједнице, за остваривање сусрета са свијетом (са људима различитих култура, религија, погледа на свијет, с друштвом, природом) и с Богом, у изграђивање увјерења да је човеков живот на овом свијету само припрема за вјечност, да су сви створени да буду судионици вјечног живота, да се из те перспективе, код ученика развија способност разумијевања, преиспитивања и вриједновања

власитог односа према другом човјеку као божјем створењу и изгради спремност за покајање.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

РЕДНИ БРОЈ ТЕМЕ	Наставна тема	ЧАС ПРИПРЕМАЊА	ЧАС ОБРАДЕ НОВОГ ГРАДИВА	ЧАС ПОНАВЉАЊА	ЧАС ПОВЕЗИВАЊА ПРЕЂЕНОГ ГРАДИВА	ЧАС ПРОВЕРАВАЊА	СВЕГА
1.	УВОД - ИСЛАМСКЕ ДУЖНОСТИ	1	-	-	-	-	1
2.	НАМАЗ	-	2	-	1	1	4
3.	ПОСТ	-	1	-	-	-	1
4.	ЗЕКАТ	-	1	-	-	-	1
5.	ХАЏ	-	1	-	-	-	1
6.	ИЗГРАДЊА ЗДРАВЕ ЛИЧНОСТИ	-	1	-	-	-	1
7.	ТЕМЕЉИ ВЕРОВАЊА - ИМАНСКИ ШАРТИ	-	4	2	-	1	7
8.	ИСЛАМСКИ МУБАРЕК ДАНИ	-	1	-	-	1	2
9.	ВАКУФ (ЗАДУЖБИНА)	-	1	-	-	-	1
10.	ПОБОЖНЕ ПЕСМЕ	-	1	-	-	-	1
11.	АЛЛАХОВЕ	-	1	-	-	1	2

	НАРЕДБЕ И ЗАБРАНЕ						
12.	ЦЕНАЗА НАМАЗ	-	1	-	1	-	2
13.	ГРЕСИ	-	1	-	-	-	1
14.	КУРБАН - ЖРТВА	-	1	-	1	-	2
15.	ТЕУБА - ПОКАЈАЊЕ	-	1	-	-	1	2
16.	УОПШТЕНО О ДОВИ - МОЛИТВИ	-	1	1	1	-	3
17.	АЛЛАХОВА МУДРОСТ У СТВАРАЊУ	-	1	1	1	1	4
	СВЕ УКУПНО	1	20	4	5	6	36

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

ЛЕГЕНДА

Тип часа

- ПРИ** Припремање и увођење ученика у предмет или тему
- ОНГ** Обрада новог градива
- ПОН** Понављање наставних садржаја
- ПОВ** Повезивање наставних садржаја
- ПРО** Проверавање и оцењивање знања ученика

Облик рада

- ФРО** Фронтални рад
ГРУ Групни рад
ТАН Рад у паровима
ИНД Индивидуални рад

Наставне методе

- ИЗЛ** Усмено излагање
РАЗ Разговор
ТЕК Рад са текстом
ДЕМ Демонстрација

Наставна средства

- УЦБ** Употреба уџбеника
ЛИТ Теолошка литература
НЕП Непосредна стварност
ФИЛ Филмови и телевизијске емисије

РЕДНИ БРОЈ ТЕМЕ	РЕДНИ БРОЈ ЧАСА	Наставна јединица	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНЕ МЕТОДЕ	НАСТАВНА СРЕДСТВА	НАПОМЕНА
1.		УВОД - ИСЛАМСКЕ ДУЖНОСТИ					
	1.	Шехадет (сведочење) вере	ПРИ	ФРО	РАЗ	НЕП	
2.		НАМАЗ					
	2.	Тајне намаза	ПРИ	ФРО	ИЗЛ	УЦБ	

	3.	Абдест	ОНГ	ФРО	ИЗЛ	УЦБ	
	4.	Намаз - ми'рац сваког муслимана	ОНГ	ГРУ	ИЗЛ	ЛИТ	
	5.	Користи намаза	ПРО	ИНД	РАЗ	УЦБ	
3.		ПОСТ					
	6.	Уопштено о Рамазанском посту	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
4.		ЗЕКАТ					
	7.	Уопштено о зекату и подстицање на добра дела	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
5.		ХАЏЦ					
	8.	Уопштено о Хаџу, историја ходочашћа	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
6.		ИЗГРАДЊА ЗДРАВЕ ЛИЧНОСТИ					
	9.	Искреност у речима и делима, склад у међурелигијским односима, здравље, пружање помоћи другима, чување од греха	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
7.		ТЕМЕЉИ ВЕРОВАЊА - ИМАНСКИ ШАРТИ					
	10.	Веровање у Бога - Аллаха ц.ш.	ОНГ	ФРО	ИЗЛ	НЕП	
	11.	Веровање у Аллахове мелеке (анђеле), Аллахове Књиге	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
	12.	Веровање у Аллахове Посланике	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
	13.	Веровање у живот после смрти и веровање у Аллахово одређење	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
	14.	Обнављање пређеног градива из теме, Божија својства	ПОН	ГРУ	РАЗ	НЕП	

	15.	Обнављање пређеног градива из теме, Божији Посланици	ПОН	ГРУ	РАЗ	УЦБ	
	16.	Провера познавања пређеног градива	ПРО	ИНД	РАЗ	УЦБ	
8.		ИСЛАМСКИ МУБАРЕК ДАНИ					
	17.	Мубарек (благословљени) дани, хиџретска година	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
	18.	Обнављање пређеног градива, мубарек дани у години	ПОН	ГРУ	РАЗ	УЦБ	
9.		ВАКУФ (ЗАДУЖБИНА)					
	19.	Појам задужбине у Исламу, Џамија	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
10.		ПОБОЖНЕ ПЕСМЕ					
	20.	Појам побожне песме, Бајрам дође...	ОНГ	ГРУ	РАЗ	ЛИТ	
11.		АЛЛАХОВЕ НАРЕДБЕ И ЗАБРАНЕ					
	21.	Мудрости Божијег наређивања добра и одвраћања од зла	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
	22.	Шта су Аллахове забране	ПРО	ИНД	РАЗ	УЦБ	
12.		ЦЕНАЗА НАМАЗ					
	23.	Појам ценазе намаза	ОНГ	ФРО	ИЗЛ	УЦБ	
	24.	Намаз кроз живот човека	ПОВ	ГРУ	РАЗ	УЦБ	
13.		ПОЈАМ ГРЕХА У ИСЛАМУ					
	25.	Утицај грешења на људско срце	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
14.		КУРБАН - ЖРТВА					
	26.	Поуке жртве и пожртвовања у Исламу	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	

	27.	Историја курбана, хаџи	ПОВ	ГРУ	РАЗ	УЦБ	
15.		ТЕУБА - ПОКАЈАЊЕ					
	28.	Појам покајања, теубе-и-несух	ОНГ	ФРО	РАЗ	УЦБ	
	29.	Провера знања претходног градива	ПРО	ИНД	РАЗ	УЦБ	
16.		УОПШТЕНО О ДОВИ - МОЛИТВИ					
	30.	Појам дове, дова смирује срце	ОНГ	ФРО	ИЗЛ	УЦБ	
	31.	Врсте дова, после јела, пред спавање...	ПОН	ГРУ	РАЗ	УЦБ	
	32.	Намаске дове	ПОВ	ТАН	ТЕК	ЛИТ	
17.		АЛЛАХОВА МУДРОСТ У СТВАРАЊУ					
	33.	Примери величанствености Аллаховог стварања	ОНГ	ФРО	ИЗЛ	НЕП	
	34.	Примери из Кур'ана - упоређивање са савременом науком	ПОН	ГРУ	РАЗ	ЛИТ	
	35.	Аллах као Творац свега - први имански шарт; провера знања	ПОВ	ТАН	РАЗ	УЦБ	
	36.	Закључно проверавање знања ученика и оцењивање	ПРО	ИНД	РАЗ	УЦБ	

КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК

Циљ и задаци

Циљ наставе вјеронаука је упознавање властите Цркве кроз привлачне ликове повијести. И ова доб је вријеме идеала, али и критичности. Стога је врховни идеал: слобода. Но слобода није напросто избор између добра и зла, него ослобођење и способност чинити добро. За нас кршћане су свеци ти ликови који су били заправо слободни до те мјере да су оставили тако дубок траг те се у остварење слободе можемо на њиховим примјерима потакнути на изградњу. Седми разред, ради својег критичког менталитета, је прикладан да се о повијести, па и о негативностима слободно разговара. Јединице су тако изабране да слиједу ритам и теолошке мисли и одгојног циља - слободе.

Дакле, *мисао водиља* наставе вјеронаука седмог разреда основне школе је љубав према Цркви остварена преко конкретних повијесних особа на чијим се примјерима може градити и властити пут и полако одабирати звање у којем се очекује да ће човјек моћи остварити највише.

Задаци наставе вјеронаука у седмом разреду основне школе је тражење идеала у Библији и привикавање на живот с другима и другачијима, али у свијести да и њега - ученика Бог радо има као јединственога и с њиме план јер сада почиње фаза не само одгоја, него и самоодгоја, па мора на план Божји одговорити.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Пут у слободу
Велики ликови цркве
(Ход кроз повијест цркве)

УВОД

Упознавање ученика са садржајима програма католичког вјеронаука за седми разред.

АПОСТОЛСКО ВРИЈЕМЕ

Ступови Цркве, апостоли Петар и Павао (Чврсто ћу настојати око своје вјере)
Апостолски оци: Поликарп, Игнације (Бит ћу вјеран предаји апостола)
Свједочанство у животу и смрти (Ловро и Цецилија) - (Поносан сам на ученике)
Црквени оци (Атанасије и Иренеј) - (Проучават ћу вјеру)
Свједоци еванђеоских савјета (Антун и Бенедикт) - (Настојат ћу да ни у раду не заборавам на молитву)
Црквени научитељи (Амброзије, Аугустин, Гргур Велики) - (Слиједим упутства Цркве)
Понављање

ЕВАНГЕЛИЗАЦИЈА НАРОДА

Нове младице на стаблу Цркве (Радостан сам што смо постали Божји народ)
Кршћанска Европа (Карло Велики) - (И у друштвеном животу сам Божји слуга)
Источна Црква (Патријарх Игнације) - (Поштујем и чланове друге Цркве)
Ширитељи западне културе (Клуни, Гргур VII, Иноћент III) - (Култура и вјера иду заједно)
Борбе за Крстову домовину (Буилон, Готфрид) - (Поштујем кршћанске вредноте)
Насљедници Исусова сиромаштва (Желим бити једноставан)
Свјетлост у тами (Катарина Сијенска, Бригита, Иван Капистран) - (Вјерујем да ми је животни пут у Божјим рукама)
Знаност као пут к Богу (Тома, Бонавентура, Алберт Велики) - (Вјерујем да права знаност води к Богу)
Понављање
Понављање и систематизација
Закључивање оцјена

ВЕЛИКЕ РЕФОРМЕ

Црква која се мора увијек обнављати (Карло Велики, Лутер, Тридентски сабор) - (И ја морам поправљати своје погрешке)

Црква која се непрестано обнавља (Игнације Лојола) - (Обнова Цркве овиси и о мени)

Црква у мисијском замаху (Фрањо Ксаверски) - (Молит ћу за обраћење погана)

Понављање

ЦРКВА У НОВОМ ВИЈЕКУ

Искушење у новом вијеку (Иван Ванеј) - (У свим ћу околностима бити вјеран Крстовој Цркви)

Почетак модернога свијета (Пио IX) - (Штујем Марију)

Пламтећи огањ (Леон XII и Пио X) - (Љубит ћемо се узајамним помагањем)

Понављање

РЕФОРМА II ВАТИКАНСКОГ САБОРА

Нови Духови - (Својим кршћанством ћу служити сувременом свијету)

Укључење нашег народа у опћу Цркву: (1. Иван IV и Хрвати - Крштење; 2. Св. Стјепан и његово вријеме) - (Бит ћу вјерни члан Божјега народа)

1. Мајка удовица, краљица Јелена; 2. Узор кршћанског витеза - св. Ладислав - (Настојат ћу живјети своје кршћанство)

Народ смо светаца: Кажотић, Тавелић, Маргита, Елизабета - (Поштујем наше свеце)

Великани новог свијета: Штросмајер, Ланг, Мандић, Мерз, Прохаска, Тот, Богнер итд. - (Желим бити сувремени кршћанин)

Понављање

ДИЈАЛОГ СА КРШЋАНСКИМ ЦРКВАМА

Православне Цркве - упознавање са оним што нас повезује (Позитиван приступ)

Хисторијске Цркве Реформације (Црква као заједница окупљена око Божје Ријечи)

Понављање и систематизација

Закључивање оцјена на крају наставне године

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Вјерска поука је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност - овај пута записана у светим књигама - Библији. Из доживљених искустава са читања Библије прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин спознаје има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), сређивање (систематизација), понављање, примјена и провјеравање. То је макро структура оваквог начина спознаје. Међутим, и ови дијелови имају своју микро структуру. Тако на примјер, начин спознаје посједује слиједеће ступњеве: постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, изравни и неизравни докази, формулирање запамћених чињеница... Или, садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, библијски лик из овога циклуса, задаћа, упознавање прилика и увјежбавање. Код спознавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру сата под којим се обрађују нови наставни садржаји врши се примјена, понављање и вредновање обрађенога градива.

ОПЋЕ НАПОМЕНЕ

Имајући на уму горе истакнуто, поједини сат вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног сата и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуални сат. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. код петог разреда, свака тематска цјелина), гдје се заправо објашњава ученику да нам Бог говори не само у поуци него и у примјерима живота. То је особито за младе надахнуће и жеља за насљедовањем. Закључци се могу истаћи на

плочи. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о помирењу (што? како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са одгојним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква спознаја и дјечје искуство се ослањају на његов доживљај и на поновљени текст Светог Писма.

Прозивку и домаћу задаћу обавимо у прикладно вријеме.

ЕВАНГЕЛИЧКО-ЛУТЕРАНСКИ ВЕРОНАУК СЛОВАЧКЕ ЕВАНГЕЛИЧКЕ ЦРКВЕ А.В.

Циљ и задаци

Циљ наставе евангеличко-лутеранског веронаука Словачке евангеличке цркве а.в. јесте да води ученике ка темељном познавању и вредновању вере у Бога као Свете тројице, и то на основу Светога писма и учења евангеличке а. в. цркве.

Основни садржај верске наставе Словачке евангеличке а. в. цркве јесте темељно упознавање пута који води ка спасењу и којим човек може ићи кроз живот ка овом вечном циљу.

У шта верује и шта учи Словачка евангеличка а. в. црква обухваћено је у апостолској вероисповести. Заједно са молитвом Оче наш, апостолска вероисповест усмерава нашу веру ка Богу као Светој тројици.

Основна тема верске наставе је: Бог у кога верујемо открио се као Бог Отац, Бог Син и Бог Дух свети. Бог је личност. Кад говоримо о Светој тројици, говоримо о једном Богу. Божје личности су неразделиве међу собом по природи.

Свету Тројицу посматрамо као једног Бога, једну суштину. Ова вера у Св. тројицу обухваћена је у апостолској вероисповести.

Задаци наставе евангеличко-лутеранског вјеронаука јесу да ученика:

- припреме за постизање верске пунолетности (упознавање ученика са чињеницом да су од рођења до конфирмације били Божја деца и да су присутна у Божјем плану спасења);
- упознају са властитом црквом кроз њену историју и кроз значајне ликове у њеној историји;
- оспособе их за одговорно обликовање заједничког живота с другима (са људима различитих култура, религија, и погледа на свет) и с Богом;
- приближе богатству и благослову дарова које верник има у Исусовој речи и Исусовом делу.

Кроз изучавање историје хришћанске цркве подстицати код деце:

- поштовање и љубав према Исусу Христу као Творцу цркве;
- упознавање битних чињеница о животу и деловању Христове Цркве кроз историју;
- упознавање историје властите цркве као и личности које су деловале у њеној историји;
- способност да се добро осећају као верници у својој верској заједници;
- отворен однос према Богу и другом човеку као Божјем детету;
- способност да схвате чињеницу божанског и људског елемента у цркви, како упркос људским слабостима и погрешкама Црква следи Исусов позив и идеал;
- љубав према Цркви остварену кроз конкретне историјске личности, на чијем примеру се може градити и властити пут;
- упознавање, чување и развијање властитог као и упознавање и поштовање туђег верског, културног и националног идентитета.

Полазне тачке верске наставе у седмом разреду

Полазна тачка верске наставе у седмом разреду основне школе је упознати децу са настанком, развојем и променама хришћанске Цркве кроз историју. У 7. разреду учимо о настанку Цркве Господње, о животу Цркве од њеног оснивања до данашњице, о деловању

Цркве у људској историји, о духовним борбама у Цркви, о променама које су се у Цркви догодиле.

Исус је основао само једну Цркву. У духовним борбама које су се догађале кроз историју, јединствена Црква се поделила на неколико црквених организација - конфесија, вероисповести, које зовемо хришћанске цркве. Мада у учењу појединих цркава има разлике, ипак жива веза између хришћанских цркава је вера у Божију Тројицу и дубок моралан основ човечности из које произилази обавеза поштовања и трпељивости према бљижњем.

Посебан циљ верске наставе је одгајати/образовати код деце отвореност према верској и културној различитости. За такав приступ потребан је јасан властити став и идентитет. За верску наставу захтева се у првом реду упознавање, чување и развијање властитог идентитета, као и упознавање и поштовање туђег верског, културног и националног идентитета. Чињеница је, да само особа која има изграђен властити идентитет и лични став вере може разумети другог и другачијег и тако следити истински пут ка толеранцији и суживоту.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Градиво верске наставе Словачке евангеличке цркве а. в. за седми разред основне школе састоји се од основне теме: **ИСТОРИЈА ХРИШЋАНСТВА**, односно седам подтема:

1. Општа историја хришћанске цркве (Почеци хришћанства / Прогањање хришћана у Римском царству / Римска држава признаје хришћанство / Разједињење хришћанске цркве / Отклон од првобитне апостолске цркве - папство и његово уназађење)

2. Предреформација (Џон Виклиф / Јан Хус / Ћироламо Савонарола)

3. Реформација (Др Мартин Лутер / Филип Меланхтон / Улрих Цвингли и Јован Калвин)

4. Противреформација (Тридентски сабор / Језуити / Тридесетогодишњи рат)

5. Хришћанство у Словачкој (Почеци хришћанства у Словачкој - Ћирило и Методије / Ширење и победа реформације у Словачкој)

6. Противреформација у Словачкој (Бокачијев устанак / Суђење у Прешпорку / Толеранциони патент / Верски развој у рефомисаним црквама - мисија међу паганским народима и унутрашња мисија)

7. Историја Словачке евангеличке цркве а. в. у Србији (Долазак Словака евангелика у Доњи део Аустро-Угарске монархије - почеци црквеног живота / Црква у новим условима од 1918. год. до данашњег времена / Оснивање и организовање СЕАВ епархије у Краљевини Југославије / Осамостаљивање СЕАВЦ / Организација СЕАВЦ - црквени устав)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У верској настави Словачке евангеличке цркве а. в. у седмом разреду основне школе не треба давати предност само пуком посредовању информација и знања, већ верска настава обухвата целокупну личност ученика тј. настоји обухватити све битне васпитно-образовне циљеве које омогућавају учење, изградњу ставова као и животно остварење и сведочење вере у личном и друштвеном животу ученика.

Ученици седмог разреда су у фази предадолесценције због чега све већи интерес показују за оне садржаје који су повезани са њиховим личним животним питањима и искуствима. Њихова пажња се све више окреће од спољњег ка унутрашњем свету као и подручју веома интензивног проживљавања и критичког односа према целокупној стварности, која их окружује. Они свет око себе посматрају из свог субјективног света и својих личних питања. Због тога је у верској настави потребно посветити пажњу садржајима и аспектима верског васпитања који дотичу и "погађају" њихова питања, проблеме и интересе и помажу им у изградњи личног верског идентитета.

Ученици овог узраста нарочито се занимају за привлачне, необичне и изазовне ликове, тј. узор са којима се желе идентификовати. То су филмске, телевизијске и певачке звезде, као и личности које се одликују храброшћу и јунаштвом, несебичношћу и залагањем за правду, за мир, за угрожене, особе које су дале значајан допринос на различитим подручјима живота. Зато се у верској настави нарочито занимају за необичне и изазовне библијске ликове и хришћанске личности које се одликују добротом, залагањем за правду, несебичношћу и храброшћу а нарочито дубоким духовним животом. Исус Христ им је посебан изазов јер им нуди и омогућава потпуну идентификацију и остварење по свему ономе што је говорио и чинио. Добар пример за идентификацију су и познате личности из богате историје хришћанске цркве, које својим примером залагања за веру подстичу позитивне осећаје код ученика.

Код изучавања историје хришћанства нагласак треба ставити на одговарајућу обраду наставног градива. Ученици не морају познавати велику количину података и имена, али морају знати догађаје, поступке, а нарочито треба да упознају узроке, циљеве, повезаност, идејни основ и сродност побуда. Ученицима треба приближити време оснивања хришћанске цркве, како се ширила у јеврејском и паганском свету, за њу тако ненаклоњеном и опасном, како се отклонила од истине јеванђеља и како се вратила у реформацији ка изворном јеванђељу.

Нарочиту пажњу треба посветити и изучавању историје Евангеличке цркве а.в. у Словачкој, а нарочито посветити одговарајућу пажњу историји као и данашњем положају Словачке евангеличке цркве а. в. у Србији.

Литература за реализацију програма

За остваривање програма Словачке евангеличке цркве а.в. у седмом разреду треба користити следећу литературу

Библија - Стари и Нови Завет

Daniel Veselý: Cirkevné dejiny, učebni ca evanjelického a.v. náboženstva pre 7. ročník základných škôl.

Evanjelická cirkev v dejinách a v učení.

Dejiny Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v SFRJ.

ВЕРСКО ВАСПИТАЊЕ РЕФОРМАТСКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ

Циљ и задаци

Циљ наставе верског васпитања Реформатске хришћанске цркве јесте вредновање верских и социјалних датости у хришћанству и људској заједници са нагласком на одговорном стварању бољег света. Младе водимо оним ставовима и истинама које научава Катехизам католичке цркве.

Задаци наставе верског васпитања Реформатске хришћанске цркве јесу: да мисао водила верске наставе јесте изградња комплетне и одговорне особе у односу према себи, према вјерским вредностама, према другим људима и коначно да се осећа позваним да те вредноте не само спознаје и говори него и потврђује животом.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

	ТЕМА	ГЛАВНИ ЦИТАТ	ПОДЕЛА	АПЛИКАЦИЈА	ПЕВАЊЕ
1.	Општи увод, основи градива				
2.	Општа - практична питања из црквених делатности - живота			Разни примери	Химна 408
3.	Личне молитве	I Сол. 5, 17	Садржај - суштина. Начин - форма.		Псалм LXXVII
4.	Медитације	I Сол. 5, 18	Садржај - суштина. Начин - форма. Општи приступ.		Псалм CXXXIV
5.	Божја искушења - болести	Јак. 4, 13-14	Општи приступ и значење. Наше личне мисли и понашање за време искушења.		Псалм CXLI
6.	Црквена заједница	Рим. 8, 28	Историјат. Развој. Клер - верници.		Химна 204
7.	Значај обавеза протестантских (реформатских) верника	Рим. 15, 7	Опште обавезе. Појединачне обавезе.		Химна 242
8.	Понављање				
9.	Понављање				
10.	Црквени савет -	Мат. 5, 16	Општи појам.	Богомилно понашање	Химна 386

	пресвитери		Чланови пресвитеријата. Обавеза пресвитера.		
11.	Клер - пасторална служба - свештенство	II Тим. 4, 2	Звање. Обавезе.		Химна 396
12.	Економат - старатељ црквеног имања	Псалм 107, 15	Звање. Обавезе.		Химна 248
13.	Понављање				
14.	Понављање				
15.	Исусове приче о царству Божјем	Лук 19, 10	Значај. Порука. Наравоучење.	Значај Исусових прича за духовно прихватање Божјих препорука - заповести	Химна 388
16.	Наравоучење из лектире посијаног семена	Мат. 13, 23	Тумачење. Значај.	Божја слова - препоруке у свакодневном животу	Химна 466
17.	Разабирање кукоља од пшенице	Мат. 13, 41-43	Тумачење. Значај.	Божја љубав је према свим верницима једнака	Химна 169
18.	Богати трговац и бисер	Мат. 6, 21	Тумачење. Значај.	Значај и спознаја највиших вредности	Химна 253
19.	Изгубљени динар - грешник који се каје	Мат. 7, 8	Тумачење. Значај.	Равноправност пред Божјим судом	Химна 487
20.	Прича о великој вечери	Лук. 14, 17	Тумачење. Значај.	Много званих мало изабраних. Бог сваког зове, али позваници не знају увек прихватити	Химна 377
21.	Понављање				
22.	Прича о радницима о Винограду	Мат. 20, 13-14	Тумачење. Значај.	Само праведни могу спознати Бога свога	Химна 329

23.	Повјерено благо	Мат. 25, 29	Тумачење. Значај.	Божји поклони немају цену	Псалм XXXV
24.	Понављање				
25.	Понављање				
26.	Брак		Значај, форма. Суштина.	Озаконита веза мушкарца и жене	Химна 397
27.	Црквена дисциплина	Мат. 18, 15	Значај - чему служи. Примена.	Богомилни живот	Псалм I
28.	Сахрана	I Сол. 4, 13-14	Начин. Наше понашање.		Химна 391
29.	Реформатска хришћанска црква (Мађара у Србији) I део	Мат. 6, 19	Црквена епархија. Црквена жупа.		Химна 344
30.	Реформатска хришћанска црква (Мађара у Србији) II део	Мат. 6, 20	Црквена хијерархија. Управа - Црквена власт.		Псалм XXVII
31- 36.	Понављање на крају школске године				

ХРИШЋАНСКА ЕТИКА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ А. В.

Циљ и задаци:

Циљ наставе хришћанске етике евангеличке хришћанске цркве а. в. јесте упознавање ученика са значењем речи "Бог је међу нама".

Задатак наставе хришћанске етике евангелистичке хришћанске цркве је стицање знања о Богу и признања Богу.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

36. час: Узајамно упознавање. Упознавање наставног плана.	Певање - игра Увод
--	-----------------------

Упознавање уџбеника за 7. разред, Евангеличког Катехизиса.	
2. час: Десет Божјих заповести Циљ: Упознати ученике са Божјим законом	Читање 10 заповести. Упознајмо Бога. Упознајмо човека. Коегзистенција: Бог - човек, човек са човеком
3. час: Првих пет заповести. Циљ: Да сазнамо шта од нас очекује Бог.	Веза између Бога и човека
4. час: Од 6. до 10. заповести. Циљ: Да сазнамо шта од нас очекује Бог.	Веза између човека и човека
5. час: Рекапитулација Циљ: Упознајмо доброту и љубав Господа.	Бог није дао десет заповести да нас кажњава. Бог је небески наш Отац, који воли своју децу.
6. час: Заповести - закон љубави. Циљ: Да ученици разумеју шта је закон љубави.	Закон - милост Закон - љубав Љубав - милост
7. час: Апостолска вероисповест. Циљ: Упознајмо апостолско исповедање вере	Подела исповедања: Први део - Вера у Бога Други део - Вера у Христа Трећи део - вера у Духа Светог.
8. час: Апостолска вероисповест Први део - Вера у Бога Циљ: Упознајмо, ко је Бог.	Верујем у Бога, Он је створитељ Он је небески Отац Шта то све за нас значи?
9. час: Апостолска вероисповест Други део - Вера у Христа Циљ: Упознајмо ко је син Божји?	Верујем у Сина Божијег. Он је Господар Он је Спаситељ Он је умро за све нас
10. час: Апостолска вероисповест. Други део - Вера у Христа	Верујем у Сина Божијег. Он је васкрснуо.

Циљ: Упознајмо ко је Исус Христ?	Узет је на небо. Он је судица који долази.
11. час: Рекапитулација. Циљ: Шта смо научили?	Понављање - игра - квиз
12. час: Апостолска вероисповест Трећи део - Верујем у Духа Светога Циљ: Упознајмо, ко је Дух Свети?	Кога представља Дух Свети? Доброта Бога -љубав Оца и милост Христова. Дух Свети пробуђује веру. Библијски текстови.
13. час: Апостолска вероисповест Црква - Заједница светих Циљ: Упознајмо цркву - као тело Христово.	Рођење Цркве. Зашто је Црква тело Христово? Видљиви знаци Цркве: - слово Божје - еухаристија - крштење
14. час: Апостолска вероисповест Опраштање грехова, васкрсење тела, вечни живот Циљ: Упознајмо како освојити вечни живот	Како доћи до опроштаја грехова? Шта значи једнако бити грешник и оправданик? Земаљско тело - небеско тело - вера у Христа Вечни живот - као циљ земаљског живота
15. час: Рекапитулација Циљ: Шта смо научили?	Понављање - игра - квиз
16. час: Уместо писменог задатка, квиз. Циљ: Утврђивање градива	Десет Божјих заповести и ми. Последице преступа. Апостолска вероисповест као наше вероисповедање.
17. час: Молитва Господња Циљ: Упознајмо Оче Наш	Библијска форма молитве Господње. Читање из Библије. Подела Оче Наш-а.
18. час: Молитва Господња Ословљавање Циљ: Упознајмо ко је Отац?	Ко је небески Отац? Шта тражимо од Њега? Молитва без вере?

19. час: Оче Наш Прва молба. Циљ: Упознајмо свето име Божје	Зашто и како треба светити име Божје. На шта нас обавезује светост Божја? Читање и тумачење библијских текстова.
20. час: Оче Наш Друга и трећа молба Циљ: Где је краљевство Божје?	Шта значи Божја присутност ту, на земљи, и у вечности? Упознајмо Његову вољу ту, на земљи, и у вечности.
21. час: Оче Наш четврта и пета молба. Циљ: Сазнајмо смисао молби	Сваки дар долази од Бога. Хлеб, као темељ људског живота. Наше заједничке потребе. Опроштај грехова. Узајамна повезаност опроштаја.
22. час: Оче Наш Шеста и седма молба Циљ: видети и разумети јасно	Да ли Бог уводи у разна искушења? Зашто нас Бог сасвим не избави од искушења? Једино Бог може савладати зло, као и извор зла.
23. час: Оче Наш Завршно славјење. Циљ: Упознајмо Бога кога славимо	Шта значи слава Бога, његовог краљевства, његове моћи? Шта означава реч: Амен?
24. час: Час понављања. Циљ: како смо савладали градиво?	Понављање - игра - квиз
25. час: Крштење и Света вечера - Eucharistia Циљ: Упознати две светости које је основао и наредио Исус Христ	Библијски текстови: Јеванђеље по Матеју 28. глава. по Луци 22. глава. Посланица Павлова Коринћанима 11. глава. Како гласи заповест светог Христа? Како гласи установљење Свете вечере?
26. час: Крштење Циљ: Разумети смисао крштења	Милост Божја долази преко Светог крста. Светост је видљив знак милости. Крст свети је дело Божје.
27. час: Дар крста и значај крста	Бог крштењем опрашта наследни грех.

Циљ: Довести ученике до знања шта значи бити крштен	Шта је наследни грех? Бог кроз крштење обдарује новим животом.
28. час: Света вечера Циљ: упознати ученике са значењем Свете вечере.	Како гласе формуле установљења? Шта је исповедање? Шта је заједништво стола Господњег?
29. час: Дар Свете вечере Циљ: научити ученике да разумеју значење Свете вечере	У Светој вечери Христос самог себе дарује. две значајне речи: за тебе Света вечера нас повезује са Христом.
30. час: Значење Свете вечере Циљ: Разумети учење Библије о Светој вечери	У Светој вечери су присутни тело и крв Христови! Како је то могуће? Ко може приступити светој вечери?
31. час: Час понављања Циљ: контрола научног градива	Понављање - игра - квиз
32. час: Свето Писмо. Исповедање, Молитва, Благослов Циљ: Научити ученике значају ових речи	Шта је Библија? Ко говори из Библије? Библија, као писмо нама. Библија као огледало пред нама.
33. час: Исповедање Циљ: Да научимо и знамо шта је исповедање	Исповедање - опроштај грехова Исповедање грехова: - на богослужењима - у личном исповедању - у молитви Опраштање због Христа.
34. час: Молитва Циљ: Разумети значење молитве	Срце говори са Богом. Молитва је веза са Богом. Различите молитве: - јутарње - вечерње - пре и после јела - ђачке

35. час: Аронов благослов Циљ: Упознати значање благослова	Шта је Аронов благослов? Зашто је на крају богослужења?
36. час: Рекапитулација Завршетак школске године	Понављање - игра - квиз - певање

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

"Евангелички Катехизис"

Предговор

Др Мартин Лутер је 1520 г, после посета црквеним општинама, стекао жалосно искуство. Због тога је написао свој Катехизис. Ова мала читанка (књига) у евангеличкој цркви постала је аутентичном и најважнијом међу вероучитељским књигама. Недостаци које је Лутер у дотадашњем вероучењу приметио, мотивисали су га да кроз Десет заповести, Апостолску вероисповест, Оче Наш и самим Христом одређене светости као што су Крштење и Света вечера (eucharistia), путем питања и одговора, свима разумљивим начином сажме суштину хришћанске вере.

Користећи поделу Лутеровог катехизиса, као и њен садржај, састављен је уџбеник за 7. разред основне школе.

Нека Божји благослов прати овај уџбеник, као и вас, драги ученици, ка циљу.

Педагошка метода употребљена у уџбенику

1. Разговор (Дијалог)

Дијалог између вероучитеља и ученика, али и узајамно, међу ученицима, неопходан је део часа веронауке. Омогућава да ученик може релативно самостално да дође до свога мишљења, а такође може да поставља своја питања.

2. Самосталан рад уз библијски текст

Тематика Катехизиса се остварује тиме што се користе библијски текстови, понекад само један стих из Библије. То је добра прилика да ученици науче и самостално да употребљавају библијске текстове.

3. Помоћна средства

Поред теорије неизбежно је и коришћење кратких ДВД филмова (не дужих од 10 минута) са одговарајућом тематиком, који ће помоћи бољем разумевању градива.

4. Певање из омладинске песмарице

5. Упознавање са планом наставе

Упознавање ученика са планом наставе неопходан је део утемељивања праве атмосфере међу ученицима, али и између ученика и вероучитеља.

ВЕРОНАУКА - ЈУДАИЗАМ

Циљ и задаци

Циљ наставе јеврејске веронауке - јудаизам јесте да ученици стекну основна знања из богатог наслеђа јеврејске библијске књижевности, историје, рабинске књижевности и етике, као и да упознају јеврејске празнике, обичаје и симболе.

Задатак предмета јеврејске веронауке - јудаизам за седми разред основне школе је да се ученици упознају са јеврејском историјом Старог и Средњег века.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

РАЗДОБЉЕ ДРУГОГ ХРАМА:

Јудеја под влашћу хеленистичких монархија. Хашмонејска држава. Јеврејска дијаспора у епохи Другог храма.

ТАЛМУДСКО РАЗДОБЉЕ

Устанак Бар Кохбе (70-132 г.), од укидања патријархата до арапског освајања (429-636 г.). Вавилонија.

СРЕДЊИ ВЕК

Јевреји у исламским земљама од VII до XII века. Епоха гаона. Живот Јевреја у хришћанској Шпанији. Јевреји северне и средње Европе од XI до XV века. Протеривање

Јевреја с Пиринејског полуострва. Јевреји у Пољској и Литванији. Европски Јевреји у раздобљу Реформације и верских ратова. Месијански покрети у XVI и XVII веку.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Користити следеће књиге: *Историја јеврејског народа*, група аутора (Гинко, Београд, 1996), *Кратка историја јеврејског народа*, Симон Дубнов (Издање Савеза јеврејских општина Југославије).

Опите напомене

Историјско памћење и историјска перспектива је од великог значаја за разумевање идентитета и судбине јеврејског народа.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе грађанског васпитања јесте да ученици стекну сазнања, формирају ставове, развију вештине и усвоје вредности које су претпоставка за компетентан, одговоран и ангажован живот у демократском друштву.

Задатак наставе грађанског васпитања јесте стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе грађанског васпитања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе грађанског васпитања буду у пуној мери реализовани.

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

- разумеју значења кључних појмова који се односе на *грађанина, државу и власт*
- схвате историјски развој грађанских права и слобода
- се упознају са карактеристикама одговорног и активног грађанина
- разумеју место и улогу детета као грађанина у друштву
- разумеју однос између грађанских права појединца и општег добра
- се упознају са начинима развијања грађанске одговорности
- разумеју волонтерски покрет и значај волонтерских акција
- буду подстицани да се ангажују у различитим иницијативама и акцијама;
- разумеју значај иницијативе за постизање промена у друштвеној заједници
- разумеју неопходност постојања власти
- се упознају са концептом ограничене власти
- се упознају са институцијом Тачког парламента.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (2)

Поглед уназад - подсећање на садржаје програма грађанског васпитања за 5. и 6. разред (права и одговорности на нивоу школе/локалне заједнице; активно учешће у животу школе/локалне заједнице; школска правила и процедуре, мере власти). (1)

Представљање циљева, задатака, садржаја и метода рада. (1)

ГРАЂАНИН (19)

Грађанин и политика у прошлости - порекло речи *политика* и *грађанин*, историјски контекст развоја грађанских права и слобода, Декларација о праву човека и грађанина (1789. г). (1)

Грађанин и политика у садашњости - појмови *политика* и *грађанин* у савременом друштву. Универзална декларација о људским правима (1948. г.). (1)

Одговоран и активан грађанин - знања, вештине, особине, вредности и понашање одговорног и активног грађанина. (2)

Дете као грађанин - Конвенција о правима детета као полазиште за одређивање места и улоге детета као грађанина. Деца и одрасли као грађани - сличности и разлике. (2)

Породица, школа, локална заједница, држава - заједнице у којима живимо. (1)

Права - права појединца и опште добро. (1)

Одговорност - индивидуална (моралне вредности) и грађанска (информисаност, поштовање закона, бирачко право - право да бира и да буде биран, учешће у организацијама које се залажу за општу добробит, покретање иницијатива...). Начини развијања грађанске одговорности: институционални и ванинституционални. (3)

Волонтерски покрет - појам и значај волонтерског покрета. Вредности на којима почива волонтеризам (солидарност, емпатија, алтруизам...). Избор волонтерских акција и израда плана за њихово извођење. (3)

Извођење волонтерске акције. (3)

Анализа успешности волонтерске акције. (2)

ДРЖАВА И ВЛАСТ (7)

Држава - појам и историјски контекст развоја државе. (2)

Власт - неопходност постојања власти; ограничена/неограничена власт; владавина појединца/владавина закона; демократија, устав (Устав Србије и права детета, Конвенција о дечијим правима); нивои власти (локални, покрајински и републички) и подела власти (законодавна, извршна и судска). (5)

ЂАЧКИ ПАРЛАМЕНТ И ИНИЦИЈАТИВА (5)

Ђачки парламент - место и улога ђачког парламента по одредбама Закона о основама система образовања и васпитања. Начин функционисања ђачког парламента. (2)

Иницијатива - избор теме демократском процедуром и покретање иницијативе да се о њој расправља у Ђачком парламенту (ако у школи не постоји Ђачки парламент, иницијатива може да се односи на његово оснивање). (3)

ЗАВРШНИ ДЕО (3)

Речник - израда речника кључних појмова са којима су се ученици упознали на часовима грађанског васпитања током школске године. (2)

Шта носим са собом - размена ученичких искустава о активностима реализованим на часовима грађанског васпитања и процена корисности и употребљивости стечених знања и вештина за свакодневни живот. (1)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима, програми изборног предмета грађанско васпитање по разредима (од првог до шестог) су конципирани на тај начин да код ученика развијају свест о себи и другима, оспособљавају их за конструктивну комуникацију и ненасилно решавање конфликта и подстичу активизам и партиципацију на нивоу школе и локалне заједнице.

Програм седмог разреда наставља развојни правац предмета са фокусом на појмове који се односе на друштво као што су политика, држава, власт и грађанин. Ти појмови су дати кроз историјски контекст са намером да ученици схвате како је текао развој грађанских

права и слобода. То је потребно да би се разумело пуно значење демократије и карактеристика одговорног и активног грађанина савременог друштва. За ученике је посебно важно да разумеју своје место и улогу у демократском друштву и да се оснаже да активно учествују у друштвеном животу заједница којима припадају. Ученик као грађанин, са својим правима, обавезама и одговорностима треба да постане свестан да се његово понашање и одлуке не тичу само њега, већ и других људи.

Овако конципиран програм захтева од наставника добру припрему за сваки час, претходно завршену обуку и коришћење приручника. Приручник треба да помогне наставницима у реализацији часова тако што ће понудити могуће начине рада, али његова функција је и у томе да спречи превише теоретски приступ и нефункционалну (преопширну) обраду неких садржаја.

Начини и методе реализације овог програма су исти они који су већ коришћени у оквиру овог предмета, али се уводе и сложенији начини рада који прате развојне карактеристике ученика седмог разреда. Дискусија, аргументовање, дебата, анализа случаја, поређење и покретање иницијативе су начини на који се најбоље могу реализовати садржаји овог програма. Кроз изборни предмет грађанско васпитање и даље се негује и развија процес сазнавања кроз активно учење, односно кроз пуну партиципацију ученика, учење од других и заједно са другима, као и учење за живот уз коришћење искуства ученика.

Програм грађанског васпитања за седми разред највише је у корелацији са програмом наставног предмета историја и зато је целисходна сарадња наставника ова два предмета.

Предвиђене теме програма се могу ефикасније реализовати уз коришћење разноврсног материјала, на чијој припреми могу радити и наставници и ученици. Ти материјали треба да буду из различитих извора (књиге, штампа, телевизија, интернет...), актуелни, подстицајни за дискусију и критичко читање.

Како је акциона компонента (понашање), у чијој основи се налазе знање, ставови и вредности, најважнији резултат грађанског образовања програмом је предвиђено да ученици организују и реализују волонтерску активност. Наставник треба да помогне ученицима у томе да планирана активност буде по обиму мала, реална и остварљива. Циљ је да ученици прођу кроз процес организовања активности, да осете задовољство помагања другима и препознају вредности на којима почива волонтаризма. Посебну пажњу треба посветити анализи изведене акције и процењивању шта је било успешно, које су биле тешкоће и како их је могуће превазићи.

Програмом је предвиђено успостављање везе између наставе грађанског васпитања и Бачког парламента, као формалног тела у школи, кроз које ученици могу остварити своја права и доћи у контакт са демократским механизмима и процедурама. Покретање иницијативе за Бачки парламент прилика је да ученици разумеју место и улогу грађанског активизма у постизању промена у друштвеној заједници.

У завршном делу програма предвиђена је израда речника кључних појмова. За његов настанак је неопходно да се током свих претходних часова води рачуна о значењу појмова који су разматрани и да постоји писани траг о томе нпр. на постерима или неким другим продукцима ученичких активности. Суштина речника није у његовом обиму, већ у прецизности објашњења и разумевању од стране ученика. Истовремено, израда речника може бити добар показатељ наставнику успешности реализације овог програма.

Простор у којем се изводи настава, учионица опште намене, треба да пружа могућност за седење у кругу и рад у одвојеним мањим групама (од 4 до 6 ученика). Пожељно је да се за наставу овог предмета користи посебна просторија и/или да се материјали и продукти рада ученика чувају на једном месту.

За реализацију предмета је потребан и основни материјал за израду панона: фломастери, бојице, селотејп, лепак, маказе, листови А4 формата бели и у боји и четвороделна табла димензија 100x80.

СТРАНИ ЈЕЗИК

Трећа година учења
(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ

Циљ наставе страног језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају комуникативним вештинама и развију способности и методе учења страног језика.

Задаци наставе страног језика су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе страног језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе страног језика буду у пуној мери реализовани

- развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова,

- стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији,

- стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика.

- усвајање основних знања из страног језика која ће ученику омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља,

- усвајање норми вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи,

- оспособљавање ученика да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или других страних језика на различите начине и у свим околностима које живот створи.

Учење другог страног језика, ослањајући се на искуства и знања стечена учењем првог страног језика, поспешује стицање вишејезичке и вишекултурне компетенције и развијање свести о језичком богатству ужег и ширег окружења.

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика. Поред тога, ученик уочава значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме једноставну усмену поруку исказану савременим језиком, не дужу од 4 до 5 минута; и то на нивоу глобалног разумевања (основно обавештење из поруке), на нивоу селективног разумевања (проналажење тражене информације). Разумевање треба да се односи на различите врсте усмених порука (монолог, краћи разговор, кратка информација).

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем краће писане и илустроване текстове у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Усмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик је у стању да исказе једноставну усмену поруку, исприча лични доживљај, садржај разговора или наративног текста, самостално или уз помоћ наставника.

Писмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик пише поруке и кратке текстове.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и размењује са саговорницима кратке информације у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Знања о језику

Препознаје основне принципе граматичке и социolingвистичке компетенције.

Оперативни задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

На крају седмог разреда, ученик треба да:

- разуме изразе и упутства које наставник употребљава и прати обична и краћа обавештења;
- разуме кратке дијалоге и монолошка излагања до 12 реченица, које наставник исказује природним темпом, други ученици или их чује преко звучног материјала, а који садрже познату језичку грађу обрађену током петог, шестог и седмог разреда;
- разуме једноставне песме у вези са обрађеном тематиком;
- разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и интересовањима са активностима на часу.

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- упозна и, када је у питању позната језичка грађа, савлада технике читања у себи;
- даље упознаје правила графиције и ортографије;
- разуме смисао краћих писаних порука и илустрованих текстова о познатим темама (огласи, плакати са већим бројем учесталих изрза и интернационализама око 100 речи);
- издваја основне информације из краћег прилагођеног текста у вези са неком особом или догађајем (ко, шта, где, када...);
- наслути садржај неког информативног текста ако је праћен визуелним додатком.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- разговетно изговара гласове, посебно оне које наш језик не познаје, акцентује речи, поштује ритам и интонацију при спонтаном говору и читању;
- ступи у дијалог и у оквиру десет реплика, постављањем и одговарањем на питања, води разговор у оквирима комуникативних функција и лексике обрађених током петог, шестог и седмог разреда;
- монолошки, без претходне припреме, али уз наставников подстицај, у десетак реченица представи себе или другога, саопшти садржај дијалога или наративног текста, или опише слику, лице, предмет, животињу и ситуацију.

Интеракција

Ученик треба да:

- реагује вербално или невербално на упутства и постављена питања у вези са конкретном ситуацијом;
- поставља једноставна питања и одговара на њих;
- изражава допадање или недопадање; нуди и прихвата понуду, позив или извињење;
- учествује у комуникацији на часу (у пару, у групи, итд.);
- тражи разјашњења када нешто не разуме;
- остварује једноставну интеракцију уз стално понављање и поновно формулисање исказа и врши корекције.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- даље упознаје правила графиције, ортографије и интерпункције;
- пише реченице и краће текстове на основу датог модела, слике или другог визуелног подстицаја (биографије, краће описе догађаја из свакодневног живота);

- пише пригодне честитке, поруке и електронска писма користећи модел;
- одговори на једноставна питања (ко, шта, где) која се односе на обрађене теме, ситуације у разреду или њега лично;
- прави спискове с различитим наменама (куповина, прославе рођендана, обавезе у току дана...).

Знања о језику

- препознаје шта је ново научио;
- схвата значај познавања језика;
- увиђа могућности позитивног трансфера знања и стратегија стечених учењем
- првог страног језика;
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно	Јавно	Образовно
<ul style="list-style-type: none"> - заједничке активности и интересовања у школи и ван ње - дневне обавезе - обавезе у кући, уређење простора у којем живи (куповина животних намирница, подела посла...) - здравствена заштита 	<ul style="list-style-type: none"> - развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (кућни љубимци, незбринуте животиње) - знаменитости у културама земаља чији се језик учи - оброци (здрава исхрана) - становање (блок, насеље, кућа, град, село) - куповина (обраћање и учтиве форме обраћања) - временске прилике - изласци (слободно време) 	<ul style="list-style-type: none"> - предмети, распоред часова, недељна оптерећеност - слободне активности (посете, спортски дани, хуманитарне акције)

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности
8. Изражавање допадања/недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа и величина (*Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења

14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања
20. Исказивање извињења и оправдања

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Енглески језик

1. Именице

а) Бројиве и небројиве именице

б) Правилна множина именица (множина на - s, -es); најчешћи примери неправилне множине (*man, woman, child*).

в) Изражавање припадања и својине (са именицом у једнини):

- Синтетички генитив: *Mary's book, the dog's tail*

- Аналитички генитив : *the colour of the book*.

2. Члан

а) *неодређени члан*

- у првом помињању некога или нечега: *There's a book on the table.*

- у значењу броја један: *Can I get an orange, please?*

- уз називе занимања: *He's a teacher.*

- генеричка употреба: *A cat is an animal.*

- узвичним реченицама, испред бројивих именица, после *such, what*: *What an interesting film!*

б) *одређени члан*

- уз заједничке именице у једнини и множини:

The apple is for you. / The apples are for you.

- испред суперлатива и редних бројева:

It is the tallest building in London. January is the first month of the year.

- у изразима са деловима дана: *in the morning, in the evening.*

- испред имена музеја, позоришта, хотела: *The National Theatre is very old.*

- испред имена планинских венаца, река, мора, океана: *The Alps, the Danube, The Adriatic*

Sea

в) *нулти члан*

- уз небројиве именице и бројиве именице у множини

I like to drink milk. He likes apples.

- уз називе дана у недељи, месеца, годишњих доба: *on Friday, in March, summer*

- уз називе обеда: *breakfast, lunch, dinner*

- уз празнике: *New Year, Christmas*

- уз називе спортова и дечијих игара: *football, hopscotch*

- у изразима: *be at home/go home; be at school/ go to school; go to bed; have breakfast/*

dinner

3. Заменице

а) Личне заменице у једнини и множини, у функцији субјекта и објекта:

We like to play football. I like him. Give me the book.

б) Показне заменице у једнини и множини *this/these; that/those*.

в) Упитне заменице *who, what* у функцији субјекта

г) Присвојне заменице *mine, yours, his, hers, ours, theirs*

4. Детерминатори

а) Показни детерминатори *this/these; that/those*.

б) Присвојни детерминатори.

в) Детерминатори *some, any, much, many, a lot of*, уз бројиве и небројиве именице

5. Придеви

а) Синтетички компаратив и суперлатив основних једносложних придева

She is taller than her sister. Is this the biggest building in your town?

б) аналитички компаратив и суперлатив: *more expensive, the most dangerous;*

в) неправилно поређење придева (*good/bad; much/many*).

6. Бројеви

Прости бројеви до 1000. Редни бројеви до 50.

7. Квантификатори бројивих и небројивих именица: *much/many; a lot of*

8. Глаголи

а) *The Simple Present Tense* за изражавање уобичајене радње или појаве: *He goes to bed at nine. It rains a lot in winter.*

б) *The Present Continuous Tense*

- за изражавање радње која се догађа у тренутку говора: *He's sleeping now.*

- за изражавање будуће радње: *She is leaving for England next week.*

в) разлика између *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense*.

г) *The Simple Past Tense* правилних глагола и неправилних глагола, потврдни, упитни и одрични облици, рецептивно и продуктивно.

д) *The Present Perfect* правилних глагола и најчешћим/најфреквентнијим неправилних глагола, потврдни, упитни и одрични облици, рецептивно и продуктивно

Ограничити употребу уз прилоге: *ever, never, yet, just*,

ђ) *Going to*, потврдни, упитни и одрични облици, рецептивно и продуктивно.

е) Модални глаголи

- *can*: изражавање способности, могућности: *I can swim. He can't come today.*

тражење дозволе: *Can I take your book, please?*

- *could*: *He could read and write when he was five.*

- *must*: исказивење обавезе: *You must finish your homework. I must go now.*

исказивање забране: *You mustn't smoke.*

- *have to*: исказивење обавезе: *I have to study.*

- *had to*: *I had to see him yesterday.*

- *would*: нуђење, позивање: *would you like to ...?*

ж) Императив- позивање *let's go out, let's go to the movies*

ђ) Давање предлога: *what shall we do now? Why don't we ... ? What about ...?*

з) Глаголи за изражавање допадања и недопадања: *like, dislike doing something.*

9. Прилози и прилошке одредбе.

а) грађење прилога од придева: *slow - slowly*

б) правилни и неправилни прилози: *good - well, fast - fast, late - late*

10. Предлози: *at, in, on, under, behind, from, by.*

11. Везници: *and, or, but, because, so, when.*

12. Реченица

а) Ред речи у простој реченици.

б) YES/NO питања и кратки потврдни и одрични одговори.

в) WH питања (*What, Who, Whose, Why, Where*)

г) Питања: *How long, how far, how high?*

What is she like?

д) Изражавање намере уз инфинитив.

Употреба инфинитива после глагола: *want, decide*

Италијански језик

1. Именице

Властите именице и заједничке, одговарајући род и број са детерминативом: *Maria, Giovanni, Belgrado, Roma, Signor Rossi, Signora Rossi, i miei genitori, il nostro paese, questa casa, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa*, итд.

2. Члан

Облици одређеног и неодређеног члана. Основна употреба.

Слагање одређеног и неодређеног члана са именицом или придевом.

Члан спојен с предлозима *di, a, da, in, su* и *con*.

Одређени члан испред датума: *Oggi è il 25 novembre*. Испред имена дана у неделји *Abbiamo lezioni di lingua italiana il lunedì e il giovedì*.

Употреба члана уз властита имена, географске појмове, имена градова и држава, презимена.

Партитивни члан као суплетивни облик множине неодређеног члана (*C'è un libro: Ci sono dei libri*).

Употреба члана уз присвојни придев и именице које исказују блиско сродство (*Mia sorella si chiama Ada. Domani andiamo a Roma con i nostri nonni*).

Положај члана и предлога уз неодређени придев *tutto*.

Партитивни члан. *Mangio delle mele*. Изостављање у негацији. *Non mangio pane*. Употреба предлога *di* уз изразе који изражавају одређену количину. *Prendo un bicchiere d'acqua minerale*.

3. Заменице

Личне заменице у служби субјекта: *io, tu, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Наглашене личне заменице у служби објекта: *me, te, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Наглашене личне заменице у служби директног објекта *complemento oggetto: mi, ti, lo, la, La, ci, vi, li, le*

Ненаглашене личне заменице у пару: *Compro il libro a Luigi. Glielo compro*.

Присвојне заменице (*mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*). Показне заменице (*questo, quello*).

Упитне заменице *chi? u che?/ che cosa?*

4. Придеви

Описни придеви, слагање придева и именице у роду и борју. Описни придеви *buono* и *bello*; неодређени придев *tutto*.

Компарација придева, компаратив: *Maria è più alta di Marta. Noi siamo più veloci di voi*.

Присвојни придеви: *mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*. Употреба члана уз присвојне придеве.

Показни придеви: *questo, quello*.

Назив боја, морфолошке особености придева *viola, rosa, blu, arancione*.

Главни бројеви (преко 1000) и редни (до 20). Редни бројеви.

5. Предлози

Прости предлози *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* и њихова основна употреба.

Предлози *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*.

Употреба предлога **di** (*Marco finisce di fare i compiti. La mamma dice di non fare tardi*), **a** (*Vado a giocare. Sei bravo a pattinare. Usciamo a giocare con gli amici.*), **da** *Vengo da Belgrado. Andiamo dai nonni.*

6. Глаголи

Садашње време (*Presente Indicativo*) трију конјугација. Садашње време неправилних глагола: *essere, avere, andare, fare, bere, venire, stare, uscire, dire.*

Садашње време модалних глагола *volere, dovere, potere, sapere.*

Императив (*Imperativo*), заповедни начин, без облика за треће лице множине). Заповедни начин, за сва лица: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore*

Повратни глаголи.

Употреба глагола *piacere.*

Перфект (*Passato Prossimo*) - само одређени број најфреквентнијих глагола: *Ho finito. Ho dimenticato il mio quaderno. Sono andato da mia nonna.* Перфект модалних глагола *volere, dovere, potere, sapere. Sono dovuto andare dal dentista. Ho potuto leggere i titoli in italiano.*

Кондиционал презента (*Condizionale Presente*) глагола *potere* и *volere*: *Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?*

Футур правилних глагола. *Noi torneremo a casa alle cinque.*

Хипотетички период: Реална погодбена реченица *Se fa bel tempo vado in gita. Se farà bel tempo andrò in gita.*

7. Прилози

Потврдни, одређни (*sì, no*). Основни прилози *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* и прилошки изрази за одређивање времена (*prima, durante, dopo*) и простора. *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Упитни прилози: *quando?, come?, perché? dove?*

Речце

8. Речца *ci* (с прилошком вредношћу), *ne.*

9. Везници: *e, o, ma, se.*

10. Реченица:

Проста и проширена реченица у потврдном и у одричном облику.

Упитна реченица:

с конструкцијом изјавне реченице потврдног облика и упитном интонацијом (*Leggete? Scrivete bene?*);

с конструкцијом изјавне реченице у одричном облику и упитном интонацијом (*Non leggete? Non scrivete?*).

Ред речи у реченици.

Структуре везане за свакодневне ситуације у разреду

Chi è assente. Presenti tutti? Cancella la lavagna, per favore! Vieni qua/qui! Vieni alla lavagna! Va' al tuo posto! Ascoltate la cassetta! Ascoltate bene! Attenzione! (Fate) silenzio! Lavorate in gruppo/ in coppia! Scrivete la data!

Ascoltate e ripetete! Siete pronti? Fa' la domanda a Pietro! Domanda a Pietro! Rispondi! Apri/Chiudi la finestra/ porta Ascoltate bene! Attenti alla consegna! Dagli/dalle il tuo libro! Dagli/dalle la penna! Prendi il tuo libro! Apri a pagina... Vogliamo giocare? Giochiamo? Che gioco volete fare? Con che cosa volete giocare? Chi ha vinto? Vince/ Ha vinto... Cantiamo? Cantiamo tutti insieme!

Немачки језик

Именице (заједничке, властите)

Рецептивно и продуктивно усвајање рода, броја и падежа помоћу члана, наставака и детерминатива. Продуктивно коришћење номинатива, генитива, датива и акузатива јединине

и множине, са одговарајућим предлозима и без предлога у говорним ситуацијама које су предвиђене тематиком. Саксонски генитив.

Ich lese den Roman "Emil und Detektive". Hilfst du deiner Mutter? Hilfst du Michaelas Mutter? Ich fahre mit den Freunden zum See. Wie gefällt dir das Auto meines Bruders?

Члан

Рецептивно и продуктивно усвајање одређеног и неодређеног члана уз именице у наведеним падежима. Сажимање члана *im, am, ins* (рецептивно и продуктивно). Нулти члан уз градивне именице (рецептивно и продуктивно). Присвојни детерминативи у номинативу, генитиву, дативу и акузативу једнине и множине (рецептивно и продуктивно).

Ich liege im Bett. Dort steht ein Computer. Der Computer ist neu. Ich trinke gern Milch. Zeig mir dein Foto!

Разлика између неодређеног и одређеног члана у ширем контексту (неодређено и непознато : одређено и познато): *Klaus hat eine neue Jacke. Die Jacke ist gelb.*

Употреба одређеног члана:

- уз глаголе кретања: *ins Bett gehen, zur Schule gehen, ans Meer fahren, ins Gebirge fahren*
- уз годишња доба: *im Sommer*
- уз доба дана: *am Vormittag*
- уз датуме: *am 6. März*

Употреба нултог члана:

- уз називе спорта: *Fußball spielen, Gymnastik treiben*
- уз називе музичких инструмената: *Klavier spielen*
- у изразима: *zu Fuß gehen, zu Hause sein, nach Hause gehen*
- уз географске појмове *nach Italien fahren, in Berlin leben*

Негација

Kein у номинативу, генитиву, дативу и акузативу. *Nein, nicht.*

Nein, das weiß ich nicht. Ich habe keine Ahnung.

Заменице

Личне заменице у номинативу, дативу и акузативу једнине и множине (рецептивно и продуктивно).

Er heißt Peter. Wann besuchst du uns? Wie geht es Ihnen?

слабих и најфреквентнијих јаких глагола

Придеви

Описни придеви у саставу именског предиката, а само изузетно у атрибутивној функцији (рецептивно).

Sie ist Lehrerin. Du bist nicht da. Er ist groß.

Придеви у компаративу и суперлативу:

- правилне поредбене облике: *billig, billiger, der (die, das) billigste*
- неправилне поредбене облике (*gut/besser/der (die, das) beste; lang/länger/der (die, das) längste*).

Придеви изведени од имена града (*Belgrader, Hamburger*).

Предлози

Предлози са дативом, акузативом и дативом и акузативом који се користе:

а) за означавање положаја у простору: *auf dem Tisch, unter dem Stuhl, zwischen den Bänken, hinter der Schule, vor dem Theater, dem Kino gegenüber.*

б) за правац кретања: *zum Arzt, nach Deutschland, in die Stadt*

в) за време: *vor dem Essen, nach der Schule, während der Stunde*

д) за порекло: *aus der Schweiz*

ђ) за средство: *mit dem Taxi*

е) за намену: *für Kinder*

Прилози и прилошке одредбе (рецептивно и продуктивно):

- а) за време: *gestern, vor einer Woche, letztes Jahr, morgen.*
- б) за место и правац кретања: *da hinten, geradeaus, nach links.*
- в) за начин: *zufällig.*
- г) за учесталост: *oft, einmal, jeden Tag, zweimal im Monat, üblich.*

Глаголи (потврдне, упитне и одричне облике) у следећим временима:

- а) презент слабих и јаких глагола; презент најфреквентнијих глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима, презент модалних глагола (рецептивно и продуктивно)
- б) претерит помоћних и модалних глагола
- в) перфект слабих и најфреквентнијих јаких глагола; перфект најфреквентнијих глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима
- г) футур
- д) конјунктив претерита за постављање учтивих питања и изражавање жеље (без граматичких објашњења):

Möchtest du einen Apfel? Möchtest du heute mit mir ins Kino gehen?

ђ) глаголи са предложном допуном: *warten auf, hoffen auf, sich freuen über/auf.*

е) повратни глаголи: *sich waschen, sich die Hände waschen*

Бројеви

Основни до 1000.

Редни бројеви до 31.

Казивање времена по часовнику.

Реченица

а) Основне реченичне структуре у потврдном, одричном и упитном облику.

б) Везници за напоредне реченице (рецептивно и продуктивно): *und, aber, oder, denn.*

Er lernt Deutsch, denn er möchte in Berlin studieren. Er hat einen Führerschein aber er fährt nicht.

г) Везници за зависно-сложене реченице *ob, dass, w?* (рецептивно и продуктивно)

Ich weiss nicht, wann der Film beginnt. Er sagt, dass er Deutsch kann.

Руски језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Изговор и бележење акцентованих и редукованих самогласника *о* и *а* (рецептивно).

Изговор и бележење сугласничких група - асимилација сугласника по звучности (рецептивно). Појам фонетске речи (рецептивно).

Основни типови интонационих конструкција у оквиру сложене реченице (рецептивно).

2. Слагање субјекта (именица, заменица) и именског предиката: *Я уверена (уверен) в том, что... Я согласна (согласен). Это новое пальто.*

3. Основни појмови о значењу и употреби глаголског вида и система глаголских времена: *Анна(Вова) читает... вчера читала Вера (вчера читал Дима)... завтра будет читать Мила (Толя)...я прочитала (я прочитал)... я прочитаю...ты прочитаешь* (рецептивно).

4. Употреба садашњег и прошлог времена глагола *бежать, бегать, плыть, плавать, лететь, летать.*

5. Исказивање заповести: *Читай (читайте) вслух! Давайте повторим! Сядьте! Смотри не опоздай! По газонам не ходить!*

6. Исказивање негације: *Ученик пишет не карандашом, а ручкой. Нет, она не придет. Никого(ничего) не вижу. Ни о ком(чем) не думаю* (рецептивно).

7. Исказивање начина вршења радње: *хорошо учиться, писать по-русски...; рассказать своими словами, написать без ошибок.*

8. Исказивање временских односа: *сейчас, теперь, всегда, никогда; в среду, в сентябре, в 2008 году* (рецептивно).

9. Исказивање места и правца: *сидеть дома, ийти домой; в чем, во что; за чем, за что; быть у врача, прийти от врача; ийти по городу* (улице).

10. Употреба глагола кретања *идти, ходить* у пренесеним значењима: *снег идет; часы идут; костюм тебе идет; идет!* (рецептивно)

Француски језик

Ученици треба да разумеју и користе:⁵

1. Презентативе и њихове допуне: *c'est/ce sont/ce n'est pas/ce ne sont pas; voici/voilà; il y a/il n'y a pas (de/d')*

C'est mon professeur. Ce sont nos amis. C'est la ferme de mes grands-parents. Ce sont leurs poules. Ce ne sont pas leurs vaches. Voici Paul, notre cousin de Paris. Voilà nos animaux de compagnie. Il y a cinq chats, mais il n'y a pas de souris!

2. Средства за наглашавање реченичних делова *c'est ... qui* и *c'est... que:* *C'est Pierre qui va le faire; c'est toi que j'aime.*

3. Средства која указују на лице:

а) наглашене личне заменице после предлога: *On peut aller chez moi; Je peux m'asseoir à côté de vous? Je n'ai jamais été chez eux;*

б) наглашене личне заменице после позитивног императива: *Regarde-moi! Ouvre-lui! Téléphonez-leur!*

4. Актуализаторе именице:

а) вредности одређеног члан - генерализација: *Les enfants aiment les jeux de société;* спецификација: *Le frère de Mia aime jouer au Scrabble;*

б) изостављање члана: натписи (*Pâtisserie*), врсте производа (*Chocolat, Savon de Marseille*), спискови (*lait, beurre, baguette, jambon, fromage blanc*); испред именици у позицији атрибута: *Elle est médecin; Il est boulanger;*

в) демонстративе (заменице): *celui-ci/là; celle-ci/là* (као одговор на питање *Lequel? / Laquelle?*); *Cette moto? C'est celle de mon grand frère;*

г) посесиве (заменице): *le mien/la mienne; le tien/la tienne; le sien/la sienne;*

д) квантификаторе *un peu de / beaucoup de; pas assez de / assez de / trop de.*

5. Модалитете реченице:

а) негацију (инфинитива): *Ne pas ouvrir les fenêtres; Ne pas se pencher;*

б) интерогацију : упитну морфему *n'est-ce pas?* инверзију (рецептивно): *Avez-vous compris? Voulez-vous essayer?*

6. Парцијално директно и индиректно питање: *Quand est-ce qu'on part? Il demande quand on part; Où sont mes affaires? Elle demande où sont ses affaires.* (Симултаност радњи).

7. Средства за исказивање просторних односа:

а) прилошки и други изрази: *par terre, au milieu, au centre, dehors, dedans;*

б) прилошке заменице *en* и *y:* *Tu vas à Nice? Non, j'en viens. Tu vas souvent à la campagne? J'y vais chaque été.*

8. Квалификацију:

а) место придева *petit, grand, jeune, vieux, gros, gentil, beau, joli, long, bon, mauvais;*

б) промена значења неких придева у зависности од места: *Un grand homme / un homme grand; un brave homme / un homme brave.*

9. Средства за исказивање временских односа:

а) предлози *dans, depuis* и израз *il y a:* *Je pars dans deux jours; On est ici depuis lundi; Nous sommes arrivés il y a trois jours;*

⁵ **Напомена:** Дате категорије, углавном преузете из семантичких граматика конципираних за ученике француског као страног језика, намењене су ауторима уџбеника и наставницима и није потребно да их ученици знају; саветује се, стога, што мања употреба лингвистичких термина у наставним материјалима и у процесу наставе. Објашњења треба давати у што једноставнијој, по могућности схематизованој форми.

б) исказивање симултаности и будућности у прошлости: *Ce jour-là il est venu me dire qu'il parlait; il m'a dit qu'il allait déménager; il a promis qu'il nous écrirait.*

10. индикатив (утврђивање градива из шестог разреда): презент, сложени перфект, имперфект, футур први индикатива, као и перифрастичне конструкције: блиски футур, прогресивни презент, блиска прошлост;

- *il faut que, je veux que, j'aimerais que* праћени презентом субјунктива глагола прве групе (*Il faut que tu racontes ça à ton frère*), као и рецептивно: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- презент кондиционала : *Si mes parents me laissaient partir, je viendrais avec toi!*

- императив (рецептивно): *aie un peu de patience, n'ayez pas peur;*

- рецептивно (ради разумевања прича и бајки): облици простог перфекта (треће лице једине и треће лице множине).

11. Средства за исказивање погодбе: *Si tu as le temps, viens à la maison; On ira voir le match si tu finis tes devoirs.*

Шпански језик

РЕЧЕНИЦА

Сложена реченица

а) субординација са везником *que* типа: *Me ha escrito que su madre está enferma;*

б) релативне реченице са *que*

в) сложене реченице: јукстапониране (*Estaba durmiendo, no escuché nada*) и координиране (*Pedro lee y Jorge escucha la música*).

Директан и индиректан говор без слагања времена *Me dice: "Cierra la ventana". Me ha dicho que cierre la ventana.*

ИМЕНСКА ГРУПА

Род и број именица - системски приказ морфолошких карактеристика

Неодређени детерминативи: *todo, algo, .*

Заменице

Релативне заменице: *que i quien.*

Неодређене заменице: *esto, eso, aquello, lo.*

Бројеви

Бројеви преко 1.000. Употреба основних бројева уместо редних. (*Abre el libro en la página 8. 24. de abril.*)

Предлози

Предлози: *de, a, por, para, en, con,* у именској групи према грађи предвиђеној програмом за VII разред.

ГЛАГОЛСКА ГРУПА

Глаголи

Глаголска група (футур, презент, перфекат, плусквамперфекат) до тада усвојених неправилних глагола.

Презент субјунктива правилних глагола и до тада усвојених неправилних глагола.

Презент 3. лица субјанктива у функцији императива.

Основне глаголске перифразе: *ir a + infinitivo, tener que + infinitivo, deber + infinitivo, deber de + infinitivo, dejar de + infinitivo, estar + gerundio*

Прилози

Формирање прилога помоћу суфикса - *mente* (из основног речника).

Прилози за време: *ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc...*

Прилози за количину: *mucho, poco, bastante, suficiente(mente).*

Прилози за начин: *bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente.*

Прилози за место и правац кретања: aquí, allí, en la calle, en casa, en iglesia, a casa, a clase, etc.

Предлози

Предлози: de, a, en, por, para у везивању глагола и додатака. (Hablar por teléfono. Este regalo es para ti. Viajar en avión. Lo hago por ti. Lo hago para ti. Pienso en ti todos los días).

ИНТОНАЦИЈА И ИЗГОВОР

Интонација најједноставнијих сложених реченица предвиђених програмом за VII разред.

Ритмичке групе које се јављају у предвиђеним реченицама (Me dijo que su padre iba a regresar esta noche.).

ПРАВОПИС

Правопис свих облика предвиђених програмом за VII разред.

Елементи цивилизације

Поред упознавања, у оквиру говорних чинова, са начинима понашања својственим култури шпанског говорног подручја, ученици морају упознати и следеће:

- неколико највећих градова и њихове знаменитости;
- државне празнике;
- најчувенија имена хиспанске културе и уметности;
- брига младих у хиспанском свету у очувању природе, посебно брига о животињама;

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;
- наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и количину језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

- Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;

- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

- учбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;

- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто;

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)

3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)

4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

5. Игре примерене узрасту

6. Певање у групи

7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)

8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти

9. Цртање по диктату, израда сликовног речника

10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ

11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова

12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)

13. Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)

а. препознавање везе између група слова и гласова

б. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор

с. извршавање прочитаних упутстава и наредби

14. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

15. Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова
- замењивање речи цртежом или сликом
- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)
- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама
- попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл, налепнице за кофер)
- писање честитки и разгледница
- писање краћих текстова

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама. Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора
- разумевање краћег писаног текста
- усмено изражавање
- писмено изражавање
- усвојеност лексичких садржаја
- усвојеност граматичких структура
- правопис
- залагање на часу
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи)

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.

Граматички садржаји у седмом разреду

У претходним разредима основне школе ученици су усвајали страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено и писмено изразили у сличним контекстима.

У петом разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање на страном језику.

Од петог разреда, паралелно са усвајањем, почиње и учење страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у шестом и седмом разреду дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложеном систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

1. охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију граматичка правила;
2. откривена граматичка правила прикажу на схематизован начин;
3. у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;

4. примере и вежбања контекстуализују;

5. додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;

6. указују ученицима на неразумевање или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на овом узрасту граматичка знања проширују (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети пре свега у оквиру формативне евалуације, то јест кроз кратке усмене / писмене вежбе којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугођа и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ - ИЗАБРАНИ СПОРТ

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ обавезног изборног предмета физичко васпитање - изабрани спорт је да ученици задовоље своја интересовања, потребе, за стицањем знања, способности за бављење спортом као интегралним делом физичке културе и настојање да стечена знања примењују у животу (стварање трајне навике за бављење спортом и учешћем на такмичењима).

Општи оперативни задаци:

Општи оперативни задаци се не разликују од основних општих задатка физичког васпитања:

- развој и одржавање моторичких способности ученика
- учење и усавршавање моторичких форми изабраног спорта
- стицање теоријских знања у изабраном спорту
- познавање правила такмичења у изабраном спорту
- формирање навика за бављење изабраним спортом
- социјализација ученика кроз изабрани спорт и неговање етичких вредности према учесницима у такмичењима
- откривање даровитих и талентованих ученика за одређени спорт и њихово подстицање за бављење спортом.

Посебни оперативни задаци:

- развој и одржавање специфичних моторичких способности (које су нарочито значајне за успешно бављење изабраним спортом)
- учење и усавршавање основних и сложених елемената технике изабраног спорта
- пружање неопходних знања из изабраног спорта (принципи технике, начин вежбања-тренирања, стицање основних и продубљених тактичких знања, правила такмичења у спорту, итд.) и њихова примена у пракси
- учење и усавршавање основне тактике изабраног спорта и њена примене у пракси
- обавезна реализација такмичења на одељењском и разредном нивоу
- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем и групним поистовећењем и др.
- стварање објективних представа ученика о сопственим могућностима за учешће у изабраном спорту
- подстицање стваралаштва ученика у спорту (у домену технике, тактике и такмичења).

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Основни организациони облик рада је наставни час.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји физичког васпитања-изабраног спорта чини следећа структура:

- развијање моторичких способности ученика
- спортско-техничко образовање ученика (обучавање и усавршавање технике)
- индивидуална и колективна тактика изабраног спорта
- теоријско образовање
- правила изабраног спорта
- организовање унутар одељенских и међуодељенских такмичења.

ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање:

- упознавање ученика са значајем и вредностима изабраног спорта
- упознавање ученика са основним принципима вежбања у складу са његовим узрастом
- упознавање ученика са штетним последицама неправилног вежбања и предозирања у изабраном спорту
- упознавање ученика са етичким вредностима и слабостима спорта
- упознавање ученика са естетским вредностима спорта.

Минимални образовни захтеви:

Предметни наставници утврђују минималне образовне захтеве у складу са усвојеним програмом за сваки изабрани спорт. Под тим се подразумева:

- савладаност основне технике и њена примена
- познавање и примена елементарне тактике
- познавање и примена правила
- ангажованост и учешће ученика на такмичењима у изабраном спорту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предмет физичко васпитање - изабрани спорт је обавезан изборни предмет и реализује се у оквиру редовне наставе са једним часом недељно који се уноси у распоред часова школе. Часови се уписују према редовном распореду часова у рубрику дневника под називом физичко васпитање - изабрани спорт (нпр. атлетика) и посебно се нумеришу.

Сваки ученик је обавезан да се определи за један спорт који му се понуди почетком школске године а још боље на крају претходног разреда.

Школа ученицима треба да понуди такав избор да њиме буду понуђени најмање два индивидуална и два колективна спорта. Уколико школа има оптималне услове за рад ученицима се може понудити и више спортова. Прихватају се они спортови за које се определило највише ученика у једном одељењу (цело одељење реализује програм изабраног спорта целе школске године). Избор спорта врши се на нивоу одељења.

Предлог за изабрани спорт даје стручно веће наставника физичког васпитања. Предлог мора бити реалан. Предлажу се спортови за које постоје адекватни услови.

Ученици једног одељења у седмом разреду могу изабрати исти спорт који су упражњавали у претходним разредима (V, VI) или могу изабрати нови спорт који до тада нису упражњавали.

I. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

Основне карактеристике програму су:

- изборност
- да служе потребама ученика

- омогућавање наставницима не само да планирају већ и да програмирају рад у настави у складу са сопственим знањима, искуствима

- програм у великој мери омогућава креативност наставника
- програм је у функцији целокупног физичког васпитања ученика.

Предлог спортова које треба понудити ученицима за избор.

1. У првом реду спортови који се у одређеном обиму обрађују кроз наставу физичког васпитања:

- атлетика
- спортска гимнастика
- ритмичка гимнастика
- рукомет
- кошарка
- одбојка
- мали фудбал
- плес.

2. Спортови који се налазе у програмима такмичења "Савеза за школски спорт и олимпијско васпитање Србије":

- атлетика
- стрељаштво
- пливање
- одбојка
- кошарка
- рукомет
- мали фудбал
- стони тенис
- спортска гимнастика.

3. Спортови за које је заинтересована локална средина односно локална самоуправа.

4. Спортови за које постоје одговарајући природни и материјални ресурси:

- скијање
- веслање.

5. Спортови са којима су се ученици упознали кроз курсне облике рада.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ЧАСОВА ИЗАБРАНЕ СПОРТСКЕ ГРАНЕ (ИЗБОРНОГ СПОРТА)

Часове изабране спортске гране у погледу методике потребно је у што већој мери прилагодити моделу часа физичког васпитања.

Према моторичким формама које карактеришу изабрани спорт и које се примењују у основној фази часа треба бирати вежбања, како за уводно-припремну тако и завршну фазу часа.

Тежиште рада у свим изабраним спортовима треба да је на техници и њеној примени у ситуационим условима.

Код индивидуалних спортова инсистирати на примени кретања у такмичарским условима; на настојању да се трчи или плива што брже, скаче што више или баца што даље, постиже што више кругова, или да се кретање изведе технички исправно и естетски дотерано - све у зависности карактеристика изабраног спорта.

Код колективних спортова (спортских игара) форсирати увежбавање технике и тактике највише кроз игру и ситуационе услове приближне условима игре.

На сваком часу у одређеним временским интервалима спроводити такмичење између екипа.

У раду на овим часовима неопходно је правити тимове-екипе према способностима.

На часовима изабраног спорта обавезно је примењивати диференциране облике рада у складу са знањима и способностима ученика. Овакав приступ је обавезан уважавајући структуру ученика који су се определили за одређени спорт (има оних који су се тим спортом већ бавили или се њиме баве и ученика почетника).

Садржаје рада на часовима програмирају наставници задужени за реализацију предмета физичко васпитање - изабрани спорт у складу са знањима о спортској грани и сагледавањем способности и знања ученика.

Програмирани садржаји планирају се као и сви остали часови наставе физичког васпитања.

Оцењивање ученика треба да је у складу са обимом и квалитетом научености садржаја који је за ученике одређен (програм за почетнике и програм за напредније).

Кроз часове физичког васпитања - изабрани спорт уочавати ученике који су посебно талентовани за спорт и упућивати их да се њиме баве и изван школе у клубовима и спортским школама ако то желе или имају интересовања.

Кроз рад са ученицима уочавати ученике чије се интересовање за одређени спорт не поклапа са њиховим могућностима и исте саветовати на крају школске године за који спорт да се одреде у наредној школској години.

II. ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Садржаји предмета физичко васпитање-изабрани спорт могу се реализовати у објектима школе, на одговарајућим вежбалиштима - објектима ван школе под условом да се налазе у близини школе или да је за ученике организован наменски превоз (спортска хала, базен, отворени терени, клизалиште, скијалиште итд).

Часови се могу организовати у истој смени у оквиру распореда часова са другим предметима или у супротној смени ако за тим постоји потреба и адекватни услови.

III. ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Планирање образовно-васпитног рада спроводе наставници у складу са основним принципима планирања у физичком васпитању. Обавезно се ради годишњи план рада из кога проистичу месечни и недељни планови рада.

Наставници сходно уобичајеној пракси обавезно праве и припрему за појединачан час. Припрема за час базира се на прихваћеној четвороделној структури часа примереног потребама физичког васпитања.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Праћење и вредновање рада ученика

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине. У седмом разреду оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева:

- стања специфичних моторичких способности (у складу са захтевима изабраног спорта);
- здравствено-хигијенских навика карактеристичних за изабрану спортску грану;
- достигнутог нивоа савладаности моторичких знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима у изабраној спортској грани и минималним образовним захтевима за изабрану спортску грану;
- односа према раду и вредновање учешћа на школским спортским такмичењима.

1. Праћење и вредновање моторичких способности врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности које су карактеристичне за изабрани спорт, а у складу са развојним карактеристикама ученика.

2. Усвојеност здравствено-хигијенских навика прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а, такође, и на основу

усвојености и примене знања из области здравља посебно с обзиром на карактеристике изабраног спорта.

3. Степен савладаности моторичких знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, везаних за изабрани спорт.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу правилника о оцењивању ученика основне школе и на основу савремених дидактичко методичких знања.

V. ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА И ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада, структура и садржај утврђује се на републичком нивоу и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припреме наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: треба да има сваки ученик са програмом вежбаоног садржаја којег сачињава учитељ или предметни наставник, а који су прилагођени конкретним условима рада.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: цртежи, контурограми, видео-траке аранжиране, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

V. ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У ПРОШЛОСТИ

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе изборног предмета свакодневни живот у прошлости јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да прошире знања из области опште културе, да се оспособе кроз упознавање са начином живота људи у прошлости боље разумеју свет и време у коме живе и развију свест о континуитету и укорењености. Ученици би требало да се упознају са специфичностима динамике културних промена и да науче како да сагледају себе у контексту "другог" да би сопствени идентитет што потпуније интегрисали у шири контекст разуђене и сложене садашњости.

Задаци наставе изборног предмета свакодневни живот у прошлости су стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе овог изборног предмета сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе предмета) буду у пуној мери реализовани

Кроз наставу усмерену ка упознавању с различитим елементима свакодневног живота, као што су односи у породици, исхрана, образовање, игре, забава, становање, одевање...

ученици уочавају њихову условљеност историјским процесима и догађајима. Концепција наставе овог изборног предмета нагласак ставља на упознавање с основним елементима свакодневног живота у прошлости Србије, Европе и света, с намером да се уоче њихови заједнички именитељи и упознају различитости које постоје у датом историјском контексту, као и у односу на савремено доба у којем ученик живи. Подстицањем радозналости, креативности и истраживачког духа у проучавању овог предмета, ученици треба да се оспособе да формирају јаснију представу о прошлим временима, да овладају елементарним процедурама прикупљања историјске грађе, као и да развију критички однос према тој грађи и другим остацима прошлих времена.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- разумеју појам свакодневни живот
- разумеју значај проучавања свакодневног живота у прошлости
- усвоје и прошире знања о разликама између свакодневног живота данас и у прошлости
- усвоје и прошире знања о улози новца и банака у свакодневном животу људи некад и сад
- употпуне знања о историји српског новца
- стекну знања о свакодневном животу у новом веку
- стекну знања о свакодневном животу Срба у новом веку
- развијају истраживачку радозналост
- развијају способност повезивања знања из различитих области.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Појам свакодневног живота (уочавање разлике између политичке историје и историје свакодневног живота и указивање на основне тематске области истраживања - исхрана, становање, одевање, образовање, односи у породици и локалној заједници, лечење, религиозност и веровања обичних људи, забава, такмичарске игре...).

Значај проучавања свакодневног живота у прошлости (прошлост не припада само владарима, војсковођама и државницима, већ и обичним људима, којима се можемо приближити једино истраживањем њихове свакодневице).

НОВАЦ И БАНКЕ НЕКАД И САД

Појмови нумизматика, новац и банка (нумизматика као наука о постанку, развоју и употреби кованог новца; новац као специфична роба, мера вредности, платежно средство и као једно од обележја самосталности државе; банка као предузеће које тргује новцем).

Новац и банке у садашњости (сврха и значај постојања новца и банака; појмови - штедња, трезор, кредит, камата, деоница, инфлација, дефлација; фалсификовања новца, савремено потрошачко друштво у коме је новац највиша вредност...).

Новац и банке у прошлости (историјат новца и банака - од старог века до данас: од плаћања у натури до кованог, папирног, "пластичног" и "електронског" новца и од малих мењачница у Старој Грчкој и Риму, преко ренесансних банака, до модерних мултинационалних финансијских институција; материјали од којих је израђиван новац, историјски феномен "кварења" новца; ликови и различити симболи на кованом и папирном новцу...).

Новац у Србији некад и сад (историјат новца од средњег века до данас: перпер, динар, дукат, грош, акча-аспра, талир, форинта, марка; динар као званична валута модерне Србије; мотиви на новчаницама; настанак и развој Народне банке као прве финансијске институције у Србији).

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У НОВОМ ВЕКУ

Свакодневни живот у Европи и свету од краја XV до краја XIX века

Начин исхране (сакупљање и припремање намирница, употреба источњачких зачина, јеловник, понашање за столом, прибор за јело, начини чувања хране и њено конзервирање, пиће, конзумирање кафе, чаја и дувана...).

Одевање (материјали и начини обраде, појава шиваће машине, стилови у одевању, модне куће, свакодневна и свечана одећа, накит, фризуре, перике, шминка, парфеми, лична хигијена...).

Породични односи (традиционални и модерни погледи на породицу, положај детета; промене настале после Француске револуције).

Становање у доба ренесансе и барока (грађевински материјали, начин градње, оруђа за рад, изглед објеката и организација простора - палата, дворана, ложница, студио, кабинет, оцаклија; осветљење, грејање, украшавање стамбеног простора - слике, портрети чланова породице; кућни инвентар; разлика у начину становања између села и града и између богатих и сиромашних).

Становање у индустријско доба (врсте објеката и организација простора; осветљење - гас и струја; грејање, кућни инвентар; украшавање стамбеног простора - слике, портрети чланова породице, фотографије).

Живот у ренесансном и барокном граду (просторно и урбано планирање, примери Венеције, Фиренце, Напуља, Мадрида, Париза, Лондона, Антверпена, Амстердама...).

Живот у граду индустријског доба (просторно и урбано планирање, нове улице - појава булевара; настанак индустријских четврти, радничка насеља и предграђа; бoемске четврти; појава модерне инфраструктуре - водовод, канализација, метро; примери Париза, Лондона, Берлина, Њујорка).

Живот на селу (основни ритмови аграрне производње, организација радног дана...).

Образовање и васпитање (школе и универзитети, улога цркве и државе - појава световног и обавезног образовања; појава штампарства и ширење писмености, појава школских уџбеника, забрањене књиге, појава легата и задужбина; положај ученика - награђивање и кажњавање, одевање ученика).

Верски живот (обележја свакодневног живота припадника различитих верских конфесија - сличности и разлике између католика, протестаната, православаца, муслимана, Јевреја; појава атеизма).

Војска (израда и изглед војничке опреме: мачеви, копља, ватрено оружје - од примитивних пушака аркебуза и мускета до разорне артиљерије; увођење стајаће војске, развој модерне војне стратегије и тактике - појава генералштаба, увођење униформи и војних одликовања; војно образовање).

Класична музика и класично позориште (музички инструменти - клавир, оргуље, виолина, флаута, гитара; позориште у доба Шекспира и Молијера, настанак опере).

Доколица и забавни живот (игре, плес уз музику, балови, маскирање, улични забављачи, путујућа позоришта, коцкање...).

Комуникације у индустријско доба (развој поштанског, телеграфског и железничког саобраћаја; појава телефона, пароброд, новине и новинарство).

Путовање и туризам (откривање нових дестинација, гостионице и хотели, бање).

Однос према другом и различитом (према странцима, припадницима друге професије, пола, вероисповести, политичког уверења; прогон вештица).

Страхови становништва (од смака света, помрачења сунца и месеца, комета, природних непогода, глади, болести, митских бића - вампира, вукодлака, духова...).

Лечење (болнице, начини здравствене заштите и превентиве, хуманитарне организације - Црвени крст; лекови и лековито биље, апотеке, заразне болести, болести морнара, хигијенски услови, епидемије, карантини...).

Свакодневни живот Срба од краја XV до краја XIX века

Начин исхране (реконструкција могућег јеловника - двор, град, село; припремање хране, посни и мрсни циклуси, утицаји других кухиња на карактер исхране; пиће, конзумирање кафе и дувана).

Одевање (материјали и тканине - чоја, крзно, кожа, лан, свила; накит, разлика у одевању код Срба у Хабзбуршком и Турском царству, као и код припадника различитих друштвених група; црна одећа монаха и плава одећа свештеника у Карловачкој митрополији; средњоевропски узор у облачењу српског грађанског сталеза у Хабзбуршкој монархији; забрана хришћанима у Турској да носе зелену и скарлетну боју одеће, као и беле турбане како би се разликовали од муслимана; грађанско одело, униформе државних чиновника, лекара, цариника, професора Лицеја и гимназија у обновљеној Србији; народна ношња у Србији - опанци, шарене чарапе, гаће од платна, чакшире од чоје, везене кошуље, гуњ, шубара, фес, јелек, прегача, зубун...).

Становање (грађевински материјали, начин градње, изглед објеката и организација простора; разлике у становању код Срба у Хабзбуршком и Турском царству: дворци, градске куће, конаци, сеоске куће - брвнаре, чатмаре, бондручаре, кућери - преносне куће; дворови владара - вожда Карађорђа, кнеза Милоша, кнеза Михаила, кнеза Александра, владике Петра II, књаза Данила, књаза Николе; украшавање стамбеног простора - намештај, иконе, портрети чланова породице, српских владара и црквених великодостојника, фотографије; уређење дворишта).

Живот у граду (основни типови градских насеља - варошица, варош и град; оријентални и европски утицаји; примери Београда, Новог Сада, Ниша, Крагујевца...).

Трговина и занатство (еснафи, занати - турски и немачки називи за занатлије: ћурчија, терзија, абација, болтација, папуција, мумџија, туфегџија, кујунџија, чаругџија, шлосер, тишлер, шустер, шнајдер...).

Живот на селу (основни ритмови аграрне производње; основна обележја земљорадње, виноградарства и сточарства; задруга, моба, позајмица; пољопривредна оруђа, млинови, ветрењаче, чување и складиштење хране).

Породица (обичаји животног циклуса - рођење, свадба, смрт, сахрана; положај мушкарца, жене и детета у породици и локалној заједници, живот у ужој и широкој породици - задруга и инокосна породица).

Друштвени живот (основни празници заједнице - верски и државни; породични празници - крсна слава; радни и нерадни дани; улога кафана, крчми и механа; различити облици забавних активности: на селу - коло, прела, посела, панађури; у граду - балови, соареи, излети, књижевне дружине и читалишта, позориште...).

Однос према другом и различитом (према странцима, припадницима друге професије, пола, вероисповести, политичког уверења; гостопримство).

Образовање (ширење основне писмености у локалним срединама - парохијски свештеник као учитељ писања и читања, манастири као центри писмености и образовања; оснивање световних школа - гимназија и Велика школа; један дан у школи; школска слава; одевање ученика; школовање женске деце; слање ђака на школовање у иностранство).

Војска (оружје устаника, начин ратовања устаничке војске - значај шанчева и утврђења; пешадија, коњица, артиљерија; војна организација за време кнеза Михаила и кнеза Милана - оружје, униформе и одликовања; порекло шајкаче, војно образовање).

Лечење (начини здравствене заштите и превентиве, хуманитарне организације - Црвени крст; лекови и лековито биље, апотеке, заразне болести, хигијенски услови, епидемије, карантини; прве болнице и први Срби лекари у јужној Угарској у XVIII веку, отварање болница у Србији у време кнеза Милоша; надрилекарство, враџбине...).

Комуникације (писмо, пошта, телеграф; путеви, новине и новинарство, поклоничка путовања - хаџилуци).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену научног у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Програм за седми разред је концепцијски постављен да представља смисаону целину која истовремено отвара могућности за даљи развој и надоградњу садржаја у програмима овог предмета за осми разреда, а ослања се на садржаје из петог и шестог разреда. Састоји се из три тематске целине.

Прва целина се може одредити као базична јер сви програми за овај предмет, од петог до осмог разреда, њоме започињу. Садржаји у оквиру ове теме намењени су прецизнијем одређивању појма *свакодневни живот*, као и објашњавању значаја проучавања свакодневног живота људи у прошлости.

Друга је фокусирана на само један садржај свакодневног живота. У седмом разреду та тема је *Новац и банке некад и сад*, која се обрађује полазећи од садашњости која је ученицима позната ка све даљој прошлости.

Трећа тематска целина се бави различитим аспектима свакодневног живота у одређеном временском периоду. У седмом разреду то је *нови век*, чиме се обезбеђује веза са проучавањем историјских догађаја у оквиру обавезног предмета *историја*.

Поделом на поменуте тематске целине, ученицима је омогућено да се у било ком разреду опредељују за овај изборни предмет по први пут, а да пропуштени програм(и) не представљају озбиљнију препреку. Они ученици који изаберу да током читавог другог циклуса основног образовања и васпитања похађају овај предмет овладаће најважнијим појмовима и појавама, које чине свакодневицу људи у распону од праисторије до савременог доба, а са садржајима четири теме (по једна за сваки разред) биће детаљније упознати.

Иако је цео програм окренут прошлости, неопходно је да се током рада са ученицима врши стална компарација са савременим добом, чиме се потенцира схватање континуитета у развоју људи и друштва. Садржаји се, такође, обрађују и кроз димензију локално - глобално, где ученици имају прилику да свој завичај боље проуче у односу на задату епоху.

У садржају програма дате су основне тематске целине, а наставник има слободу да креира коначну верзију програма за сваку групу са којом ради, уважавајући интересовања ученика и циљеве и задатке предмета. Почетни часови, кад се ученици међусобно боље упознају јер најчешће припадају различитим одељењима, погодни су да се разговара и о избору садржаја. Наводећи интересантне историјске чињенице или питања (како су у прошлости људи поправљали зубе, како су знали колико је сати...?), наставник побуђује ученичку радозналост и мотивише их да се определе за неке од понуђених садржаја. Одговорност наставника је да, затим, те садржаје уобличи у конкретне наставне теме, које ће бити обрађиване на часовима.

Тако добијени материјал основ је за даљи рад наставника, планирање активности и припрему за час. Пожељно је да наставник постигне да планиране активности имају дефинисану структуру, коју одликују флексибилност и адаптивност. У припремној фази наставник треба да прикупи довољан број информација о садржајима на којима ће радити са ученицима, али ће коначни обим информација бити одређен ученичким потребама и могућностима да их припреме и приме. Наставник је тај који не дозвољава да доминира претерана фактографија, а настоји да се постигне функционалност знања и повезаност чињеница у смисаоне целине. Он на различите начине подстиче осамостаљивање ученика у прикупљању и сређивању историјских података, усмерава их на различите изворе информација и подучава их како да се према њима критички односе. На тај начин се негује истраживачки дух и љубав према науци и подстиче мишљење засновано на провереним чињеницама и аргументима.

Основни приступ у раду јесте интердисциплинарност и савлађивање нових и непознатих чињеница помоћу оних блиских и познатих. У оквиру овог предмета постоје велике могућности за интеграцију школског и ваншколског знања ученика, за излазак из оквира школских уџбеника и учионице, укључивање родитеља и суграђана који поседују знања, колекције, књиге, филмове и друго што може да помогне у реализацији програма.

Наставник свакој наставној јединици приступа као посебном образовном и дидактичком проблему за који заједно са ученицима проналази одговарајућа решења. Увек треба тежити комбиновању различитих метода рада (кратка предавања, гледање филмова, читање књига, дискусије, анализа писаних извора и слика, посете археолошким и историјским локалитетима, прављење употребних предмета из прошлости...). Посебно је прикладно организовати ученике у тимове, где се централни задатак решава тако што свако има свој појединачни радни задатак и улогу у тиму.

У извођењу наставе активност ученика је најважнија, без обзира на изабране методе рада. Наставникова је улога да организује наставу, пружи помоћ ученицима у раду (од давања информација до упућивања на изворе информација) и да подстиче интересовање ученика за предмет. У току свих активности треба охрабривати размену информација, како између ученика и наставника, тако и између самих ученика.

Квалитет наставе унапредиће употреба различитих наставних средстава као што су: илустрације, документарни и играни видео и дигитални материјали, археолошки материјал или копије налаза, посете културно-историјским споменицима, компјутерске игре које се заснивају на реконструкцији друштва из прошлости и др.

Домаћи задаци имају своје оправдано место у реализацији овог програма. Уколико се добро поставе, неће додатно оптеретити ученике нити код њих изазвати одбојност. Разлог за увођење домаћих задатака не произилази из малог фонда часова и обимног градива, већ из самог циља предмета. Домаћи задаци ће у великој мери допринети да се ученици осамостале у истраживачким активностима и прикупљању података, посебно када се ускладе с интересовањима ученика (не треба сви ученици да имају исти домаћи задатак). Многе домаће задатке ученици могу радити у пару или мањој групи, уз помоћ породице, за време распуста, што су недовољно искоришћени модалитети у раду с ученицима.

Као и код других изборних предмета где оцена не утиче на школски успех, оцењивање добија нешто другачију димензију. За овај предмет класично писмено и усмено испитивање знања није погодно. Свака активност је прилика да се ученик оцени. Наставник прати целокупни рад ученика и награђују све његове аспекте. Поред стеченог знања о свакодневном животу људи у прошлости, наставник треба да награди и учешће и посвећеност активностима независно од постигнућа. Оцена је одраз индивидуалног напредовања детета и подстицај за његов даљи развој.

Како је садржај предмета повезан са свим областима живота (исхрана, одевање, образовање, лечење, производња, забава...), ученици имају прилику да савлађивањем

програма овог предмета добију бројне информације значајне за свој будући професионални развој. Наставник треба да има у виду и овај аспект предмета и, уколико код неког ученика препозна посебно интересовање за одређене садржаје, треба да му укаже којом професијом би се могао бавити, односно у којој средњој школи се стичу знања и звања за одређену област.

Да би се задаци наставе што потпуније остварили, требало би да постоји корелација с другим обавезним и изборним наставним предметима као што су *историја, географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, цртање, сликање и вајање, шах, верска настава, грађанско васпитање...*

На крају школске године, као могућност да се систематизује и рекапитулира усвојено знање, може се организовати изложба/приредба којом би ученици показали стечено знање, као и материјале и предмете које су прикупили изучавајући овај изборни предмет. Овакве изложбе/приредбе захтевају од наставника да планира часове на крају школске године за њихову припрему.

Посебни захтеви

Новац и банке некад и сад

Кроз обраду ове тематске целине ученици ће се упознати са улогом и значајем новца и банака у животу људи и развоју свих друштава до данас. Активности треба тако организовати да ученици схвате психолошки и социјални аспект новца и његову позитивну и негативну улогу.

Проучавање ове теме може да започне анализом новца који је сада у употреби, разговором о смислу постојања бројних банака које се баве прометом новца и о појавама као што су инфлација, штедња, кредити, фалсификовање новца...

Уколико ученици имају интересовања, могу се организовати дебатне групе које би нападале и браниле постојање новца (како би се живело без њега - за и против) и које би упоређивале место и улогу новца у прошлости и садашњости... Циљ је да ученици схвате зашто је новац одувек био један од главних "организатора" друштва.

Важно је указати на материјале који су се користили за израду новца (посебно кованог) и на естетски аспект новца. Ученици могу и сами прегледом изабраног новца из прошлости и садашњости (у ту сврху могу се користити прави новац, али и фотографије) да идентификују симболе који су се користили и да покушају да тумаче њихово значење. Део активности се може посветити и личностима приказаним на новцу и идентификовати по чему су они познати, односно зашто су заслужили такву почаст (владари, војсковође, научници, уметници...).

Посебну пажњу треба посветити анализи српског новца кроз историју.

Нумизматичка вредност збирки старог новца може се појаснити ученицима организовањем посете установама које поседују такве збирке у локалној средини или у Београду (Народни музеј, Народна банка Србије). Ученици могу донети стари новац који имају у својим кућама и припремити причу о његовој старости, пореклу, изгледу, вредности...

Ученицима могу бити интересантне теме о функцији новца на народној ношњи неких земаља, или о томе како се новац чувао кад није било банака, како су изгледали новчаници и чиме су се украшавали (мушки и женски новчаници, врећице за новац...). Могуће је и анализирати називе које новац има у различитим деловима света, или открити порекло речи динар и у којим се све земљама он користи. Ученицима, такође, може бити атрактивна активност на осмишљавању новца за неку хипотетичку државу, а од радова се може направити изложба.

Свакодневни живот у новом веку

Наставни садржаји препоручени у овој теми дају могућност ученицима да стекну јаснију слику о периоду новог века. Највећи део прошлости припада обичним људима, који

су нам по много чему веома блиски. Тај "обичан" и углавном "безимени" свет појединаца и локалних заједница (сагледаних као опозиција центру) чини заправо историју света, коју класична историја, политички и догађајно усмерена, представља само кроз историју држава, владара и владајућих елита. Упознавањем са људском свакодневицом у новом веку, као и у било којој другој историјској епохи, ученицима ће се указати бројне сличности и разлике с данашњим временом.

Уочавање сличности и разлика има два основна циља. Прво, ученицима ће се апстрактност историјске науке о историјским процесима и ишчезлим државама и културама приближити кроз "конкретизацију" прошлости у појави свакодневице обичних људи прошлих времена. Тиме се код ученика ствара свест да је прошлост некада била нечија садашњост, као што и наша свакодневица веома брзо постаје прошлост. Друго, у дијалогу са различитим и другим, ученици ће моћи да потпуније сагледају непосредно окружење и друштво у коме живе, као и себе саме. На тај начин, доћи ће до проширивања стечених знања, а у исто време процес формирања свести о самом себи и околном свету биће употпуњен сазнањем о развоју и усавршавању културних одлика различитих заједница, које најчешће одговарају променама њихових друштвено-економских система. Тиме би требало да се код ученика подстакне развој вештине посматрања, употребе компаративности и критичког сагледавања његовог сопственог окружења и садашњице.

ОДАБРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Д. Бандић, *Народна религија Срба у 100 појмова*, Београд 2004.
- Ф. Бродел, *Материјална цивилизација, економија и капитализам од XIV до XVIII века, Књ. I: Структура свакодневице: могуће и немогуће*, Нови Сад 2007.
- Е. Бухари, *Наполеонова гардијска коњица*, Београд 2006.
- А. Веселиновић, Р. Љушић, *Српске династије*, Нови Сад 2001.
- П. Вилар, *Злато и новац у повијести 1450-1920*, Београд 1990.
- А. Вулетић, Ј. Мијаиловић, *Између посела и балова. Живот у Србији у 19. веку*, Београд 2005.
- Ж. Делимо, *Страх на западу од XIV до XVIII века: опседнути град*, Врњачка Бања 1982.
- С. Димитријевић, *Средњовековни српски новац*, Београд 1997.
- Историја приватног живота III, од ренесансе до просвећености*, приредили Ф. Аријес и Ж. Диби, Београд 2002.
- Историја приватног живота IV, од Француске револуције до Првог светског рата*, приредили Ф. Аријес и Ж. Диби, Београд 2003.
- К. Кандури, *Велико истраживање - историја*, Београд 2005.
- Р. Љушић, *Историја за трећи разред гимназије општег и друштвено-језичког смера*, Београд 2007, 81-83, 114-117, 231-234.
- Р. Љушић, *Историјска читанка и радна свеска за трећи разред гимназије општег и друштвено-језичког смера*, Београд 2007, 140-145.
- Р. Љушић, *Љубави српских владара и политичара*, Ниш 2000.
- Р. Мандру, *Опседнутост ђаволом и враџбине у XVII веку*, Нови Сад 1988.
- Б. Миљковић-Катић, *Структура градског становништва средином XIX века*, Београд 2002.
- Образовање код Срба кроз векове*, Београд 2001.
- Приватни живот у српским земљама у освит модерног доба*, приредио А. Фотић, Београд 2005.
- Приватни живот код Срба у деветнаестом веку. Од краја осамнаестог века до Првог светског рата*, приредили Ана Столић и Ненад Макуљевић, Београд 2006.
- Службено одело у Србији у 19. и 20. веку*, Београд 2001.
- Стари Београд - из путописа и мемоара*, приредио Ђуро Гавела, Београд 1951.
- Ж. Стојановић, *Папирни новац Србије и Југославије*, Београд 1996.

А. Фотић, *У Османском царству (XV-XVIII век)*, Београд 2007.

ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ (1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ образовно-васпитног рада у настави ликовне културе је да се подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци васпитно-образовног рада у настави ликовне културе састоји се у развијању ученикове способности за:

- коришћење свих ликовних елемената
- ликовни стваралачки рад
- коришћење различитих материјала и медијума
- усвајање естетских критеријума и за креативно мишљење
- доживљавање ликовних уметничких дела у оквиру културне баштине за препознавање савремених кретања у уметности свог и другог народа
- визуелну перцепцију и аперцепцију
- критичко мишљење
- оплемењивање животног радног простора
- активно стваралачко деловање у културним и уметничком животу средине
- активно естетско унапређивање своје околине и очување природе и баштине завичаја и домовине
- неговање укупних људских достигнућа
- будућа занимања, професионалну оријентацију
- еманципацију личности ученика
- културу рада.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- проширују искуства у ликовном изражавању и развију ликовно-естетски сензибилитет за: арабеску, пропорције, композицију и простор, обједињавање покрета игре и звука, фотографију и перформанс
- упознају основне елементе ликовне организације и припреме се за самостално и колективно преобликовање одређеног простора
- се оспособе да повезују ликовни рад с литерарним сценским изразом, звуком и покретом
- упознају вредности споменика културе и своју културну баштину.

СТРУКТУРА:

1. Садржаји програма
2. Креативност
3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЦРТАЊЕ (8+3+1)

Пропорције.

Перцепција.

Цртање - природни угљени штапићи, оловке с меким графитним улошком, папири...

Пропорције - вежбање и естетска анализа.

Компоновање величина у простору.

Перцепција.

Цртање - природни угљени штапићи, оловке с меким графитним улошком, папири...

Компоновање и степеновање облика у простору.
Перцепција - аперцепција.
Цртање; одговарајућа средства и материјали.
Арабеска.
Перцепција - аперцепција.
Цртање, сликање, одговарајућа средства и материјали.
Арабеска - вежбање.
Естетска анализа.
СЛИКАЊЕ (8+3+1)
Равнотежа облика и боје у простору
Перцепција - аперцепција
Цртање, сликање - одговарајућа средства и материјали
Контраст, светлина, површина и облика у одређеном простору
Перцепција - аперцепција
Цртање, сликање; одговарајућа средства и материјали.
Сродност ликовних вредности у одређеном простору.
Перцепција - аперцепција.
Цртање, сликање - одговарајућа средства и материјали.
ВАЈАЊЕ(10+2+1)
Обликовање маса и волумена додавањем и одузимањем.
Перцепција - аперцепција.
Вајање; одговарајућа средства и материјали.
Орнаменти (трдимензионални)
Перцепција- аперцепција.
Вајање - одговарајућа средства и материјали.
Вајарски материјали ,одливање(негатив, позитив)
Перцепција - аперцепција.
Вајање - гипс и одговарајућа средства и материјали.
Перформанс.
Перцепција - аперцепција.
Одговарајућа средства и материјали.
Естетска анализа.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програмски садржаји омогућавају препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и постепено увођење ученика у област професионалне оријентације.

С обзиром да концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци, која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему, стога је за израду овог програма стручна комисија ослонце тражила пре свега у програму обавезног предмета *ликовна култура* како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја.

Имајући у виду образовни карактер наставног предмета ликовна култура, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. У реализацији ове наставе треба, у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији тематских јединица у области *цртања*. Целином композиција и простор треба инсистирати на развијању осетљивости за схватање композиције у простору. Иако је композиција организација (распоред) однос разних елемената, она је заправо структура уметничког дела. У том контексту, важно је ученицима

илустровати најтипичнија дела уметничког наслеђа у којима су на различит, карактеристичан начин решени композиција и простор. С обзиром на то да се организација елемената компонује у датом простору, неопходно је да се композиција повеже на знања из целине *пропорције*, и да се деци предочи потпојам простор. Важно је нагласити линеарну, ваздушну и инверзну перспективу и тумачити разлику простора у византијском и ренесансном сликарству, али и на примерима сликарства модерне уметности треба указати на већу спонтаност и субјективност и индивидуално поимање композиције и простора. Треба нагласити коришћење свих врста линија, како би се постепено обогаћивало линеарно графичко изражавање, и нагласити појединости до којих се долази на основу опсервирања или претходног вежбања рада по природи. Неопходно је анализирати перспективе (птичје, жабље, линеарне). Тематском целином пропорција (размера, сразмера) треба успоставити корелацију са математиком, физиком и биологијом уз тумачења примера из уметничког наслеђа. Ученицима треба понудити иницијативе и садржаје за нова кретања у савременој уметности како би развијали осетљивост за нове уметничке материјале и медијуме.

У подручју *сликање*, треба инсистирати на обогаћивању скале појединих боја и њиховог композиционог односа и увођењу у бојене вредности процесом рада по природи. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према властитом уметничком наслеђу. При томе не треба занемарити ни могућности учења из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у циљу опште и ликовне културе. Имајући у виду да је у програму обавезног предмета ликовна култура дато упутство које се односи и на обавезни предмет, у изборном предмету треба нагласити само оне специфичности које карактеришу овај програм. За израду овог програма стручна комисија је тражила ослободити пре свега у програму обавезног предмета ликовна култура, како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја. Целина *обједињавање покрета, игре и звука* представља нужан услов за везу минулих времена са савременим токовима уметности у којима се бришу границе уметничких подручја и најављују савремене концепције. Стога је у овом програму предвиђен *перформанс* којим се наставља и продубљује програм обавезног предмета. Перформансом се указује на супротстављање представи о уметности као роби, трајном робном производу, као и на пролазност живота и уметничког дела. Неопходно је методом разговора указати на одлике проширених медијума (перформанс). Акције, покрети и процеси у овој представи су у средишту пажње. Сваки догађај у школи може бити подстицај за рад и имати мотивациони карактер уколико изазива и подстиче емоционални и интелектуални став и доживљај ученика. У виду импровизације, позоришне представе, плеса, уз коришћење аудио-музичких ефеката треба омогућити ученицима да реализују своју креативност. Том приликом ученицима треба дати могућност коришћења фотографије, камере како би забележили дату ситуацију. С обзиром да су *медијуми* у структури програма резервисани за максималну слободу и коришћење свих могућности потенцијалне креативности наставника, ова целина представља могућност да се користе савремена средства и сви медијуми као ликовни израз.

У области вајарства обратити пажњу на основна својства вајања, на текстуру, тактилни третман форме, чврсте и меке форме, конвексно-конкавно, отворено-затворено. Треба имати у виду основне геометријске облике и однос између органске и неорганске форме, као и односе између предмета и сагледавање пропорција. Ученику треба нагласити вредности и функције пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру, примењеном вајарству. Код ученика треба афирмисати и ситну пластику, декоративну скулптуру, орнамент, вајарске материјале. Треба указати на поступак додавања и одузимања вајарског материјала и на примерима из уметничког наслеђа демонстрирати карактеристична дела. Битно је нагласити важност алата за примерено коришћење материјала при изради вајарског рада и предочити основне могућности умножавања вајарских радова. Примерено је реализовати ливење у

гипсу мањих рељефа, орнамента и у негативу начинити могућу дораду, како би се у позитиву откривали неочекивани ефекти. Изборни предмет је могућност да се уводе нови садржаји и сагледају иновације у овој области. На постојеће наставне садржаје, а у вези са савременом технологијом у контексту визуелних информација у ликовној уметности, треба имати у виду графички дизајн, видео и компјутерску слику, уметничку инсталацију, лумино објекте, индустријски дизајн, архитектуру и урбанизам и етноуметност у простору.

Изборна настава одмереним задацима систематично развија различите психичке и ликовне способности ученика, а нарочито оне способности које подстичу њихово индивидуално и креативно изражавање. Она додатно мотивише ликовне педагоге на усавршавање и примену савремених метода учења (ослањајући се и на савремена искуства дечије психологије) ради подстицања спонтаног и слободног изражавања ученика. Због тога ова настава омогућава препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и омогућава постепено увођење ученика у област професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности.

С обзиром да постоје иницијативе за већом подршком даровите деце овим предметом, остварена је могућност да се на време подстиче препознавање ове деце у чему би учествовали родитељи и васпитачи (педагози, психолози) у складу са индивидуалним способностима и њиховом дидактичко-методичком третману.

Изванредна постигнућа или могућности за велика постигнућа углавном се користе под називом даровитост (општи потенцијал) и талентованост (манифестована даровитост), под којима се подразумева бистрина, изузетност, супериорност, бриљантност, способност лаког и брзог учења. У редовним васпитно-образовним институцијама наставник има равноправан дидактичко-методички однос према заинтересованим и талентованим ученицима, ослањајући се на савремена искуства психологије која инсистира на развоју индивидуалних способности, што се односи и на образовање даровите деце.

Концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему. У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација.

Наставници су дужни да прате даровито дете и да га подржавају у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе воде дневник и прате развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању заједно са овладавањем материјалима (развој техничке спретности и сензибилитета) доприноси се даљем ликовном образовању.

Врсте плана:

- годишњи план,
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец - основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене. Планирање наставе је неопходно како би наставници адекватно разматрали наставни програм и имали увид у могуће напредовање и подизање квалитета наставничке праксе. У погледу планирања треба имати у виду примерено припремање. Припремањем наставник осмишљава време од једног часа како би лакше и сигурније тумачио садржаје. Припремање наставника је неопходно (писмена, визуелна припрема) како би реализација часа била јасна и извесна и како би се остварио постављени циљ.

Остваривање садржаја:

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. Примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава савремених материјала и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;

2. Давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености образовно - васпитног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом цртања, сликања и вајања наглашена је усмереност образовно - васпитног процеса у свим његовим временским сегментима-поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема.

Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса). Као и у многим другим приступима и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка.

Структуру програма чине:

1. Наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. Креативност - представља способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју је претпоставка за подстицање, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

- домен ученичких доживљаја

- домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. Ликовни медијуми и средства - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу опредељења комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

ХОР И ОРКЕСТАР

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Општи **циљ** наставе изборног предмета хор и оркестар је развијање интересовања за музичку уметност и упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Задаци

- неговање способности извођења музике (певање/свирање)
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике
- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике)
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности
- припремање програма за културну и јавну делатност школе
- упознавање занимања музичке струке.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају по слуху и из нотног текста песме наших и других народа (народне, уметничке, дечје, староградске)
- упознају основне појмове из музичке писмености
- упознају музичке дела уз основне информације о делу и композитору
- развијају стваралачке способности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Хор

Веома је значајно правилно оценити могућности хора и руководити се ставом да је боље одлично извести неко једноставније дело, него лоше отпевати тежу композицију.

И за хор млађих и за хор старијих разреда обезбедити потребан број часова, што омогућује постизање добрих резултата и много радости члановима хора.

Наставник-хоровођа мора стално да води рачуна о доброј постави гласа, правилном дисању и декламацији, тачној интонацији и ритму.

Композиције на репертоару хора млађих разреда треба да буду претежно једногласне и двогласне, док се с хором старијих разреда могу успешно изводити и трогласне композиције. Хор треба да пева а capella или уз инструменталну пратњу наставника (или неког ученика) на хармонском инструменту.

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Оркестар може да буде састављен од било које комбинације инструмената који могу да буду заступљени у најмање три деонице. За хомогене саставе постоји довољно литературе, било да се ради о оркестрима хармоника, блок флаута, мандолина и друго. Мало је теже наћи литературу за друге и за најразличитије саставе школских оркестара. За стручног наставника неће представљати потешкоћу да обради за свој састав одговарајућа дела. Ма колико аранжман неке композиције Баха, Моцарта, Бетовена или Чајковског био неприкладан и непожељан на концертном подијуму, он има пуно оправдање у школској музичкој пракси ако је зналачки и са укусом направљен, За ученике ће бити велико задовољство да познато дело великог композитора изведу "на свој начин".

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум итд.) или мешовитог састава према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатна настава за даровите и заинтересоване ученика у свирању на појединим инструментима.

Задаци инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима
- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања
- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Програмом и садржајима додатне наставе обухватити одговарајуће уџбенике, приручнике и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика дотичне школе) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатне музичке наставе на школским и другим приредбама и такмичењима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Полазна опредељења при конципирању програма изборног предмета

Певање песама по слуху и из нотног текста:

- неопходно је редовно указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце
- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената
- код учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални вид песме (у темпу, са динамиком), затим ради једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста)

- код учења песама из нотног текста прво се ради анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава парлато (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију
- осмишљавање почетне интонације песме најбоље је дати кроз инструментални увод
- песма се учи по деловима и фразама уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена)
- теже ритмичке фигуре и мелодијски скокови се обрађују кроз понављањ;
- током учења непрекидно се инсистира на изражајном и доживљеном певању.

Свирање

- свирање на инструменатима Орфовог инструментаријума
- свирање на фрулици, мелодици, тамбури,, гитари и другим доступним инструментима
- свирање примера из литературе.

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима треба дати могућност афирмације кроз свирање на дечјим музичким инструментима да би учествовали у групном музицирању.

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета ученицима треба да пруже знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију неопходно је остварити основни предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавир, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање DVD-а са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, квалитетне снимке примера.

Садржаји треба да пруже ученицима довољно знања и обавештености која ће им омогућити да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја које не развијају њихов укус и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Наставник је равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са другим предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

Извођење музике

Песма коју ученик учи по слуху или из нотног текста има највише удела у развоју његовог слуха и музичких способности уопште. Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Кроз извођење музике ученик треба да савлада појмове из основа

музичке писмености. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо, да помогне у свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња знања новим садржајима. Потребно је, такође, да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и у којој је лествици написана. За упознавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености - завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник бира од предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене уметничке, народне, пригодне песме савремених дечјих композитора, као и композиције са фестивала дечјег музичког стваралаштва које су стварала деца. Ради актуелизације програма, наставник, такође може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Посебну пажњу треба посветити изражајности интерпретације - динамици, фразирању, доброј дикцији.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА РАД ХОРА

Песме домаћих аутора

- К. Бабић - Балада о два акрепа
- И. Бајић - Српски звуци
- З. Вауда - Мрави
- З. Вауда - Пахуљице
- С. Гајић - Тужна муха
- Д. Деспић - Киша
- Д. Деспић - Огласи
- Д. Деспић - Смејалица
- В. Ђорђевић - Веће врана
- В. Илић - Воденица
- Д. Јенко - Боже правде
- Д. Јенко - песме из Ћида
- Ј. Каплан - Жуна
- П. Коњовић - Враголан
- Ј. Маринковић - Љубимче пролећа
- М. Милојевић - Ветар
- М. Милојевић - Младост
- М. Милојевић - Муха и комарац
- С. Мокрањац - II руковет
- С. Мокрањац - X руковет
- С. Мокрањац - XI руковет
- С. Мокрањац - На ранилу
- С. Мокрањац - Пазар живине
- С. Мокрањац - Славска
- С. Мокрањац - Тебе појем

С. Мокрањац - Химна Вуку
Б. Симић - Пошла ми мома на вода
Т. Скаловски - Македонска хумореска
М. Тајчевић - Додолске песме
М. Тајчевић - I свита из Србије
Шистек-Бабић - Ој, Србијо

Страни композитори

Аутор непознат - Ла виолета
Ј. Брамс - Успаванка
К. М. Вебер - Јека
Г. Гусејнли - Моји пилићи
Г. Димитров - Ана мрзелана
З. Кодаљ - Каталинка
З. Кодаљ - Хидло Веген
О. ди Ласо - Ехо
Л. Маренцио - Ад уна фреска рива
В. А. Моцарт - Успаванка
Д. Ђовани - Ки ла гаљарда
С. Обретенов - Гајдар
Палестрина - Бенедиктус
Палестрина - Вигилате
Б. Сметана - Долетеле ласте
Ф. Супе - Проба за концерт
Ф. Шопен - Жеља
Ф. Шуберт - Пастрмка

Канони

Аутор непознат - Дона нобис пацем
Л. Керубини - На часу певања
В. А. Моцарт - Ноћ је мирна
Ј. Г. Ферари - Кукавица
В. Илић - Сине музика
Ј. Хајдн - Мир је свуда

ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе информатике и рачунарства јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и информатичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да се ученици оспособе за коришћење рачунара и стекну вештине у примени рачунара у свакодневном животу.

Задаци наставе информатике и рачунарства су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе информатике и рачунарства сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе информатике и рачунарства буду у пуној мери реализовани
- упознавање основних појмова из информатике и рачунарства;
- развијање интересовања за примену рачунара у свакодневном животу и раду;
- подстицање креативног рада са рачунаром;
- оспособљавање за рад на рачунару.

Оперативни задаци

Ученици треба да се:

- оспособе за примену рачунара у области информација и комуникација;
- упознају са опасностима на Интернету и начинима заштите од њих;
- упознају са основама програма за снимање и обраду звука;
- упознају са основама програма за снимање и обраду видео записа;
- оспособе за израду мултимедијалних презентација;
- оспособе за писање једноставних програма;
- упознају са основама програма за цртање и графички дизајн;
- упознају са образовним софтвером.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ИНТЕРНЕТ (6)

Појам електронске комуникације и препоруке за безбедно понашање на Интернету. Електронска пошта. Појам дискусије и коментара на Интернету, инстант порука, блога, форума, видео-конференције, електронског учења и учења на даљину. Дигитална библиотека.

ОБРАДА ЗВУКА (4)

Формати звучних записа. Конверзија између различитих формата. Снимање и обрада гласа и других звукова. Практичан рад на снимању и обради звука.

ОБРАДА ВИДЕО ЗАПИСА (6)

Снимање видео записа. Обрада видео секвенци. Примена визуелних ефеката. Монтажа видео, звучних, графичких и текстуалних материјала у целину. Самостална израда филма. Формати и конверзија.

ИЗРАДА ПРЕЗЕНТАЦИЈА (10)

Појам и структура презентације. Рад са слајдовима. Дизајн и готови шаблони. Рад са текстом, сликама и објектима. Постављање ефеката. Повезивање слајдова унутар презентације. Повезивање са спољним садржајима и веб страницама. Самостална израда презентације. Препоруке за успешну презентацију.

ИЗБОРНИ МОДУЛ (10)

Одабрана поглавља из програмирања или графичког обликовања садржаја.

Програмирање (10)

Низови. Петље и друге контролне структуре. Потпрограми, процедуре и функције.

Цртање и графички дизајн (10)

Рад са алатима за цртање. Рад са бојама и текстурама. Специјални ефекти. Преглед пре штампања. Прилагођавање цртежа за екрански приказ, штампу и објављивање на Интернету. Практичан рад.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Предмет има статус изборног. Анкетирање ученика врши се на почетку сваке школске године. Ако се ученици одреде за овај предмет, похађају га до краја текуће школске

године. Анкетирање ученика за следећу школску годину може се извршити и на крају текуће школске године. Оцена из предмета је бројчана и не улази у просек.

Од пријављених ученика на нивоу разреда, потребно је формирати групе од 15 до 20 ученика.

Препоручује се да по једном рачунару буде највише два ученика.

Ученички рачунари треба да имају звучнике или слушалице са микрофоном (због обраде мултимедијалних садржаја) а пожељна је и веб камера.

У учионици од техничке опреме треба да се налази и један рачунар за наставника, успостављена веза са Интернетом, скенер, штампач и звучници. Препоручује се да сви рачунари у учионици буду умрежени и да учионица има рачунарски пројектор.

Програмске садржаје треба остваривати првенствено кроз вежбе и практичан рад на рачунару. У циљу што бољег усвајања знања препорука је да ученици имају по један час вежби сваке недеље или да се реализује двочас сваке друге недеље.

С обзиром да ученици не морају похађати предмет у сва четири разреда, неки садржаји се морају тематски понављати и провлачити кроз више разреда да би се предвиђене теме што боље савладале. Ту се пре свега мисли на теме које се тичу Интернета, а затим на креирање и обраду мултимедијалних садржаја, као и на њихово уклапање у функционалну целину кроз пројектне задатке.

Тежиште рада, код прве наставне теме Интернет, треба да буде на разним врстама електронске комуникације као и правилима безбедног понашања у оквиру такве комуникације. Објаснити појам електронске комуникације и навести примере комуникације између људи преко рачунара, мобилне телефоније и других електронских уређаја и опреме. Дискутовати са ученицима о томе колико су овакви облици комуникације заступљени у њиховом свакодневном животу и колико утичу на њих. Тражити од ученика да размишљају о добрим и лошим странама тих утицаја. Извући заједничке закључке о томе колико нам је важан и користан *Интернет* и којих се правила понашања треба придржавати да би смо заштитили приватност, личне податке као и рачунар и осталу техничку опрему. Највећи део часова, од предвиђених, посветити практичном раду са електронском поштом. Детаљно образложити структуру електронске поруке, начине креирања, чувања, брисања, читања и одговарања на примљену електронску пошту, са нагласком на наредбе *Attach*, *Reply*, *Forward*. Обрадити теме као што су: коришћење готових програма за рад са електронском поштом, коришћење веб поште, прављење и коришћење адресара. Уколико постоје техничке могућности у школи, пружити прилику свим ученицима да уз помоћ наставника, креирају своју, бесплатну e-mail адресу и размене писане поруке. У оквиру практичних вежби укључити захтеве да се уз писану поруку пошаљу и додатна документа као што су слике, текстуална или звучна документа. Вежбати начине одговарања на већ добијену електронску поруку, начине прослеђивања непромењене поруке даље, рад са адресаром и листом контаката.

Уколико школа нема конекцију на Интернет, у *offline* режиму показати све могуће детаље око рада са електронском поштом.

Поред рада са електронском поштом, посебну пажњу посветити разјашњавању појмова као што су дискусије и коментари на Интернету, појму блога и форума и начинима рада са њима, појму видео-конференције, електронског учења и учења на даљину, појму инстант порука и *hasca*ња на Интернету. Уколико постоји могућност, демонстрирати поступак рада са телекомуникационом опремом за успостављање видео-конференције. Скренути пажњу ученицима на велику ризницу знања на Интернету и како да препознају тачне и поуздане изворе информација. Разјаснити појам ауторских права и скренути пажњу на начине дељења дигиталних материјала, односно начине преузимања туђих материјала и постављање својих на Интернет.

У оквиру сваког појма који се обрађује, инсистирати на писаним и неписаним правилима понашања у току наведених начина комуникације. Упутити ученике да питају родитеље и наставнике за савет у случају да нису сами у стању да одлуче да ли је нека активност на Интернету безбедна или не.

Код теме *Обрада звука* ученицима представити формате звучних записа, издвојити оне који се најчешће користе и истаћи њихове предности и недостатке у поређењу са другима. Демонстрирати рад на обради звука у неком од доступних програма (нпр. Audacity, Windows Media Encoder, Adobe Audition, Sound Forge, Nuendo...). Посебну пажњу посветити целинама као што су: конверзија између различитих формата, снимање и обрада гласа (и других звукова) и монтажа аудио записа (од већ постојећих музичких нумера). Оставити времена да се ученици практично упознају са алатима за рад и испробају сегменте рада у програму: конверзија, снимање, монтажа и обрада звука.

Тему *Обрада видео записа* започети снимањем видео записа. За снимање видео секвенци користити дигиталне фотоапарате и мобилне телефоне. Уколико школа поседује неку врсту камере, омогућити ученицима да практично раде са њом. Снимљене материјале увозити у програм за обраду видео секвенци (на пример Windows Movie Maker и други). Показати основне алате за одсецање, брисање, позиционирање, копирање, премештање, постављање на временску линију видео секвенци ради финалне монтаже. На видео секвенце применити визуелне ефекте, додати звук и текст. Задатак за вежбу може бити самостална израда малог филма на тему по избору. Објаснити начин чувања и запамћивања пројектног фајла, као и начин самосталне израде филма. Истаћи формате видео записа које програм нуди.

Дискутовати са ученицима о квалитету видео записа у односу на формат видео записа. Обавезно показати начине конверзије између различитих видео формата (на пр. Windows Movie Maker, Windows Media Encoder, Super Encoder и други).

Израда презентација је тема која се наслања на претходно обрађене садржаје у оквиру петог, шестог и седмог разреда, као што су: увод у мултимедију у петом разреду, рад са текстом у петом и шестом разреду, графика и анимација у шестом разреду и обрада звука и видео записа у седмом разреду. Да би се ученици обучили да израђују квалитетне мултимедијалне презентације, неопходно је обучити их да прво умеју да припреме материјале за рад. С обзиром да је предмет изборни и бира се сваке године изнова, неопходно је прво направити преглед колико садржаја су ученици имали прилике да усвоје. Уколико неки ученици нису похађали предмет у свим ранијим разредима, препоручује се да се неки неопходни делови у вези са обрадом текста, графике и анимације укратко понове.

Следећа етапа у обради ове теме би требало да буде дефинисање појма презентације и упознавање са њеном типичном структуром кроз приказивање добро урађених примера. Ученике упознати са карактеристикама успешне презентације и критеријумима за њено оцењивање. Такође, ученицима скренути пажњу на поштовање препорука приликом самосталне израде презентације. Препоруке обухватају: однос боја на слајдовима, количине текста, слика, анимација, графикона и других видео садржаја, као и уклопљеност звукова у целину. Посебну пажњу скренути на начин повезивања слајдова унутар презентације. Анализирати са ученицима показане примере са освртом на позитивне карактеристике и евентуалне негативне карактеристике презентација. Посебан акценат треба ставити на врсте презентација и разјаснити да се презентације могу правити као подршка предавачу или као програмирани материјал који се даје ученицима за самостално учење.

Конкретан рад на изради самосталне презентације са ученицима започети одабиром тема које ће бити обрађиване и презентоване у току преосталих часова. Након тога представити радно окружење програма и кренути на рад са слајдовима (уметање новог, брисање, промена распореда, копирање, премештање, прегледање). После креирања основне структуре презентације показати могућности програма за визуелно обликовање

појединачних слајдова и примену готових, дизајнираних шаблона. Кроз рад са текстом поновити најважније законитости обраде текста. У раду са сликама поновити укратко све о типовима записа дигиталних слика и конверзији између формата. Показати како се слике умећу на слајд или у позадину и како се могу обрађивати. Наставити са уметањем других графичких објеката као што су дијаграми, табеле, готови облици, анимације и други графички елементи (clip art, word art...). По један час посветити раду са звуком и раду са видео записима. Објаснити појам објекта у презентацији и обрадити постављање ефеката на објекте као и на саме слајдове. Након тога показати начине помоћу којих се могу повезати слајдови унутар презентације као и начине повезивања слајдова са спољним садржајима и веб страницама. Завршити израду самосталне презентације преко демонстрације могућности програма да се презентација сачува у другом формату. Након тога дати препоруке за успешну презентацију. Скренути пажњу на подешавање времена излагања, начин излагања као и на техничке предуслове које треба испунити да би презентација била оцењена као успешна.

У оквиру последње тематске целине пружа се могућност наставницима и ученицима који су заинтересовани за наставу *Програмирања* да наставе са изучавањем неког од актуелних програмских језика са којим су се сусрели у VI разреду (C#, Java или Visual Basic). При реализацији ове тематске целине ученике треба упознати са следећим концептима:

1. Низови - појам и употреба низова. Обрадити читавање низа бројева са тастатуре и његово исписивање на екрану.

2. Разне врсте петљи, попут For и While. Наредбе за контролу петљи, Break и Continue. Обрадити пример читавања низа оцена, све док се не прочита број мањи од један или већи од пет.

3. Наредбе за контролу тока, попут Switch, која омогућава вишеструки услов. Обрадити пример у којем се на основу учитаног редног броја од 1 до 12 исписује назив месеца.

4. Потпрограми, реализовани као процедуре, функције или методи, у зависности од одабраног програмског језика. Обрадити примере потпрограма за сортирање низа бројева, проналажење највећег и најмањег елемента у низу и за рачунање просечне оцена на основу унетог низа оцена.

5. Уколико је то могуће, обрадити неки од претходних примера у графичком окружењу, тј. развити програм који за унос и испис података користи екранске форме (прозоре), тастатуру и миш.

Ученицима који су тек у седмом разреду изабрали информатику и рачунарство као изборни предмет, тематску област *Програмирање* реализовати по наставном плану и програму за VI разред, а теме предвиђене за VII разред урадити у обиму колико је то могуће.

За ученике који не желе да се баве програмирањем, понуђене су занимљиве наставне теме из области *Цртање и графички дизајн*. Ова тема је посвећена изради дводимензионалних графичких решења за различите потребе као што су часописи, рекламни панои, постери, позивнице, визит карте и друго. Подсетити ученике на разлику између векторске и битмапиране графике. Детаљно објаснити рад са алатима за цртање (цртање, брисање, уметање текста и графичких елемената, промена димензија и положаја на позадини, копирање, премештање, промена редоследа). У оквиру рада са бојама и текстурама показати како се може утицати на обликовање нацртаних елемената. У складу са могућностима програма показати алате за примену специјалних ефеката на деловима цртежа. Скренути пажњу ученицима на обавезно прегледање материјала пре штампања. Прилагођавању цртежа за екрански приказ, штампу и објављивање на Интернету треба посветити довољно времена да ученици разумеју како се може утицати на квалитет израђеног материјала према потреби. Кроз практичан рад применити научно и израдити конкретне материјале. За обраду ове наставне теме препоручују се програми као што су Corel Draw, Adobe Illustrator, Ink Scape, и други.

Број часова који је предвиђен за сваку наставну област је оријентациони. Наставнику се оставља слобода да га коригује у извесној мери (2 до 3 часа по теми) уколико му је то потребно ради квалитетнијег савладавања програмских садржаја.

МАТЕРЊИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

BOSANSKI JEZIK са елементима националне културе

Cilj

Cilj nastave Bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture jeste sticanje znanja o osobnostima bosanskog jezika, književnosti i kulture Bošnjaka, kao i razvijanje svijesti kod učenika o sopstvenom nacionalnom identitetu, te svijesti o tome da ih nacionalne osobnosti ne čine manje vrijednim subjektima zajednice u kojoj i sa kojom žive.

Kod učenika treba probuditi interesovanje da otkriju pronađene, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku karakterističnu za svoj maternji jezik, da upoznaju i afirmišu vrijednosti svoje kulture, običaja i načina života, da prepoznaju i kompariraju sličnosti i razlike u odnosu na narode sa kojima žive - na nivou jezika, religije, običaja i kulture.

Operativni zadaci:

- ovladavanje bosanskim standardnim jezikom u usmenom i pismenom izražavanju;
- upoznavanje i njegovanje kulturne baštine Bošnjaka;
- njegovanje i bogašenje jezičkog i stilskog izraza;
- upoznavanje bogate riznice narodnog stvaralaštva Bošnjaka (krajišnice, balade, sevdalinke...);
- bogašenje riječnika bosnjačkom leksikom;
- sticanje znanja iz historije Bošnjaka;
- uočavanje međusobnih kulturnih uticaja u zajednici i širem okruženju;
- njegovanje osjećaja za različite vrijednosti u sopstvenoj i u drugim kulturama;
- isticanje važnost i interkulturalnog dijaloga i poštivanje različitosti.

SADRŽAJI PROGRAMA

JEZIK

Gramatika

- Sintagma: odnosi među članicima sintagme - slaganje, upravljanje i pridruživanje;
- rečenica, vrste rečenica (prosta - neproširena i proširena, i složena);
- subjekat, predikat;
- slaganje predikata sa subjektom;
- objekat i atribut i apozicija;
- istoznačnost i bliskoznačnost riječi - upotreba sinonima;
- višeznačnost riječi: polisemija i homonimija, antonimija;
- alternacija JE/IJE.

Pravopis

- zarez u složenoj rečenici;
- pisanje velikog slova;
- rastavljane riječi na kraju reda;
- izgovor i pisanje skrašenica;
- sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi.

KNJIŽEVNOST

Historija bosanske književnosti (zapisi na stešcima, povelje)

Bošnjačka književnost na orijentalnim jezicima

Alhamijado književnost - Sulejman Tabakoviš - odlomak iz Divana

- Mustafa H. Grabčanoviš Ranje ni jelen

- Enver Ћolakoviš Odgoj
- Hamza Humo U orašju
- Šamil Sijariš Ram Bulja
- Iso Kalač Majka Umihana
- Skender Kulenoviš Na pravi put sam ti, majko izišo
- Nurija. B. Hubijar Ruč a
- Mak Dizdar Blago
- Enes Dazdareviš Kika
- Nedžad Ibriši moviš Ime
- Alija Dubočanin Pi smo koje nisam nikad poslao
- Irfan Horozoviš Vauvan
- Elifa Kriještorac Rodni Sandžak
- Zuko Džumhur Grad zel ene brade
- Meša Selimoviš Tvrđava (odlomag)
- Dževad Karaha san Istočni di van (odlomag)
- Maruf Fetahoviš Voda
- Fehim Kajeviš Tekanje pjes me
- Refik Ličina K oza Lisa
- Husein Bašiš (pjesma po izboru)
- Safet Hadroviš Vrbički Očeve je sen
- Zaim Azemoviš Uti telj Dino
- Hasnija Muratagiš Tuna Sat
- Ferid Muhiš Bošnjačka nevjesta
- Ismet Rebronja Rafet spava
- Sinan Gudžević Bistra krv
- Alija Nametak Za obraz (odlomag)
- Alija Isakoviš Hasanaginica (drama)

Književnoteorijski pojmovi

- grafički i oblik pjesme (raspored stihova i strofa);
- motiv i funkcija motiva u pjesmi;
- vrste lirskih pjesama (sonet, oda, himna);
- stilske figure: metafora, alegorija, ironija;
- funkcija i ustrojstvo kompozicije u priči;
- radnja u priči: razvijena i nerazvijena;
- hronologija događaja u prozi;
- predstava i karakter lika;
- opis prirode, pejzaž;

Jezičko izražavanje

- preprizavanje s promjenom redoslijeda događaja, priče ane priče prema planu;
- titanje: interpretativno, usmjereno, titanje po ulogama;
- razvijanje kulture slušanja umjetničkih tekstova;
- opis otvorenog prostora, opis zatvorenog prostora, opis lika;
- prikaz neke pročitane knjige ili gledanog filma.

ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

Bošnjačka narodna književnost

- Narodna balada - Alibegovica;
- Narodna romansa - Razboli se gondže Mehmedaga;
- Ženidba Smailagiš Meha (odlomag iz epa) Avdo Međedoviš;
- Epska narodna pjesma - Kako je Mehmed Ćumruk ukinuo;
- Lirska narodna pjesma - Večer ala dilber Umihana;

- Lirska narodna pjesma - Moj pendžer e, moj grki te mere;
- Narodna sevdalinka - Ašikovah tri godine dana;
- Narodna priča - Mudri derviš;
- Narodna šaljiva priča - Po pola;
- Znamenitosti;
- Život i običaji Bošnjaka;
- Sandžak kroz his toriju;
- Događaji i ličnosti o kojima treba znati.

НАЧИН OSTVARIVANJA PROGRAMA

U procesu nastave predmeta Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture treba uvažiti osnovnu pedagošku pretpostavku da je učenik u centru obrazovno radne kreacije, pa stoga nastavnik mora upoznati i uvažavati intelektualno-mentalne i psihološke sposobnosti učenika, kako bi pronašao didaktičku formulu koja će garantovati da će učenici moći savladati nove sadržaje.

Tokom nastavnog procesa treba na zanimljiv način prezentirati pažljivo odabrane jezičko-literarne vrijednosti koje će učenici bez teškoća usvojiti i koje će im biti potrebne za dalje školovanje, bogašenje opšte kulture i znanja o životu.

Sem opštih metoda u savremenoj nastavi jezika i književnosti treba primijeniti i:

- metodu čitanja i rada na tekstu (tekst metoda)
- metodu razgovora - dijalošku metodu
- metodu izlaganja i objašnjavanja (monološku metodu)
- komparativnu metodu - pažljivo pripremljenim tekstovima, tematski povezanim, učenike treba navikavati da uočavaju sličnosti: ambijentalne, situacione, karakterne (kod književnih likova) i sl.

- metodu praktičnog rada - naučno-istraživačka metoda iz oblasti jezika, iz oblasti dijalektologije, uočavanje prozodijskih osobina lokalnog govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije (davanjem uloga i zaduženja kao: spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac...).

Treba takođe primijeniti različite oblike rada kao što su: rad sa pojedincima - diferencirani rad, rad u parovima, rad u grupama, rad sa cijelim odjeljenjem - te učenje kroz različite vrste igara, kao što su kvizovi, recitali, imitacije, skečevi i slično, kako bi se nenametljivim ponavljanjem i uvijek bavljenjem došlo do ciljanih rezultata.

БУГАРСКИ ЈЕЗИК са елементима националне културе

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Образователни задачи:

- по-нататъшно овладяване и усвояване на ортоепски и ортографски стандарти на българския книжовен език;
- овладяване на граматическите особености на неизменяемите части на речта;
- по-нататъшно оспособяване на учениците за самостоятелно тълкуване на основните понятия за литературния текст;
- разширяване и усвояване на знанията за простото изречение и неговите части; практическо приложение;
- запознаване със сложно изречение и видове сложни изречения.
- овладяване на умения за късо и ясно устно и писмено изразяване;
- овладяване с основни техники за писане на съчинение.
- разширяване на знанията по език, литература и национални културни особености.

ЕЗИК

Граматика

- Повторение и затвърдяване на знанията придобити в предишните класове.

- Упражнявање и затврдјаване на знанијата по фонетика/ основни фонетични закони/.
- Упражнявање и затврдјаване на знанијата по морфологија/ части на речта/.
- Членуването в българскиот език.
- Запознавање с основните функционални стилове.
- Определяне /съпоставка/ на диалектната езикова база спрямо книжовната норма.
- Лексикално богатство на западните български говори.
- Междуетничка хомонимия / български - србски език/.
- Изречение. Видове изречения по състав. Просто изречение. Просто разширено изречение. Сложно изречение. Видове сложни изречения- распознавање.
- Обичновен словоред на изречението.

Правопис

- Употреба на главна буква при писане на : Бог и всички синоними на неговото име (Господ, Бог-Отец); титли при обршчение (Уважаеми господин Професоре); двете имена на литературните и исторически герои (Бай Ганьо, Евтимий Търновски) .
- Употреба на основни препинателни знаци..
- Слято, полуслято и разделно писане.
- Затврдјаване чрез упражнения на прилагането на изучени правописни правила.

Ортоепия

- Упражнения чрез четене и говорене.
- Отстранявање на диалектни явления в говора на учениците и влиянието им на друг език /србски език/.
- Изговаряне на всички гласни, съгласни и група съгласни. Упражнения за отстранявање на не книжовни форми при учениците.
- Обезвучаване на звучните съгласни в края на думите.
- Редукција на ударените гласни в края на думите.
- Забелязване на диференциални функции на ударението в думи от същ звукострој /омоними/.

ЛИТЕРАТУРА

- За осъществявање на поставените цели и задачи по Български език с елементи на национална култура учениците могат да използват за обработка на литературни текстове от различни жанрове, както от личното - така и от народното творчество.

Литература за осъществявање на програмата:

- Подбрани четива /стихотворения и разкази/ от Читанката за 7. клас
- Български народни песни: любовни, трудови, юнашки - по избор/.
- Български народни приказки: вълшебни, приказки за животните и басни.
- Добри Чинтулов: Българи - юнаци
- Христо Ботев - Стихотворения : Пристанала, Обесването на Васил Левски и др.
- Јорда Јовков - Шибил
- Елин Пелин - Разкази : На оня свят, Косачи
- Иван Вазов - Родна реч, Разкази за Левски.
- Йордан Радичков - Разкази /подбор/
- Дора Габе: - Стихотворения за деца и юноши / подбор/.
- Поети и писатели от българското малцинство в Србија / Александър Дънков, Стојне Јанков, Милорад Геров, Марин Младенов, Новица Иванов, Симеон Костов и др./
- Четива и текстове от детски вестници, списания и енциклопедии./ В-к "Другарче" и др./
- Илустрирани книги и енциклопедии за деца и уноши
- Ползване на училишна библиотека
- Ползване на диафилми, видео касети, CD, интернет и др. съвременни аудиовизуални средства.

Четене и тълкуване на текст

- Четене на глас и наум като увод за разговор върху текста.
- Четене, което е съгласувано с вида и природата на текста: лирически, прозаични, драматични и др.
- По-нататъшно упражняване по изразително четене.
- Запаметяване на стихотворения и откъси от проза /по избор на учениците/.
- Сценични ученически импровизации.

ЕЗИКОВА КУЛТУРА

- **Основни форми на устното и писменото изразяване**
- **Преразказване** на текстове с промяна на граматическото лице. Преразказване на текст изцяло и по части.
- Разказване във форма на диалог. Разказване по свободно избрана тема.
- **Описание** на картинки, които представят пейсажи, интериори, портрети.
- Известяване за завършени или незавършени домашни или училищни задачи - във форма на поставени въпроси.
- **Усмени и писмени упражнения**
- *Говорни упражнения:* упражняване правилно изговаряне на думи, изрази и изречения, пословици, поговорки, гатанки, кратки текстове; слушане на звукови записи, декламирање на кратки лирични творби.
- *Диктовки:* /различни видове/.
- *Лексикални и семантични упражнения:* образуване на сродни думи; антоними; забелязване на семантична функция на ударението; пряко и преносно значение на думите; диалектни думи и тяхна подмяна с книжовни думи.
- *Синтактични и стилни упражнения:* съставяне и писане на изречения според наблудаване на картинки и зададени думи; писмено отговаряне.
- Преписване на изречения с прилагане на правописни правила.
- Упражнения за обогатяване на речника. Общо и конкретно изразяване. Отстраняване на двусмислие и неяснота.
- Упражняване на подреждане думите в изречението. Упражняване на техники за писане на писмени съчинения.
- Периодични писмени и тестови упражнения.
- Две класни писмени упражнения - по едно в полугодие.

ЕЛЕМЕНТИ ОТ НАЦИОНАЛНАТА КУЛТУРА

- Важни културни и исторически моменти от миналото на своя народ; Българите на Балканския полуостров под турско робство от 14-19. век. Българите през периода на Възраждането. Понятие и същност на българското Възраждане. Културни, просветни и книжовни прояви през Възраждането. Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Добри Чинтулов, Христо Ботев, Васил Левски, Любен Каравелов /корелация с учебния материал по история/.
- Туристически области и комплекси на България / корелация с учебния материал по география/.
- Културни прояви от национално значение: фестивали, кон-церти.
- Характерни български народно-църковни и културни празници:есенно-зимни и пролетно-летни.= оспбености, празнуване, смисъл,, значение. / надовързване на учебния материал от 5. и 6. клас/
- Народни обичаи, вярвания и поверия на българите - разширяване и обогатяване с нови теми и съдържания.
- Фолклорни области на България. Мястото на шопската фолклорна област в национален мащаб. Връзки и фолклорни влияния върху дадени области в Р Сърбия.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни садржаји из Бугарског језика са елементима националне културе у првом плану су намењени деци припадника Бугарске мањине у Републици Србији, који немају могућности да изучавају Бугарски језик као матерњи језик (Бугари у расејању у већим или мањим градским четвртима, ван компактних традиционих насеља, или пак на други начин немају могућности да изучавају матерњи језик: Банатски Бугари, Горанци), као и припадницима других народа: национално мешовите средине, мешовити бракови, радозналост и интересовање ученика других народа и етничких скупина.

Програм Бугарског језика је сличан са програмима језика словенског језичког корена: српски, хрватски, русински, украјински, словачки, па у суседству са тим језицима у практичној примени овај Програм може се изучавати и од припадника других народа: на првом месту од Срба, а затим од Хрвата, Русина, Словака, Украјинаца Мађара, Румуна, Рома, Албанаца, Немаца и др. припадника несловенске скупине.

У процесу наставе Бугарског језика са елементима националне културе треба уважити основну педагошку претпоставку да је ученик у центру образовно радне креације, па стога наставник мора упознати и уважити интелектуално-менталне и психолошке способности ученика, како би пронашао дидактичку формулу, која ће гарантовати да ће ученици моћи савладати нове садржаје.

Током наставног процеса треба на занимљив начин презентирати пажљиво одабране језичко, литерарне вредности, које ће ученици без тешкоћа усвојити и које ће им бити потребне за даље школовање, богаћење опште културе и знања о животу.

Сем општих метода у савременој настави језика и књижевности треба применити:

- методу читања и рада на тексту,
- методу упоређивања и корелације / са другим предметима, нарочито са музичком културом, историје и географије, као и са бугарском сродним језиком.
- методу разговора - дијалошку методу,
- методу излагања и објашњавања,
- методу посматрања и описивања,
- методу практичног рада:
- научно-истраживачка метода из области
- језика, дијалектологије, уочавање прозодијских особина локалног говора, сакупљање разних облика усмене књижевности, рад на средствима медијске технологије (давањем улога и задужења као: спикер-репортер, уредник-лектор, кореограф-глумца...)

Треба такође применити различите облике рада, као што су: рад са појединцима - индивидуални рад, диференцирани рад, рад у паровима, групама, фронтални рад; те учење кроз различите врсте игара: квизови, рецитали, имитације, скечеви, песмице за игру, брзалице и сл.; како би се ненаметањем, понављањем и увежбавањем дошло до циљаних резултата.

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК са елементима националне културе

MAGYAR NYELV

Célok és feladatok

A magyar nyelv a nemzeti kultúra elemeivel tanításának **céljai**:

Az anyanyelv szerepe a gyermek érzelmi, értelmi és szociális fejlődésében rendkívül nagy. A kommunikáció ma már nehezen képzelhető el a verbális megnyilatkozás formái nélkül. Az egyén érvényesülése a társadalomban nagymértékben függ a nyelvi kifejezőkészség minőségétől, történjen az akár anyanyelven, vagy a társadalmi környezet nyelvén, illetve idegen nyelven.

Az anyanyelv megfelelő szinten való alkalmazása lehetővé teszi az identitástudat kialakítását, a másokkal való kapcsolatteremtést, növeli az önbizalmat.

A magyar nyelv a nemzeti kultúra elemeivel tanításának **feladatai**:

A gondolkodás és a nyelv szorosan kapcsolódik egymáshoz. A nyelvi kifejezőképesség fejlesztése közvetlen kapcsolatban áll az egyén megismerő képességének a fejlődésével, valamint a gondolkodás fejlődésével általában. A nyelvtanulás eredményesebb, ha a nyelvet a kommunikáció szolgálatába állított természetes eszközként kezeljük, ezért nem elszigetelten, a kontextustól elidegenítve kell azt tanítani.

Fontos, hogy a tanuló felismerje anyanyelvének értékeit, szépségét, mert anyanyelvének helyes és szabatos használata hozzájárul személyiségének gazdagításához és kiteljesítéséhez.

A magyar nyelv tanulását a gyerekek számára élvezetessé kell tenni, amit tudományosan és módszertanilag jól megalapozott módszerekkel lehet elérni.

Operatív feladatok:

A tanulók kommunikatív képességeinek a továbbfejlesztése, fejleszteni kell a beszédértést és a konkrét szituációkhoz mért megfelelő beszédreakciót.

Gyakorolni kell a tagolt, érthető beszédet.

Bővítenikell a diákok aktív és passzív szókincsét.

A diákoknak meg kell tanulniuk meghatározni a fabulát, a szüzsét, levonni a következtetéseket és a szöveg tanulságát.

Bővíteni kell a tanulók magyar és általános nyelvészeti tudását, valamint tovább kell fejleszteni ismereteiket a magyar nyelvtan köréből.

A tanulóknak szembe kell tudniuk állítani a magyar nyelv részrendszereit a szerb nyelvrendszer megfelelő szintjeivel és jelenségeivel.

Az elsajátított magyar és szerb nyelvtani ismereteik felelevenítésével meg kell tudniuk határozni a két nyelv között fennálló hasonlóságokat és különbségeket.

Meg kell ismerkedniük a magyar irodalom klasszikusaival, valamint a kortárs magyar irodalom néhány művével, különös tekintettel a vajdasági magyar írókra.

A tanulók aktív részvételével a kommunikációs gyakorlatokban fejleszteni kell mondanivalójuk helyes megfogalmazását, hogy megnyilatkozásaik rövidek, érthetőek legyenek.

Ösztönözni kell a diákokat arra, hogy kinyilvánítsák véleményüket a feldolgozásra kerülő témákkal kapcsolatban, hogy mondjanak el egy-egy velük történt eseményt, hogy minél többet beszéljenek.

A helyes mondathangsúly és a hanglejtés begyakorlása.

TÉMAKÖRÖK ÉS TARTALMAK

ÁLTALÁNOS NYELVÉSZET

- A kommunikáció fogalma és tényezői
- Kommunikációs helyzetek (beszélgetés, vita).
- A nem verbális jelek és szerepük (tekintet, mimika, gesztus, testtartás, mozdulás, távolság).
- Szupraszegmentális tényezők a magyarban: ritmus, hangsúly, hanglejtés.
- A szupraszegmentális tényezők funkciója.
- A szerb és a magyar nyelv szupraszegmentális elemeinek az összevetése.

KOMMUNIKÁCIÓ

- A magán-, a kisközösségi és a nyilvános kommunikáció formái és jellegzetességei.
- A felszólalás, az érvelés, a vita (kommunikációs helyzetgyakorlatok).
- A szövegértés fejlesztése: a diák különböző fajta hosszabb szövegeket hallgat és ért meg, az információszerzés előszörban a szókincsbővítétszolgálja.
- A figuratív jelentés fogalma és alkalmazása.
- A világos és pontos gondolat-, érzelem- és ötletkinyilvánítás fejlesztése, a nyelvi nyilatkozatoknak a konkrét kommunikációs szituációkhoz való igazításával.

- A tanuló a kommunikációs helyzettel összhangban különböző jelenségeket ír le, jellemez és magyaráz.

- Fogalmazásírás megadott témára - élményleírás.
- Rövid hír szerkesztése egy mindennapi eseményről.
- Naplóírás.
- Különbözőfajta szövegek szerkesztése: mese, elbeszélés, levél, költemény....
- Kérés, tudakozódás, tanácskérés,
- Köszöntés, köszönetnyilvánítás, helyeslés
- A jellemzés módjai: egy emberalak külsejének, öltözetének, belső tulajdonságainak leírása.
- Jellemzés a cselekedet, beszédmód alapján.
- Jellemzés elbeszélés és leírás vegyítésével.
- Jellemzés párbeszédben, önjellemzés.
- Az írásbeli kommunikáció különböző formáinak helyes alkalmazása.

NYELVTAN

- A szavak jelentése, a jelentés tényezői.
- A szó alakjának és jelentéstartalmának kapcsolata, motivált és motiválatlan jelentés.
- Egy- és többjelentésű szavak, homonímák, szinonímák, ellentétes jelentésű szavak, szómező.

- Jelentésváltozások és annak különböző formái (névátvitel a fogalmak hasonlósága alapján, a fogalmak érintkezése, kapcsolata alapján, jelentésátvitel a nevek hangalaki hasonlósága alapján, a nevek szószerkezetbeli kapcsolata alapján, jelentésvesztés, jelentésmegoszlás)

- A magyar és a szerb nyelv szófajkategóriáinak összevetése.
- A főnév: jelentése, felosztása, mondatbeli szerepe, toldalékolása.
- A névmás: jelentése, felosztása (személyes, visszaható, kölcsönös, birtokos, mutató, kérdő vonatkozó, határozatlan, általános), mondatbeli szerepe.
- A határozószó: jelentése, fajtái (határozott fogalmi tartalmúak és névmási tartalmúak), mondatbeli szerepe

- A névutó: felosztása és szerepe
- A kötőszó.

HELYESÍRÁS

- Az igekötők helyesírási kérdései.
- A képzők, jékek, ragok helyesírása, a -ba/be és a -ban/ben közötti különbség.
- A magán- és mássalhangzók időtartam-különbségeinek határozott megkülönböztetése.
- Az igemódok helyesírási kérdései.
- Az elválasztás magyar szavakban.
- Idegen szavak írása, a régies családnevek írása.
- A tulajdonnevek írása.
- A helyesírási szabályzat használata.

BESZÉDMŰVELÉS

Beszédgyakorlatok során fel kell hívni a tanulók figyelmét a nyelvhelyességi kérdésekre: suksükölés, nákolás, az *aki* és az *amely* helytelen használatára.

IRODALOMISMERET

Az alapvető irodalmi műfajok jellemzői.

Stílusesszéközök az irodalomban, a jelző szerepe, a hiperbola, a megszemélyesítés, a hangutánzás, a fokozás, a metafora, az irónia.

A stílusesszéközök felkutatása a konkrét irodalmi művekben.

Az életrajz és önéletrajz.

A napló mint irodalmi alkotás.

Az irodalomismeret keretében be kell mutatni a magyar irodalom klasszikusainak néhány alkotását (Arany, Petőfi, Mikszáth), továbbá ízelítőt kell adni a magyar ifjúsági irodalomból, különös tekintettel a vajdasági magyar írókra: Ács Károly, Herceg János, Fehér Ferenc, Gál László, Német István, Deák Ferenc, Kosztolányi Dezső művei kerüljenek bemutatásra a tanár megítélésére bízva a válogatást. Esetleg, a tanulók nyelvismeretének szintjét megítélve a tanár háziolvasmányként is feladhat egy-egy rövidebb elbeszélést vagy műrészletet.

Ajánlott irodalom:

Arany János: Családi kör

Petőfi Sándor: Szülőföldemen

Illyés Gyula: Petőfi (részlet)

Herceg János: Medvetánc

Karinthy Frigyes: Röhög az egész osztály

Móra Ferenc: A csócai csata

Nemes Nagy Ágnes: Tavaszi felhők

Fehér Ferenc: Apám citerája

Mikszáth Kálmán: A néhai bárány

Ács Károly: Tavasszal

Petőfi Sándor: Arany Jánoshoz

Arany János: Válasz Petőfinek

Kosztolányi Dezső: Daliás nagyapám

Gobby Fehér Gyula: Az ujjak mozgása (novella)

Németh István: Színötös (novella)

Közműves Kelemenné (népballada)

Rózsa Sándor (népballada)

A csodaszarvas (monda)

Háziolvasmány-javaslat

Petőfi Sándor: János vitéz

Szélördög (Jugoszláviai magyar népmesék)

A NEMZETI KULTÚRA ALAPJAI

- A magyar népviselet
- A magyar néptánc: csárdás (a helybeli népi táncegyüttes meglátogatása)
- Magyar szokások az egyházi ünnepek során
- Idénymunkálatokhoz kötődő népi szokások
- Érdekességek a magyar történelemből, atörök dúlás idejéből
- Híres történelmi személyiségek

A témakörök és azok feldolgozásának szintje feleljen meg a gyermek életkorának. A szövegek, amelyeket a az órán feldolgoznak legyenek érthetőek, egyértelműek. A válogatás a vajdasági magyar gyermekirodalom művein alapuljon.

A TANTERV MEGVALÓSÍTÁSÁNAK MÓDJA

A tanulók tevékenysége:

Olvasásfejlesztés

a tanulók ösztönzése hogy olvasás közben figyeljenek a szupraszegmentális tényezőkre (a ritmus, a hangerő, a harszín, a hangsúly, a hanglejtés érzékelése)

a kifejező ésnéma olvasás gyakorlása

Szövegértés

Gyakorolni kell a különböző fajtahosszabb szövegek hallgatását és megértését

A figuratív, átvitt értelmű szavak magyarázata és gyakorlása

A jellemzés fajtáinak megfigyelése: az emberalak külsejének, öltözetének, belső tulajdonságainak leírása, a cselekedet, beszédmód alapján (párbeszédben, önjellemzés)

A szereplőkelemzése, a a külső tényezők hatásának megfigyelése a szereplők cselekedeteire

Irodalomelméleti fogalmak elsajátítása

A mese és a szüzsé.

A szöveg szerkezete.

Alapvető műfajok: költészet, próza, dráma.

Szövegalkotás

Események és személyek leírása.

Rövidebb drámaszöveg írása párbeszédes formában vagy pedig monológban.

Valamely híres személy életrajzának a megfogalmazása.

Önéletrajz írása.

Naplóvezetés.

A hír és riport jellemzői

Szókincsbővítés

A szövegben felbukkanó ritka és szép szavak, kifejezések felkutatása, kiemlése.

Szinonimák, homonimák, ellentétes jelentésű szavak gyűjtése.

Szómezők gyűjtése.

Vers- és szövegtanulás

A diák életkornak megfelelő, a magyar ifjúsági irodalom néhány versének vagy szövegrészletének megtanulása - tetszés szerint a tanár sugallatára.

Rövidebb monológ vagy drámaszerep megtanulása.

Elbeszélés

Az eldők vagy valamely családtag életével kapcsolatos események, történések elmondása.

Személyek jellemzése belső tulajdonságaik leírása alapján.

A kommunikációs készségek fejlesztése

- Tudakozódás, információkérés.

- Tanácskérés és -adás.

- Részvétnyilvánítás.

- Üdvözlőp és rövid levél írása.

- Hír szerkesztése.

Film- és színművészet

- A fő és mellékszereplők felismerése és jellemzése.

- A komédia és a tragédia mint a dráma fő műfajai.

- A párbeszéd és a monológ a drámában.

Házi feladatok

Időnként a tanulók rövid, fél- egyoldalas fogalmazásokat írjonak.

Írásbeli dolgozatok

Tanév közben a diákok két iskolai dolgozatot írnak, félévenként egyet-egyét. A dolgozatok témáját a tanulók korosztályának megfelelően és általánosan kell meghatározni (Pl. Felnőtt koromban ... szeretnék lenni, Példaképem, Lakóhelyemen történt stb.)

A felsorolt tevékenységeken kívül alkalmazni lehet a más tárgyak keretében éppen aktuális tevékenységeket is (pl. a szerb nyelvi órákon, vagy az idegen nyelvi órákon stb.)

A tanár tevékenysége

A tanárnak szem előtt kell tartania a gyerekek életkorát, a diákok különböző nyelvi szintjét. A tanító szabadon dönthet a tanítási témák és tartalmak megválasztásáról és azokat összekapcsolhatja más tantárgyak témáival. A tanár nemcsak információkat továbbít, hanem irányítja a tanítási folyamatot, megszervezi a tanítási tevékenységet.

Szakirodalom

A diákok nyelvtudásának szintjétől függően a tanító megválasztja a legmegfelelőbb könyveket és egyéb segédeszközöket, amelyek az előrt eredmények megvalósításához szükségesek. Használhatja már a meglevő könyveket, munkalapokat és gyakorlófüzeteket, amelyek az anyanyelvápolásra készültek, de az ötödik, hatodik osztályos magyar nyelvű olvasókönyvet is, valamint a gyermek-folyóiratokat. Esetleg sokszorosított formában is kioszthatja a témakörnek megfelelő konstruált szövegeket.

A tanár által használt oktatási segédeszközök

Irodalmi lexikon

Értelmező szótárk

Szinonimaszótár

Idegen szavak és kifejezések szótára

Fogalomszótárak

Enciklopédiák

Könyvismertető

Internet, világháló

Napilapok, folyóiratok, és a diáklapok

Oktatási jellegű tévéműsorok

Munka- és feladatlapok az anyanyelvápolás tárgyköréből

РОМСКИ ЈЕЗИК са елементима националне културе

ROMANI ČHIB

Sikljovibasko plani vaš barjaripe romana dajaka řhibj ako gatisardo sito vaš odola sikljovne ano fundone skole, savengo dajaki řhib romani, a nakhena ano klase e srpsko sikljovibasko řhibja jase řhibja aver nacionalno minoritetjengo. Buti edukaciako kotar dajaki řhib akate siton jekha-jekh e bukja edukaciako kotar srpsko sar dajaki řhib ano sikljovibe, e specifikane karakteristika save si ola romani řhib.

Reso programi e bukjako sito barjaripe dajaka řhibjako thaj gatisaripe sikavnengo te hraminen, drabaren thaj řukar te vakharen dajaki řhib. Uzo odova, reso sito o sikljovne te pendřar enpe e fundone kanunenca pere dajaka řhibjake, te sikljon olen thaj te istemalkeren. Jekha-jekh manglape te baravalakaren poro alavari, bajakaren hařa ribe prekal lařho thaj te pendřar enpe e kultura thaj istoria Romengi.

Operativno bukja

Sikljovne manglape te phagen haljoviba, sig, avazesko drabaripe thaj hramibe anda peste.

Barvalipe aktivno laforutnja e sikljovnesko.

Planikano barjaripe mujesko thaj hramibasko vakheribe sikljovnesko.

Te lenpe djanipe vaš mothavibe, deskripcia, deskripcia karaktereski, raportiribe, hramibe lilengo.

Sikljovne manglape te pendjaren thaj te mothaven řhibj ake situacia.

Sikljovibe lekipasko phando e kanunjenca ani řhib.

Te dikhljarenpe lilavnibaske keribe save dendile ano sikljovibasko plani, korkoribasko dikhljaripe lirikake thaj epikake keribe.

KULTURA VAKHERIBASKE

Mujibasko vakheribe

Pana sikljovibe formengo save sikljile ano anglune klase.

Lungaripe paramisjako prekal dendo anglomothovdipe. Deskripcia řejengi, pejsařengi thaj personengi. Vakheribe kotar tema e paramisengi save drabarisale pedi korkoribaski iniciativa.

Sikavipe naturako, rndibasko prmibe agorisibe dinamikake thaj statistikake pilte thaj scene ani deskripcia e paramisjengi.

Deskripcia karakterjengi pedo fundo alosardo literarno o rola jase řukar pendjardo heroji kotar popularno literatura. Deskripcia personaki kotar direktno mařkaribe (papo, nana, komřia, bikindutno nevipengo, buřarno ano marketi...).

Raporti kotar skolaki bukjaki akcia, manifestacia, festuibe, thaj aver).

Ano sa berš te sikljovenpe te lenpe neve lafja. Šukar istemalkeribe frazako, idiomi, laŕho vakheribe, komparacia kana hraminenape tekstja.

Hramibasko vakheribe

Te sikljolpe keribe konceptesko vaš dikhljardo teksti.

Te mothavolpe dikhljardo teksti ano aver verbengo vakhti thaj ano dujto persona (kana dikhelape o originali).

Korkoribasko hramibaski buti pedo fundo dendo anglomothovdipe.

Sikljovibe deskripciaiko teksti pedo fundo djanibe kotar anglune klase. Kompleksni forma deskripcia karakterengi (tuŕavni deskripcia e dialoguea, e deskripcia aktivno dendi persona). Mothovdipe thaj deskripciaiko teksti (reprodukcia thaj pedo fundo avanturako). Sikljovibe hramibe lilengo. Hramibe divutnesko. Mothovdipe, vakheribe kotar dende teme.

Hramibaske teme

Ano skolako berš hraminenape duj skolake thaj duj kherutne hramibaske teme (jekh avantura, jekh deskripcia, jekh lil, thaj jekh deskripcia karakteri).

ŦAŦIPE ŦHIBJAKO THAJ LEKIPE

Laforutni - predikati, subjekti, objekti.

Adverbja: vaš thaneske, vakhti, forma.

Atributja, forma atributjenge: atributja save dena karakteri, gendo jase mothovdipe.

Ŧuŕavne la forutne, bipherde laforutne, bufljarde laforutne.

Sikljovibe materia kotar fonetika, morfologia thaj sintaksa. Sistematizuipe djanibasko kotar lekipe. Sikljovibe istemalkeribe alavaresko.

Komparativno sikljovibe materiako kotar gramatika vaš VII klasa sikljovibasko pi srbikani Ŧhib.

Drabaripe

Drabaripe pedo avazi, phandipa kotar karakteri tekstesko. Sikljovibe haŕariba sko drabaripe anda peste pedo fundo poangle dende bukja.

Sikljovibe sig drabaribasko.

Uzo drabarutni ŕaj te istemalkerenpe ini nevipe vaš Ŧhavoren ge.

LITERATURA

Romani tematika ani lumiaki literatura

Roma ani evropaki literatura

Rajko Djuriš "Seobe Roma"

Literalno keribe evropake romane lilavnengo

Alosaribe keribasko (proza thaj poezia) srbikane lilavnengo nakhavde pi romani Ŧhib

Pustikja

Drabarutni vaš VII klasa

Gramatika romana Ŧhi bjaki (Rajko Djuriš)

Marsel Kortijade - Normalizacia, kodifikacia, thaj standardizacia romana Ŧhi bjaki

Georgi Sarau - Ŧhib thaj istoria Romengi

Rade Uhlik - Alavari

Rade Uhlik - Kedutno bukjengo

ORIJENTACIONO RNDIPE BERŠESKO FONDI SAHATJENGO

1. Buti po teksti - 17
2. Vakheribaske testja - 12
3. Hramibaske testja - 8
4. Hramibaske bukja - 4
5. Gramatika e lekipe - 15
6. Lektira - 6
7. Istorija thaj kultura Romengi - 8

8. Sistematizacija - 2

Programi realizuinelape 2 sahatja ano kurko, 72 sahatja ano berš.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК са елементима националне културе
LIMBA ROMÂNĂ

Scopul activității instructive

În clasa a VII-a scopul activității instructive este aprofundarea cunoștințelor de limbă română literară. În această clasă scopul activității instructive este:

- crearea și menținerea interesului pentru lectură cu identificarea informațiilor esențiale dintr-un mesaj oral și scris,

- însușirea exprimării orale și scrise,
- îmbogățirea vocabularului cu expresii și cuvinte noi,
- dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română,
- dezvoltarea capacității de exprimare, orală și scrisă,
- cunoașterea realizărilor culturale și civilizatorice ale poporului român.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a VII-a elevii trebuie:

- să-și îmbogățească vocabularul cu expresii și cuvinte noi
- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut
- să aplice regulile de ortografie în scris
- să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris
- să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile
- să identifice informațiile esențiale și detaliile dintr-un mesaj oral
- să alcătuiască rezumatul unui text literar
- să alcătuiască lucrări scurte pe o temă dată
- să respecte metodologia lucrărilor scrise
- să utilizeze corect și eficient limba română în diferite situații de comunicare
- să înțeleagă semnificația limbii române în conturarea identității naționale
- să-și formeze deprinderi de muncă independentă
- să însușească valorile artistice și realizările civilizatorice ale poporului român
- să însușească obiceiurile legate de tradiția poporului român

LITERATURA

Lectură școlară

1. Ion Agârbiceanu, **Întâiul drum**
2. Vasile Alecsandri, **Iarna**
3. Ion Creangă, **Amintiri din copilărie** (fragment)
4. Balada populară **Corbea**
5. Marin Sorescu, **La ce latră Grivei?**
6. Mihai Eminescu, **La mijloc de codru**
7. Grigore Vieru, **În limba ta**
8. Grigore Alexandrescu **Toporul si pădurea**
9. **Localitatea Marcovăț, satul lui Marcu ciobanul**
10. Otilia Cazimir, **A murit Luchi**
11. George Coșbuc, **Noapte de vară**
12. Barbu Ștefănescu Delavrancea, **Domnul Vucea**
13. Ștefan O. Iosif, **Furtuna**
14. I. L. Caragiale, **Bubico**
15. **Din creațiile populare** (cântece, proverbe, ghicitori, zicători, poezii ocazionale)
16. Petre Dulfu, **Isprăvile lui Păcală** (fragment)
17. Mihai Condali, **Florin și Florica**

Lectură școlară

Selecție din literatura română (poezii, povești, povestiri, fabule)

Analiza textului

Analiza operelor literare în versuri și în proză.

Delimitarea subiectului și motivului într-o operă literară.

Observarea și explicarea ideilor literar-artistice și identificarea elementelor componente ale narațiunii.

Identificarea elementelor de bază ale acțiunii, ordinea lor (intriga, desfășurarea), personajele și trăsăturile lor (fizice, de caracter și morale), procedeele artistice de construire a personajelor (autocaracterizare, propriile mărturisiri, caracterizarea de către alte personaje).

Formarea unor opinii personale despre opera analizată.

Identificarea noțiunilor de teorie literară.

Noțiuni literare

Pastelul, personificarea, comparația, rima (tipurile), ritmul, balada, fabula, legenda, dramatizarea, stilul.

LIMBA

Repetarea și consolidarea materiei din clasa a VI-a.

Noțiuni de fonetică. Diftongii, triftongii. Accentul. Despărțirea în silabe a cuvintelor derivate și a cuvintelor compuse.

Vocabularul limbii române.

Familia lexicală. Omonimele. Antonimele. Sinonimele (actualizare).

Procedeele interne de îmbogățire a vocabularului. Derivarea.

Substantivul. Substantivele simple și compuse. Substantivele comune și proprii. Genul. Numărul (actualizare). Cazurile substantivului și funcția sintactică.

Articolul. Articolul hotărât și articolul nehotărât.

Nominativul. Genitivul. Articolul posesiv-genitival. Dativul. Acuzativul. Prepoziția și rolul ei în exprimarea acuzativului. Vocativul.

Declinarea substantivelor comune și proprii cu articol hotărât și nehotărât .

Articolul demonstrativ-adjectival.

Adjectivul. Adjectivele variabile și invariabile. Acordul cu substantivul în gen, număr și caz. Gradele de comparație.

Pronumele. Pronumele de întărire. Pronumele reflexiv.

Pronumele și adjectivele pronominale: pronumele și adjectivul posesiv, pronumele și adjectivul demonstrativ.

Numeralul. Numeralul colectiv, distributiv, multiplicativ și adverbial.

Scrierea corectă a numeralului.

Verbul. Categoriile gramaticale ale verbului: timpul, persoana, numărul, modul.

Conjugarea. Modurile personale și modurile nepersonale ale verbului.

Timpurile modului indicativ: prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfectul, viitor, viitor anterior.

Modurile: imperativ, conjunctiv, condițional-optativ.

Infinitiv. Gerunziu. Participiu. Supin.

Părțile de vorbire neflexibile. **Adverbul** - de loc, timp, mod. Gradele de comparație ale adverbului.

Conjunția coordonatoare și subordonatoare. **Prepoziția.** **Interjecția.** Tipuri de interjecții.

Sintaxa propoziției.

Propoziția simplă și dezvoltată. **Subiectul.** Subiectul exprimat prin substantive și pronume. Subiectul multiplu. Subiectul neexprimat.

Predicatul. Predicatul verbal și predicatul nominal

Atributul. Atributul adjectival și substantival. Atributul substantival genitival și prepozițional. Atributul pronominal.

Complementul. Complementul direct și indirect.

Sintaxa frazei (noțiuni generale)

Noțiuni de ortografie. Despărțirea cuvintelor în silabe (actualizare). Scrierea corectă a substantivelor proprii și a substantivelor în genitiv. Scrierea corectă a numeralelor și a pronumelui personal sau reflexiv din cadrul paradigmatelor verbale compuse.

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Exprimarea în mod original, într-o formă accesibilă, a propriilor idei și opinii

Înțelegerea și interpretarea unor texte scrise în diverse situații de comunicare.

Înțelegerea textului literar și comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale.

Determinarea sensului unor cuvinte și explicarea orală a semnificației acestora în diferite contexte.

Exerciții de însușire și definire a noțiunilor și cuvintelor - prin activități în ateliere.

Observarea mijloacelor de limbă și stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv (în versuri și proză).

Discuții pe marginea textelor literare și a subiectelor libere.

Exerciții de rostire corectă a cuvintelor cu probleme de accentuare.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, a monologului în dialog, a textului narativ în text dramatic.

Conversații pe teme libere.

Exprimarea în scris

Dictări libere și de control.

Compunerea (narațiunea, descrierea, portretul)

Interpretarea liberă ale unor aspecte structurale ale unei opere literare.

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere și dialog) în compunerile elevilor pe teme libere și teme date.

Narațiunea (narațiunea la persoana a III-a, la persoana I, subiectul operei literare, timpul și spațiul în narațiune)

Exerciții pentru dezvoltarea creativității elevilor.

Scrierea corectă a frazelor în text folosind corect regulile ortografice și semnele de punctuație.

Afișul, anunțul, corespondența.

ELEMENTE DE CULTURĂ NAȚIONALĂ

Învățarea poeziilor cu tematică ocazională și tradițională.

Obiceiuri românești.

Folclor românesc.

Arta populară românească.

Istoria poporului român în secolele XVII și XVIII.

Noțiuni din geografia României.

Pictură și sculptură românească.

Din istoria românilor din Voivodina.

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru **Limba română cu elemente de cultură națională** pentru clasa a VII-a se realizează prin metode tradiționale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activități: însușirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoștințe și capacități, crearea și menținerea interesului pentru lectură cu identificarea informațiilor esențiale dintr-un mesaj oral și scris, însușirea exprimării orale și scrise, dezvoltarea interesului față de creațiile literare în limba română, dezvoltarea capacității de

exprimare, orală și scrisă, receptarea, inițierea și participarea la un act de comunicare oral și în scris în limba română literară.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin expresii și cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor și sesizarea sensului unităților lexicale noi în funcție de context. Elevii trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral și scris, să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical, identificării informațiilor esențiale și detaliilor dintr-un mesaj oral, manifestării interesului pentru creațiile literare în limba română, utilizării corect și eficiente a limbii române în diferite situații de comunicare și formării deprinderilor de muncă independentă.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК са елементима националне културе

РУСКИ ЈАЗИК

Циљ настави руског јазика з елементима националнеј културе то здобуванe основнеј писменосци и комуникацијe на руским јазикy (бешeда и писмо). Тиж так, циљ и же би шкољар здобул основни спознания о народнеј и уметнићкеј књижевности написанеј на руским јазикy и даeдних обичајох зоз рускеј традицијe.

Задатки настави руског јазика з елементима националнеј културе то:

- розвиванe комуникативних способносцох шкољара прејг бешeди, слуханя, приповеданя, описованя;
- обачованe и хаснованe розликох у писаню медзи руским јазиком и јазиком окруженя;
- здобуванe основнеј представи о Руснацох, њх историјe, обичајох и сучасним културним живоце прејг литератури и фолклора.

ЗМИСТИ ПРОГРАМА

КУЛТУРА УСНОГО И ПИСАНОГО ВИСЛОВЉОВАЊА

Розправяне - о патренеј представи, вистави, концерту, спортским змаганю, РТВ емисијe, пречитаним, збуваню з културног живота.

Лексика - слова за наглашованe, преувелічованe, повязуюци слова. Слова за означоване характеру особох и вонкашнього випатрунку. Синоними, антоними, гомоними, деминутиви, аугументативи.

Комуникация: преклад текста зоз руског на сербски јазик и противне и реверзибилно (преложиц текст на сербски јазик и вец го зоз сербског преложиц на руски и поровнац два достати на руским јазикy).

Писане - состав на шлебодну тему, интервю, писмо, кратки сценарио за представу або филм, конференса.

Идентитет - представиц себе и свою фамилию. Представиц Руснацох.

Два писмени задатки рочно.

РОБОТА НА КЊИЖОВНИМ ТЕКСТУ

Хаснујоци здобути спознания о књижевним ділу прејг јазика котри шкољарови наставни јазик, упознац прејг кратших карактеристичних прикладох або виривкох діло Тараса Шевченка, Гавријла Костельника и Михала Ковача спрам елементох монографског поступку.

ЕЛЕМЕНТИ НАЦИОНАЛНЕЈ КУЛТУРИ

Друкованe перших књиждох на руским јазикy. Робота на кодификацијe јазика: Перша граматика и перша књижка уметнићкеј поезијe. Зазбероваче народног скарбу, робота

Володимира Гнатюка. Календари, новини, сноване друштвох, розвой култури и просвити, сноване читальных, вязи зоз старим крайом.

Випатрунок народного облечива, вишивки.

Швета и обичаї Руснацох - при родзеню, на свадзби, у каждодньовим живоце, у работи. Крачун, Велька ноц, Кирбай. Бавене и бависка.

През заедніцки активносци школяре треба же би:

- патрели найменей єдну театралну представу на руским язикау,
- провадзели периодику и РТВ емисии и участвовали у даєдних емисийох спрам способносцох и можлівосцох,
- упознали роботу и укапчали ше до културно-уметніцкогo друштва у месце.
- научели шпивац вецей народни або компоновани писні и по єден народни и класични танец.

ЛЕКТИРА

Руски народни писні (школске видане зборніка)

Хмара на верху тополі (Антология поезии за дзеци)

Янко Рамач: Кратка история Руснацох (вибор)

ГРАМАТИКА И ПРАВОПИС

Руски язык у фамилии славянских языкох.

Нормоване руского языка - работа Костельника, Надя, Кочиша, Дуличенк; работа других авторох на нормаваню руского языка, култури висловйованя и писаня учебнікох.

Вежби на розвиваню чувства за руски вираз у бешеди и других файтох комуникации.

Лексични, семантични и правописни вежби.

Вежби у хаснованю правопису и правописного словніка.

Применьоване знаньох о синтакси, учене потребней терминологии, обачоване специфичних ришеньох у руским язикау.

СПОСОБ ВИТВОРИВАНЯ ПРОГРАМА

Програм пестованя руского языка з елементами националней култури засновани на предпоставеним здобуваню язичней комуникативней компетенции. Бешеда на руским язикау основне предусловие за каждую другу роботу. Програм за основну школу подрозумює три уровни - початни, стредни и висши - та ше седма класа находзи у висшим уровню. За наставу пестованя з елементами националней култури припадносц одредзеной класи цалком ирелевантне понеже сущносц у уровню знаня а не у календарским возросту школяра. То подрозумює же наставник одредзелює школяра спрам його знаня до одредзеной групи. У найвекшим числе случайох зоз школяром ше роби у директним вербалним контакту по одредзених моделох: модел менованя особи, предмета, зявеня; модел менованя и висловйованя одношеньох, положеня у простору; модел менованя количества; модел висловйованя часових одношеньох и други. Кажди школяр ма розлични уровень розуменя бешеди и писменосци на руским язикау, а понеже у групи мале число школярох, вец ше подрозумює максимално индивидуална работа зоз школяром. Кажди модел подрозумює диалог або двох школярох або школяра и наставника. У тим поступку барз важна интервенция наставника понеже не треба допушиц ситуацию же би були у диалогу двойо собешедники котри не знаю правилно конструовац модел. Кед ше у диалогу зявює язично те. граматично погришно формулована конструкция виреченя вец ю треба такой и виправиц же би ше у розгварки не зявйовал вецей раз чути погришни модел.

Розумене кнїжовного діла школяр учи на годзинох порядней настави, а на настави пестованя цель же би школяр дознал, пречитал, дожил кнїжовне діло написане на руским язикау. Фонд годзинох барз мали та оможлівює лем же би ше у седмей класи дознало даєдни податки о живоце и работи даєдних писателюх котри були найпродуктивнейши. Вибор

књижевних дјелох за наставу пестовања ограничени зоз урвњом шкољарового познавања јзика, те. вибор прави наставник спреам учебника котри му понука књижевни тексти на вецей урвњох зложеносци виражовања и препознатливосци смисла.

Елементи националнеј култури подрозумјоу же ше здобува представа о културних подјјох у актуалним чаше, о подјјох зоз историје Руснацох и живота у окружењу, о обичајох, облечиву и работи у прешлосци и пременкох котри принесол сучасни живот. Индивидуална работа зоз шкољаром подрозумјоу же наставник практично за каждого шкољара прави програм њого напредовања а дати програм седмеј класи то лем общи або указујоци рамик за њого роботу.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК са елементима националне културе

SLOVENSKÝ JAZYK

Ciele a úlohy

Cieľom vyučování a slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry je uschopniť žiakov pre konverzáciu v slovenskej reči, vypestovať v maximálne možnej miere kultúru ústneho vyjadrovania, vyvinuť schopnosti a spôsobilosti čítania a písania v slovenskej reči. Dávať dôraz na komunikačnú funkciu jazyka. Sprostredkovať deťom základné pravidlá slovenského jazyka, ktoré im umožnia čo efektívnejšiu slovnú a písomnú komunikáciu v slovenčine. Pestovať čitateľské návyky, predovšetkým smerom k slovenskému tlačenému slovu vo Vojvodine (Zornička, Vzlet, Hlas ľudu, Rovina, Evanjelický hlásnik, knižná produkcia), ale i k prílehlým publikáciami zo Slovenskej republiky, tiež návyky sledovania slovenských elektronických masovokomunikačných prostriedkov (celovojvodinské a lokálne TV a rozhlasové stanice, tiež dostupné TV vysielania zo Slovenskej republiky). Motivovať ich k zapájaniu sa do mimotriednej činnosti v slovenskej reči a do záujmovej činnosti v slovenských kultúrno-umeleckých a iných spolkoch a inštitúciách v lokálnom prostredí. Nevtieravým a vekuprimeraným spôsobom pestovať národnú a kultúrnu identitu slovenských detí, etnickú sebaúctu a zoznamovať ich s prvkami tradície, kultúry, zvykov a obyčajov slovenského národa vcelku a slovenskej vojvodinskej komunity zvlášť, tiež uschopňovať ich pre multikultúrne spolunačítanie vo vojvodinskom, ale i širšom štátnom a regionálnom kontexte. Zoznámiť deti so súčasnými kultúrnymi a vzdelávacími organizáciami a inštitúciami slovenskej menšiny vo Vojvodine a v Srbsku a motivovať ich k ďalšiemu školeniu v slovenskej reči (gymnázium, fakulta). Uschopňovať ich pre súťažné, demokratické a multikultúrne vzťahy medzi etnickými skupinami, pestovať zmysel pre zachovávanie svojho etnického a jazykového povedomia, uctievanie toho, čo je odlišné, rozdielne, tiež zmysel a spôsobilosti pre toleranciu a nenásilnú medzietnickú komunikáciu.

Úlohy vyučování a slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry sú:

- naučiť žiakov správne vyslovovať hlásky, slabiky a vety,
- nacvičovať u žiakov techniku hlasného a tichého čítania s porozumením,
- obohacovať aktívnu slovnú zásobu žiakov,
- rozvíjať u žiakov jazykový cit a učiť ich ústne a písomne sa vyjadrovať.

Čiastkové úlohy:

Úlohou vyučování a slovenčiny v 7. ročníku je prehľbovanie a rozširovanie rečových zručností získaných v predchádzajúcich ročníkoch. Žiaci majú získať väčšiu pohotovosť, samostatnosť a istotu v tematických a obsahovo ohraničených prejavoch.

Z rečových zručností vo vyučovaní prevažuje ústny prejav, ktorý je stimulovaný počúvaním a čítaním.

Písomný prejav je menej zastúpený. Systematicky sa upevňujú návyky správnej výslovnosti. Dôležitá je uschopňovať žiakov, aby vedeli:

- vhodne, výstižne a správne sa vyjadrovať v konkrétnych spoločenských komunikačných situáciách, a to ústne aj písomne
- aktívne a správne využiť svoju slovnú zásobu a obohacovať ju - používať výkladový a synonymický slovník, jazykové príručky, encyklopédie...

- samostatne a výstižne rozpráváť a opisovať - používať pri tom rôzne formy vyjadrovania;
- formulovať hlásenie, prosbu, ospravedlnenie, poďakovanie;
- chápať a zaujímať postoj k danej situácii v iterárnom texte ako i v každo dennom živote;
- časť sa zapájať do rečovej činnosti, do dialógov a súvislých prejavov a kvalitatívna úroveň týchto sa má zvýšiť.

JAZYK (gramatika a pravopis)

Písanie *i/y, í/ý* vo vnútri slova a v koncovkách.

Zvykať používať správne používať pády podstatných mien a iných ohybných slov s osobitným dôrazom na pravopis.

Veta - základné rozdelenie. Jednoduchá veta a súvetie. Základné a rozvíjacie vetné členy.

Vety s tvarmi prídavných mien *rád, rada, radi, rady*.

Podstatné mená a slovesá vo vete - ich funkcia. Písanie vlastných podstatných mien.

Slovesá, slovesné časy, neurčitok. Časovanie sloves.

Zámená - ukazovacie a opytovacie zámená.

Pravopis prídavných mien, zámen, tých sloviek, sloves.

Predložky - porovnávanie so srbčino u.

Neohybné slovné druhy.

Pravopisné cvičenia.

Pravopisný diktát.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

Rozprávanie - o udalostiach a zážitkoch (časová postupnosť deja). Rozprávanie o vymyslenej udalosti na základe danej témy - podľa vypracovanej osnovy za pomoci učiteľa. Sloveso ako dynamizujúci prvok rozprávania.

Opis - interiéru a exteriéru, ľudí, zvierat, detailu v prírode.

Dialóg - rozprávanie o udalosti prostredníctvom vynechania slov opisu; priama a nepriama reč. Majú povedať samostatne a súvisle najmenej 8 viet o obrázku, precvičte jej téme a viesť dialóg. Dávať dôraz na interpunkciu (bodka, čiarka, výkričník, otáznik).

Dramatizácia - textu podľa výberu, zážitku alebo udalosti z každodenného života (na školskom dvore, v galérii, na ulici, v meste...); hľadanie podľa úloh a striedania úloh.

Rozhovor - prihliadať na rozvoj slovníka každodennej konverzácie, obohacovanie aktívnej slovnice, frazeológia. Frekventné vety z každodenného života. Rozličné tvary vyjadrovania, vynachádzavosť, dôvtip. Cvičenie a so zmenou a doplnením viet.

Slovník - použitie slovníka pri obohacovaní slovnice, paralela so srbským jazykom, kalky, vysvetlenie významu slov v kontexte. Synonymá, homonymá, antonymá, zdobeniny. Obohacovanie slovnice čiarou pomocou didaktických hier z jazyka, rébusov, dopĺňanie k, prešmykanie, hlavolamov,... Písanie vlastného slovníka menej známych slov a výrazov.

Čítanie - Hlasné a tiché čítanie, správna dikcia a intonácia vety. Melódia vety. Slová, v ktorých nastáva spodobovanie spoluhlások.

Mimovoľnosť čítanie - časopisy pre deti a mládež, slovenská detská literatúra a ľudová slovesnosť.

Od čiarou ošakáva me, aby vedeli aspoň 4 básne, 5 slovenských ľudových piesní, hádanky, riekanky, niektoré porekadlá a príslovia, dve krátke prózy v rozsahu 10-12 riadkov a 4 krátke dialógy alebo účasť v detskom divadelnom predstavení.

Čiaci si majú osvojiť aktívne približne 400 slov a frazeologických spojení. Pasívna slovná zásoba má byť na každej úrovni vyššia ako aktívna.

Písomné vyjadrovanie

Písanie kratších viet a textov, charakteristických slov a výrazov, odpisovanie so zadanou úlohou (obmena rodu, čísla, času, slabík...). Písanie krátkej slohovej práce podľa osnovy alebo zadaných otázok v rozsahu 10 až 12 viet; písanie pozdravu a blahoprelania.

Písanie krátkych literárnych prác do čas opisov.

Práca s textom

Ľitanie kratších slovenských ľudových rozprávok, textov z umeleckej tvorby, piesní, básní, bájok. Nacvičova nie plynulého ľitan ia s porozumením, ktorá sa rovná hovoru. Pri spracovaní básní nacvičovan ie umeleckého prednesu.

Reprodukcia poľutého a preľitaného textu: pozorovanie štruktúry deja podaného chronologicky (úvod - zaľiatok rozprávania, priebeh deja - poukazovanie na najdôleľtšie momenty, vyvrcholenie; ukončenie e deja). Analýza postáv na základe ich konania.

Sledovať detské časopisy.

Spoločné pozeranie a rozbor aspoň jedného divadelného predstavenia a filmu pre deti v slovenskej reľi .

Školské ľitanie

Ján Ľajak: Búrka

Slovenská ľudová balada: Smutná novinôľka v Petrovci sa stala

Zoroslav Jesenský: Deň, keď naša uliľka zaľala v ojnu s Ľapeľovcami

Juraj Batta: Básniľka o klobáse

Juraj Tušiak: Krivý ľert

Slovenská ľudová rozprávka: Veterný kráľ

Samo Chalupka: Turľín Poniľan

Slovenské ľudové porekadlá a príslovia: Z pokladnice nášho ľudu

Slovenská ľudová balada: Na tichej dolinke

Mária Kotvášová-Jonášová: Jano, Jano, kde máš hlavu?

Slovenská ľudová bájka: Lišiak a ľaba

Vujica Rešín Tuciš: Ako vznikla šálka na kávu

Ako vznikajú záclony na okne

Pavel Grňa: Ja som nieľ o chcel

Ľudová rozprávka: Najväľšie cigánstvo

Miroslav Nastasijeviš: Nevieľmaká báseň

Andrej Ľipkár: Kumari - dievľta, ktoré nechodí po zemi

Miroslav Antiš: Raz v stredu

Anna Papugová: Lena v texaskách

Tomáš Ľelovský: Vojenská fazuľa po domácky

Marta Šurinová: Dobrý deň, orangutan!

Výber zo súľas nej slovenskej literatúry pre deti

Literárňovedné pojmy

Poviedka, román, rozpráváľ - autor, autorská reľ, ľitateľ - diváľ, poslucháľ, rým, verš, strofa, metafora, personifikácia, prirovnanie, epiteton.

Prvky národnej kultúry a tradície

Zoznamovanie detí so základmi dejín slovenskej menšiny vo Vojvodine a Srbsku (dosťahovanie, kultúrne, vzdelanostné, cirkevne a hospodárske snahy, vrcholne kultúrne výsledky, relevantné organizaľné formy a inštitúcie...), sprostredkovanie poznatkov, ale i pestovanie emoľného vzťahu k tradícii, kultúre, obyľajom a zvykom slovenskej menšiny vo Vojvodine, Srbsku, ale i na celej Dolnej zemi (folklor, remeslá, ľudová slovesnosť, divadlo, literatúra, hudba, tradiľné detské hry, obyľaje, demonológia...), no nie v zmysle romantického tradicionalizmu a paseizmu, ale vľdy v relácii k budúcnosti, rozvoju a modernizácii. Na minulosť sa opierať, do budúcnosti sa pozeráť. Sprostredkovať deľom poznatky o slovenskej komunite vo Vojvodine a Srbsku (osady, inštitúcie a organizácie, osobnosti, mená, priezviská, pôvod...), ale i stykoch s inými etnickými skupinami a kultúrami, o prínosoch Slovákov tunajšiemu prostrediu (v školstve, kultúre, umení, architektúre...). Snažiť sa slovenskú identitu a sebaľctu pestovať subtilne, nie prostredníctvom hesiel a fráz, ale na konkrétnych príkladoch, spáľať pritom poznatky s emoľným

nasadením, vřdy ale so zreteľom na menšinové a ľudské práva, na európsky kontext, tieř na interetnickú úctu, toleranciu a interakciu.

POKYNY PRE REALIZÁCIU UęEBNÝCH OSNOV

Keď ide o tento predmet, musí sa mať na zreteľi podstatná úloha: nauřit ģiakov pekne rozprávať po slovensky, pekne ģítať, písať a získať zruęnosť v jazykovej správности . Musia sa mať vřdy na zreteľi predvedomosti ģiakov a na ne sa musí vřdy sústavne nadvázovať.

Gramatika sa má podávať v implicitnej podobe, namiesto opravovania chýb sa vyuřiva modelovanie správneho reęového variantu. Neodmysliteľné je vytvorenie príjemnej atmosféry, ktorá predpokladá partnerský vzťah medzi uęiteľom a ģiakom a má pomôcť prekonať psychickú bariéru pri aktivizácii získaných reęových zruęností, schopností a návykov. Kaędý jazykový prostriedok sa demonštruje v urřitom kontexte, nie izolovane. V nácviku reęových zruęností majú dominovať rozliřné formy párovej konverzácie v interakcii uęiteľ - ģiak a ģiak - ģiak. K pořia davkám na spôsob vyjadrovania sa patři jednoduchosť, prirodzenosť, spontánnosť a jazyková správnosť.

УКРАЈИНСКИ ЈЕЗИК са елементима националне културе УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мета і завдання

Метою навчання української мови у сьомому класі є:

- вивчання української літературної мови, ознайомлення з українською літературою;
- опанування учнями мови для усного і письмового висловлювання;
- збагачення словникового запасу новими словами і виразами;
- навчання мови до рівня вільного висловлювання своїх думок стосовно повсякденного життя;
- оволодіння методикою написання творів на вільну тему;
- ознайомлення із звичаями та традиціями українського народу.

Оперативні завдання

В кінці сьомого класу учні повинні:

- правильно вимовляти і використовувати в розмовній мові близько 3000 нових слів та виразів;
- правильно вимовляти і використовувати в розмовній мові відповідні моделі речень в теперішньому, майбутньому і минулому часах як в усній, так і в письмовій формі в залежності від теми;
- добре оволодіти технікою переказу змісту тексту в рамках відповідної тематики;
- писати короткі твори спираючись на пройдені теми у вигляді вправ;
- дотримуватись правил пунктуації при читанні;
- дотримуватись правил правопису на письмі;
- чітко писати писаними літерами під час диктантів та самодиктантів;
- правильно виділяти головну думку в рамках засвоєної теми;
- розпізнавати відомі структури тексту;
- поступово опановувати методикою написання творів на вільну тему;
- збагачувати знання про звичаї та традиції українського народу.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вимова, читання, письмо

У сьомому класі потрібно систематизувати вже вивчений матеріал з фонетики української мови згідно орфографічних та орфоепічних правил. Разом з тим учні повинні оволодіти інтонацією стверджувальних, питальних та заперечних речень. Засвоїти вимову

голосного *и*, приголасного *г* та дієслівних закінчень - *ся*, - *ться*; засвоїти вживання букви *г*; розрізняти вимову прийменників і відокремлювати їх від слів, з якими вони вживаються, і правильно наголошувати слова, напр. *мене*, *у мене*.

Іменник: Основні групи іменників усіх трьох родів у множині та однині.

Займенник: Вказівні займенники: *цей*, *стільки*. Означальні та неозначені прикметникові займенники: *весь*, *самий*, *кожний*, *інший*, *будь-який*, *чийсь*.

Прикметник: Головні розряди якісних прикметників у всіх відмінках у функції означення.

Числівник: Числівники до 1000 (без відмінювання). Порядкові числівники до 100 (без відмінювання). Власне кількісні числівники *тисяча* і *мільйон*.

Дієслово: Інфінітив з допоміжними дієсловами *треба*, *потрібно*, *можна*, *не можна*. Теперішній час дієслів: *пити*, *їсти*, *жити*, *хотіти*. Розпізнавання видів дієслів і висловлювання в простому майбутньому часі. Найчастіше вживані зворотні дієслова в теперішньому і минулому часі.

Прислівник: Вживання кількісних прислівників: *багато*, *мало*, *немало*, *чимало*, *декілька*.

Прийменник: Найчастіше вживані прийменники і особливості вживання з відмінками: **ДЛЯ**, **БЕЗ**, **З**, **ДО** + родовий відмінок; **У** (**В**) + знахідний відмінок; **З** + орудний відмінок.

Види речень

Розвиток мовлення шляхом засвоєння синтаксичних моделей наступних видів.

Ствердні речення

Інформація про початок та Ми починаємо вчитися.

кінець дії. Учень закінчив роботу.

Інформація про можливість, Ви можете це зробити.

бажання і намір виконання Саша хоче малювати.

дії. Діти пішли купатися.

Інформація про мету Ми пішли до театру.

пересування. До школи приїхали актори.

Інформація про особу, на Підручники привезли для учнів.

яку скерована дія.

Інформація про мету дії Він купив книжку сестрі.

Заперечні речення

З протиставленням Ніна не йде до школи. Вона йде

не до школи, а в бібліотеку.

Комунікативні одиниці

Пішли... Поїхали...

Він захворів. Йому погано.

Теми

Сім'я: висловлювання про родинні зв'язки, родовідне дерево.

Школа: товаришування та навчання в школі.

Повсякденне спілкування: висловлювання про місцезнаходження, перебування у невідомому місті.

Культура: український танець, обряди та звичаї, різноманітність жанрів.

Робота над літературним текстом

Народні пісні: колядки, щедрівки, веснянки, жнивварські, історичні. Поняття гіперболи і персоніфікації. Поетичні особливості та значення народних пісень.

Народні пісні обрядово-родинного циклу: весільні та поминальні.

Народні байки. Поняття народних смішинок.

Традиційні методи виконання програми з української мови з елементами національної культури представлені у вигляді чітко сформульованих етапів.

У сфері літератури запропоновано дві адекватні системи: читання з розумінням тексту і письмо з вживанням правил правопису, засвоєних протягом минулих років навчання. Відповідна презентація цих систем та їхнє засвоєння, разом з тим і розуміння поетичних, прозових чи драматургічних творів, допомагають учням в правильному і логічному спілкуванні українською мовою.

В області мови наголос ставиться на вдосконалення спілкування шляхом збагачення словникового запасу, як і використання синонімів та антонімів. Мова учнів повинна ґрунтуватись на мовних структурах в душі української мови.

Культура мови та письма є від виняткового значення, адже являє собою кістяк будь-якого якісного спілкування. З цих причин, протягом роботи з учнями велику увагу потрібно приділяти збагаченню лексичного фонду та проширенню семантичного значення слів, плеканню національної культури, звичаїв, історії та культури.

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК са елементима националне културе **HRVATSKI JEZIK**

Cilj i zadatci:

Cilj nastave hrvatskog jezika s elementima nacionalne kulture je da se učenici pravilno koriste hrvatskim standardnim jezikom u okviru predviđenih sadržaja te upoznaju elemente hrvatske kulture.

Učenici trebaju:

- Omogućiti razvijanje višejezičnosti i interkulturalnosti
- Primjena stečenih znanja iz oblasti elemenata nacionalne kulture i uporaba istog kroz umjetničko i zračavanje, debate i vizualne prezentacije događaja
- Razumijevanje i međuvisnost društva i kulture zavičaja
- Uočavanje specifičnosti hrvatskog jezika i jezika okoline
- Osposobljavanje za samostalno učenje i istraživanje
- Osposobljavanje za kritičku uporabu informacija radi uočavanja sličnosti i razlika: jezika, religije i kulture.

Operativni zadaci:

Učenici trebaju:

- Usporediti govorne vrijednosti hrvatskoga jezika s vrijednostima jezika okoline
- Proširivanje znanja o kulturi Hrvata Vojvodine
- Njegovanje osjećaja za različite vrijednosti u vlastitoj i drugim kulturama
- Upoznati osnovne promjene svakodnevnog života
- Oplemenjivanje i bogašenje mašte, upušivanje u simboličke forme i njegoвање osobnog izraza i komunikativnosti učenika
- Upoznati važnost interkulturalnog dijaloga
- Upoznati raznolikost kulturnih utjecaja na razvoj vlastite kulture
- Aktivno sudjelovanje u društvenom životu u okoline na temelju stečenog znanja

SADRŽAJI PROGRAMA

HRVATSKI JEZIK

Gramatika

- sinonimi, homonimi, antonimi, arhaizmi
- slaganje rečenica i dijelova
- pojam aktiva i pasiva

Pravogovor i pravopis:

- pisanje imena država

- pisanje naziva blagdana
- pisanje imena društava, udruga i ustanova

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje:

- leksičke vježbe: pronalazjenje i upotreba riječi za označavanje osobina i količine
- raspravljanje

Čitanje:

- interpretativno čitanje
- promjene brzine čitanja, stanka prema rečenim znakovima, psihološka stanka

Pisanje:

- kompozicijske vježbe
- opisi otvorenog i zatvorenog prostora

KNJIŽEVNOST

Školska lektira:

1. Dobriša Cesariš, Balada iz predgrađa
2. Zlata Kolariš Kišur, Zvončiš - igrokaz
3. Eugen Kumiš, Srna
4. Fran Mažuraniš, Majka
5. Sanja Piliš, O mamama sve najbolje - ulomak
6. Silvije Strahimir Kranjčević, Na obali uskočko ga grada
7. Gustav Krklec, Ludi dan

Domaša lektira:

1. Aleksa Kokiš, Srebrno klasje
2. Pavao Pavličić, Dobri duh Zagreba

ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

Glazba:

- glazba religijske tematike - božićne, uskršnje, korizmene, marijanske
- narodna glazba - Kraljičke pišme, tamburaška glazba
- klasici hrvatske glazbe, Ivan Zajc, Albe Vidaković

Filmska umjetnost:

1. "Tko pjeva zlo ne misli"
2. "Sokol ga nije volio"

Povijest:

- Dubrovnik u doba humanizma i renesanse
- Znameniti Hrvati u doba turske vlasti, Zrinski i Frankopani
- Seljačka buna Matije Gupca
- Hrvati i Mletačka republika

Zemljopis:

- Društvena obilježja Hrvatske (stanovništvo, naselja i gospodarstvo)

Blagdani:

- vjerski: Sv. Nikola, Oče, Materice, Božić, Uskrs, Duhovi (izlaganje, čitanje, razgovor, priredbe)

- Blagdani hrvatske nacionalne zajednice: Sv. Josip, rođenje bana Josipa Jelačića, Osnutak HNV-a, rođenje biskupa Ivana Antunovića

- obilježja hrvatske zajednice u Srbiji

Običaji

- godišnji običaji (poklade, polivati, ivanjske vatre...)
- uz kolijevku

Kulturne manifestacije u zajednici:

- "Dućanica" i "Prelo" - upoznavanje sa svim aktivnostima

- Upoznavanje sa značajnim kulturnim događanjima tijekom godine Narodne rukotvorine:
 - papuče, izrada
 - zvečke, bičevi, izrada
 - šling, slamarstvo...

НАЋИНИ OSTVARIVANJA PROGRAMA

Metode izvođenja nastave:

- interaktivna, nastavnik-učeni k
- radioničars ka
- ambijentalna
- kooperativno učenj e u skupinama učeni ka
- iskustveno učenj e primjenjeno u saznajnim i socijalnim situacijama
- razne forme učenj a putem otkriša i rješavanja problema
- integrativni pristup različitim područjima u sklopu kulture

Aktivnosti nastavnika:

- Organizira nastavni proces (planira metode rada, sredstva, planira sadržaj)
- Realizira nastavni proces (stvara prilike za učenje, prezentira sadržaje, vodi ciljan razgovor, omogućuje primjenu stečenih vještina)
- Motivira učeni ka, podržava i razvija njihova interesovanja
- Prati efekte vlastitog rada
- Unapređuje vlastiti rad
- Sudjeluje u kulturnim događajima okoline s učenicima

Aktivnosti učenika:

- Aktivni promatrači
- Aktivni slušatelji
- Aktivni sudionici u komunikaciji
- Partneri - suradnja s odraslima i vršnjacima, uzimaju u obzir i tuđe mišljenje
- Organizatori - učenje i angažman u zajednici

ШАХ

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе шаха јесте да ученици овладају основним и напредним законитостима и принципима шаховске игре ради формирања њихових радних способности, савесности, истрајности, упорности, уредности, радозналости, креативности, оригиналности и спремности на сарадњу уз уважавање туђег мишљења и начела лепог понашања, да се код ученика изгради култура рада, да се рад обавља у одређено време у предвиђеном радном простору, као и да се развија свесна потреба да се започети посао доврши до краја.

Задаци наставе шаха су:

- развијање интересовања за шаховску игру код ученика
- стимулисање ученика, њихове маште, креативности и радозналости током учења шаха
- повезивање знања о шаху са животним ситуацијама
- изграђивање разумевања шаховске игре као основе за логичко мишљење
- оспособљавање ученика да самостално доносе одлуке кроз играње шаха
- јачање толеранције на фрустрацију као битног фактора емоционалне интелигенције
- развијање свести о сопственом напредовању и јачање мотивације за даље учење шаха
- развијање способности решавања шаховских проблема и студија
- играње шаха.

Оперативни задаци

Ученици треба да се:

- кроз већи број занимљивих и атрактивних примера, а који се односе на вештину играња шаха, заинтересују за развијање шаховске игре
- кроз већи број задатака, али и проблема и студија, оспособе да самостално доносе одлуке у току шаховске игре, али и у свакодневном животу.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (1+0)

Уводни час - упознавање са циљевима и задацима програма и начином рада (демонстрација, интеракција; вежбање - самостално и у паровима, одигравање партија кроз ученичке турнире, тема-турнире и симултанке).

ОТВАРАЊЕ И СРЕДИШЊИЦА (6+6)

ЗАТВОРЕНЕ ИГРЕ

Дамин гамбит (теоријски приступ и поучне партије)

Примљени дамин гамбит (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Широу - Крамник 1:0, Линарес 1993.

Одбијени дамин гамбит (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Фишер - Спаски 1:0, Рејкјавик (м/6) 1972.

Словенска одбрана (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Капабланка - Еве 1:0, Амстердам (м/9) 1931.

Тарашева одбрана (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Јусупов - Спрагет 1:0, Квебек (м/3) 1989.

Одбрана Кембриц-Спрингс (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Капабланка - Аљехин 1:0, Буенос Аирес (м/7) 1927.

Анти-Меранка/Ботвиникова варијанта (идеје за обе стране, основне теоријске варијанте).

Поучна партија: Пономарјов - Широу 0:1, Вајк ан Зе 2003.

ОДИГРАВАЊЕ ПАРТИЈА (0+5)

Практична игра у тематским варијантама Даминог гамбита (2 часа).

Турнир ученика (2 часа).

Симултанка предметног наставника против ученика (1 час).

ПРОБЛЕМСКИ ШАХ (3+3)

Основе проблемског шаха. Проблеми и студије.

Двопотезни и тропотезни проблеми. Основне теме и примери.

Студије. Примери са позицијама које подсећају на практичну игру.

СВЕТСКИ ШАМПИОНИ И ЊИХОВО СТВАРАЛАШТВО (6+3)

1. Александар Аљехин

Допринос историји шаха.

Поучна партија: Рети - Аљехин 0:1, Баден-Баден 1925.

Примери из Аљехиновог стваралаштва (позиције из његових партија и самостално налажење најбољих решења).

2. Макс Еве

Допринос историји шаха.

Поучна партија: Гелер - Еве 0:1, Цирих 1953.

Примери из Евеовог стваралаштва (позиције из његових партија и самостално налажење најбољих решења).

3. Михаил Ботвиник

Допринос историји шаха.

Поучна партија: Ботвиник - Капабланка 1:0, Ротердам (АВРО) 1938.

Примери из Ботвиниковог стваралаштва (позиције из његових партија и самостално налажење најбољих решења).

ОДИГРАВАЊЕ ПАРТИЈА (0+3)

Турнир ученика.

Симултанка предметног наставника против ученика.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Настава се реализује у специјализованој учионици опремљеној за изборни наставни предмет шах.

Група ученика за реализацију садржаја програма наставног предмета шах броји од 10 до 16 ученика.

При састављању програма водило се рачуна о обезбеђивању поступности у остваривању садржаја, па је неопходно да наставник поштује редослед тематских целина. Већ у петом разреду се отварања разматрају на нивоу варијаната, а у шестом разреду новину представља увођење тема-турнира, на којима ученици могу да непосредно у пракси провере своја знања из тематске целине која претходи, што се наставља и у седмом разреду (систематски се проигравају разне варијанте *Даминог гамбита*). У петом разреду су се проучавали стари мајстори из периода пре увођења званичних такмичења за првака света (Андерсен и Морфи), у шестом разреду се пажња посвећује стваралаштву прве тројице светских првака: Штајница, Ласкера и Капабланке, а у седмом разреду се обрађују четврти, пети и шести светски шампиони: Аљехин, Еве и Ботвиник.

Нов моменат представља увођење проблемског шаха као засебне области за проучавање (у ранијим разредима, а најраније од четвртог разреда, елементи проблемског шаха користе се у вежбањима за поједине области, нпр. тактику и завршнице, кроз проблеме и студије). Дају се основне информације о компоновању и решавању проблема и студија, условима који при томе важе, као и најзначајнијим темама које се при томе остварују кроз низ примера.

Уз сваку тематску целину дат је број часова за остваривање вежби (посматрање + вежбање). Наставник може да изврши мања одступања од предвиђеног броја часова уколико се за тим укаже потреба.

У уводном делу часа, наставник истиче циљ и задатке одговарајуће наставне јединице, затим реализује теоријски део неопходан за вежбање. Уводни део часа може да траје највише 15 минута.

За време рада наставник ће водити рачуна о стеченом шаховском знању сваког ученика. Ученицима који брзо савладају постављени циљ и задатке, пожељно је давати сложеније задатке за ту наставну јединицу.

ДОМАЋИНСТВО

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе изборног предмета домаћинство јесте да ученици стекну нова знања о улози породице у формирању културе понашања, становања, исхране, одевања и рада, као и да интегришу и унапреде претходно стечена знања и вештине, усвоје вредности и формирају навике у вези с важним активностима у свакодневном животу.

Задаци наставе домаћинства јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе домаћинства сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе домаћинства буду у пуној мери реализовани

- развијање свести о томе да култура становања, одевања, исхране и понашања која се стиче у породици доживотно утиче на културне потребе, навике и понашања ученика

- стицање знања и вештина у вези с важним активностима у свакодневном животу и развијање способности примене стечених знања и умења у областима организације и функционисања савремене породице и домаћинства, културе становања, одевања и исхране
- развијање вештина, ставова и навика одржавања одевних предмета и обуће, домаћинства и околине
- развијање способности правилног и безбедног коришћења различитих средстава, оруђа и материјала у домаћинству
- развијање знања о компонентама правилне исхране
- развијање способности за поуздано и стручно коришћење различитих уређаја у домаћинству, нових информационих и комуникационих технологија
- развијање еколошке свести о значају селективног прикупљања отпада у домаћинству и спремности да се сопственим активностима допринеси очувању здраве околине и стандарда квалитета живљења
- развијање позитивних и конструктивних ставова о коришћењу научних сазнања за унапређивање квалитета живота
- развијање сарадничких способности, способности слушања и уважавања мишљења других, способности изношења става и формулисања аргумената за изнети став
- развијање свести о сопственим знањима и способностима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

САВРЕМЕНО ДОМАЋИНСТВО И ПОРОДИЦА

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна шта се подразумева под појмом домаћинство
- зна значење појма породица;
- зна значење појма култура
- разуме улогу породице у формирању културних потреба као и формирању навика и интересовања које имају суштинску улогу у развоју културних потреба, креативног понашања и самоактуализације
- разуме односе породице и друштва кроз односе "ми" и "други"
- разуме фазе породичног живота, односе у породици и потребе савремене породице.

Садржаји:

Појам домаћинства. Појмови: култура (понашања, становања, исхране, одевања итд), културне потребе, навике и интересовања (1. језичко изражавање и комуникација; 2. сазнавање и ширење видокруга; 3. естетске потребе у свакодневном животу; 4. естетске уметничке потребе за доживљајем и за стваралачким изражавањем), уметност (ликовне, примењене, музичке, драмске) и други сродни појмови.

Савремено домаћинство и његова правилна организација.

Савремена породица, односи у породици и њихово усклађивање.

Услови за формирање здраве породице и фазе развоја.

КУЛТУРА СТАНОВАЊА

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- развије способност разумевања односа између културних потреба, навика и интересовања и културе становања којом се поред функционалних испољавају и естетске потребе у свакодневном животу (кроз архитектуру објеката за становање, дизајн намештаја и покућства, уметничке предмете у домаћинству: слике, фотографије, занатске предмете итд.)

- разуме да постоје различите врсте стамбеног простора, могућности за његово економично и целисходно коришћење, као и могућности прилагођавања потребама чланова породице

- разуме сличности и разлике између традиционалног и савременог начина становања
- развија навике хигијенског одржавања стамбеног простора и околине
- формира ставове о естетским вредностима у области уређења стана и околине
- разуме потребу за коришћењем различитог прибора и средстава за одржавање стана и околине

- разуме потребу за рационалном организацијом и расподелом послова у домаћинству

- развија позитивни став према раду на заштити животне околине, укључујући и стан и школу

- разуме конвенционалне ознаке на техничким уређајима у домаћинству и планира њихову безбедну примену.

Садржаји:

Појмови везани за културу становања: архитектура, пејзажна архитектура, грађевинарство, дизајн (ентеријера, намештаја, индустријски дизајн), индустрија (намештаја, покућства: беле технике, тепиха, расвете итд), занати (столарски, браварски, кујунџијски, ћилимарски, корпарски итд), примењене уметности (примењено сликарство и вајарство, конзервација и рестаурација итд)

Породица и стан.

Функционалне целине стана, њихове улоге и економично коришћење.

Технички апарати у домаћинству.

Безбедно руковање техничким апаратима у домаћинству.

Околина стана и култура становања.

Уређивање стана/куће, уређивање околине и школе.

Селективно прикупљање и одлагање отпада у домаћинству.

Вежбе:

Израда симбола намештаја и основе стана за вежбање на уређењу стана.

Израда макете са моделима за вежбање на уређењу стана или породичне куће.

Компјутерско скицирање уређења стамбеног простора.

КУЛТУРА ОДЕВАЊА

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- развије способност разумевања односа између културних потреба, навика и интересовања и културе одевања којом се поред функционалних испољавају и естетске потребе у свакодневном животу (кроз дизајн одевних предмета, модну индустрију итд)

- разуме функционалну и естетску улогу одеће и обуће

- разуме сличности и разлике између традиционалног (ношња) и савременог одевања

- зна разлике у својствима између природних и вештачких материјала

- оспособи се да према својствима материјала бира одговарајући материјал у складу са наменом одеће и обуће

- оспособи се за одговарајући избор средстава за одржавање одеће и обуће и њихово правилно коришћење.

Садржаји:

Појмови везани за културу одевања: индустрија и занатство одевних предмета, примењена уметност (сценски костим, савремено одевање, дизајн текстила, дизајн накита, јувелирски занат, народна радиност итд.)

Улога одеће и обуће.

Материјали од којих се прави одећа (природни, вештачки, мешовити).

Природни материјали: памук, лан, свила, вуна.

Вештачки материјали: најлон, вискоза, ликра, гума.

Избор тканине по критеријуму својстава тканине и намене одеће.

Одржавање одеће и средства за одржавање одеће од памука, вуне, свиле, синтетичких материјала.

Пеглање одеће и сезонско одлагање одеће и обуће.

Вежбе:

Испитивање својстава текстилних влакана и тканина и тумачење декларација на етикетама одеће и обуће.

Упоредивање понашања природних и вештачких материјала на повишеној температури и под дејством избелјивача.

Уклањање мрља са одеће (технички бензин, избелјивачи, савремене хемикалије за уклањање флека).

**КУЛТУРА ПОНАШАЊА
(КУПОВИНА, ПУТОВАЊЕ, КОМУНИКАЦИЈА)**

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- развије способност разумевања односа између културних потреба, навика и интересовања и културе понашања

- да разуме значење појмова: средства/медији изражавања, информисања и комуникације

- да разуме везу између појмова "медијско" и "вишемедијско" у контексту са "вишемедијским" изражавањем и "мултимедијама"

- интегрише знања добијена у оквиру овог предмета интегришу са знањима стеченим у оквиру других предмета као нпр: Техничко и информатичко образовање (нарочито у делу који се односи на Информационо-комуникационе технологије), Информатика и рачунарство, Језик и књижевност, Ликовна култура, веронаука итд.

- оспособи се за планирање набавке према расположивим средствима

- оспособи се да избор артикала изводи на основу односа квалитета производа и цене, користећи при томе различите изворе података о квалитету производа

- оспособи се за планирање и реализацију путовања

- оспособи се за ефикасно коришћење савремених средстава комуникације.

Садржаји:

Појмови везани за културу понашања: изражавање, информисање и комуникација; средства/медији изражавања (језик, књижевност, позориште, филм, сликарство, вајарство итд), информисања и комуникације (1. штампани; књиге, периодика, дневне новине, каталози, проспекти итд, 2. електронски: тв, радио, интернет итд); вишемедијско изражавање (вишемедијске уметности: позориште, опера, балет итд) и "вишемедијско" информисање (ТВ као спој више медија: слика, звук/ тишина, покрет итд).

Планирање и расподела буџета.

Планирање дневне, недељне, месечне и сезонске набавке.

Избор артикала.

Примена комуникационих и информатичких технологија при куповини.

Путовање - одабир дестинације и планирање путовања, резервација и куповина карата.

Припрема за путовање - како спаковати кофер.

Правила понашања у градском превозу, аутобусу, возу, авиону.

Савремена средства комуникације, план телефонског разговора, SMS, e-mail, претраживање релевантних и поузданих информација.

Вежбе:

Планирање буџета и набавки (дневних, недељних, месечних).

Прављење избора артикала на основу података о квалитету и цени производа.

Планирање путовања. Планирање обилазака културно-историјских споменика (културно-историјских целина, археолошких налазишта, утврђених градова итд), установа културе (музеји, галерије итд) и догађаја (културне и уметничке манифестације, фестивали итд), прикупљање потребних информација из различитих извора информација).

Званична кореспонденција, писање биографије, упућивање захтева, молби, жалби

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Настава изборног предмета Домаћинство реализује се у седмом разреду са једним часом недељно. Препоручује се реализација наставе у групи од 10 до највише 15 ученика, у специјализованој учионици, опремљеној потребним наставним средствима, или у учионици која поседује рачунар. Ради стицања увида у предзнања ученика, препоручује се да наставници који реализују наставу овог изборног предмета размотре садржаје наставних програма следећих предмета: Свет око нас, Природа и друштво, Српски језик, Ликовна култура, Техничко и информатичко образовање, Биологија, Физика, Хемија. Настава овог предмета треба да пружи услове за стицање знања, умења и формирање навика потребних за унапређивање квалитета живота, заштите, како сопственог здравља, тако и здравља других људи и очувања животне околине. У циљу развијања сарадничких способности и формирања вештина потребних у свакодневном животу, препоручује се да се настава реализује применом метода кооперативног учења у групама.

Наставник има потпуну слободу да прилагоди наставу специфичностима друштвене заједнице и природног окружења у коме се школа налази. Такође, ученици могу у складу са својим интересовањима, разматрати нека питања, истраживати, правити презентације, мале пројекте итд.

У наставном програму изборног предмета домаћинство постоје четири наставне теме: *Савремено домаћинство и породица, Култура становања, Култура одевања, Култура понашања (куповина, путовање, комуникација)*

У оквиру наставне теме *Савремено домаћинство* и породица ученици уче значење појма породица, породица у ужем и ширем смислу, о фазама породичног живота, односима у породици и потребама савремене породице. У оквиру стицања знања о породици ученици уче о њеној улози у формирању културних потреба, навика и интересовања и развоју културног идентитета и припадности одређеној групи. Овакав приступ доприноси успостављању односа између појединца, породице и друштва, као и у успостављању релације "ми" и "други" што знања добијена у оквиру овог предмета доводи у везу са знањима која се добијају у оквиру других предмета (српски језик и књижевност, географија, свакодневни живот у прошлости, грађанско васпитање, веронаука итд). Такође се објашњава појам културно наслеђе тако да ученици разумеју да се култура као начин живота (култура становања, одевања, исхране, понашања, рада) у прошлости испољава кроз наслеђе (материјално и нематеријално), а савремена култура - кроз савремени начин живота.

На крају изучавања ове наставне теме уводи се појам домаћинство.

У наставној теми *Култура становања* ученици треба да науче да постоје различите врсте стамбеног простора, о могућностима за економично и целисходно коришћење тог

простора, као и о могућностима прилагођавања стамбеног простора функционалним и естетским потребама чланова породице. Треба указати на важност и улогу стамбеног простора у нормалном функционисању и различитим фазама развоја једне породице. Стан треба разматрати као сложени скуп његових функционалних целина. Ученик треба да зна који су функционални, хигијенски и естетски захтеви које стамбени простор треба да испуни.

У овој теми треба размотрити начине уређења и одржавања стана према потребама чланова породице/домаћинства и према односу стан околина/окружење. У оквиру практичних вежби различите групе ученика треба да израде предлоге уређење стана у коме живе, поштујући потребе, склоности и активности особа које у њему живе (спортисти, музичари, писци, лица са специјалним потребама, деца, старе особе) и да међусобним извештавањем кроз дискусију одобре или унапреде предлоге. Утицај породице и појединца на уређење околине треба размотрити из угла градска/сеоска средина, асфалтирана/неасфалтирана улица и сл. Такође, треба размотрити уређење стана са различитих аспеката: функционално/ модерно/ практично/.

Кроз искуства деце треба указати на значај савремених апарата у домаћинству. У оквиру ове теме ученици се обучавају за њихову безбедну примену и разумевање конвенционалних ознака на апаратима у домаћинству. Такође, уче и о важности правилног избора и примене прибора и средстава за одржавање стамбеног простора и околине као и о селективном прикупљању отпада у домаћинству (класификација, рециклирање, разградивост отпада).

У оквиру наставне теме *Култура одевања* ученици треба да науче: које улоге имају одећа и обућа у животу савременог човека (физиолошка, психолошка, естетска, функционална), да одећа и обућа могу бити направљени од природних и вештачких материјала, разлике у својствима природних и вештачких материјала, да врше избор тканине према својствима тканине и намени одеће, да на основу својстава тканине бирају начине за чишћење и чување одеће и обуће, значење ознака на декларацији одевних предмета.

Важно је да ученици науче о избору материјала из угла улоге/намене одеће.

Кроз практични рад треба овладати вештинама одржавања одеће направљене од различитих материјала (прање, уклањање флека, пеглање, одлагање).

Четврта тема треба да омогући ученицима да стекну/унапреде вештине у важним и свакодневним активностима у области културе понашања: куповини, комуникацији и путовањима. У области куповине мисли се на правилан избор потребних (не сувишних) артикала, планирање и правилну расподелу кућног буџета. Информисање о квалитету артикала путем информационих и комуникационих технологија, поред тога што омогућава правилан/најбољи избор, омогућава и уштеду новца и времена. Такође, примена информационих и комуникационих технологија омогућава и успешно планирање и реализацију путовања. Одабир дестинације, резервација и куповина карата се, на пример, данас много лакше обављају уз помоћ информационих технологија.

Савремена средства комуникације данас омогућавају бољу информисаност и лакшу комуникацију са пријатељима, члановима друштвених група којима припадају као и са члановима уже и шире породице. Ученици треба да кроз практичне примере и реализацију науче о употреби (техничкој примени) ових средстава, али и о састављању сажетка разговора, писма, поруке, тако да не изоставе суштину (зашто некога зову или шта је предмет поруке или писма, e-mail-a).

У оквиру ове теме ученици треба да овладају вештином писања и упућивања једноставних писаних форми биографије, захтева, молби и жалби. Ово подразумева податке: коме је намењено, истицање предмета, неопходних/релевантних информација и потребне податке о подносиоцу (име и презиме, адреса, контакт телефон и други биографски подаци).

3. ПРЕПОРУЧЕНЕ ВРСТЕ АКТИВНОСТИ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОМ РАДУ

Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду дате су уз обавезне и препоручене садржаје сваког обавезног и изборног наставног предмета, у одељку Начин остваривања програма.

4. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА

4.1. Начин прилагођавања програма за музичко и балетско образовање и васпитање

Музичке и балетске школе доносе своје школске програме у складу са Наставним планом и програмом, а специфичности се исказују посебним наставним плановима и програмима за ову делатност.

4.2. Начин прилагођавања програма за образовање одраслих

Прилагођавање програма за образовање одраслих врши се у погледу организације, трајања, циљева, задатака и оцењивања, сагласно потребама и могућностима одраслих у складу са законом.

4.3. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање ученика са сметњама у развоју

Школски програми доносе се на основу Наставног плана и програма за седми разред основне школе, а специфичности се исказују посебним програмима у зависности од врсте и степена ометености.

4.4. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање ученика са посебним способностима

Прилагођавање програма за ученике са посебним способностима врши се:

- индивидуализацијом наставних активности и прилагођавањем наставних метода и техника;
- избором одговарајућих наставних средстава;
- формирањем мањих група у оквиру одељења за интензивнији наставни рад са овим ученицима, а у складу са потребама;
- процењивањем напредовања и успеха стандардима напредних постигнућа;
- понудом одговарајућих изборних предмета;
- понудом факултативних наставних предмета и слободних активности у факултативном делу школског програма;
- укључивањем стручних сарадника у припрему индивидуализованих наставних активности за ове ученика, као и за процењивање и праћење њихове ефикасности и успешности.

4.5. Начин прилагођавања програма за образовање и васпитање на језику националне мањине

Прилагођавање програма за образовање и васпитање на језику националне мањине врши се тако што:

- матерњи језик националне мањине има статус обавезног наставног предмета и остварује се у оним одељењима у којима се образовно-васпитни процес остварује на језику националне мањине;
- ученици који се образују на матерњем језику имају као обавезан наставни предмет српски као нематерњи језик,
- за припаднике националних мањина програм наставе прилагођава се у погледу садржаја који се односе на историју, уметност и културу националне мањине: у настави историје обрађују се садржаји из историје те мањине са фондом до 15% укупног фонда часова у току школске године; у настави музичке културе до 60% садржаја који се обрађују певањем и свирањем, односно до 20% садржаја у области слушања музике, по избору наставника, обухвата дела националних стваралаца; у настави ликовне културе, до 30%

садржаја, по избору наставника, обухвата уметничка дела националних стваралаца и националне споменике културе.

5. ОПШТИ И ПОСЕБНИ СТАНДАРДИ ЗНАЊА

Образовни стандарди представљају суштинска знања, вештине и умења која ученици треба да поседују на крају одређеног разреда, циклуса или нивоа образовања. То су искази који нас упућују на знања и вештине које очекујемо код ученика на одређеном нивоу постигнућа.

Образовни стандарди су основа за прикупљање поузданих и ваљаних података о степену остварености очекиваних постигнућа и, посредно, циљева и задатака васпитања и образовања.

Стандарди остварености задатака, односно постигнућа, одређују се тако да буду у одређеној мери изнад нивоа који се у датом тренутку може утврдити на основу испитивања ученика како би се на тај начин утицало на развој квалитета образовања. На основу испитивања постигнутог, стандарди се мењају и померају на више.

6. ДРУГА ПИТАЊА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВНИХ ПРОГРАМА

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

Школски програм је основни документ школе који се припрема на основу дефинисаног наставног плана и програма и у чијој изради учествују сви наставници и стручни сарадници. Од аутора Школског програма очекује се да уваже интересе, потребе и интересовања ученика, родитеља и локалне заједнице. Школски програм садржи:

- наставне предмете (обавезне, обавезне изборне, изборне и факултативне) или наставне теме које формирају наставници у складу са циљевима програма,

- наставне теме се образују у складу са дефинисаним циљевима. Основ су модела интегрисаног учења којим се појединачни наставни садржаји организују у шире теме и тематске целине. Овакво организовање наставних садржаја може бити на нивоу појединачног предмета или може да прелази границе појединачних предмета а да се интеграција врши на нивоу широких области или домена знања. Овакав вид наставног процеса омогућава повезивање знања које ученик стиче личним искуством, у породици, широј заједници на једној страни и школи на другој страни. На овај начин ученику се омогућава да велики број информација које нуди Наставни програм за 7. разред организује у смислене целине као и лакши и бржи трансфер знања;

- временска динамика;
- методе и технике рада;
- активности наставника и ученика;
- оцењивање.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Циљ и задаци

Општи циљ наставе здравственог васпитања јесте да ученици овладају основним знањима, вештинама, ставовима и вредностима у области здравственог васпитања, који су основ за формирање одговорног односа према сопственом здрављу и здрављу других.

Остали циљеви и задаци наставе здравственог васпитања су:

- стицање знања, умења, ставова и вредности у циљу очувања и унапређивања здравља
- развијање здраве личности, одговорне према сопственом и туђем здрављу
- подстицање позитивног односа према здравом начину живљења
- мотивисање и оспособљавање ученика као активних учесника у очувању свог и туђег здравља

- подстицање хуманог односа према болесним особама и спремности да им се пружи помоћ

- препознавање штетних утицаја по здравље и овладавање вештинама заштите.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну знања о развојном периоду адолесценција, посебно раној адолесценцији - пубертету

- стекну знања о здравој исхрани и проблемима који се јављају у периоду ране адолесценције, везано за исхрану

- схвате значај физичке активности у периоду ране адолесценције

- се упознају са факторима ризика који доводе до поремећаја понашања у овом периоду

- кроз примере и задатке из свакодневног живота развијају здраву личност која ће бити

одговорна за сопствено здравље.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Пубертет - рана адолесценција:

- телесни развој

- психосексуални развој

- социјални развој

- когнитивни развој

- емоционално сазревање

- развој идентитета, **морала**.

Исхрана (проблеми исхране - дијете).

Физичка активност.

Ризична понашања по здравље младих.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Учење садржаја здравственог васпитања подразумева превођење знања о здрављу у жељени начин понашања, уз препознавање правих животних вредности и подстицања развоја личности. Програм је примерен узрасту ученика седмог разреда, њиховим потребама и интересовањима.

За период пубертета карактеристична је велика варијабилност биолошког раста, сазнајног и емоционалног развоја. Имајући у виду да нормалан развој у овом периоду може бити асинхрон и прекидан периодима регресије, неопходно је пажљиво планирати и реализовати дате садржаје. Адолесцент је веома осетљив и склон сталном упоређивању са вршњацима и процењивању да ли су његове промене уобичајене, односно нормалне у овом периоду.

Здравствено васпитање је процес који се плански и континуирано одвија. Научна истраживања су показала да 52% свих могућих утицаја на здравље се односе на свакодневно понашање појединца. Велики број патолошких стања могао би се избећи правилним односом према здрављу и животу. Здрав начин живота се учи у породици, школи и широкој друштвеној заједници. Школа треба код ученика да покрене позитивне емоције и формирање правилних ставова, да спроводи позитивну акцију за здравље, угради знања у облику навика у карактер ученика и трасира пут ка вештинама здравог живљења.

Рану адолесценцију карактеришу крупне промене као што су интензивније дружење са вршњацима, већа мобилност у кретању, повећана радозналост и потреба за независношћу што ствара услове за повећање ризичног понашања када је у питању здравље.

За здрав развој личности ученицима је неопходно помоћи да сигурност траже у сопственој моћи поимања света, интелектуално, емоционално и естетски. Здрав понашање је непосредно повезано са здрављем и представља сваку активност предузету у циљу

очувања, унапређивања и одржавања здравља. Супротно овом, "ризично понашање" је дефинисано као специфичан облик понашања који повећава осетљивост за специфичне поремећаје здравља. Саме информације нису довољне да ученици прихвате здраво понашање. То је само почетна фаза, односно азбука васпитног процеса која се мора допунити савременим здравствено-васпитним стратегијама, са добро планираним и контролисаним интервенцијама које утичу на постепено добровољно прихватање понашања које води здрављу.

На нивоу актива и наставничког већа (школа) приликом доношења школског програма, школа планира и реализује тематска подручја из области здравственог васпитања у складу са потребама. Изузетно је важно унапред одредити на који начин и у оквиру којих активности ће бити реализовани садржаји из програма, да би се остварили постављени циљеви и задаци предмета.

Садржаји из програма се могу реализовати кроз:

- обавезне наставне и изборне предмете
- изборне и факултативне предмете
- часове одељењског старешине
- додатни рад, секције и слободне активности
- сарадњу са родитељима
- рад стручних сарадника
- сарадњу са локалном заједницом.

У оквиру редовне наставе, изборних и факултативних предмета постоје велике могућности за интеграцију здравствено-васпитних садржаја. За учење ових садржаја веома је важно применити методе активног учења, вршњачку едукацију и све оне методе рада које доприносе не само стицању знања, већ и формирању вештина и развоју позитивних ставова и вредности што су посебно важни циљеви овог програма. Реализатори програма треба да користе сва расположива средства из ове области као што су кратки филмови, постери, посете установама.

На часовима одељенске заједнице ученика се:

- реализују садржаји који нису обрађени у оквиру обавезних наставних предмета;
- остварује синтеза знања, коригују и утврђују ставови и уверења;
- објективизирају критеријуми вредновања;
- остварује сарадња са носиоцима активности (родитељима и здравственим радницима).

Ваннаставне активности су погодне за рад клубова здравља који могу спроводити: акције за унапређивање школског простора и простора око школе, акције посвећене здравој исхрани и свим осталим активностима планираних календаром здравља, сарадњу са заједницом, организовање културних активности и других садржаја за креативно и рекреативно коришћење слободног времена.

Носиоци здравствено-васпитног рада у школама су просветни и здравствени радници. За успешно остваривање програма посебну одговорност имају директор школе и стручни сарадници. Они припремају годишњи програм рада школе. Поред тога што предлаже годишњи програм рада, директор обезбеђује сарадњу са установама и предавачима ван школе, као и стручно усавршавање наставника и сарадника који чине део тима за реализацију овог програма.

Улога директора школе је битна за успостављање успешних и позитивних релација са родитељима, друштвеним организацијама, институцијама из окружења и појединцима који могу дати свој допринос у реализацији овог програма. За што успешнију промоцију здравља и здравих стилова живота, веома је важно ефикасно партнерство између наставника, здравствених радника и ресорних министарстава.

Реализација програма се остварује на нивоу школе, разреда и одељења. Учесници у реализацији програма су школски одбор, директор школе и педагошка служба као

координатори активности. Реализатори програма су наставници, родитељи, ученици, уско специјализовани стручњаци ангажовани за одређену област и остали радници школе.

У циљу што успешније реализације садржаја пожељно је организовати семинар за координаторе и реализаторе програма, на коме ће се боље упознати са садржајем, техникама и методама рада.

Васпитни процес треба усмерити на целокупан развој личности са њеним афективним, когнитивним и психофизичким карактеристикама. Наставници биологије, географије, књижевности, уметности, физичког васпитања, као и наставници других предмета, у оквиру свога рада, дају ученицима основне научно засноване информације из програма здравственог васпитања.

У слободним активностима ученици се укључују у рад секција које као један од главних циљева имају одржавање здравствено-хигијенских услова у школи. Учешће ученика је добровољно, али је обавеза школе да им створи услове за рад и обезбеди ментора за рад. Метод реализације садржаја, време и начин, зависе од могућности школе, од самог директора школе, стручних сарадника, наставника и одељењског старешине.

У здравствено васпитном раду веома је важно одабрати праву информацију и метод рада са ученицима.

Методе рада треба прилагодити садржају при чему предност треба дати методама активног учешћа и раду у групама. Најчешће се препоручују како индивидуалне, тако и групне методе рада: планирани разговор, креативне радионице, здравствено предавање, играње улога и симулације, изложбе, писани радови, анализа ситуација и практични примери, дебате, аудио и визуелне активности, вежбање животних вештина специфичних за одређени контекст и рад у малој групи. Учешће самих ученика као организатора или вршњачких едукатора је неопходно и у пракси је показало позитивне резултате.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ

ХОР И ОРКЕСТАР

Хор

Учешћем у хору млада личност сагледава вредности заједничког рада у постизању одређеног уметничког задатка. Хор је најмасовнији вид колективног музицирања у основној школи и од његовог рада зависи углед школе. Од учесника хора се захтева јединствени приступ и рад свих ученика.

Хорско певање може бити:

- одељенско хорско певање
- разредно хорско певање
- хорско певање старијих разреда.

Певање у хору има образовни и васпитни циљ. Образовни циљ обухвата развијање слуха и ритма, ширење гласовних могућности, учвршћивање интонације. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу, развијање естетских осећања, комуникацију са другим члановима хора.

Разредни хор обухвата сва одељења истог разреда у школи.

Хор ученика старијих разреда обухвата узраст ученика од петог до осмог разреда, са недељним фондом од 3 часа.

Часови хора улазе у фонд часова непосредног рада са ученицима.

Репертоар хора обухвата дела домаћих и страних композитора. На репертоару хора старијих разреда уврстити двогласне и трогласне композиције а капела или уз инструменталну пратњу.

У току школске године потребно је са хором урадити осам до десет композиција и наступати на смотрема, такмичењима и другим музичким манифестацијама.

Оркестар

Оркестар који најбоље одговара интересовањима и могућностима ученика јесте Орфов инструментариј. Како се на овим инструментима лако савладава техника свирања, велика је могућност за одабир најбоље увежбаних ученика за овај састав.

На почетку рада на Орфовим инструментима свирање се своди на праћење ритма, певане песме или музичке игре. Свирање на мелодијским инструментима уводи се касније када се ученици привикну на заједничко музицирање.

У школи се може формирати оркестар састављен и од неке друге групе инструмената (хармоника, мандолина, тамбура, блок флаута).

Часови рада оркестра предвиђају 3 часа недељно и улазе у фонд часова непосредног рада са ученицима.

У току школске године потребно је са оркестром урадити најмање 5 композиција и наступити на концертима, приредбама, смотрема, такмичењима и другим музичким манифестацијама.